

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Phil
2319

De vita Suius Auctore v. D. Sollii H. J. Lib. Paet. II.
Cap. II. §. xxv. p. 548. Vol. I. Ed. Lat.

LOGICA SIVE ARS COGITANDI

in qua præter
VVLGARES REGVLAS
plura noua habentur

Ad
RATIONEM DIRIGENDAM
V T I L I A.

(Editio noua, eaque in Germania prima,
reliquis omnibus, aliquot capitibus,
auctior.

PRAEFATIONEM PRAEMISIT
IO. FRANCISCVS BVDDEVS, P. P.)

HALAE MAGDEBURGICAE,
Apud IO. FRID. ZEITLERVM.
Anno MDCCCLIV.

1800

LECTORI BENEVOLO

S.

Um non vna ratio sit iuuandi rem litterariam, iuuenumque studia promouendi; praecipue tamen, quod operae pretium sit, faciunt, qui optimos quosuis libros aut in lucem protrahunt, aut in plurima, vt eo magis innotescant, exempla diffundi curant. Institutum itaque eius, qui huncce libellum, artis cogitandi titulo insignem, eumque, saltem ad versionem latinam quod attinet, non sine luculenta, vt deinceps dicetur, accessione, heic loci primum prodire voluit, laudauit merito, in eoque comprobauit calculo. Mea equidem commendatione iste liber non indiget, qui suo pretio, & communibus eruditissimorum hominum suffragiis se tuetur; neque eo haec scriptio est comparata. Quia tamen illi, cuius interest suos recte collocare sumptus, quos nouae huic editioni impendit, visum fuit, praefari aliquid animus est, saltem ne non turpia petenti desim, simulque vt in compendio velut verum iustumque libri pretium illis exhibeam, qui vtcunque forte certi de eo prius esse cupiunt, quam ad integrum librum perlegendum sese accingant.

P R A E F A T I O

Primo in eo magnopere laudandus est auctor, quod veritati & inuestigandae & inueniendae inseruire logicam voluerit. Pauci sunt apud nos, qui veritatis sibi rationem magnopere habendam esse putant; pauciores, qui artem dari credunt, quae huc nos ducat; paucissimi, qui logicam eo comparatam esse volunt. Et licet interdum magnifice admodum cum vniversa philosophia logicam praedicent, exemplis tamen moribusque, ita vt dixi, rem se habere, comprobant. Cum disputandum est, cum fallaciis hostis circumueniendus, cum sophismatibus supprimendus, ad logicam ceu ad sacram anchoram confugiunt. Idem faciunt, cum de rebus aut nihili, aut quas ipsi non intelligunt, verba facere gestiunt. Quomodo autem errores, etiam populares, qui in eandem cum ineptissimis imprudentissisque mortalium conditionem, eos deiiciunt, exuant, de eo parum sunt solliciti. Scilicet clamandi, non sapiendi artem quaerunt, & modi viri doctissimi audiant, stultis & insipientibus annumerari non erubescunt.

Videntur saluberrimae artis haecce fata semper fuisse, vt inter duos velut scopulos media, mox huic, mox alteri, non sine naufragii periculo allideretur. Vanam puto & inanem eloquentiam, ac intempestiuum de rebus nauci & nihili litigandi pruriturum. Apud Graecos cum litterarum studia maxime efflorescerent, dialecticae sacris plerique eum in finem operabantur, vt prompte persuadere populo possent, quod cum credere e re sua esse arbitrabantur, quae tutissima ratio erat & honores, & opes, & potentiam
pariter

AD LECTOREM.

pariter ac auctoritatem indisplicendi. In prima profecto sua origine dialectica nihil aliud erat, quam arte de re qualibet verba faciendi, nullaque veritatis habita ratione, ad cupiditates suas fictis in veri speciem argumentis, impellendi populi animum. Nec alio Aristoteles eam volebat esse comparatam, nisi quod & analyticam adderet, quae per demonstrationem viam ad verum monstraret. Consilium profecto non vituperandum: nescio tamen, an non a geometris rectius quam ab Aristotele, quicquid illud est artificii petatur, a quibus & ille sua desumpsit, & hanc demum gloriam, quod egregie & obscurauerit illam doctrinam, & nouis tenebris eam inuoluendi discipulis suis occasionem dederit, retulit. Quidquid huius sit, pauci ex eo tempore fuerunt, qui quod rectius saperent, id logicae demum se debere, crediderunt, plurimi contra, qui aut in vanae eloquentiae, aut in otiosarum subtilitatum instrumentum audacter eam conuerterunt. De illis, qui Scholasticorum nomine noti sunt, suisque quisquiliis totam philosophiam conspurcarunt, res notior est, quam ut commemorari a quoquam debeat. Raymundus Lullius, ut excellenti fuit vir ingenio, ita facile istorum hominum commenta indigna esse censuit, quae philosophiae honesto nomine ornarentur. Sed dum medelam ipse asserere voluit, in illorum profus incidit vitium, qui ex verborum copia omnem sapientiam metiuntur, & tum sibi pulchre sapere videntur, si de re qualibet differere quam copiosissime queant: eo quidem euentu, ut postquam multa dixerunt egregie, ipsi quid dixerint,

P R A E F A T I O

nesciant. Laudata fuit haec ars Lullistica ab aliis, ab
 aliis reiecta: nec tamen de logica aut corrigenda, aut
 mutanda, vllum consilium inuitum. Intellexerunt haec
 incommoda plurimi, intellexit & sua aetate Petrus
 Ramus, qui vt acri fuit vir ingenio, & litterarum prae-
 sidio neutiquam destitutus, ita & is de restauranda
 logica cogitationes suscepit. Sed ad eundem adhae-
 sit scopulum, ad quem & Rudolphus Agricola, & alii
 quam plurimi viri, litterarum laude caeteroquin prae-
 stantissimi, coniecti sunt, dum scholasticis commentis
 meliora quaesiuere. Negari profecto non potest,
 rectius hosce omnes iuuenum studiis consuluisse,
 quam reliquos: cum satius sit traducto ad ciuilis ora-
 tionis exercitationem dialectices vsu, copiose & splen-
 dide de re qualibet verba facere posse, quam de rebus
 ludicris & ineptis altercari, & barbararum vocum,
 horrendo strepitu complere omnia. Sed ad veritatis
 regnum nulla inde facta accessio, modo non ad veri-
 tatem percipiendam tanto quis reddatur ineptior,
 quanto is ad veritatis speciem rebus falsissimis concili-
 andam, per dialecticas illas artes est exercitior.
 Desit iam pridem audiri Rami nomen, & quae olim
 tanto animorum impetu agitabantur concertationes,
 hodie plane sunt consepultae. Sed institutum tamen
 Rami, vnicae eloquentiae logicam accommodandi,
 plurimi, praesertim in nostris scholis & academijs te-
 nent. Quo ipso quantopere veritatis inquisitioni
 noceatur, quam turpiter verus logices finis interuer-
 tatur, dici non potest. Hos itaque, si haberent quo
 caderent mortalium vota, optarem, ut rectius sapere
doce-

AD LECTOREM.

doceret auctor noster, qui quam procul ab isto errore abfuerit hinc inde satis superque demonstrat.

- Dum autem veritati & inuestigandae & inueniendae artem suam inseruire auctor voluit, rursus & in eo nobis laudandus venit, quod vitae magis moribusque hominum, quam placitis eruditorum, & umbraticis contemplationibus sese attemperauerit. De veritate cum verba fieri homines audiunt, plerique res a vita hominum, commercioque quotidiano valde remotas animo concipiunt. Nimirum ad eos demum hoc pertinere contendunt, quibus datum aut intimos theologiae introspicere recessus, aut prodire in aciem, & haeseticorum profligare errores, aut sua asserta contra hostium impetus, tueri atque defendere solenter. Duplici, eoque grauisimo errore miseri hic se inuoluunt. Vno quidem, eoque satis communi, quod qui docent & disputant, de veritate aut inquirenda, aut inuenienda, saltem solliciti esse debeant; altero, eoque haud leuiori, quod in rebus sublimibus, abstrusis, a vitae commercio alienis tantum ista diligentia discernendi verum a falso opus sit. Ast falluntur profecto isti quidem turpiter. Utinam, vero pauci essent, qui ita fallerentur, & non plerorumque, doctorum, & indoctorum animi hocce veneno afflati essent. Experientia constat, errorum vberem segetem esse, in foro, in templo, in circo, in aulis, in scholis, & ubicunque quod aut eligamus, aut respiciamus se nobis offert. Longe puto periculosius erratur, cum vita instituenda, cum mores formandi & componendi, cum aut fugiendum aut amplectendum

P R A E F A T I O

dum, quod non dicam maxima vitae commoda aut incommoda conciliare, sed aeternam aut afferre salutem, aut attrahere perniciem, possit. In hisce omnibus, quid iudicent, quid sentiant, verane an falsa animo sedeat opinio, perinde homines ducunt, nec vllum animum subire scrupulum patiuntur, multo minus de arte quae rite eos instruat solliciti sunt: contra de certis theologorum aut doctorum academicorum placitis aut retinendis, aut reiiciendis, cum agitur, tum demum tanti hanc rem momenti, esse putant, vt vel ob eam solam nobilissimam artem mortalibus concessam, haud difficulter sibi persuadeant. Atque cum non vitae, sed scholae magno conatu addixerint logicam suam inepti, quid mirum, quod cum sua illepidam stultae sapientiae magistra apud prudentiores adeo vapulent, vt vel logices nomen vix opprobrio careat, & tanto quisque ad vitam resque agendas censeatur ineptior, quanto is est peritior logices.

Procul ab horum errore abest auctor artis cogitandi, qui vbique, in omnibus doctrinae partibus, in omni vitae genere consecrari verum, fugere errorem, & praeceptis & exemplis egregie conducet. Quo ipso & ab illorum, qui Cartesii sequuntur placita, & aliorum quorundam recentiorum moribus procul se abesse demonstrat, qui cum de veritate inuenienda disceptatio instituitur, res naturales saltem & mathematicas cogitant. Ego quantum philosophia Cartesio debeat, non ignoro, nec tanti viri quidquam detractum cupio existimationi. In logica vel hoc nomine commemorandus est, quod eius exemplo exci-
tati

AD LECTOREM.

tati quamplurimi de praeiudiciis designandis, & ex animo eiciendis, longe acrius solliciti fuerint, quam antea quisquam: etsi non tam Cartesio, quam Verulamio, excultae de praeiudicatis opinionibus doctrinae inuentio, indeque exurgens gloria, debeatur. Sed quia Cartesius in physica fere tantum, non autem in reliquis doctrinae partibus emendandis ingenii sui vires periclitari voluit, discipuli eius magistri exemplo, ceterarum fere rerum rudes & imperiti, tantum ad naturalem doctrinam atque mathesin, [modo & ad hanc] animum adiecerunt: parumque absuit, quin & ipsi in eam ingrederentur sententiam, & alios inducerent, has demum doctrinae partes dignas esse, in quibus veri & falsi confinium accurate discerneretur. Saltem si qui ex illis de methodo inveniendi verum commentati sunt, eos ita in hoc se instituto gessisse deprehendas, ut naturalis scientiae ac matheseos tantum memores fuisse videantur. Non is sum qui mihi persuadeam, quae alibi occurrunt, vera aut falsa, negligenda prorsus, eos censuisse; facile tamen obrepere aliis hac tractandi ratione hic error potest, in naturalibus demum quid verum falsumue, dispiciendum, cetera tanti non esse. Qua sententia quid cogitari perniciosius possit, ego non video. Non modo utile, sed & necessarium est, in naturali scientia recto tramite ad veri cognitionem proficere, saltem ut quid in ea sit verosimilius, intelligamus. Fateor: nec quisquam temere abnuet. Ast num minoris est, errore se inuoluere, cum vita recte prudenterque est administranda? Paucos credo poenituit in coeli, aut lucis

P R A E F A T I O .

aut siderum natura designanda aberrasse a vero, aut non recte subduxisse calculum; aut plurimos profecto, quod secuti sint decreta, quae ad delicias, ad voluptates & amorem seculi, sub splendida liciti, honesti, laudabilis, decori, indifferentis specie illos deduxerunt. Ex errore quem in numeris, lineis, corporumque consideratione aliquis commisit, nemo temere miser est, nemo infelix: miserrimi contra & infelicissimi quam plurimi, ex neglectis in vita prudentiae legibus. Multi non colluctarentur cum paupertate, cum infamia, cum reliquis quae nos circumstant malis, si ratione uti didicissent, id quod verae & genuinae logicae praecipuum munus, ut hic ipse auctor artis cogitandi, vel hoc solo nomine aeterna laude dignus, praeclare ostendit. Nisi forte hoc vel ipsa facilitate evilescat, ut non necesse sit in his logices demonstrare usum, qui in difficilioribus contra, uti naturalia sint, pariter ac mathematica, non satis inculcari queat. Haec enim quorundam forte, sententia fuerit, parum profecto circumspecta. Non statim, quod difficilius, hoc etiam praestantius. Praeterea, cum rerum naturalium & mathematicarum ob sublimitatem ea sit conditio, ut non nisi a praestanti ingenio capi queant: illarum contra quae ad vitam feliciter & prudenter administrandam pertinent, haec est conditio, ut ob intempestivum quo quisque sibi ipsi nimis fauet amorem, exploratio non minus difficulter procedat, magnusque & erectus profusus animus requiratur, qui tot laqueis errorum, quos pravae obiiiciunt cupiditates, se extricare valeat.

Hoc-

A D I L E C T O R E M.

Hocine vero, inquis, logices opus est? Immo logicae: sed verae, quam auctor artis cogitandi in animo habuit, licet non prorsus, ut deinceps dicitur, perfecit.

Sed ut cetera in compendium mittam, laudandum maximopere auctorem censeo, quod tam sollicitè utilia ab inutilibus, a superuacuis necessaria discernendo, exemplis selectis, iucundis, aptissimis praecepta illustrando, vsui certissimo cuncta accommodando, summa perspicuitate rebus cetera quodammodo obscuris lucem & claritatem affundendo, veri philosophi & prudentis pariter viri nomen impleuerit. Nec pratermittendum, quod ad ipsam naturam subinde cogitandi modos reuocando, longe feliciter ostenderit, quae sit ratio a recto prauum discernendi, quam ab ullo hucusque factum. In ratiociniis diiudicandis, quot quaequo ambagibus, quot figurarum & modorum anfractibus opus erat? quanta non regularum moles? quantus barbararum vocum apparatus? Inuenient equidem & hic, qui eiusmodi deliciis pascuntur, quibus animum expleant. Sed quis non laudet institutum auctoris, longe etiam breuiorè via rem tanti negotii conficientis. Ut dignoscatur ratiocinatio, an naturae conformis sit, nihil amplius opus, quam ut attendamus, an in vna ex praemissis contineatur conclusio, idque altera praemissarum demonstret. Nihil planius, nihil breuius, nihil facilius. O! irreparabilem temporis iacturam, quam tot adolescentes in isto modorum atque figurarum labyrintho facere tenentur! quam istae melius collo-

cari

P R A E F A T I O

ari horae possent! Scio, non omnibus probari hoc auctoris institutum, sed scio & quid responderi possit, ad ea quae obiiciunt. Vescantur per me licet, glandibus, qui fruges postquam repertae sunt, fastidiunt.

Tam praeclare itaque cum auctor in hoc instituto versatus sit, nemo erit, quem praecudicatae non intransuorsum agant opiniones, qui non reliquis omnibus qui ad tradendam logicam animum adiecerunt, dubiam eum reddidisse palmam, fateatur. Namque & praeter ea, quae nos indicauimus, multa alia egregie ab auctore & excogitata, & dicta esse, constat. Nihiloscius, nequid dissimulem, vt nihil temere perfectum est & omnibus numeris absolutum, sunt nonnulla quae & adhuc desiderari in auctore possint: quanquam non tam in auctore, quam in omnibus fere, qui & ante & post illum formare per logicas praeceptiones iuuenum ingenia instituerunt. Atque eorum nonnulla si commemorauero, id vel maxime, quod me decet fecero; qui verum libri pretium indicare constitui. Pretio tamen eius nihil hinc decedet, cum & in aliis idem defectus deprehendatur, & insuper inuentis praestantissimis, hoc, quicquid est, compenset hicce libellus, vt nihiloscius reliquis in hoc genere praeferatur omnibus merito.

Mihi semper ita visum, ad veritatem perspicendam nihil amplius requiri, quam vt causae quae hoc impediunt, remoueantur. Etenim vt oculus per se lucem videt, ita intellectus quod verum est: ast oculus si vitio laboret, lucem quidem non videt, adeoque & intellectus, si morbo quodam laboret, verum non
perci-

AD LECTOREM.

percipit. Lucem quidem ut homo aut coecus aut coecutiens recte videat, hoc agimus, ut quod obscurabat oculum, depellamus. In veritatis itaque investigatione, non alia ut procedamus ratione, par est. Parum autem proficiunt, qui recte iudicandi & ratiocinandi leges inculcant, aut de methodo synthetica ac analytica multum praecipiunt, [quanquam nec haec prorsus contemnenda.] Experientia enim constat, nihilo inde ad veritatem percipiendam aptiores esse homines, si haec aut calleant accurate, aut etiam obseruent. Perinde ut ad videndum parum is conferet, qui de ratione videndi multa subtiliter & copiose disputauerit, idem si non oculo adhibuerit medellam. Morbi autem intellectus sunt praeiudicatae opiniones; eaeque ex voluntate hominis praecipue, & peruerso amore sui, originem trahunt. Vtrumque cum aliis & auctor docuit, & quanta vis sit praeiudicatarum opinionum, quae origo, luculenter ostendit. Sed hic cum reliquis omnibus subsistit. Enimvero si vel maxime morbum eiusque causas aliquis intelligat, ideo non statim recuperavit sanitatem. Adicienda ergo medicina erat, viaque demonstranda certa, plana, facilis, qua exui pravi isti affectus, & cum affectibus peruersae istae opiniones possent. Si vel centies inculcaueris, deponenda esse praeiudicia, surdo tamen narraueris fabulam, si non & rationem emendandi voluntatem, & hoc modo sanitati restituendi intellectum, subministras. Nec est quod dubites, an logices hoc munus sit. Immo est vel maxime. Scio in morali demum doctrina voluntatis affectuumque medi-

P R A E F A T I O

medicinam ex instituto tradi: aut nec negligenda
 prorsus in logica erat, in quantum ad intellectus emen-
 dationem aliquid confert. Praeterea serio hoc osten-
 dendum erat, inchoandum in veritatis inquisitione a
 voluntatis emendatione esse: oleumque, quod aiume,
 & operam eum perdere, qui non purgato a pravis
 affectibus animo, veritatem consecetur. Hoc ipsum
 vero est, de quo vix aliquis cogitavit: tantum abest vt
 multi hanc viam ingressi sint, quae vnica tamen est,
 qua ad veritatem aditus patet, vt a voluntatis demum
 emendatione, ad sanitatem intellectui conciliandam,
 sibi progrediendum existimauerint. Immo, dum sa-
 tis ducunt logicae artis magistri, indicare praecudicia,
 nec de medela verba faciunt; facile in eam ingrediaris
 sententiam, aut ignorasse eos hanc inquirendi veri me-
 thodum, aut non adprobasse.

Requiras vero & hoc, si non in omnibus, saltem in
 plerisque, qui in hoc studiorum genere versantur,
 quod tam ieiuna, tam friuola sint, quae de intellectus
 facultatibus & operationibus tradunt, modo aliquid
 tradant. Omnem istam doctrinam, trita ista & vul-
 gari de tribus mentis operationibus tractatione com-
 plectuntur, plane ac si praeterea nihil in hominis in-
 tellectu occurrat, ad quod attendere necesse sit. Hinc
 de intellectus & imaginationis, rursus de iudicii & in-
 genii discrimine, altum apud plerosque silentium,
 tantum abest, vt distincte ordineque harum *δυνάμεων*
 natura explicata, de vitis earum & imbecillitatibus,
 ita vt par est, praecipiat. Nisi forte iterum ad lo-
 gices haec non spectare ambitum, ridiculo, sed vulgari
 tamen

A D L E C T O R E M.

tamen errore, tibi persuaseris. Etenim cum sapientum consensu eo haec disciplina comparata sit, ut ad veritatem viam eommonstret, nihil in ea quod huc facit, praetermitrendum esse palam est. Ast non temere aberratur ab hoc scopo longius, quam cum tam arduum adgrediuntur opus, quibus facultatum mentis non perspecta aut explorata est vis ac ratio, non cogniti defectus atque naevi. Si quis *κρηίικη̄ δυναμική̄* destitutus, in eas ruat disciplinas, in quibus haec vel maxime se exerere debebat, isque in grauisimos prolatur errores, suae quidem temeritatis hoc ipso poenas dat grauisimas. Vident hoc alii, dolent, queruntur, iudicii arguunt imbecillitatem; hac si non laborasset, rectius in veritatis eum profecturum inquisitione. Haec vox omnium est, haec confessio. Ergo si aut cognitam habuisset iudicii *ἀπρωσείαν*, aut afferre eidem medelam didicisset, cuitare potuisset errores, perspicere veritatem. Hoc ergo cum primis illis agendum, qui artem inueniendi verum profiterentur, istud ne cuiquam contingere queat. Ast qui agerent, cum de his mentis facultatibus ne verbum quidem in illorum libellis occurrit. Cartesii quidem discipuli de intellectus puri & imaginationis discrimine hinc inde multa verba faciunt, & psittacorum more, quae a magistro acceperunt, decantant. Ast de iudicii & ingenii discrimine, naevis, defectibus, me apud eos quidquam legisse, non memini. Et istud ipsum quod de intellectus & imaginationis discrimine dicunt, non usquequaque verum est. Saltem quando tradunt, clariorem & euidentiorem esse intellectus;

P R A E F A T I O

lectus, quam imaginationis perceptionem, tum aut nescire eos, quid dicant, aut contra animi sententiam, ipsamque experientiam eos loqui, prorsus mihi persuado.

Vt vero de istis mentis facultatibus aut parum, aut nihil, ita multo minus de vera ratione illarum infirmitatibus medendi, quidquam quod momentum trahat, logicae artis magistri vulgo praecipiant. Nec tamen alia ad veram eruditionem via, cuius se instrumentum logica profitetur. Eruditio namque nihil aliud, quam vera solidaque illarum rerum, quae ad hominis aliquid conferunt felicitatem, est cognitio. Ad hanc vero illis demum, qui omnibus mentis facultatibus rite uti norunt, aditus patet. At, qui utantur, si, quibus laborant, vitia, non depulerint? qui depellant, si nemo modum rationemque commonstret? Est hoc eiusmodi, ut laetioribus in omni artium ac scientiarum genere profectibus, impedimentum inde ponatur maximum. Sunt aliae, quae excellentiorem ingenii vim, aliae memoriae fidelitatem, aliae iudicii *explicet* postulant. Natura haec nonnullis plane denegavit? Piaculum illis esto haec sacra tangere. Vis illorum mediocris adest? Excoli, perfici, excitari, cupiunt. Hoc, si quae viam ad eruditionem monstrat, praestare nequeat disciplina, eam profecto ieiunam, sterilem, multisque numeris imperfectam esse oportet. An vero in illis, qui circumferuntur libellis logicis, etiam maioris molis systematibus, quae suo onere lectorem facile opprimerent, eiusmodi quid alii inuenerint, nescio, ego nihil saltem quod momentum trahat, in illis inuenire potui.

Vidit

A D I L E C T O R E M.

Vidit haec Franciscus Baco Verulamius, felici ingenio ad disciplinarum defectus indicandos praeditus. * Nescio autem qui factum, ut optimi viri consilia apud tam paucos locum inuenerint; ut in plerisque artibus ac scientiis idem adhuc iure desideretur, quod ille, iam suo desiderauit tempore. Logicarum artium is quatuor facit, diuisas ex finibus suis, in quos tendunt. Ad enim hic homo agit, ut aut inueniat quod quaesuerit, aut iudicet quod inuenerit, aut retineat quod iudicauerit, aut tradat quod retinuerit. Totidem ergo artes constituit, artem inquisitionis seu inuentionis, artem examinis seu iudicii, artem custodiae siue memoriae, & artem elocutionis seu traditionis. Nec tamen, ut mihi quidem uideatur; rem acuta tetigit. Ad artem namque, quam uocat traditionis, quod attinet, seu methodum ueritatem cum aliis communicandi, ad logicam specialiori, sed uisitata tamen ratione dictam, eam pertinere, pauci concesserint: aut limites eius si dilataueris, ut quicquid instrumentalis philosophia docet, hoc nomine comprehendas, pertinebit equidem, sed tum alias adhuc partes a Verulamio omittas, eodem profecto iure huc retuleris. De inquisitione autem, seu inuentione, ego sic censeo, duplicem eam esse, alteramque plane alterius indolis ac naturae esse, quam alteram. Etenim vel componimus ideas inter se atque coniungimus, ut nouum quid, anteaque nobis non perspectum inde exurgat, aut seiungendo ac separando procedimus, detegimusque quod ignotum erat. Eadem

b .

plane

* *de Augment. scientiar. lib. V. cap. I.*

P R A E F A T I O

plane ratione vt in corporum naturalium tractatione nouae se proprietates & phaenomena offerunt, quando quae diuersae naturae sunt miscentur inter se & combinantur, aut rursus quae coniuncta sunt, per anatomicam chemicamque artem, diuiduntur, separanturque. Pulcherrima haec illorum, quae in mente nostra fiunt, est imago, cum & diuidere & coniungere ideas, vtroque autem modo noui quid producere, liceat. Hoc tamen discriminis intercedit, quod separando ideas, clarius & intimius in rerum naturam penetremus, coniungendo, ingenii foecunditatem in ideis & cogitationibus nouis producendis, experiamur. De inuentione itaque qui praecipiant, vtriusque probe habere rationem, & accurate obseruare discrimen debebant. Id quod tamen factum est a paucissimis. Immo plerique eius tantum, quae compositione fit, memores, varia quidem, quibus eam adiuuarent commentum sunt; extatque ingens illorum numerus qui de locis dialecticis, arte Lullistica, arte combinatoria, similibusque exposuerunt diligenter, tot ambagibus, quibus profecto opus non erat, impedientes potius mentem in inueniendo, & praceptionum multitudine obruentes, quam adiuuantes. Iudicium autem cultura, & quae hinc profluit inuentio, longe alterius indolis, cum apud hos in censum non veniret, extiterunt equidem deinceps alii, qui mathematicorum scita in subsidium vocando & huic succurrere vellent, sed & id meliori quidem consilio, quam feliciore successu. Ab omnibus vero in eo peccatum, quod naturae non insisterent vestigiis, quae planissima
breuis-

A D L E C T O R E M.

breuissimaque ratio est eam perficiendi. Enimuero, ego ita arbitror, non opus esse tanto apparatu, tot ambagibus, tanta regularum & praeceptionum mole. Sola exercitatione perfici insigniter & iudicii & ingenii vis potest, ut ad summum, quantum humanae imbecillitatis ratio permittit, culmen deducatur. Hinc nec de inuentione, aut arte inuentionis, ut solliciti simus, necesse fuerit. Etenim si exercitatione, ingenium perficiatur, ad praeclara quaeuis componendo inuenienda aptum erit, licet nec de locis dialecticis, nec de arte combinatoria, aut Lullistica unquam vel verbum audiuerit. Documento vel praestantissimi poetarum fuerint, quibus pulcherrimae inuentionis gloriam nemo denegauerit, etsi loci dialectici ne per somnium quidem illis in mentem uenerint. Possunt tamen haec omnia sobrie usurpata, & suo modo utilia esse. De iudicio, & inuentione quae ex eo pendet, pari ratione censendum. Si exercitatio rite a prima iuuentute instituat, [quomodo autem instituenda, hoc uero in logica ostendendum erat luculenter] nullus ego dubito, insigniter eius vim prouehi atque augeri posse, ut, qui ea pollet, ad uerum & falso ubiuis solerter discernendum, id quod huius inuentionis munus est, longe euadat aptissimus. Et ita quidem ars ista inuentionis, quam Verulamius introduxit, corrui, aut superuacanea fuerit, cuncta autem eo redibunt, ut ratio ingenii & iudicii vim excitandi, augendique, rite teneatur, eademque ratione & memoriae consulatur, quam non in logica negligendam esse, id uero idem Verulamius recte monuit.

P R A E F A T I O

Facere non possum, quin de illorum instituto, qui algebrae & geometriam pleno ore commendant, hic aliquid adiiciam. Hanc enim promptissimam certissimamque rationem, perficiendi excolendique intellectum, & ideis incorporeis assuefaciendi, extendendi etiam & ampliorem reddendi, existimant, aliisque persuadere conantur. Quare ut medicorum quidam unico medicamento omnia se depellere morborum posse genera confidunt, ita isti solam suam algebrae atque geometriam omnibus intellectus vitiis medendis sufficere credunt, per eam solam patere ad sapientiam & veritatem viam, contendunt. Quos inter primum facile locum tenet celeberrimus ille Mallebranchius. Ego sane, si quis alius, maximam matheseos in rebus ad hanc vitam pertinentibus utilitatem, immo necessitatem, agnosco lubens. Ast quod per eam intellectum tam insigniter perfici, ut ad eam solam tandem res redeat, dicunt, id vero cum grano salis accipiendum puto. Non abnuo, posse algebrae ac geometriae studio ita subigi velut ingenia, ut per illud ad conceptus quosdam sublimiores, & cum rebus corporeis nihil commune habentes, formando, longe reddantur promptiores. Hoc autem, si recte ponamus calculum, quantumcunque est, non tam algebrae aut geometriae, quam exercitationi est tribuendum, mirificeque adeo meam confirmat sententiam, exercitationem utramque in rationali philosophia facere paginam. Quare si quis aliam quamcunque eruditionis partem, conceptus, quos vocant, immateriales menti continuo suppeditantem eligat, nullus

AD LECTOREM.

nullus ego dubito, quin eandem tandem facilitatem de eiusmodi rebus cogitandi, aut si ita loqui fas sit, sublimitatem, mens sit contractura. Habet vero matheseos studium, nisi cauta circumspectio accedat, hoc incommodi, quod mens mathematicis conceptibus assueta ad moralia, ciuilia, theologica quodammodo non aequae valeat. Experientia utique docet, praestantissimos mathematicorum non pari felicitate moralis ac theologicae doctrinae sacra contrectasse, si iidem non simul & aliis studiorum generibus animum expoliuerint, & ingenii bonitate prorsus singulari eminuerint. Assueti sunt rebus necessario vinculo inter se colligatis considerandis, ita quidem ut ex eo quod posuerunt, cetera quae inde deducuntur, non possint non consequi. Hanc si vbique sectentur, aut se deprehendere putent necessitatem, quid mirum, si quandoque quae libere fiunt, immotis quae eiusmodi necessitatis legibus adstricta non sunt, non recte capiant? Sed obseruatum hoc iam est ab aliis, qui & de ceteris quae algebrae pariter ac geometriae studium secum vehit, incommodis (facile tamen, si mens non laeua fuerit, euitandis) prolixius exponunt. Naturalis autem doctrinae longe alia est ratio. Hanc sine matheseos notitia non recte capi, lubens fateor; sed ex ratione longe alia. Nimirum non tam id inde prouenit, quod geometria aut algebra sit vnicum perficiendi intellectus instrumentum, quam quod corporum structura ad geometriae & mechanicae leges plane sit concinnata, quam proinde, frustra est, qui nisi aduocatis his disciplinis in subsidium, dextre se

P R A E F A T I O

explicaturum speret. Meritoque omnino miratur Galilaeus a Galilaeis, repertos fuisse homines, qui non modo inutilem geometriam, sed & noxiam naturalis doctrinae studioso dixerint. ** Quare ad conceptus mathematicos aut mathematicis similes, planeque cum illis consentientes, accurate sibi formandos, prodesse quam plurimum algebrae & geometriae studium statuo: ad ceteros non item. Necessse itaque est, vt aliis quoque exercitationibus ad alios conceptus mens hominis formetur, vt conceptus suos rebus ipsis quibusuis, non res conceptibus attemperare, discat, & ita verum, vbiunque sit, in qualibet arte, in qualibet scientia, & disciplina, in quolibet vitae genere, inuenire queat & a falso discernere.

Ea vero, quae hucusque attuli, speciminis loco esse volui, vt quid tum in nostro auctore, tum in aliis, qui hanc in se susceperunt prouinciam, iure desideretur, intelligatur. Potuissent & alia, eaque non minoris momenti, praesertim in ipsa doctrina de veritate eiusque criteriis, & similibus, de quibus quae vulgo traduntur, aut falsa sunt, aut ieiuna nimis, addi: sed iam limites modumque praefationis me supergressum sentio. Nunc ergo paucis, quibus noua haec editio ceteris praestet, edisserendum. Cum bibliopolae consilium, de producenda iterum hac cogitandi arte in lucem, intelligerem, indicaui ei, clarissimum virum, Iacobum Bernhardum, insignes quosdam defectus notasse*, quibus omnes libri huius, qua versionem latinam,

** *in systemate Cosmico dial. III. p. 294.*

*** *Nouvelles de la republique des lettres A. 1703. mens. Nouembr. artic. II. p. 519. seqq.*

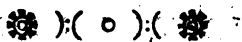
AD LECTOREM.

nam, editiones laborent, quibus si medelam adhibeas, haud exiguum pretium inde nouae huic editioni accessurum. Etenim quemadmodum is quem laudauimus, auctor doctissimus, obseruat, quae Anno MDCXCIV pariter ac MDCCII. in Belgio prodierunt editiones, uti plane attemperatae sunt editioni, quae ex hac versione latina primum Londini, A. MDCLXXIV. lucem adspexit, ita prioribus quidem editionibus, ob insignes; quae deinde in Gallica lingua factae sunt accessiones, multum praestant, sed simul eosdem cum Londinensi naeuos retinuerunt; cumque Gallicanae editiones aliquot capitibus auctiores, post latinam illam Londinensem, comparuerint, ne haec quidem, quod mirandum, inseruere. Videas itaque in gallicis editionibus, in libro primo, duo, in secundo autem, quatuor capita, quae in versione latina frustra quaeras. Accedunt vero & alii naeui ab eodem Bernharo indicati, qui facili ratione emendari poterant. Et sane emendatos deprehendi, postquam exemplum nouae huius editionis mihi oblatum est, & adiecta quae supra designauimus, capita ex versione iuuenis doctissimi, Iohannis Conradi Brauns, ut nihil desiderari queat, quam quod Augustini & Ciceronis quaedam loca, non ipsis auctorum verbis, quod fieri oportebat, sed eadem, ut in Londinensi editione, ratione, verbis auctoris qui hanc versionem adornauit, exhibeantur. Id praeter meam quidem factum expectationem, qui ipse, ob alios quibus obrutus sum labores, huius editionis curam in me suscipere non potui, nihil tamen eorum, quae emendanda iudicauimus, praetermissum iri

PRAEFATIO AD LECTOR.

putavi. Nec tamen eiusmodi hoc est, ut ideo non haec editio ceteris latinis multum praestet, praesertim, cum facili negotio ipsos fontes consulere, quorum hoc interest, queant. De auctore quidquam monere necesse non est. Constat satis inter omnes, ex Iansenii eum fuisse discipulis, Romanae cetera ecclesiae sacris imbutum; voluisse quoque eum suae, quam secutus est, religionis vestigia hoc ipso in libro extare. Haec vero eiusmodi sunt, ut facili negotio a quouis non prorsus doctrinae sacrae imperito, animadvertantur, unde aut refellere ea, aut atro notare lapillo, superuacaneum duxi. Vix enim puto ad legendum huncce librum quisquam accedet, qui non eousque religionis, quam profitetur, doctrinam teneat, ut facile, in quibus a nostrae ecclesiae scitis auctor, abit, perspiciat, & causam erroris intelligat, pariter ac rationes quibus impugnari ille atque conuelli soleat. Et haec quidem monuisse, non forte abs re fuerit. Quod superest, ut omnes fructum pulcherrimum ad sapientiae incrementum, ex hocce libro percipiant, id vero est quod in votis quam maxime habeo. Vale, humanissime Lector, & illorum conatibus, qui rem litterariam iuuare & promouere cupiunt, faue. Halae, Kalendis Martii, Anno M DCC IV.

IN-

INTERPRES LECTORI.

Annus est, & is qui excurrit, ex quo meas ad manus in ultimâ fermè Angliâ degentis pervenit hæc Logica. Dici vix potest quantum vel cursim primum perfecta placuerit mihi; nec mirum, quippe conscripta visa est, ex illius Philosophiæ placitis, quam ego utcunque meo more excolueram.

Hinc ut fieri assolet ubi quid arridet, cum prima subitariaque lectione animo meo non fecissem satis, ad secundam volavi, inque illa tutus & meditabundus aliquandiu hæseram, cum legendo meditandoque fessus, forte aliud agens, calamum in manus sumpsi, &, ut mentem rerum ingestarum numero & mole gravem, enato ipsis ex studiis oblectamento recreari ludibundus linearum versionem tentavi: En levem inconsultamque operis mei originem!

Cæterum, paginæ unius alteriusve translatione, Minerva non proorsum, ut mihi videbatur, invita, defunctus consilium cœpi operis totius aggrediundi, experiundique (post viginti plus minus annorum à Musis Galliis-

b 5

que

I N T E R P R E S

que absentiam) quid ego Anglus in Gallicis Latine vertendis possem ; atque una ignorandi , hoc est , per literas Amicosve non inquirendi , quousque ultimam Operi manum imposuissem , an alterius cujuspiam studio hæc nostra Logica Latinitate donata , aliis quam popularibus Gallis sui copiam fecisset.

Neque male mihi cessurum hunc , cum hæc ignoratione , laborem sum arbitratus : quamdiu enim in illis versarer , habiturus eram , quo non inutiliter oblectarem ocium meum , atque etiam id studium atque eam diligentiam intelligendis addiscendisque , quæ ad Latina traducebantur , mihi ducebam adhibenda , quæ par est adhiberi ubi quidpiam Publico destinatur , & quæ proinde non poterant non altissime memoriæ infigere doctrinam à Cl. Authore traditam , quam ego ad Rationem , hoc est , vitam optime regendam rebar ultissimam.

Jam vero integrâ versione perfunctus cœpi tandem quærere an uspiam alias extaret hæc Logica ; cumque innotuisset quærenti vel solis hucusque Gallis profutisse , vel saltem primam tantum editionem in Latinam linguam translata , (quod etiam ita mihi subindicabatur , ut de facti veritate dubitandi

locus

locus relinqueretur) hanc meam duxi edendam versionem, qua Lector tertiam illam Editionem Gallicam, ab Authore recognitam & tertiam, ut ille in Monito affirmat, parte auctam habiturus est.

Ad hoc ego propellebar non Lucelli, non gloriae spe, sed unica singularique operis utilitate, Absentium Amicorum literis, Praesentium calculis summo opere mihi commendata; propellebar eâ, quam apud Gentes Gallos iteratis editionibus sibi comparaverat aestimatione, atque etiam honorificentissima mentione, quam apud Authores acerrimos inveni non infrequentem, adeo ut ab illorum nonnullo *Mirabilis Logica sive Ars Cogitandi* audiat.

Propellebar denique insigni librorum numero, (qui vel mihi hic terrarum constituto, ubi tenue vel nullum literarum literatorumque commercium est, innotuere) ex hujus Logices regulis conscriptorum, tum ab aliis, tum ab ipsa praecipue Cl. Authore qui illis non minus quam rebus praclare gestis etiamnum inclaruit, ac indies inclarescit magis; si vera non incuriose quaerenti nunciata sunt; ut noris, Lector, Logicum nostrum Pædagogico Scholarum pulvere non fordescere.

Dictis

I N T E R P R E S

Dictis superest ut pauca adiiciam de eo quod in hac Logica est operis mei. Animi, ut superius innui, causa hanc ego telam orfus sum: succisivas tantum horas illi impendi; (neque enim me Bibliothecæ aut Musæi inquilinum fecit aut vitæ ratio aut fors asperior) hinc totum biennium hæsit in textrino. Fateor me non indiligenter aut perfunctorie in hoc opere versatum, ac proinde incitiæ meæ, non oscitantæ adscribendos, quos hic Lector errores offendet; ut autem hi essent quam paucissimi, Amicorum, ut potui, Latine Galliceque doctorum operas adhibui, qui exemplaria contenderent, emendarentque quicquid vel à Gallicis secus dictum esset; vel posset assuetas puriori latinirati aures offendere. Piaculum duxi vel hilum ab Authoris sensu discedere. Si verbum verbo, vel comma commate alicubi non reddidero, me illa arbitror usum licentia quæ interpretibus danda est; qui imitatorum instar *seruum pecus non sunt*. Verborum centones, non minus quam sparsim assutos, ut Horatius loquitur, purpureos pannos vitavi. Ubique studui ut sine Barbarie sordibus oratio esset, (quantum patitur Logices refractaria indoles) latina, perspicua, & subjectæ materiæ accommo-

commodata. Quædam sunt cap. 8. & 9. partis secundæ Gallicæ linguæ Idiomatismos tantum spectantia: Hæc etiam inserui: tum quia pauca, tum ne viderer aliquid juris mihi vindicare ad authoris scriptionem mutilandam. Denique coactus sum quosdam *D. Augustini* locos, unumque *Ciceronis* meis verbis dare; cum illorum opera ad manum non essent, & ruri degerem, ubi illa haberi non potuere. Præterea notata capita non erant unde conquiri ex aliorum Bibliothecis per amicos possent.

Quod si quicquid protuli, ad meam excusationem non faciat, sintque adhuc qui credant cum libro optimo, mala versione male actum, accedo doleoque. Non tamen spes me destituit aliquem, illa, quæ versus facit, indignatione permotum, versionem aliam, meliorem; operi parem olim adornaturum. (Neque enim intermori, aut non digne ad Posterios transmitti potest tantæ utilitatis Libellus,) Quod si me vivo eveniat, quos hic recte incorrupteque judicare cupientibus consecro labores, alacri spondeo lubentique animo me daturum, emendaturis ignibus.

Sed

INTERPRES LECTORI.

Sed diu te in limine moror, Lector. Ad Opus ipsum jam te voco; cum primum monero, ut quæ pure Logicalia sunt, iis scilicet similia quæ in scholis passim traduntur, mecum, si velis contempnas, (licet & hæc suam hic gratiam, decusque habeant, à singulari, qua docentur methodo.) Cætera vero author sum, non ut legendo percurras, sed ut meditando digeras digestaque dispergas ad omnia judicia, ad omnes vitæ actiones, si tanti ducas *sapere*.

MONI-

MONITUM AUTHORIS.

O Rigo hujus operis prorsus fortuita est, debeturque potius cuidam animi oblectamento, quam serie deliberationi. Vir quidam illustris Adolescenti nobili, quo cum sermones conferebat & in quo elucebat ingenium admodum perspicax & solidum, narrabat se itidem adolescentem, in virum quendam incidisse, à quo maximam Logices partem intra quindecim dierum spatium didicerat. Alius qui aderat, quique non magni Scientiam illam faciebat, hinc sumpta occasione, subridens spondit, se intra quatuor, aut quinque dies, Nobilem Adolescentem edoctrum, modo laboris tadium non detrectaret, quicquid esset in Logica utile. Placuit pollicitationis hujus, casu emissa, cum materiam alternis aliquandiu sermonibus subministrasset, periculum facere: Et cum vulgares Logica non satis commode aut compendiose scripta judicarentur, è re visum est Epitomen conscribere in Adolescentis hujus solius usum.

Ena unicum operis scopum, cum primo occaptum est! quinimo illi unicus tantum dies tunc perficiendo est assignatus. Sed cum adlaboratum aliquantulum est, tot nova in mentem inter scribendum venere, ut etiam illa necesse fuerit in chartam deponere, ne memoriam gravarent: hinc non unus sed quatuor aut quinque dies absumpti, quo uno tempore Logica hujus summa conscripta, cui postea plura alia sunt adjecta,

Quam-

MONITUM AUTORIS.

Quamvis autem præter primum Descriptionis consilium, hic multa tractentur, res ipsa tamen successu non caruit: Egregius etenim Juvenis, in quatuor tabulas; totam hanc Logicam, suâ ipsius opera, conjecit, singulasque, diebus singulis, etiam nullo docente, didicit. Verum quidem est, non expectandum esse, ut quivis alius tantâ facilitate hæc addiscat; quippe pollebat ille ingenio acri, & mirum in modum prompto ad quivis intellectum præstandum.

Habet Lector descriptionis occasionem. Jam vero quodcumque demum futurum est Operi fatum, jure tamen reprehendi non debet, quod præli beneficio prodeat in publicum, cum non tam emittatur, quam vi quadam extorqueatur è manibus. Plures plura sibi exscribi exemplaria curaverant, in quæ, ut fieri assolet, varia irrepserant menda; significatum præterea est, Editionem meditari Typographos: hinc, ne illi vitiosa & mutila Exemplaria sequerentur, visum est opus emendatum & integrum exhibere; hinc etiam necessitate quadam adacti sumus, ad varia adjicienda, adeo ut jam tertiâ parte auctum compareat; etenim ultra limites, quos prima specimini fixeramus, nobis progrediendum. En sequentium Dissertationum materiam! Quæ operis scopum explicant, rationesque deducunt, cur res tantæ varia, quas hic videre est, tractentur.

DIS-

DISSERTATIO

Prima Prooemialis.

*In qua nota hujus Logices conscribenda
consilium explicatur.*

Nihil optabilius est Bonâ Mentis, Rationisque ad Verum à Falso dignoscendum Equabilitate. Carteræ Animî Doctræ limites habent, spaciisq; concluduntur, Methodus autem Rationis recte utendæ, in omnibus vitæ partibus, in omnibus vitæ Officiis incircumscripro usû est. Nec sane in Scientiis solis errorem à veritate secernere difficile est, sed in omnibus rebus, quas agunt Homines, in omnibus, de quibus colloquuntur, idem planè arduum. Nusquam non occurrunt viarum Bivia, hæc ad Veritatem, illa ad Falsitatem ducentia; Rationis autem est eligere, quibus erit insistendum; Qui bene eligunt, rationem bene formatam habent; secus qui male; atque hinc petitur primum maximumque discrimen inter animi Facultates.

Cum hoc ita sit, in id præcipue nobis est incumbendum, ut iudicium nostrum rectè, & ad illam, quæ accuratissima est, amissim componamus; huic uni maxima Studiorum pars addicenda. Nos ratione, tanquam instrumento, utimur, ad Scientiis acquirendas; cum è contra, Scientiis uti deberemus, tanquam instrumentis ad rationem bene formandam. Hæc etenim Animî in iudicando Equabilitas infinitis gradibus superat omnes speculationes, etiam illas, ad quas perveniri potest, ope Scientiarum maxime verarum & solidarum. Quod cum ita sit, sapiens non *allo sine*, illis curam studiumque impendet, quam prout huic comparandæ inserviunt; in illis itaque animi vires idem exercere, non autem defigere debet.

Perdimus quam, alio animo Scientiis Speculativis operam damus; Quid enim, si huc non collimer, est Studium Geometrix, Astronomiæ aut Physiçæ, nisi vana animi Occupatio? quæ nec multum earundem rerum Ignorantiæ præferenda este

D I S S E R T A T I O

cum hæc saltem & Laboris minus habeat, nec locum det infamæ illi Vanitati, quæ plerumque nascitur ex rerum Sterilium & infecundarum cognitione.

Nec sane quædam tantum Scientiarum partes, & quasi recessus, sed totæ, quantæ sunt, inutiles censendæ si in seipsis, & propter seipsas æstimantur. Non in hoc homines nascimur, ut in lineis mensurandis, Angulorum Proportionibus examinandis, & diversis materiæ moribus considerandis, toti versemur. Major animus est, Vita brevior, tempus pretiosius, quam quæ tantillis impendantur. Cum tamen nobis quam maxime ad laborandum sit, ut iussi sumus; ut æqui veracesque simus, tum in Sermionibus, tum in omni Vitæ actione. Et hoc illud est, ad quod præcipue nos ipsos comparare debemus.

Necesse autem est, ut eo majori curâ, & diligentia huic Studio incumbamus, quo pauciores inveniuntur hac rationis Equabilitate præditi. Nusquam non occurrunt Ingenia erigibus obnoxia, quæ, in Vero dignoscendo, præsus cæcutiunt; quæ omnia, inverso ordine, pensitant; quæ tum sibi, tum aliis amant malis ratiociniis illudere; quæ manus omni rationis Umbræ dant; quæ in extremis semper, in medio nunquam versantur; quæ vel agnitæ Veritatis infidum assensum præstant, (illam casu sortiuntur, non præmissis examine adsciscunt) vel eâ obstinatiâ fidem, sensuum præiudiciis oppugnant, ut omni rationi, qua ab illis dimoveantur, aures occludant; quæ de rebus quas ignorant, quas non intelligunt, nec quæ fortasse à quovis possunt intelligi audacter pronunciant; quæ nullum discrimen inter discursum, & didictum ponunt; vel quæ de rerum veritate, ex loquentium voce iudicant; horum iudicio ii qui liberâ sed sedata voce loquuntur, veritati litant, secus verò, qui in dicendo incalescunt, vel quibus ad laborandum est ut mentem exprimaant, nec aliam, ab hac, norunt iudicii ferendi Methodum.

Qua propter nullæ producuntur opinionæ adeò absurdæ, adeò enormes, quæ approbatoribus careant. Quicumque velit hominibus imponere, is homines, dubio procul, inveniet, quibus decipi voluptas erit; & nugæ omnium nugatissimæ quotidie ingenia offendunt, iis credendis æstimandisque apta.

Post-

Pōstquam autem conficit Astrologiæ judiciariz deliramentis tot capi, virosque ceteroqui graves, hanc materiam serio tractare, nihil hac in parte mirum videri debet. Est in cœlo sy-
 dus, cui nonnullis placuit, Libræ nomen indere; cum-
 tamen non magis Libram referat, quam Molam Alatam; Libra Justitiæ Symbolum est, ergo quibus hoc sy-
 dus nascen-
 tibus præfuit, in viros evadent justos & æquos. Tria alia
 in Zodiaco signa existunt; horum Uni Aries, alteri Tau-
 rus, tertio Capricornus nomen est; Cum tamen Elephantis,
 Crocodili, & Rhinocerotis nomina illis quis potuisset impo-
 nere. Utcunque Aries; Taurus, Capricornus animalia ru-
 minantia sunt, ergo periculum est, ne quis vomitu reddat, que
 medicamenta sumserit, dum Luna hisce constellationibus sub-
 jacet. Utus ridicula & futilia hæc ratiocinia sunt, aliqui in-
 veniuntur, qui ea pro sinceris mereibus vendunt, alii qui
 emunt.

Sed hic malus rationis usus non tantum causa est errorum,
 quos Scientiis immisceamus, sed ut plurimum aliorum, qui in
 civili vitâ committuntur. Hinc proveniunt injustæ, & malè
 motæ lites; hinc præcocia consilia; hinc temerè suscepta ne-
 goria, quinimo raro peccatur, nisi cum perperam & inconsultè
 judicatur. Adeo ut omnium maximè interfit nosmetipsos
 hæc in parte ritè instituire & conformare.

Sed quo hoc optabilius, eo factu difficilius est, cum ab illo
 pendeat Ingenii dimensio, quod cuique nascen-
 ti distributum
 est. Sensus communis res est non admodum communis. In-
 genia crassa & stupida infinito numero reperiuntur; hæc fru-
 stra veritates docendo excolueris, intra earum rerum limites
 cohibenda sunt, quæ ipsorum captum non excedunt, interdi-
 cendamque ne de iis pronuncient, quæ nequeunt intelligere.
 Fatendum tamen est maximam falsorum judiciorum partem
 hinc ortum suum non ducere, sed deberi cuidam mentis præ-
 cipitationi, & attentionis defectui, quæ in causa sunt, ut de iis,
 quæ confuse tantum, & obscure cognoscimus, temerè, & præ-
 properè judicemus. Tepidus etiam ille amor, quo veritatem
 prosequimur, nōs efficit in vero à falso judicando, plerunque
 minus sollicitus. Apertis ulnis in sinum admittimus promi-
 scuum

DISSERTATIO

sciam ratiociniorum & axiomatum farraginem; hæc malumus pro veris supponere, quam ad examen vocare; si non capimus ipsi, credere volumus ab aliis capi: & sic memoriam infinitâ rerum falsarum, obscurarum & non intellectarum suppellectile oneramus, è quibus tanquam indubitatis principiis, conclusiones postea deducimus, nequaquam ad ea attendentes quæ vel dicimus, vel cogitamus.

Vanitas præterea & arrogantia vires addunt huic malo; pudet nos de quovis dubitare, quidvis ignorare; malumus inconsultè garrere, & casu pronunciare, quam nosmetipsos agnoscere non satis instructos ad sententiam ferendam: toti scatemus ignorantis & Erroribus cum tamen nihil difficilius sit, quam hanc tam æquam, tam debitam nascituræ conditioni confessionem extorquere, *Nescio, Fallor.*

E contra, alii inveniuntur indolis prorsus oppositæ his lucis affluis satis, quâ dignoscant plurima obscura esse, ac incerta; cumque in alterum Vanitatis extremum abrepti, testatum Orbi velint, se neutiquam inconsultæ plebis credulitati obnoxios, gloriæ ducunt asserere nihil certi omnino esse. Hoc pacto amoliantur laborem illum, qui in rebus examinandis collocari debet; ac eidem pessimo principio innixi, veritates manifestissimas, atque ipsam adeo Religionem inter dubia & incerta habent. Hinc, (alterum illud Ingenii humani extra rationis orbitam evagantis vitium) natus est Pyrrhonismus, qui cum videatur illorum temeritati contrarius, qui omnia credunt, de omnibus pronunciant; ab eadem tamen radice originem ducit, *Attentionis scilicet defectu.* Illi enim eam operam quæ erroribus cognoscendis necessaria est, nequaquam impendunt; hi nolunt in veritatum contemplatione versari, eâ curâ ac diligentia, quæ illis potis est evidentiam conciliare: Quævis sublustri & maligna lux ad veritatem in rebus falsissimis videntam illis sufficit, his ad falsitatem in rebus verissimis detegendam; cum tamen in utrisque effectuum tam disparium causa sit, unus idemque Attentionis defectus.

Vera Ratio unicuique quod proprium est, tribuit: hac duce, de dubiis dubitamus, falsa rejicimus, & seriò vera agnoscimus, missas facientes vanas Pyrrhonicorum argutias quæ neque
apud

apud eos, qui illas vendunt, res certas, suâ possunt certitudine exuere. An sit *Terra, Sol, Luna*, an *totum majus sit sua parte* nemo unquam seriò dubitavit; verbis quidem poterit quis affirmare se dubitare, quia mentiri potest, ut autem animum hoc dicat, prorsus impossibile est. Adeo ut Pyrrhonismus mentientium secta censenda sit, non hominum ea, quæ persuasa habent, profitentium. Hinc cum sensa animi malè cum verbis consentiant, passim pugnantia efferunt, ut in Montano videtur, qui vitam & vires, ultimo sæculo, huic sectæ reddere conatus est. Is enim postquam Pyrrhonicos inter, & Academicos id discriminis agnovisset, quod hi quædam aliis verisimiliora dicerent negarent illi, pro Pyrrhonicis sententiam dicit, his verbis, *Pyrrhonicorum opinio inquit, & audacior atque eadem verisimilior est.* Sunt itaque alia aliis verisimiliora. Neque sanè hæc locutione argutias sectatus videtur, sed verba à naturâ ipsa (quam opinionum falsitas extinguere non potest) profecta, illi nec cogitanti excidère.

Periculosius in rebus abstrusioribus grassatur hæc malum: qui enim scepticè amant de omnibus dubitare, vel animum omninò avocant ab illarum rerum consideratione, quæ illis lucem possunt affundere; vel admodum perfunctoriè in earum contemplatione versantur, atque ita in Spontaneam, de Rebus ad Religionem pertinentibus, dubitationem dilabuntur; hæc autem incertitudinis tenebræ, in quas se conjiciunt, illis plurimùm adblandiuntur, ac commodè reputantur, quæ & oblatrantem conscientiam compescant, & licentiam indulgeant libidini & vitiis inferviendi.

Hæc itaque mentis humanæ aberrationes, quæ sibi metipsis adeo oppositæ videntur, (altera enim inconsultè assensum nostrum obscuris, & incertis proffituit, quem altera claris, & evidentibus denegat) ac eadem causâ proficiuntur, illo, scilicet attentionis defectu, quæ veritati investigandæ necessaria est. Quod cum ita sit, palam est, uno eodemque modo medendum esse utrisque, medebimur autem si accuratâ trutinazione, & summâ attentione, tum judicîa, tum cogitationes pensavimus. Unica hæc methodus est, qua nos à lapsu tutos præstemus. Vana quippe est Academicorum subtilitas, quâ conantur pro-

DISSERTATIO

hæc, non magis veritatem quam fugitivum servum posse cognosci, si hic stigmatè, illa criteriis careat. Prout enim ad lucem à tenebris distinguendam, ipsa tantum luce, quæ sese oculis ingerit, opus est; ita etiam ad Veritatem dignoscendam, sufficit claritas illa quæ Veritatem ipsam circumambit, quæque nos nolentes & renitentes rapit in sui agnitionem. Adeo ut hæc Scepticorum argumenta non magis impedire possint quominus Veritati manus demus, cum illam attentè, & serio contemplamur, quam eadem poterint efficere, ne Solis radios videamus, cum illi in sanos apertos oculos incurrunt.

Sed quia animus non adhibet debite attentionis cautelam, à quovis falso lumine in errores deducitur, suntque plurima, quæ non nisi post longum, & laboriosum examen suæ nobis veritatis copiam faciunt, utile sine dubio est, in promptu quasdam regulas habere quæ gressus nostros in veritatis indagacione regant, quo facilius progrediamur & tutius. Nec sanè inter res impossibiles censendæ sunt hæc Regulæ. Cum enim homines nunc risè, nunc perperam judicent; interdum probe ratiocinentur, illegitimas interdum nectant consequentias; ipsuper cum errores, post lapsum possint recognoscere, possunt, etiam cogitationum seriem relegendo, illam methodum invenire, quæ in legitimis ratiociniis usi sunt, non minus quam errorum ubi lapsi sunt, causas detegere: atque ita ex hisce animadversionibus quosdam sibi Canones, sive Regulas formare, quæ usui esse possunt, ne deinceps fallantur.

Et hoc ipsum est, quod se facturos Philosophi spondent, ac de quo adeo magna pollicentur. Si lubeat iis credere, in illa parte, quam regendæ Rationi destinant, quamque Logicam vocant, eam nobis affundunt lucem, quæ omnes à mente tenebras dispellat, quæ omnes apprehensionum errores tollat, quæ regulas cummonstret adeo certas, ut illarum ductu infallibiliter veritatem simul assequuntur, adeo necessarias, ut sine illis, nobis illuc pervenire sit impossibile. En quibus hi Philosophi Logicam suam exornant Encomiis! at si, consultâ Experientia, scire velimus, quos hi Philosophi, hujus beneficio scientiæ, vel in ipsâ Logica, vel in aliis Philosophiæ partibus progressus fecerint, jure metuent-

tuendum erit, ut Magnifici Promissores fidem liberariant.

Cum tamen hinc iniquum sit, illud, quod in Logica bonum est, rejicere, quia in malos non nunquam usus cedit, illinc à vero abhorreat, magna ingenia tantum operis, in investigandis ratiocinationum regulis, posuisse, & nihil solidi, aut utilis ad invenisse: ac denique quia consuetudo necessitatem quandam invexerit, crassa saltem Minervâ, ex sciendi, quæ de Logica traduntur, credidimus aliquaher utilitati nos publicæ litaturos, si illa in unum collegerimus, quæ ad judicia nostrâ formanda aptissima videbuntur: atq; hic proprius hujus operis scopus est, quamvis illi novæ considerationes quamplurimæ, quæ in Mentem inter scribendam venerunt, additæ sint, quæ & mole maximam, & forsitan utilitate præcipuam operis partem faciunt.

Philosophorum enim vulgus, in tradendis consequentiarum regulis versatum ut plurimum videtur; & quamvis dici non potest quod suâ careant utilitate hæ regulæ cum utiles esse possint argumentorum, quorundam implicatorum, vitii detegendis, tum cogitationibus eâ serie ac ordine disponendis, quæ veritates evidentiis & victoriosius probent; attamen arctos limites habet hæ utilitas, rarissime enim in consequentiis deducendis erramus, in judiciis vero ferendis sæpissime, è quibus postea malæ consequationes deducuntur. Parùm vero solliciti huc usque Logici fuerunt de hoc vitio tollendo, cum tamen novæ quæ in hoc libro passim occurrunt considerationes, illi amoliendo præcipuè destinantur.

Exigit tamen à nobis Justitia, ut Lectorem certiores faciamus, considerationes, quas hic novas dicimus, quia in vulgaribus Logicorum Scriptis non reperiuntur illius omnes non esse, qui in hoc opere conscribendo laboravit, sed alias mutuatas esse è libris cujusdam Philosophi, cujus magnum hoc seculo nomen est, ac in quo tantus elucet ingenii nitor claritasque, quanta in reliquis deprehenditur confusio atque obscuritas: alias vero desumptas ex Opusculo nondum edito Cl. Paschali, cui nomen L'esprit de Geometrie *Antima Geometria*: atque hæ præcipuè parte 1. cap. 9. inveni-

DISSERTATIO

untur, ubi de differentia Definitionum Nominis & Rei differitur, atque parte 4. ubi quinque Regule traduntur, quamvis hic fusius explicentur quam in illa Descriptione Originali.

En vero quæ de iis observanda jam occurrunt, quæ de Vulgaribus Logicorum libris in hunc nostrum translata sunt.

Primò propositum est ea omnia hic tradere, quæ reverà utilia in aliis compesta sunt; qualia habeantur regulæ Figurarum, Nominum, ac Idearum. Divisiones, & quædam de Propositionibus Animadversiones. Alia quidem parum utilia judicavimus, qualia sunt quæ de Categoriis, Locisque Topicis traduntur: hæc tamen ideo non omisimus, quia pauca sunt & facilia, communiterque addiscuntur; Sed unà indicavimus quo in pretio haberi debeant, ne scilicet utiliora quam sunt, credantur.

Anxius dubitatum est, an Loci quidam salebrosi, parumque utiles tractarentur, quales sunt illi, qui Propositionum Conversiones tradunt, aliique, qui Figurarum Regulas demonstrant. Tandem tamen & hos consultò adjecimus, cum difficultas ipsa suam secum ferat utilitatem. Jure quidem dici potest, cum hæc ad Veritatem aliquam eruendam non collinet, *Stultum esse difficiles habere nugæ*: attamen declinanda non est, cum ad verum nos deducit: Arduæ enim veritates non sine magna nos commodo exercent.

Quemadmodum ventriculum aliqui ita constitutum habent, ut non nisi teneros, delicatosque possint cibos concoquere; ita alii, iis præditi ingeniis sunt; quæ nullas capiunt Veritates nisi faciles, & Eloquentiæ lenociniis commendatas. Utriusque culpæ danda est hæc teneritudo, vel potius debilitas. Assuefaciendum ingenium est, ad Veritatem tum maximè eruendam cum lætæ, difficultatibusque obsepitur; illam, quacunque demum facie sese videndam exhibet, recipere debemus & colere. Si hanc animi, à rebus Scholasticis & subtilibus Aversationem (in quam omnes proclives sumus) non projiciamus, sensim ingenium coarctamus, ac iis intelligendis ineptum reddimus, quæ non nisi post catenatam plurimum propositionum seriem cognoscuntur. Si vero
Veri-

Veritas aliqua non nisi è tribus, quatuorve principiis, quæ uno intuitu consideranda sunt, emicet, continuo mentis oculis tenebræ offunduntur, tardiusque nos capit illius perpendendæ; atque hoc pacto, rerum multarum perquam utilium nos scientiâ privamus, quod sane vel maximè vituperandum est.

Ampliatur quodammodò, capaciorque assuetudine mens fit, idque præcipuè Mathematicarum, aliarumque rerum difficultium, (quales illæ, de quibus modo loquuti sumus) contemplatione. Illæ extensionem quandam ac amplitudinem Menti impertiunt, illæ faciunt ut cognoscendis sese applicet attentius, & cognitio adhærescat firmius.

En quibus adducti rationibus, arduas hæcce materias tractavimus, idque non minus accuratè, quam in aliorum Logicis fieri solet. Poterunt, quibus hæc de se factum non est satis, his omissis ad alia transire. In hunc finem notas illarum indices capitibus, ubi habentur, præfiximus, adeo ut hic Lector queri non possit, si enim omnino, sponte est illas lecturus.

Præterea, insuper habendam duximus illorum nauseam quæ auditis illis terminis, quos Ars efformavit, ad argumentationum modos altiùs Memoriz Infigendos, non aliter inhorrescunt, quam ad Magorum incantationes; quique de *Baroco* & *Baralipson*, fatis frigidis jocos spargunt, tanquam horum usus, apud illos tantum Sciolos vigeret, quos Galli *Pedanes* dicunt. Nos tamen plus offendimus in inficetis illis jocis, quam in technicis istis terminis, quos jure carpatamus. Vera enim ratio, ac sana mens nequaquam sinunt, ut id pro ridiculo habeamus, quod ridiculum non est: Ridiculi autem in his terminis nihil est, modo nulla in illis arcana latere fateamur, & cum ad memoriam tantum sublevandam sunt excogitati, ab illis in communi sermone abstinemus: risu enim dignus esset qui argumentaturus, argumentaturum se in *Botardo* v. g. vel *Felapton* præmoneret.

Vanam hanc sciolorum Gloriationem (Gallos *Pedanterie* dictam) perperam aliquando aliis objicimus, imò objicientes in eam impingimus. Vitium enim illud Animi est, non Professionis; sunt qui illo laborant in omni vitæ genere, omni

D I S S E R T A T I O

statu, omni conditione. Res humiles & nihil magni facere, peritiam, vanitatis ergò ostentare, Latinis Græcis sententias sine delectu accumulare; de ordine mensium Atticorum, de vestibus Macedonum, ac similibus nugis disputando incallescere, Scriptores quos redarguimus, injuriis afficere; eos, qui nobiscum de intelligendo Suetonio, de nominis alicujus Etymologiâ non sentiunt, tanquam de re Religionis aut publicâ ageretur, crudeliter lacerare; Populum concitare adversus eum, qui minus honorificè de Cicerone sentiret, tanquam publicæ pacis violatorem, quod adversus Erasmum facere conatus est Julius Scaliger; cujuspian ex antiquis Philosophis famam ac æstimationem non aliter tueri, quam si eum sanguine quam proximè attingeres, ipsissimum est, quod prædicto illo Gallico nomine male audit. Non tamen in eos cadit hoc vitium, qui in terminis quibusdam technicis, satis ingeniose ad memoriæ subsidium inventis, vel discendis, vel explicandis occupantur, modò id debitâ & superius memoratâ cautione fiat.

Nihil jam superest, nisi ut rationem reddamus, cur plurimas quæstiones, quæ in vulgaribus Logicis reperiuntur, hic omiserimus, quales sunt, quæ in Prolegomenis traduntur, quæque de *universali à parte rei, de Relationibus* aliisque ejusdem farinae tractant. Responsi vicem habere posset, illas potius ad Metaphysicam pertinere quam Logicam. Sed hoc præcipuè in causâ non fuit: modo enim quidpiam usui esset erudiendo intellectui, parum curavimus ad quam demum scientiam spectaret. Liberum unicuique est, non minus cogitationes suas, quam formas literarum Typographicas eo ordine ac serie disponere, quæ maximè sibi conducibilis videbitur, licet tamen ad illam teneatur, quæ rebus ipsis naturalis est, omni illo, quod nobis utile est, uti possumus, eique locum concedere tanquam Domestico & familiari. Quapropter plurima huc translata è physicâ atque Ethicâ, immo è Metaphysicâ omnia fermè quæ sciri sunt necessaria; quamvis nihil idcirco ab aliis mutuo dici possumus accepisse: quidquid Logicæ tradendæ inservit ad Logicam pertinet. Cui profectò risum & cachinnos non excirent cum Ramistis Ramus,

mus, (licet alijs viri docti censendi sunt) dum laborat ac sudat in suis unicuique Scientiæ limitibus assignandis, cavetque non minus sollicitè nè aliæ aliarum jura ac diriones invadant, quam si de regnorum limitibus, curiarum jurisdictionibus ageretur.

Non tamen ob hanc causam tantum, quod difficiles parumque utiles sunt, has Scholæ quæstiones missas fecimus, quasdam enim tales deduximus. Insuper enim credidimus neminem in malam partem accepturum, nostrum de illis silentium, cum in nullo passim pretio habeantur.

Magnum sane discrimen statuendum est inter inutiles, quibus Philosophorum Libri scatent, quæstiones; quædam ipsis authoribus contemptui sunt, quædam sibi nomen ac famam acquisivere, crebroque tractantur, à viris cæteroque doctis, & magnæ æstimationis.

Opiniones celebres passimque agitas, quamvis alioquin falsæ sint & erroneæ, æquum quodammodo est ut addiscamus: Hanc enim Civilitatem vel potius Justitiam, non erroribus, (cultum enim illi merentur nullum) sed hominibus iis imputis debemus. Iniquum enim est, quæ alii magni pendunt, non præmissis examine rejicere aut condemnare; quinimò non nisi ipso examinis labore contemnendarum futilium quæstionum jus nobis comparamus.

Majori libertate de inutilibus primi generis quæstionibus actum est, quarum ex numero illæ sunt quas nostrâ è Logicâ abesse iussimus. Commodum enim accidit, quod non tantum extra, (ubi nequidem innotuere) sed etiam intra Scholarum parietes, exiguo, ab ipsis etiam Doctoribus in pretio habeantur. De *universali à parte rei, Entibus rationis secundisve intentionibus* nemo (superis grates) serio jam sollicitus est. Nec proinde timendum, nequis factam sibi injuriam queratur, quod manum ab illis abstinerimus. Quinto tam male illis cum Gallico sermone convenit, ut tractatæ in contemptum potius Scholasticam Philosophiam sint adducturæ: quam novâ honoris accessione accumulaturæ.

Denique abs re non erit Lectorem monere, à regulis Methodi omnibus numeris absolutæ, nonnunquam esse discessum. Quædam enim in partem quartam rejicimus, quæ videri pote-

DISSERTATIO

poterant ad secundam vel tertiam pertinere, sed & hoc consultò : visum enim est in rem fore, simul illa omnia ob oculos ponere, quæ necessaria essent ad summam perfectionem Scientiæ conciliandam, quod Methodi (de qua in quarta parte) ipsissimum opus est. Eandem ob causam non nisi illic loci de Axiomatibus ac Demonstrationibus actum est.

En tandem utcumque quæ facta infectave in hac Logicâ esse volumus. Invenientur fortassè pauci qui fructum exinde aliquem vel capient, vel animadvertent se cepisse, quia pauci sunt qui traditis præceptionibus, per expressas reflexiones, ubi res exigat utuntur. Speramus tamen eos, qui has non profusus perfunctoriè legerit, ita illis leviter saltem imbuendos, ut in posterum evasuri sint, in ferendis judiciis, & accuratiores & solidiores; idque licet de hisce præceptis nè quidem cogitent. Sic quædam medicamenta sensim, vires instaurando, partésque male affectas corroborando, morbos pellunt. Quicquid demùm sit, nemini diu oneri futurum est hoc opus; quippe qui vel modicè in studiis profecère, illud perlegere, & discere intra septem aut octo dierum spacium poterunt, & fieri omnino non potest, quin unusquisque è tanto rerum diversarum acervo aliquid in suos usus seponat, quod lectionis residuum compenset.

Differtatio Secunda.

*In qua iis Objectionibus occurritur, quæ contra
hanc Logicam factæ sunt.*

Quisquis aliquod opus in publicum statuit emittere, is sibi tot Judices constituat, oportet quot est lectores habiturus: Neque hoc illi aut oneri esse, aut iniquum videri debet; quod enim publici juris factum est, definit ad authorem pertinere qui proinde nec debet anxiam illius curam gerere, nec illud alio, quam quo aliorum opera, oculo intueri,

Si quid tamen juris residuum auctori competit in emissum Opus, illo tantum uti potest, ad ea corrigenda quæ secùs dicta
repe-

S E C U N D A .

reperiuntur, cui rite faciendo maxime conducunt varia variorum iudicia, siue illa æqua fuerint, siue iniqua: Æqua enim nunquam non profunt, iniqua autem nequeunt officere, quippe quæ jure possumus negligere.

Exigit tamen prudentia; ut iis sæpe judiciis aliquid deframus, quæ nobis visa fuerint iniquiora, si enim eorum quæ redarguuntur, non ostendant falsitatem, ostendunt tamen ea redarguentium captui non esse proportionata. Præstat autem, ubi id sine magno incommodo fieri potest, tam æquabile præ se ferre temperamentum, ut dum Sapientibus placemus, insipientibus nequaquam displiceamus. Speranda etenim felicitas non est, nos nullos Lectores habituros præter doctos intelligentesque.

Ac proinde rem facerent Scriptores votis expetendam, si primam Operum Editionem, pro informi tantum ac rudi tabula haberent, postquam delitescentes, virorum doctrina præstantium iudicia ac censuras exciperent, ac postea dissentientium opinionibus ad examen revocatis, ac serio perpensis, in scriptis recensendis, & ad quam possunt accuratissimam perfectionem deducendis operam denuò collocarent.

En quod in hac secundâ Logicæ hujus editione factum dedissemus, si plura ad nostram pervenissent notitiam, quæ passim adversus primam objecta sunt. Utcunque fecimus, quod fieri potuit: multa vel addita, vel expuncta, vel emendata sunt, ex eorum sententiâ, qui ea nobis, quæ improbarunt, amicè significavere.

Et primo quod ad stylum locutionemque spectat duorum ferme judiciis stetimus, qui quasdam mendas, quæ incuriâ irreperant, dictionumque formulas ad communem usum minus accommodatas notare dignati sunt; si ab istis aliquando diversunt abivimus, id tunc factum cum alios consulentes, in diversa sentientes incidimus, quo casu quidni illud, quod nobis magis collibitum, eligeremus?

Rebus ipsis plura addita, quam vel mutata, vel expuncta; idque quia pauca illa fuere quæ nobis oblata sunt, inverso stylo digna: hoc non obstante quædam generaliora rescivimus adversus nostram Logicam objici, quibus tamen refellendis

D I S S E R T A T I O

lendis immorandum non erit, quia persuasum habemus satisfactum iri hæc opponentibus; postquam perspexerint, quid nobis propositum fuerit in iis, quæ criminantur, deducendis: ac proinde abs re non erit majoris notæ objectionibus occurrere.

Quibusdam ipsa inscriptio *Ars cogitandi* displicuit; huic substituendum censuere *Artem bene ratiocinandi*. Meminerunt hinc Logicam omnibus mentis operationibus regulas præscribere, ac proinde non minus de simplicibus Ideis, quam de judiciis & Ratiocinationibus agere. Nullum autem aliud verbum omnes hæc Operationum differentias complectitur, cum tamen omnes hujus Dictionis nominationi subjæctæ sint; quippe simplices Ideæ Cogitationes sunt, cogitationes sunt & Judicia & Discursus. Forsan non absone illam dixissem *Artem bene Cogitandi*: sed etiam adverbium illud redundaret, cum Artis vocabulo includatur: Ars enim ipsam methodum denotat, ut Aristoteles observavit; quapropter nudè dicimus *artem pingendi, artem numerandi*, quia ut quis male pingat aut numeret arte opus non habet.

Plus nobis negotii facescit altera, & multiplicitate variarum rerum, aliis è scientiis in hanc Logicam translatarum farragine, petita Objectio: & cum integrum Operis conscribendæ consilium evertere videatur, ac proinde illius explicandi occasionem obtrudat, est nobis majori studio examinanda ac diluenda. Quid tandem nobis hic negotii est, exclamant, cum versicoloribus illis Rhetorices, Ethices, Physices, Metaphysices, Geometriæ centonibus? Nos Logicam expectabamus; et ut ex improvviso in altissimas scientias abripimur, cum tamen non constet, illasne calleamus nec ne? Nunquam non supponi melius potuisset nobis Logicam opus non esse, si illarum gnari essemus? Nunquid non præstitisset Logicam tradidisse nudam simplicemque, in qua regulæ tritis obviisque exemplis docerentur, quam tot tamque disparatarum rerum congeriem coacervasse, è qua vix illa emicant quæ spectant ad Logicam?

Sed quia ita rationes suas subduxerunt, non videntur satis perspexisse, non posse infelicitis cum Libro agi, quam si omnino

no non legatus, solis enim legentibus prodest: Ac proinde quicquid ad librilectionem allicit, libro utilitatem conciliat. Certissimum autem est, si, ex Objicientium sententia, Logicam dedissemus jejunam, in qua tritissima *Animales & Equi* Exempla ad nauseam repererentur, quamvis alias accuratè scripta fuisset ac Methodicè, aliarum tantum auxissemus Logicarum auxerum, quæ passim habentur & negliguntur; cum tamen ipsissima hæc diversarum rerum varietas, & æstimatione aliquam apud curiosos huic nostræ conciliavit, & effecit, ut minori tædio, quam cæteræ, legeretur.

Non tamen eo tantum consilio tam varia admiscuimus, ut ipsâ varietate Lectorum animos alliceremus, majorique delectatione afficeremus, quam quâ solent capi qui vulgare legunt: insuper eruditus nos eam sequutos Methodum, quâ non est altera, hujus artis tradendæ vel connaturalior, vel utilior, quâque obviam itum est grandi incommodo, quo ferè omninò inutile redditur Logices studium.

Experientiâ constat, è millenis, qui Logicam docentur, post sextum à finitis studiis mensem, vix denos esse qui Logices quicquam meminissent. Causa autem hujus vel Oblivionis vel neglectus videtur esse, quod cum abstractissima sit, & à communi usu alienissima quæ in Logicâ traduntur, eadem non nisi per inficera Exempla, & de quibus in posterum nulla cogitandi intervenit occasio, docentur: hinc mens, quæ non nisi renitens & coacta in illis discendis versata est, iisdem postea infidè adhærescit, citoque evanitas inde notiones abjicit, cum illæ deusd per præxim nunquam memoriæ commendentur.

Insuper, cum per hæc vulgaria Exempla palam fiat; Artem hanc non posse rebus majoris momenti accommodari, solent tyrones Logicam intra Logicam concludere, nec ad alia transferre: cum tamen illa instrumentum solum sit ad reliquas scientias acquirendas: adeo ut qui nunquam legitimum illius usum perspectum habuerint, legitime illa uti, non possint quibus proclives sunt ad illam, tanquam rem abjectam, & parâam utilem, negligendam ac projiciendam.

Huic nos incommodo remedium allatusos speravimus, &
tanto

DISSERTATIO

tanto Logicam intervallo, quanto vulgè solet, ab aliis scientiis non sejungeremus, sed ope novorum exemplorum ita solidis cognitionibus applicarem, ut uno intuitu dici possemus exhibuisse & regulas & regularum usum: sic namque Logices ope de aliis scientiis judicabimus, quæ vicem referendo ipsam Logicam altius memoriæ insigent.

Tantum verò abest, ut hæc rerum varietas, nos à præceptis dignoscendis, discendisve impediatur, ut nihil ipsa veritate plus poterit conferre, ad ea seu intellectui, seu memoriæ commendanda: subtiliora etenim hæc sunt, si in seipsis spectentur, quam quæ possint vegetum vividumque ut ita loquar, sui sensum animo imprimere, nisi rebus jucundioribus ac sensibilibus alligentur.

Ut autem varietatem hanc quam maxime utilem redderemus, aliunde sumpta Exempla, casu sortiti non sumus: sed jis è locis, ubi gravissimæ veritates tractantur, talia selegimus, quæ & regularum & principiorum instar esse poterunt, ad verum aliis in rebus inveniendum, quæ his fufus nequeunt deduci.

De Rhetorica, Ex. gr. animadversum est, parum ad oratorem formandum valere illa subsidia, quæ ab inventione, argumentorum, Phrasium, Ornamentorumve petuntur. Argumentorum ferax mens est, dicendi formulas usus suppediat, figurarum autem ac troporum nunquam non adhibetur plusquam satis: adeo ut Artis Oratoricæ opus primum sit, quædam affectata & vitiosa dicendi ac scribendi genera vitare, præsertim stylum nimis artificiosum ac Rhetoricorum, mendacis & hyperbolicis figurisque vi introductis scatentem, quo non aliud apud Rhetores majus vitium Nostræ huic Logicæ ad hæc vitia tum cognoscenda, tum fugienda, tot inserta reperientur, quot aliis in libris, qui Rhetoricam ex professo docent, frustra fortè quaeris. Primæ partis caput ultimum, dum quid stylus figuratus est describit, eadem opera nos docet genuinum illius usum, certissimasque tradit regulas, quibus, à spuris legitimis figuris dignoscamus: illud in quo generatim de Locis agitur, utile esse poterit ad vulgarium argumentorum superfluum copiam amputandam. Articulus ille, in quo notantur
falsa

S E C U N D A.

falsæ & malè coherentes ratiocinationes, in quas proclives sunt, qui ornatius atque uberius perorare ambiunt, dum pro turpi id omne habendum docet, quod falsum est, obiter gravissimam veræ Rhetorices regulam proponit, & qua nihil magis, animum ad quoddam orationis genus simplex, naturale & prudens instituit & comparat. Ubi autem in eodem capite admonemur, ut adhibita etiam cura & diligentia caveamus ab illis, quibuscum loquimur, acri sermone irritandis, plurimos errores docemur effugere, qui eo periculosiores censentur, quæ sunt cognitu difficiliore.

Per primarium Operis objectum non licuit, huc plura ex Ethica transferre. Arbitror tamen neminem iturum inficias, quin latissime pateant, & ad plerasque hominum aberrationes cognoscendas plurimum conferant, tum quæ parte prima, capite de falsis Ideis Boni & Mali, tum quæ illo alio capite de ratiocinationis fallaciis in civili vita contingentibus edisseruntur.

Nihil Metaphysica scitu dignius utiliufve habet iis, quæ de Origine nostrarum Idearum, de Idearum spirituum ab Imaginibus corporeis separatione; de distinctione mentis & corporis, illiusque immortalitate, argumentis ab hac distinctione deductis, demonstrata disputantur; quæ omnia fuscè tractantur in prima & quarta operis parte.

Variis etiam in Locis sparsa occurrunt generalia Physices, Principia, quæ colligere, ac colligare arduum non erit; atque ex iis, quæ de Gravitate, de Qualitatibus Sensibilibus de Actione de Sensibus, de Facultatibus attractivis, de Qualitatibus, occultis, ac Formis substantialibus dicuntur, satis affulgebit lucis, ad innumeras Ideas falsas amovendas, quas ab infantie præjudiciis hausimus.

Non tamen, quod hic pleraque delibentur, vellem lectores ab illorum lectione librorum abstertere, qui hæc ex professo tradunt. Nos tantum consideravimus quosdam esse, quibus generalis hæc & vaga scientiarum

DISSERTATIO

rum cognitio sufficit; sufficit autem iis qui sese Theologiae studiis consecraturi non sunt. Ad Theologiam enim accurata Scholasticae Philosophiae notitia praerequiritur, cum haec illius linguam vernaculam loquatur. Quamvis autem non omnia, quae utcumque oportet discere, hic reperiantur; vere nihilominus affirmari poterit, omnia haberi, quae memoriae mandari, ac ad usum servari conveniet.

Quod objicitur Exemplorum quaedam esse tyronum captui non satis proportionata; verum tantum est, respectu Exemplorum Geometricorum; ceteri enim intelligi satis poterunt à quovis, qui ingenio non prorsus destituitur, quamvis alias vulgaris Philosophiae rudis sit; imo fortasse melius intelligi ab iis poterunt, qui ab omnibus adhuc praedjudiciis liberi sunt, quam illis, qui principis Philosophiae communis imbuti sunt.

Verum quidem est, non omnes sumpta è Geometricis Exempla comprehensuros, sed quid hinc inde mali? Nam illic tantum adducuntur, ubi vel Geometrica expresse & ab aliis separatim traduntur, ac proinde negligi poterunt; vel ubi res traditae aut per se clarae aliena luce non indigent, aut aliis Exemplis ita sunt illustratae, ut Geometricis haec opus non habeant.

Si eos praeterea locos examinemus, in quibus haec adducta sunt, rem difficilem deprehendemus, alia, quae ad rem essent, his substituisse, cum inter scientias vix altera sit, quae tam notiones claras & distinctas, tum propositiones indubias suppeditet.

Exempli causa; De Proprietatibus reciprocis agentes, talem affirmavimus in triangulis rectangulis inveniri, ubi quadratum Hypotenusae aequale est quadratis reliquorum laterum. Indubiatum hoc ac evidens est omnibus qui illud capiunt, qui non capiunt, poterunt pro certo & indubitato supponere, nec ideo rem ipsam, ad quam probandam adductum exemplum est, minus comprehendent.

Si autem communi *Resibilitatis* exemplo uti libuisset, quae

S E C U N D A.

quæ hominis reciproca, Proprietas dicitur, rem sane proposuimus, & satis obscuram, atque insuper disputatissimam. Si enim per Risibilitatem intelligimus vim, quam habemus oris certo quodam modo contrahendi diducendique, quod inter ridendum fit, nihil profecto obstat, quominus possimus, alia animalia docere, has oris gesticulationes exhibere, quinimo inveniuntur forsitan aliqua, quæ tales revera exhibent: si autem ultra hanc vultus mutationem, quæ ridentium propria est, cogitationem adjiciamus, quæ risibilitatem & comitetur & efficiat, adeo ut Risibilitatis notio includat potentiam ridendi *cogitando*; sic omnes hominum actiones reciproca proprietates dicendæ erunt, cum illarum nullæ non sint hominum propriae, modo cogitationem adjungamus: sic ambulare, bibere, manducare hominum proprietates erunt, cum soli homines *cogitando* ambulent, bibant, edant: sic res sese habeat, nunquam ad manum non erunt proprietatum reciprocarum Exempla, sed quæ illico non satisfaciant illis, quibus persuasum est, cætera animalia cogitare, illorumque proinde risum adjunctam cogitationem habere, cum tamen allatum exemplum ad difficultates non patiat, quippe quod certum indubiumque est apud omnes omnino homines.

Alio in loco intimavimus quasdam res corporeas esse quas tamen modo prorsus spirituali, ac sine imaginationis ope concipimus, huic illustrando Chiliogoni allatum exemplum est, hanc figuram mente & distincte & clare concipimus, cum tamen imaginatio nullam illius tant distinctam picturam formare possit, in qua ejus proprietates elucescant. Obiter etiam proprietatum hujus figuræ aliquam interservimus, scil. Omnes hosce angulos æquales esse 1996. angulis rectis, palam autem est nos nostram hoc exemplo assertionem illustrasse.

Superest tantum, ut querelam satis invidiosam nobis, à quibusdam intentatam, amoveamus; quod ex ipso scil. Aristotele quædam selegimus Exempla, tum definitio-

DISSERTATIO.

num vitiosarum, tum ratiocinationum male coherentium, hoc enim illis ex secreto Philosophiæ Peripateticæ deprimendæ consilio factum esse videtur.

Nunquam tamen hi tam iniquam adversus nos sententiam tulissent, si ad observandas in citandis errorum exemplis regulas attendissent, quas tamen nos sequuti sumus in Aristotele producendo.

Primo, Experientia magistra, dedimus exempla, illa quæ vulgo proponuntur, & parum utilia esse, & admodum infeliciter memoria teneri, idque, quia pro libitu finguntur, suntque errorum adeo palpabilium & crassorum ut pene impossibile judicetur, ut in illos impingamus. Magis itaque ad rem erit, ut tum altius memoriæ infigatur, quod de hisce erroribus dicitur, tum ut possimus eosdem facilius effugere, errorum exempla seligere, in quos de facto Scriptor aliquis magni nominis inciderit: fama etenim & æstimatione magnorum virorum, in quos tales errores potuisse cadere videmus, excitamur ad satagendum ne similes nobis obrepant.

Præterea, sicut unusquisque tenetur id, quod scribit, reddere, quam potest, maxime utile, ita in hoc casu, de industria illa errorum exempla proferenda sunt; quos è re fuerit non ignare. Sine omni prorsus fructu quis memoriam Fluddi, Helmontii & Paracelsi somnii & nugis oneraret: ac proinde petenda sunt exempla ab authoribus tantæ æstimationis, ut eorum vel errores interfit habere perspectos.

Hoc autem totum in Aristotele ad amussim habetur. Nihil valentius nos à lapsibus cohibet, redditque in præcavendis erroribus magis cautes, quam cognoscere virum talem ac tantum ad eosdem obices cæspirasse. Philosophiam etiam illius adeo celebrem reddidere, qui eam sequuti sunt, & excoluere viri innumeri doctrina & ingenio clarissimi, ut necesse sit illius defectus & vitia noscere. Quod cum ita sit, Operæ pretium Lectores facturos sumus arbitrati, si obiter Peripateticæ Philosophiæ dogmata cognoscerent; & quia nunquam non turpe est

S E C U N D A.

pe est falli & decipi, ita proposita sunt, ut qualia sunt, possit cognosci notarique per transennam defectus, ne Lectoribus imponerent.

Non itaque extenuandi Aristotelis causa, sed magis ut illi honor deferatur quantus ab illis deferri potest qui diversa ab eo sentiunt, hæc ipsius ex libris conquesta Exemplum; aliunde clarum est quæ hic redarguntur, non esse magni ponderis, nec Philosophiæ Aristotelicæ corpus concurrere, quam impugnare, nunquam in animum induximus.

Si vero eorum, quæ ab Aristotele singulis in libris præclare scripta sunt, nulla hic facta sit mentio, in causa fuit, quod dicendorum series, illam non admitteret; hoc tamen & lubentes & lætabundi fecissemus, si sese obtulisset occasio, nec debitis ludibus Aristoteles caruisset, quem extra controversiam est, ingenio polluisse & perspicaci & capacissimo, quo subnixus in iis, quas disputavit materiis longas consequentiarum catenas contexuit: Quapropter & optima sunt quæ libro secundo Rhetorices de affectibus disserit, egregia etiam sunt quæ in Politicis, Ethicis, Problematibus ac historia Animalium tradit. Ex Analyticis vero, quamvis pro confusis traducuntur, illud omne desumptum est, quod de Regulis Logices scitur; adeo ut à nemine plura, quam ab Aristotele mutuò acceperimus, cum ipsa præceptorum summa ab illo sit profecta.

Verum quidem est, Physicam inter Aristotelis opera videri minus perfectam; illa ipsa etiam est, quæ per aliquot secula ab Ecclesia & prohibita & condemnata fuit, uti vir doctus edito in hoc argumentum libro demonstrat. Non tamen in hoc præcipue peccat quod falsa sit, sed è contra, quod nimis vera nihilque doceat, præter ea, quæ ignorari non possunt. Quis enim unquam dubitavit an è materia, & certa quædam materiæ forma omnia componerentur? an materia ut novam formam acquireret, illa prius carere debuerit? id est, illius privationem habuerit? Quis denique unquam in dubium vo-

DISSERTATIO.

cavit illa alia Metaphysices principia, quibus docemur, omnia à forma dependere, nudam materiam nihil agere, locum, motum, qualitates ac facultates esse? postquam autem hæc omnia didicimus, nihil tamen novi videmur didicisse, nec ad cujusvis Phænomeni causam reddendam scientes magis evadimus.

Si tamen quidam sint, qui nefas arbitrantur, vel tantillum ab Aristotele dissentire, idque palam testari; non erit admodum difficile, quam à ratione aliena sit hæc, tenerudo manifestare.

Si quibusdam Philosophis reverentiam & cultum deferre tenemur, id tantum duas ob causas faciendum est, vel scilicet intuitu veritatis, quam coluerunt; vel æstimationis quam sibi apud eruditos acquisivere.

Veritatis autem causa, tunc solum illis cultus debetur, cum illam sunt assequuti; veritas autem non exigit ut falsitatem, apud quemcunque demum fuerit, revereamur.

Quantum vero ad æstimationem, quam ab unanimi Approbatorum consensu Philosophi habent, fatendum est illi aliquod deferendum esse, nec circa imprudentiam posse, sine debitis cautelis, labefactari. Et Ratio est? Qui receptam omnium opinionem impugnat, superbiæ & præsumptionis crimen videtur incurrere, dum plus sibi lucis, quam cæteris omnibus, arrogat.

Cum vero in Auctore aliquo æstimando divisus in partes eruditorum orbis sit, cum utrinque consistant viri doctrina præstantes; non jam amplius has tenemur cautiones adhibere, sed libere possumus, vel condemnare, vel approbare ea, de quibus inter doctos opinionum dissensio est. Jam enim non tam sensum nostrum Auctoris & Approbatorum sensui anteponimus, quam in partes abimus contraria docentium.

En vero ipsissimam in qua, nunc dierum versatur Aristoteles conditionem! illius placita utramque experta fortunam sunt; quondam ab omnibus impugnata & rejecta; ab omnibus alias culta & approbata; nunc vero medi-

S E C U N D A.

dium inter hæc extrema locum tenent : à pluribus viris doctis propugnantur ; ab aliis non minoris inter Eruditos famæ impetuntur. Passim in Galliis, Belgio, Anglia, Germania, Hollandia, liberrime de Aristotele disputatur ; Colloquia Parisiensia , non minus quam scripta in partes scissa, nec ullus queritur quod apertum Aristoteli bellum indicatur , Celeberrimi Professores non amplius se ad illam damnant servitutem, quidvis scil. clausis oculis acceprandi, tuendique, quod in illius libris proponitur ; imo quædam Aristotelicarum opinionum profus antiquantur. Ubinam enim medicus ille, qui nervos à corde originem ducere, prout sensit Aristoteles, affirmabit ? cum illos à Cerebro oriri ex Anatomia evidentissimum sit. Hinc divus Augustinus ; *Qui ex puncto cerebri, & quasi centro, sensus omnes quinarie distributione diffudit.* Quis tandem Philosophus in Aristotele defendendo adeo obstinax ut dicat, Graviùm descendentiùm celeritatem augeri eadem proportione, qua est ipsorùm gravitas. Cum nullus sit, qui se ex hoc errore liberare non poterit duo corpora in æqualissime gravia è loco edito demittendo, quorùm inter descendendum, celeritatis discrimen erit perquam exiguum.

Omnia violenta perbrevis durationis sunt, omnia extrema violentis annumeranda. Nimis durum est omnes omnino Aristotelis opiniones proscribere, quod aliquando factum ; opinionibus autem assensum oppignorare, illumque solum pro regula Philosophiæ habere, quod postea est agitatum, immanis servitus visa : talem homines tyrannidem diu pati nequeunt, sensim in nativam rationabilis libertatis possessionem sese vindicant ; hæc autem in eo fita est, ut unusquisque id approbet, quod verum, id rejiciat, quod falsum judicat.

Rationi absõnum non videtur ut Ratio iis in scientiis sese gerat obnoxiam, quæ circa res rationem supergraffas versantes, aliam lucem, Divinam scil. Autoritatem sequi debent : in scientiis vero, quæ ex professo rationi innituntur, Ratio bene, & ex suis ipsius præscriptis agit, fide.

DISSERTATIO SECUNDA.

si decernat authoritati non esse adversus rationem ad-
hærescendum.

En Regulam , quam in opinionibus tam veterum
quam recentium Philosophorum proferendis sequuti fu-
mus, in utriusque veritatem quæsimus, nulli sectæ
nomen dedimus, nullam impugnavimus.

Ac proinde ubi vel Aristotelis, vel alterius cujuscumque
opinionem refellimus, inferri tantum debet, nos hac in
re, ab iis solum dissentire, non vero in aliis non consen-
tire; multo minus, nos esse ab illis adversarios, illosve
deprimere velle, aut extenuare. Hoc autem consilium
nôstrum confidimus omnibus, æquis iudicibus proba-
tum iri, nihilque in toto opere esse præter impensum
publicis utilitatibus inserviendi desiderium, quan-
tum per hujusmodi licuit, sine ullo adversus
quempiam odio.

LOGICA.

LOGICA, SIVE ARS COGITANDI.

LOGICA est *Ars bene utendi ratione in rerum cognitione acquirenda, tam ad sui ipsius, quam aliorum institutionem.* Elicitur autem hæc ars ex his considerationibus quas homines, circa quatuor præcipuas mentis operationes, habuere, *Apprehensionem* ic. *Judicium, Discursum & Dispositionem.*

Apprehensionem dicimus simplicem rerum, quæ Menti fiuntur contemplationem: sic *terram, solem, arborem, rotundum, quadratum, cogitationem;* hæc consideramus, nihil expresse de illis pronuntiantes. Forma autem, sub quâ hæc considerantur, *Idea* dicitur.

Judicium illam mentis operationem dicimus, per quam varias *Ideas* copulantes, hanc esse illam, affirmamus, vel negamus; sic *Ideam terræ, & Ideam rotundi,* considerantes, vel affirmamus vel negamus *terram esse rotundam.*

Discursum vocamus illam mentis operationem, per quam, è pluribus *Judiciis,* aliud elicimus; sic cum judicavimus veram virtutem ad Deum referri debere, *Ethnicos* autem illam ad Deum non retulisse, deducimus virtutem *Ethnicorum* non fuisse veram.

Dispositionem vocamus illam mentis operationem, per quam varias *Ideas, Judicia & rationes,* quas de uno eodemque subjecto habemus, eo ordi-

A ne

ne disponimus, qui illi explicando maxime idoneus est: hanc autem alio nomine *Methodum* appellamus.

Hæ autem Operationes naturâ tantum duce eliciuntur, idque nonnunquam perfectius ab iis, qui regularum Logicæ rudes sunt, quam ab aliis, qui easdem didicere. Adeo ut huius artis opus non sit, modum invenire; quo hæc fiant, (hoc enim à naturâ solâ habemus, quæ nos rationis usu donavit) sed potius quasdam animadversiones facere circa illa, quæ in nobis ipsâ natura operatur, quod triplici esse usui potest.

Primò, si certi reddimur nostrâ nos ratione rectè uti; efficit enim regularum consideratio, ut denno & majori attentione animum applicemus.

Secundò, hoc pacto facilius errores defectusque in quos discurrendo labimur, detegimus ipsi, detectosque aliis manifestamus. Sæpe enim accidit, ut solo naturæ lumine detegamus ratiocinationis vitium, in quo tamen illud situm sit, non protinus innotescit. Quemadmodum illi, qui pingendi rudes sunt, imagine informi offendi possunt, non tamen illico monstrare digito, in quo pictoris manus aberraverit.

Tertiò, in accuratiorem mentis nostræ cognitionem deducimur per hæc considerationes, quas circa mentis ipsius operationes instituimus. Hoc autem multis gradibus, si vel solam speculationem spectes, rerum omnium corporearum cognitioni præferendum est; sunt enim res corporeæ spiritualibus infinitè ignobiliore.

Si verò ea, quæ circa cogitationes nostras mente agitamus, ad nos solos referri debuissent, satis perfectò fuisset, illa in semetipsis considerasse, nec verborum tegumentis, aliove signorum genere amicta exhibuisse; nunc autem, cum animi sensus alii
mani-

manifestare non possumus, nisi externorum quorundam signorum beneficio, tantumque invaluerit hæc consuetudo, ut etiam, cum soli meditamur, res ipsæ non nisi una cum iisdem verbis, quibus utimur, dum illas aliis manifestamus, menti nostræ offerantur; quadam necessitate impellimur ad considerationem *Idearum*, prout verbis subsunt; *Verborum* autem quatenus sunt cum Ideis connexa.

Ex his omnibus deducitur dividendam Logicam esse in quatuor partes, pro considerationum diversitate, quæ de quatuor hisce mentis operationibus instituantur.

PARS PRIMA.

In quâ Considerationes habentur circa Ideas, sive circa primam mentis Operationem, quæ Apprehensio dicitur.

Vandoquidem rerum, quæ circa nos sunt, nullam nobis comparare scientiam possumus, nisi *Idearum* interventu, quæ nobis insunt, ea quæ sumus de Ideis dicturi, omnium utilissimo fortasse censenda erunt, quæ in Logica traduntur, fundamentique loco haberi poterunt, cui cætera inædificentur.

Poterunt autem hæ considerationes ad quinque capita reduci, pro modorum numero, quibus Ideas consideramus.

Primò, Ideas consideramus secundùm naturam & originem.

Secundò, secundùm primarias rerum, quas representant, differentias.

A 2

Ter.

Tertiò, secundùm simplicitatem & compositionem; ubi de Abstractionibus & præcisionibus intellectus agemus.

Quartò, secundùm extensionem sive restrictionem, id est universalitatem, Particularitatem & singularitatem.

Quintò, secundùm claritatem & obscuritatem seu distinctionem & confusionem.

CAP. I.

De

IDEARUM NATURA ET ORIGINE.

I*Dea* nomen est ex eorum numero, quæ adeo clara sunt, ut ulterius explicari per alia non possint, quia alia non habentur vel clariora vel simpliciora.

Adeo ut, ad errores hac in parte præcavendos, solum observanda veniat falsa illa notio, quæ huic voci affingi potest, cum ab aliquibus adhibetur ad eum tantum concipiendi modum significandum, qui sit per conversionem mentis ad imagines in cerebro depictas, quippe ideo *Imaginatio* vocitatur.

Homines namque post peccatum, uti a Divo Augustino observatur, ita assuevere rebus tantum corporeis, (quarum imagines per sensus ingressæ cerebro imprimuntur) considerandis, ut pars maxima iudicent nihil se posse concipere quod nequeunt etiam imaginari, hoc est, tanquam rem corpoream contemplari, quasi vero nullum aliud haberemus cogitandi & concipiendi genus.

Cum è contrà, nemo potest ea, quæ apud mentem suam fiunt, attentè considerare, quin statim agnoscat, se multa concipere omni corporeâ imagine pror-

prorsus destituta, discrimenque percipiat inter imaginationem & intellectionem puram. Cum enim Ex. Ca. triangulum imaginor, illud non solum concipio tanquam figuram tribus lineis rectis comprehensam, sed insuper has tres lineas vi & internâ mentis applicatione, tanquam præsentes considero, quod proprie *imaginari* est: Quod si Chiliogonum vellem considerare, verum quidem esset, me eâdem facilitate concipere illud esse figuram millena latera habentem, quâ prius cognoveram triangulum tribus lateribus constituisse, illius tamen figuræ mille latera imaginari non possum, illaque tanquam præsentiâ mentis, ut ita dicam, oculis contemplari.

Verum quidem est; imaginationis usum assiduum in rebus corporeis apprehendendis, sæpe in causâ esse, ut confusam aliquam figuram efformemus, cum chiliogonum nobis concipiendum offertur. Evidens tamen vicissim est, hanc figuram, imaginationis ope efformatam, chiliogonum non esse, cum in nullo differat ab illa imagine, quam quis sibi effingeret, si de figura, decies millenos angulos habente, esset cogitandum; quæ proinde nulli usui esse potest, ad proprietates detegendas, per quas Chiliogonum à quovis Polygono discriminatur.

Non possum itaque millenûm angulorum figuram proprie imaginari, cum illius imago, quæ cerebro imprimeretur, mihi quamvis aliam multorum angulorum figuram æque exhiberêt ac chiliogonum. Chiliogonum tamen & clarissimè & distinctissimè possum concipere, quippe qui illius proprietates omnes demonstrare valeam, ut omnes illius angulos æquales esse 1996. angulis rectis. Ac proinde aliud est imaginari, aliud concipere.

Hoc etiam evidentius deducitur è multarum rerum consideratione, quas clarissimè valemus concipere, cum tamen eas nullatenus imaginatione assequi possimus. Quid enim clarius ipsa cogitatione, dum cogitamus, concipimus? impossibile tamen est cogitationem imaginari, ullamve illius picturam in cerebro effingere. Quænam etiam affirmationis est & negationis non est particularum in cerebro depingi possunt imagines? Uterque tamen, tum qui affirmat, tum qui negat terram esse rotundam, easdem in imaginatione res expressas habet; terram sc. & rotunditatem. Ille affirmationem his adjicit, quæ mentis actio est, quam sine omni imagine corporeâ concipit; hic è contrâ negationem, quæ est alia mentis actio, & quæ multo minus depingi potest.

Cum itaque de Ideis loquimur, non tantum indigitamus eo nomine imagines quæ phantasiæ insunt, sed etiam quicquid aliud est in mente nostrâ, quando verè possumus affirmare nos rem quampiam concipere, quocunque demum modo illam concipiamus.

Hinc infertur nihil nos posse verbis exprimere; modo ea quæ dicimus intelligamus, quin ex hoc ipso evidens sit nos in nobis habere Ideam rei per verba nostra significatæ: quamvis Idea hæc aliquando clarior, & distinctior sit, aliquando obscurior & confusior, prout inferius explicabitur. Etenim contradictione implicaretur qui affirmaret se scire quid per voces, quas effert, intelligeret, se tamen easdem proferendo, nihil intelligere præter illarum sonos.

Hinc falsitatis convincuntur duo perniciosissima dogmata, quæ quidam hoc seculo Philosophi evulgaverunt.

Primum est, nos nullam habere Dei Ideam. Si
au-

autem nullam habemus ; nomen hoc *Deus* proferendo , nihil amplius concipimus , quam hæc quatuor litteras , *D, e, u, s,* & qui Latine tantum nofcit ; nihil amplius haberet in mente , audito illo nomine , quam Synagogam ingressus , Hebraicæque linguæ ignarus , Hebraica Dei nomina *Adonai* vel *Eloha* audiret.

Præterea , cum quidam dii vocari voluere , quæ *Caligulae* & *Domitiani* infania fuit , impietatis crimen non incurriffent ; cum nihil hisce litteris vel syllabis *Deus* subesset , quod non possit nomini convenire , modò omni Ideâ caruiffent . Hinc enim Batavum illum impietatis non accusamus , quod diceretur *Ludovicus Dieu* quæ Gallicè Deum sonat : Quænam ergo fuit horum Principum impietas ; Huic nomini *Deus* partem saltem suæ Ideæ relinquebant ; ita ut significaret naturam excellentem & adorandam , unàque sibi hoc nomen cum hæc Ideâ adscribebant.

Insuper si Dei nullam haberemus Ideam , cui demum fundamento illa omnia , quæ de Deo demonstrantur , inædificaremus : uti Illam esse *æternam* , *omnipotentem* , *optimum* , *sapientissimam* . Horum enim nihil ex hoc solo sono *Deus* deduci potest , sed tantum ab Ideâ Dei quæ nobis inest , quamque huic sono conjunximus.

Hinc falsis Numinibus Dei nomen denegamus non quia Dei nomen illis attribui non posset , si materialis tantum sonus consideratur ; immo illis attributum fuit ab Ethnicis . Sed quia Idea quam in nobis habemus Entis supremi , quamque huic nomini *Deus* alligavimus , soli Deo vero congruat.

Falsorum Dogmatum alterum cujusdam Angli est , asserentis *ratiocinationem nihil esse aliud præter*

congeriem nominum catenatim per verbum (est) connexorum. Ex quo sequeretur nihil nos posse ratiocinando, de rerum naturâ concludere, sed solum de illarum nominibus, id est, nos tantum scire, rectene, an secus rerum nomina jungamus secundum pacta quæ cum imaginatione nostrâ icimus de illorum significationibus.

His Author subjungit: si hoc verum sit, quemadmodum esse potest, ratiocinatio à verbis dependebit, verba ab imaginatione, imaginatio verò, (¶ quæ mea sententia est) fortè a motu organorum corporeorum ac proinde anima nostra seu mens, nihil aliud erit, nisi motus quarundam partium corporis organici.

Credi potest hisce verbis objectionem urgeri alienam fanè a mente Objicientis, cum tamen sic dogmaticè proposita bellum Animæ immortalitati indicat, magnopere interest illius fallaciam manifestari; quod erit factu facile. Etenim pacta, de quibus Philosophus noster, nihil aliud esse possunt, nisi hominum consensus ad quosdam sonos habendos pro signis Idearum mentibus nostris inexistentium; adeo ut si præter nomina in nobis non haberemus rerum Ideas, impossibilia forent hæc pacta; prout impossibile est, ullo prævio pacto, cæcum docere quid sibi velint hæc nomina *Rubrum, Viride, Cæruleum*, cum enim harum rerum Ideis careat, illas nulli sono potest alligare.

Præterea, cum variæ Gentes varia nomina imposuerint rebus etiam maximè claris & simplicibus, (quales illæ, circa quas Geometria versatur) de iisdem veritatibus eodem modo non discurrerent, si discursus nihil aliud esset nisi nominum per verbum (est) connexio.

Cum autem palam fiat ex hac multiplici nominum diversitate Arabes v. g. non convenisse cum Gallis de iisdem nominum significationibus, ita etiam re-
qua-

quaquam possent consentire in iudicando ratiocinandoque, si ipsorum discursus tali pacto niteretur.

Postremò, cum vocum significationes *arbitrarias* esse sive *ad placitum* dicimus, altè in æquivocatione hæremus, Verum quidem est rem esse prorsus arbitrariam, hanc Ideam huic sono, potius quàm alteri alligari; ipsæ tamen ideæ arbitrariæ non sunt, neque ab imaginatione nostrâ dependent; saltem illæ quæ claræ sunt & distinctæ. Quod ut evidenter constet, cogitandum est affatim ridiculum esse effectus positivos & reales in causas purè imaginarias refundere. Jam verò cum quis concluserit axem ferream, qui utramque molam pertransit, posse circumagi, immota inferiori molâ, si ille teres sit, teretique cavo excipiatur; si vero quadratus, quadrato, verti non posse, quin unâ circumferatur superior mola, ineluctabiliter sequitur quod; probandum suscepit: ac proinde hic discursus non tantùm nominum coacervatio est ex pacto, quod pure ab imaginatione dependet, sed iudicium solidum & de rerum naturâ conclusivum, per Idearum contemplationem quas placuit certis quibusdam nominibus donotare.

Satis itaque perspectum habemus quid Idearum nomine significandum veniat; superest ut de illarum origine pauca adjiciamus.

Eo tota hæc quæstio devolvitur, ut inquiramus, solisne a sensibus omnes Ideæ originem trahant, acceptarique pro vero debeatur vulgare axioma, *nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu.*

Ita opinatur quidam Philosophus qui passim magni habetur, quique suam ab hac propositione Logicam orditur. *Omnis Idea ortum ducit a sensibus.* Fatetur tamen non omnes Ideas tales sensus nostros ingredi, quales in mente reperiuntur; asserit autem

has ex iis, quæ per sensus intravere, efformati, vel *compositione*, uti, cum ex diversis imaginibus auri & montis, aureum montem effingimus; vel *ampliatione*, cum ex homine vulgaris staturæ, nobis Gigantem vel Nanum imaginamur; vel *similitudine & proportionem*, ut cum ex ædium visarum Ideâ aliarum imaginem formamus quas nunquam vidimus. Et sic inquit ille, Deum ipsum qui nunquam potuit in sensus nostros incurrere, tanquam senem venerandæ canitiei concipimus.

Ex hâc doctrinâ sequitur omnes Ideas nostras, quamvis nullum particulare objectum referant, quod sensus nostros percusserit, in solidum tamen corporeas esse; nihilque nobis exhibere, quod saltem membratim per sensus non intraverit: ac proinde nihil concipere nos posse, nisi imaginum ope, iis similitum, quæ in cerebro efformantur, cum corpora videmus, aut imaginamur.

Quamvis autem hæc opinio ei, cum pluribus Scholasticis, communis sit; audacter tamen dicam illam & absurdissimâ esse & non minus Religioni, quam veræ Philosophiæ adversari. Ut autem hic nihil dicamus, quod indubitatum non sit: Quid, quæso, ipsa cogitatione distinctius concipimus? quæ propositio hac clarior, *cogito ergo sum*? jam vero exploratam habere non possumus hujus dicti certitudinem, nisi distinctè noverimus quid sit *esse*, quid *cogitare*. Nec profecto a nobis exigendum, ut hos terminos ulterius explicemus, quia ex iis sunt quos homines adeo clarè intelligunt; ut uberiori explanatione tenebris involverentur. Si itaque inficiari non potest; quin nos in nobis habeamus ideas *Entis & cogitationis*, etiam atque etiam rogo, per quam demum sensuum januam, in animum penetrarint?

Lu-

lucidæne, an coloratæ, ut per visum? gravesne an acutæ, ut per auditum potuerint intrasse? gratino odoris, an fætent, ut per odoratum; cujus saporis, ut pergustum; frigidæne, an calidæ; molles an duræ, ut per tactum aditum tibi ad mentem fecerint? Si autem dicantur ex aliis sensibilibus imaginibus efformatæ, unâ commonstrandæ erunt sensibiles illæ imagines, è quibus hæ *Cogitationis & Entis* Ideas dicuntur emicuisse? & ostendendum quo demum modo emicuerint, an per compositionem, ampliationem, diminutionem aut similitudinem; quod si his omnibus nihil reponi poterit, quod non sit abs ratione alienum, fatendum erit, Ideas *Entis & Cogitationis* nullo modo originem ducere a sensibus, sed mentem nostram in se habere illarum efficiendarum vim, quamvis mens sæpe excitetur ad eas efficiendas, ab aliquo quod sensus fuerit. Sic pictor proposita mercede ad pingendum inducitur, quamvis ea propter pictura dicenda non sit ab hac mercede duxisse originem.

Sed quod addunt hi authores, Ideam quam de Deo habemus, a sensibus ortam esse, quia illum venerandi senis instar concipimus, digna solis Anthropomorphitis sententia est, & quæ veras Ideas, quas de rebus spiritualibus habemus, cum falsis imaginibus confundit, quas de iis, malè omnium imaginandorum consuetudine, formamus; cum non minus absurdum sit, velle imaginari illa quæ corporea non sunt, quam audire colores, sonos, videre.

Huic sententiæ refellendæ satis erit perpendisse, si aliam de Deo Ideam non habeamus, ab illa, quæ venerandi senis est; falsa nobis videri debere illa omnia iudicia quæ de eo faciemus, si huic Ideæ
con-

contraria sint. Nam naturâ duce ad credendum ferimur falsa esse iudicia nostra, cum clarè perspiciamus illa esse contraria Ideis, quas de rebus habemus; atque adeo, pro certo affirmare non possumus Deum partibus carere, incorporeum esse, ubique esse, invisibilem esse, cum hæc omnia, venerandi senis Ideæ non conveniant: Si Deus aliquando sub hâc formâ sese exhibuerit, non protinus sequitur nos aliam ab illâ Ideam de Deo non habere. Sic namque una nobis fuerit Spiritus Sancti & Columbæ Idea, cum ille sub hujus formâ apparuerit; concipiendus etiam nobis Deus esset instar soni, quia sonus, quo Dei nomen effertur, Dei Ideæ in nobis excitandæ inservit.

Falsum itaque est nostras Ideas a sensibus proficisci; immò e contra dici potest, nullam Idearum quæ menti insunt, ab illis esse, nisi per accidens, quatenus sc. motus in cerebro excitati, quos solos efficere sensus possunt, ansam animæ præbent varias Ideas formandi, quas aliter non formaret; quamvis fermè semper, hæ Ideæ nihil simile sibi habeant, quæ in sensoriiis & cerebro peraguntur: Imò Idearum pars magna sit, quæ nihil corpore imaginis admixtum habens, non sine manifestissimo incommodo ad sensus referri potest.

Sed si quis objiciat eodem nos tempore, quo rerum spiritualium, (*Cogitationis* v. g.) Ideas habemus corpoream quandam imaginem contemplari, saltem soni, qui illam significat; nihil hic proferat; quod ea destruat, quæ astruximus. Hæc autem soni imago, quæ præsens imaginationi sistitur, cogitationis imago non est, sed soni tantum, nec illi representandæ aliter inservit quam quatenus anima assueta cogitationem concipere audito hoc sono, tunc temporis sibi Ideam omnino spirituales Cogitationis exhibet, quæ

quæ cum illa altera Idea soni nihil commune habet, cui tantum per consuetudinem alligata est. Quod in furdis palam fit, quibus nullæ sonorum Ideæ obseruantur, cum tamen Cogitationum suarum ideashabeant, saltem tunc cum de illis cogitant.

CAPUT II.

De

OBJECTIS IDEARUM.

Quicquid concipimus, nobis exhibetur vel tanquam *res*, vel *modus*, vel *res modificata*.

Rem, dico illud, quod concipitur subsistere per se, & tanquam subjectum eorum quæ illi insunt. Alio nomine *substantia* appellatur.

Rei modum, sive attributum, sive qualitatem dico illud, quod cum concipiatur substantiæ inesse, nec posse sine ea subsistere, illam determinat ad essendum certo quodam modo, certamque illi denominationem tribuit.

Rem modificatam appello substantiam, ut consideratur certo quodam modo determinata.

Quæ omnia per exempla clarius comprehenduntur.

Cum corpus considero, illius Idea mihi exhibet rem sive substantiam; quia illud considero tanquam rem per se subsistentem, & quæ altero non indiget, ut existat.

Ast cum considero corpus hoc rotundum esse; Idea rotunditatis mihi exhibet modum essendi, quem concipio non posse naturaliter existere sine corpore, cuius rotunditas est:

Denique modum cum corpore conjugens, corpus rotundum considero, hæcque Idea mihi exhibet rem modificatam.

No.

Nomina quæ usurpantur ad res exprimendas, substantiva seu absoluta appellantur, ut, *terra, sol, anima, Deus.*

Uti & illa quæ primario & directe modos significant, quia in hoc cum substantiis quodammodo conveniunt, etiam substantiva & absoluta vocantur, ut, *durities, calor, justitia, prudentia.*

Quæ vero res, quatenus modificatæ, significant primario & directe substantiam, quamvis confusius notantia, modum verò indirectè, licet distinctius, adjectiva & connotativa vocitantur, ut, *rotundus, durus, justus, prudens.*

Sed observandum est, mentem nostram assuetam res plerasque cognoscere, tanquam modificatas; quia in illarum cognitionem non devenit fermè, nisi per accidentia, seu qualitates quæ sensus feriunt, sæpe unam substantiæ essentiam in duas Ideas dispertiri, quarum alteram, pro subjecto, alteram, pro modo habet; Ita quamvis in Deo nihil sit; quod non sit ipse Deus; illum tamen concipimus tanquam *Ens infinitum*, nobisque *Infinitas* pro Attribute Dei est; *Ens* verò pro hujus attributi subjecto. Sic etiam hominem consideramus tanquam subjectum humanitatis, vel habentem humanitatem; ac proinde tanquam rem modificatam.

Et tunc essentielle attributum, quod ipsissima res est, per modum modi sumitur, quia tanquam subjecto inhærens apprehenditur. Hoc vero illud est quod proprie Abstractum substantivum appellatur; ut *humanitas, corporeitas, ratio.*

Nihilominus, magnopere interest ritè distinguere id, quod revera modus est, ab eo, quod solum videatur esse; quia modorum cum Substantiis, Substantiarum cum modis confusio, præcipua errorum nostro-

stro-

strorum causa est. De natura itaque veri Modi est, ut Substantia, cujus est modus, clarè & distinctè concipi possit sine illo; ille tamen non possit vicissim clarè concipi, nisi una concipiatur relatio quam ad suam substantiam habet; sine quâ naturaliter nequit existere.

Possumus equidem modum concipere; absque eo, quod ad illius subjectum distinctè & expressè attendam: Argumento tamen est, modi ad substantiam relationem, in ipsius conceptu saltem, confuse contineri, quòd modum illa relatione spoliare non possimus, quin eodem tempore ipsius Ideam destruamus; cum è contra quando duas res, sive substantias concipimus, possumus unam de altera negare, non destructis singularum Ideis.

Exempli causâ; possum prudentiam considerare, non distinctè considerato homine, qui prudens sit; non tamen possum prudentiam concipere, & simul negare relationem quam habet ad hominem, aliamve naturam intelligentem prudentiæ capacem.

E contra, cum considero, quicquid convenit substantiæ extensæ, quod corpus dicitur, ut *extensionem, figuram, mobilitatem, divisibilitatem*; ex altera vero parte, quicquid convenit menti seu Substantiæ cogitanti, ut *cogitationem, dubitationem, recordationem, volitionem discursum*: possum de substantiâ extensâ id totum negare, quod concipio ad substantiam cogitantem pertinere, non tamen idcirco desinam distinctissimè concipere substantiam extensam, cum omnibus attributis quæ cum illâ coherent. Vicissim possum de substantia extensâ, nec ideo desinam distinctissimè concipere, quicquid noveram ad substantiam cogitantem pertinere.

Po-

Potest hic observari Modorum aliquos esse, quos licet *intrinsicos* appellare, quia substantiæ inesse concipiuntur, ut, *rotundus, quadratus*: alios, qui *extrinseci* dici poterunt, quia ab aliquâ re desumuntur, quæ substantiis non inhæret, ut *amatus, visus, desideratus*: hæc autem ab aliorum actionibus dependent. Hoc genus Modi in Scholis *denominationes* extrinsecæ appellantur. Si vero hi modi sumantur secundum modum, quo res concipiuntur *Secundæ intentiones* vocantur; sic, *subjici, prædicari*, sunt secundæ intentiones, quia sunt modi, quibus res ipsæ concipiuntur, prout in Intellectu sunt, binas ideas conjungente, asserendo unam, esse aliam.

Insuper observari potest Modorum alios esse, quos licebat Substantivos vocare, quia nobis repræsentant veras substantias aliis substantiis; modorum instar, applicatas; hujus generis modi sunt *vestitus, armatus, &c.*

Alios esse quos simpliciter reales dicimus; hi veri modi, non autem substantiæ sunt, sed substantiarum modificationes.

Denique alios esse, quos Negativos appellamus, quia nobis exhibent substantiam cum negatione reali, vel Substantivi Modi.

Ideas veras dicimus, si objecta per illas repræsentata, talia sint, qualia repræsentantur, sive illa Substantiæ sint, sive Modi. Si vero talia non sint, Ideæ falsæ sunt, eo modo quo esse possunt. Hæc autem sunt, quæ in Scholis Entia rationis nuncupantur, quæ plerumque fiunt, cum mens duas Ideas, in se reales, sed distinctas conjungit; & in unum compingit: Sic Idea quæ *Montis Aurei* effingi potest, Ens rationis est, quia componitur ex duabus Ideis, Montis & Auri, quas Mens repræsentat tanquam conjunctas, cum verâ conjunctæ non sint.

Caput

CAPUT III.

De

DECEM CATEGORIIS ARISTOTELIS.

AD hunc de Idearum objectis locum reduci possunt decem Aristotelis Categoriae, quippe quae Classes tantum sunt, ad quas ille Philosophus omnia cogitationum objecta retulit; omnes sc. substantias ad primam, ad reliquas vero novem, omnia accidentia. Atque eccae!

Prima, Substantia, quae vel Spiritualis est, vel corporea, &c.

Secunda, Quantitas, quae vel Discreta dicitur quando partes divisas habet, ut, *Numerus*; vel continua, (quando illae conjunctae sunt) quae est aut succesiva ut *tempus, motus*; vel permanens, quae alio nomine vocatur *Spatium*, sive extensio in longum, latum & profundum. Sola longitudo *lineas* facit, longitudo cum latitudine *superficies*, tres junctim dimensiones, *Solida*.

Tertia, Qualitas; cujus quaternas Species statuit Aristoteles. Harum prima *Habitus* comprehendit omnes Animi & Corporis dispositiones, quae iteratis actibus acquiruntur, uti sunt *Scientiae, virtutes, vitia, ars scribendi, pingendi, saltandi*. Secunda *Potentias* naturales; tales sunt facultates Animi & Corporis ut *Intellectus, voluntas, memoria, quinque sensus, facultas ambulandi*. Tertia *Qualitates sensibiles*, quales sunt *durities, mollities, gravitas, frigus, calor, colores, soni, odores, saporis*. Quarta *Formam & Figuram* quae determinatio extrinseca quantitatis est; ut esse *rotundum, quadratum, sphaericum, cubicum*.

Quarta, Relatio, sive respectus unius ad aliud; ut *Patris ad Filium, Heri ad Seruum, Regis ad Subditum; Potentia ad objectum, visus ad visibile*; quibus addehis

B

omnia

omnia quæ comparationum notæ sunt, ut *simile, æquale, majus, minus.*

Quinta, Actio, vel in se spectata, ut *ambulare, saltare, scire, amare*; vel extra, ut, *percutere, secare, frangere, manifestare, calfacere.*

Sexta, Passio, ut *percuti, frangi, manifestari, calfaceri.*

Septima, Ubi, cum respondemus quæstionibus de loco, ut, *est Romæ, Parisiis, in Museo, Lecto, Hæmicyclo.*

Octava, Quando; cum sc. respondemus quæstionibus de tempore, ut *quando vixit? centum abhinc annis; quando hoc factum est? heri.*

Nona, Situs; ut *sedere, stare, decumbere, esse ante, a tergo, a dextris, a sinistris.*

Decima, Modus habendi, ut habere aliquid circa se, quod pro *vestitu, ornatu, armatura sit*; vel *esse vestitum, corynatum, armatum, caligas habere &c.*

En decem Aristotelis Categorias tot Mysteriorum fætu, ut quibusdam placet, gravidas! quamvis, ut verum dicam, illæ parum utiles sunt, tantumque abest, ut ad ritè formandum judicium profint, (qui tamen Logices Scopus unicus est,) ut etiam sæpissimè noceant, idque duas ob causas, quas hic notare operæ pretium erit.

Prima est, quod hæ Categorix quibusdam videantur in ipsissima ratione & veritate fundatæ cum è contrâ, nihil illâ serie magis arbitrarium sit; quippe quæ è Viri cujuscumque imaginatione prodiit; penes quem jus nullum ad leges aliis scribendas, qui non minus quam ille, uti poterunt suo jure ad objecta Cogitationum eo ordine disponenda, qui sit maximè ad normam Philosophiæ quam quisque sequitur. Quinimò hoc disticho conclusum est, quicquid omnino sub quæstionem venit, ex nuperæ cujusdam Philosophiæ præscripto.

Mens,

Mens, mensura, quies, motus, positura, figura.

Sunt cum materia, cunctarum exordia rerum.

Persuasum namque est hujus Philosophiæ Sæctoribus, his septem rebus, seu modis, omnem Naturam exhaustiri. 1. *Mens* est seu Substantia Cogitans; 2. *Materia*, seu Substantia extensa; 3. *Mensura*, id est magnitudo, sive exiguitas cujusque partis materiæ, 4. *Positura*, seu partium ad invicem situs; 5. *Figura*; 6. *Motus*; 7. *Quies*, seu tardior motus.

Altera Causa, ob quam perniciosam judicamus hanc Categoriarum seriem, petitur ex eo, quod homines inducat ad inanes verborum cortices; pro sincero fructu acceptandos, credendumq; se omnia scire, modo dinumerare valeant quædam nomina significationis arbitrariæ, quæ nullam claram distinctamque Idem imprimunt, quemadmodum alibi ostendemus.

Hic aliquid dici posset de Lullistarum Attributis, *Bonitate, Patientia, Magnitudine*, & ceteris; sed revera commentum adeo ridiculum est, imaginari se posse cujusvis rationem reddere quorundam verborum Metaphysicorum applicatione, ut ne quidem refutatione dignum censeatur.

Jure merito quidam hoc sectulo Scriptor pronuntiavit, *Aristotelis Logicam, non tam prodesse ad ea quæ ignoramus investiganda, quam ad ea quæ scimus aliis exponenda: Artem vero Lullii ad copiose & sine judicio de iis quæ nescimus garrendum.* Ignorantia vero multis modis præferenda est huic falsi nominis scientiæ, quæ nos inducit, ut ea nos credamus scire quæ ignoramus. Nam uti summò cum Judicio D. Augustinus observavit libro de Utilitate credendi, Talis animi dispositio quam maxime vituperanda est. *Opinari, inquit, duas ob causas tam pessimum est, quod discere non potest qui sibi jam se scire persuasit, & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est.* Opinari apud

Latinos significat dispositionem animi inconsultè de rebus incertis Judicantis, arbitrantisque se scire quæ nescit: hinc omnes Philosophi dixere *Sapientem nihil opinari*, Ciceroque seipsum hujus vitii redarguens, semet dixit *magnum Opinatoreni*.

CAP. IV.

De

IDEIS RERUM, ET DE IDEIS SIGNORUM.

SI quis considerat objectum aliquod in se & in propria ipsius essentia, non habita ratione ejus, quod per illud potest denotari, idea ejus erit idea rei, veluti idea terræ & solis. Sed si quis certum objectum non considerat, nisi ita, ut per illud repræsentetur aliud, idea quam quis de eo concipit, est idea signi, & hoc primum objectum signum appellatur. Hoc modo chartas & tabulas considerare solemus. Ita signum geminam involvit ideam, alteram rei quæ quid repræsentat, alteram rei repræsentatæ, & hæc ejus est natura, ut excitet secundam per primam.

Signa varie dividi possunt, sed tres nobis hoc loco sufficient divisiones, quarum usus est maximus.

Primo sunt signa certa, quæ Græce *τεκμήρια* appellantur, quemadmodum respiratio vitæ signum est in animantibus. Et alia sunt signa tantum probabilia, quæ Græci *σημεία* dicunt, ita pallor probabile tantum signum est graviditatis in foeminis.

Temeraria pleraque judicia inde fiunt, quod hæc duæ signorum species confunduntur, & quod effectus aliquis certæ causæ adscribitur, licet & aliæ ejus esse possint causæ, & ita tantummodo probabile hujus causæ signum sit,

Secun-

Secundo dantur signa rebus juncta, quemadmodum faciei habitus, qui de animi motibus testatur, junctus est hisce motibus quos indicat; Symptomata, signa morborum, cohærent cum hisce morbis; Et ut gravioribus utar exemplis; Quemadmodum arca ceu signum Ecclesiæ, juncta erat Noë ipsiusque liberis; qui veram eo tempore constituebant Ecclesiam: Ita ædes nostræ sacræ ceu Signa fidelium, sæpius cum fidelibus junctæ sunt: Ita columba Spiritus Sancti imago juncta erat Spiritui Sancto: Ita lavacrum baptismatis, ceu regenerationis signum, junctum est ipsi regenerationi.

Dantur & signa a rebus separata, quemadmodum sacrificia Veteris Testamenti, signa Jesu Christi immolati, distincta erant ab eo quem respiciebant.

Ex hac distinctione signorum hæc axiomata elici possunt:

Primo non posse unquam stricte concludi, neque a præsentia signi ad præsentiam rei signatæ, dantur enim signa rerum absentium; neque a præsentia signi ad absentiam rei significatæ, dantur enim signa rerum præsentium. Ergo de signis ex speciali ipsorum natura judicium facere debemus.

Secundo licet res in certo statu constituta, sui ipsius signum in eodem statu esse nequeat, quia omne signum diversitatem requirit rei repræsentantis & rei repræsentatæ; nihilominus fieri optime posse, ut res in certo statu sese repræsentet in alio statu, quemadmodum fieri omnino potest, ut quis in conclavi suo existere possit prædicans. Itaque unica status distinctio sufficit inter rem figurantem & rem figuratam: hoc est quod una eademque res possit esse in certo statu res figurans, & in alio res figurata.

Tertio fieri facillime posse, ut una eademque res & occultet & detegat aliam rem eodem tempore; quamobrem, qui dixerit, *nihil manifestum fieri per illud quo*

occultatur, axioma minime firmum in mediis pro-
tulerunt. Eadem quippe res cum eodem tempore
& res & signum esse queat, occultare potest ut res, ea
quæ ceu signum patefacit. Ita cinis fervidus ignem
occultat ceu res & eundem detegit ceu signum. Ita
formæ ab Angelis assumptæ illos occultabant ut res,
& detegebant ut signa. Ita Symbola Eucharistica
corpus Jesu Christi occultant ceu res, & idem dete-
gunt ceu symbolum.

Quarto concludi potest, quia natura signi in hoc
consistit, ut excitet in sensibus per ideam rei signifi-
cantis ideam rei significatæ, quoad hic effectus subsi-
stir, hoc est, quamdiu duplex hæc idea durat, signum
subsistere, licet rei ipsius natura sit destructa. Ita nihil
refert, quod colores iridis, quam Deus ceu signum posuit
fese genus humanum posthac non perditurum esse di-
ludio, sint veri & reales, dummodo sensus nostri semper
eamdem habeant de iis persuasionem, & hac persuasione
adduci se patiantur, ut promissis Dei fidem habeant.
Ita quoque nihil refert, quod panis Eucharistiæ suam
retineat naturam, quia sensibus nostris nunquam non
sistat imaginem panis cuius intuitu intelligere pos-
sumus, qua ratione corpus Jesu Christi sit cibus ani-
marum nostrarum & qua ratione fideles inter se sint
uniti.

Tertia signorum divisio est, quod quædam eorum
sint naturalia, quæ non nituntur phantasia hominum,
quemadmodum imago quæ in speculo apparet, na-
turalé signum est ejus quem repræsentat; Et alia sunt
signa quæ tantummodo nituntur instituto & compro-
batione hominum, sive certo, licet remoto, aliquo
respectu se referant ad rem repræsentatam, sive plane
cum ea non comparari possint. Ita ex instituto ver-
ba sunt signa cogitationum, & characteres verborum.
Hoc modo in propositionibus pertractandis, magni
momen-

momenti veritas explicari poterit de hoc genere fr-
gnorum, quæ hæc est, quod quis in quibusdam casi-
bus de iis affirmare potest res significatas.

CAPUT V.

De

IDEARUM COMPOSITIONE
ET SIMPLICITATE; IN QUO
DE MODO COGNOSCENDI PER AB-
STRACTIONEM, SEU PRÆ-
CISIONEM.

O Biter diximus capite secundo, posse nos mo-
dum percipere, absque eo, quod distincte
attendamus ad substantiam cujus modus est,
hinc ansam arripimus explicandi, quid sit
Abstractio intellectus.

Limitatio Mentis nostre in causa est, ut nequea-
mus comprehendere res aliquammodo compositas alio
modo, quam eas particulatim considerando, & quasi
diversas illarum facias contemplando, quæ nobis ob-
verti possunt: hoc autem ipsum est quod generaliter
scire per Abstractionem dicitur.

Sed quemadmodum res diversis modis compo-
nuntur, quædam nempe ex partibus realiter distin-
ctis, quæ integrantes dicuntur, ut *Corpus humanum,*
numerus, &c. ita intellectu facile est, posse mentem,
unam partem considerare, non consideratâ alterâ,
quia hæ partes realiter distinguuntur. Sed hoc illud
non est quod *Abstractionem* dicimus.

Utile sane erit etiam has rerum partes separatim
considerare, potius quam ipsas totas; quia aliter vix
possumus distinctam omnium notitiam nobis com-
parare. Ex causa, non aliter cognoscitur corpus
humanum, quam illud in omnes suas partes divi-

dendo, tam similes, quam dissimiles, diversisque nominibus unamquamque insigniendo. Arithmetica etiam, quanta est, huic basi innititur. Etenim arte opus non est, ad exiguos numeros mensurandos, hos enim integros mens capere potest; adeo ut Ars tota versetur in illius numeri partibus separatim numerandis, quem integrum numerare non possumus. Quacunq; demum capacitate Mentem dones, impossibile erit, ut duos numeros unumquemque octo aut novem figurarum multiplicet, illos integros indivisosque sumendo.

Secundo, per partes cognoscimus, quando ad unicum modum attendimus, non consideratâ Substantiâ, vel ad duos separatim, qui tamen uni eidemque substantiæ junctim inhaerent. Hoc a Geometris factitatum est, qui pro Objecto Geometriæ corpus extensum in longum, latum, & profundum habent: ut autem hoc accurate cognoscerent primùm uni, soli Dimensioni considerandæ se dèdere; postea binas dimensiones, longitudinem sc. & latitudinem, quas Superficiem vocarunt, perpenderunt; ac denuo omnes simul tres dimensiones, quæ solida seu corpora appellarunt.

Hinc palam fit quam inanes & ridiculæ sint Scepticorum argutiæ, qui ipsam Geometricas certitudinem in dubium vocare conantur; quia hæc lineas supponit & superficies, quæ nusquam sunt. Non enim illa lineas sine latitudine, aut superficies sine profunditate supponit; supponit tamen longitudinem posse considerari, non considerata latitudine, quod extra omnem dubitationis aleam est; in dimetiendo namque intervallo, quo Urbs ab Urbe distat, ipsam tantum viarum longitudinem metimur, de latitudine nihil prorsus solliciti.

Jam vero, quò res in plures modos dispertimur, eo
accura-

accuratius illarum cognoscendorum capaces evadimus. Sic enim videmus; quamdiu in motu ipsa aliorum determinatio, tum a motu, tum ab aliis determinationis partibus, distincta non fuit, tandiu nihil clarè de causis Reflectionis, Refractionisque potuisse pronuciari; quod ope hujus distinctionis factum est, uti videri potest capite secundo Dioptrices Domini Des Cartes.

Tertiò, cognoscimus per Abstractionem, quando res varia attributa habet, nos tamen illorum unum, reliquis prætermisissis, consideramus. En Methodum hujus Abstractionis! Exempli gratiâ, animadverto me *Cogitare*, ac, per consequens, me *illum esse, qui Cogito*; in hac Idea mei Cogitantis, possum tantum considerare rem cogitantem, non considerans memet esse illam rem, quamvis in me, Ego & res cogitans unum idemque simus. Sicque Idea quam percepi rei cogitantis, non tantum memet ipsum, sed omnes alias res cogitantes repræsentabit. Eodem modo si Triangulum æquilaterum considero, prout in hac chartâ depingitur, cæterisque determinantibus circumstantiis vestitur: Idea hæc hunc mihi tantum triangulum repræsentabit. Si vero mentem à consideratione horum particularium accidentium avocatum, ad hujus figuræ, prout tribus tantum lineis comprehenditur, considerationem applicem, Idea sic formata hinc clariùs æqualitatem linearum exhibebit, illinc ad reliquos omnes triangulos repræsentandos aptior evadet. Quod si ulterius progrediar, nec sistam in æqualitate linearum contemplandâ, sed solummodò percipiam figuram tribus rectis lineis contentam; hæc Idea omnium triangulorum exprimet genera. Si denique linearum numerum non atterdens, superficiem concipiam rectis tantum lineis circumscriptam; Ideam formavero omnes figuras recti-

lineas exhibentem; sicque possum ad nudam extensionem gradatim ascendere. In hisce abstractionibus semper gradus inferior superiorem, cum adjuncta aliqua determinatione, continet; sic *Ego cogitans*, continet rem cogitantem; sic triangulus æquilaterus, triangulum; sic triangulus figuram rectilineam: Eo autem plura exhibet gradus superior, quo minus determinatur.

Denique manifestum est beneficio harum Abstractionum Ideas è singularibus fieri communes, è communibus communiore; unde admonemur ad ea transire quæ de idearum universalitate & particularitate dicenda sunt.

CAP. VI.

De

IDEARUM UNIVERSALITATE,
PARTICULARITATE, ET
SINGULARITATE.

QUAMVIS quidquid existit singulare sit, nihilominus, opè abstractionum, varia Idearum genera procludere possumus, quarum aliæ singularia expriment; qualis est, Idea quam quisque habet sui ipsius; aliæ plura simul, uti cum quis triangulum concipit, nihil in illo considerans nisi quod sit figura habens tres lineas totidemque angulos: Idea autem sic formata inservire potest omnibus aliis triangulis concipiendis.

Ideæ rem unicam representantes, singulares & individua; earum verò Objecta Individua vocantur; quæ autem res plures, universales, communes aut genericæ dicuntur.

Nomina quæ priora denotant, propria sunt; ut *Socrates, Romæ, Bucephalus*: quæ posteriora communia

nia

nia & appellativa; ut *Homo, urbs, Equus*, & tam Idææ Universales, quam nomina communia *Termini Generici* dici possunt.

Observandum est; terminorum genericorum duo esse genera; alterum eorum qui univoci dicuntur: hi ita alligatas habent universales Idæas, ut idem nomen pluribus conveniat, secundum eundem sonum, eandemque notionem, quæ sono, alligata est: hujus generis sunt, *Homo, urbs, Equus*.

Alterum eorum quos Æquivocos appellamus: horum idem sonus est, sed diversis Idæis alligatus; adeo ut hic idem sonus pluribus convenire possit, sed non secundum eandem Idæam, sed diversas; quas usus huic sono subjecit. Sic *Canon* Gallicæ & tormentum bellicum, & decretum Concilii, & regulam significat, sed secundum idæas prorsus, diversas.

Hæc universalia æquivoca duum generum sunt: nam diversæ Idææ uni sono subjectæ, vel nullam inter se relationem habent, ut in allato nomine *Canon*, vel aliquam habent, uti cum nomen unam Idæam primariò significat, alias verò, non nisi quia hanc primariam respiciunt, ut causam, vel effectum, vel signum. Hujuscemodi verò æquivoca etiam analogi dicuntur. Sic *sanus de animali, ære, cibo* dicitur: Idæa, quæ huic verbo adjuncta est, primariò sanitatem denotat, quæ animalis propria est, sed aliæ adjectæ sunt non multum ab hac primaria ablucentes, qualis est, esse sanitatis causa, hinc sanum aerem, sanos cibos dicimus, quia sanitati conservandæ inserviunt.

Nos tamen cum hic de terminis Universalibus loquimur, solos intelligimus univocos, cum adjunctis idæis universalibus.

In his autem Idæis universalibus duo sunt, quæ magnopere interest ritè distinguere, *Comprehensio* & *Extensio*.

Ideæ

Ideæ Comprehensionem voco omnia illa attributa quæ ita in illa continentur, ut nulla demi possit, quin Idea destruat: sic comprehensio Ideæ trianguli includit extensionem, figuram, tres lineas, tres angulos, horum angulorum æqualitatem cum duobus rectis.

Extensionem voco subjecta, quibus Idea convenit, quæ etiam dicuntur inferiora termini universalis, qui, ad hæc relatus, superior nominatur: sic generica trianguli Idea ad omnes diversas triangulorum species sese extendit.

Quamvis autem Idea generica indistinctim ad omnia subjecta, id est, inferiora se extendat, communique nomine illa significet, tamen attributa quæ comprehendit, & subjecta ad quæ extenditur, discrimen ex eo est, quod Ideam nullo attributorum spoliare possimus quin destruat, quemadmodum jam dictum est. Cum tamen è contra possimus ejusdem extensionem restringere, illam tantum quibusdam Subjectorum applicando, non tamen ea propter destruetur.

Dupliciter autem hæc Restrictio extensionis Ideæ genericæ potest contingere.

Primò, additione alterius Ideæ distinctæ & determinatæ; sic si genericæ trianguli ideæ addo quod habeat angulum rectum; Genericam trianguli ideam restringo ad certam trianguli speciem, quæ triangulus rectangulus vocatur.

Secundo, additione ideæ solùm indistinctæ & indeterminatæ; ut si diceretur, *aliquis triangulus*. quo casu terminus fit particularis, quia jam tantum ad partem Subjectorum, quæ prius omnia comprehendebat, se extendit, nec tamen pars illa ad quam restringitur determinatur.

CAP.

CAP. VII.

De

QUINQUE IDEIS UNIVERSALIBUS, GENERE, SPECIE, DIFFERENTIA, PROPRIO ET ACCIDENTE.

QUæ superioribus capitibus dicta sunt, nobis viam sternunt ad paucis explicanda, quæ in Scholis vulgò traduntur, Universalia. Cum Idea Generica nobis objecta exhibet; tanquam res, idque terminis substantivis & absolutis, *Genus* vocatur aut *Species*.

DE GENERE.

Genus Idea dicitur, cum ita communis est, ut ad alias ideas etiam universales se extendat; sic figura quadrilatera genus est respectu Parallelogrammi & Trapezii: sic etiam substantia respectu substantiæ extensæ, quod corpus dicitur, & substantiæ cogitantis, qui spiritus.

DE SPECIE.

Idea verò communis, quæ communiori & generaliori subest, species vocatur: sic Parallelogrammum & Trapezium species sunt figuræ quadrilateris; sic etiam corpus, & spiritus species sunt substantiæ.

Potest autem una eademque Idea Genus dici si ad alias Ideas, ad quas se extendit, referatur; species verò, si ad aliam generaliore, cui subjacet: Sic corpus genus est respectu corporis animati, & inanimati; species verò respectu substantiæ: sic figura quadrilatera genus est respectu Parallelogrammi, species verò respectu figuræ indeterminatè sumptæ.

Seu alia est Speciei notio, quæ non cadit nisi in illas Ideas, quæ Genera esse non possunt, uti cum
Idea

Idea aliqua sub se tantum habet individua & singularia, sic Circulus sub se tantum circulos singulares, qui sunt omnes ejusdem speciei: talis species *infima* dicitur.

Est etiam genus quod species esse non potest, quod supremum omnium generum dicitur, sive illud Ens sit, sive Substantia: nec magni refert hoc scire, cum potius ad Metaphysicam spectet quam Logicam.

Dixi Ideas, quæ nobis exhibent objecta sua tanquam res, Genera esse aut Species; non tamen necesse est ut objecta illa reverà res sint, aut substantiæ; sed sufficit quod instar rerum & substantiarum concipiuntur. Quamvis enim modi sint, possunt representari sine omni relatione ad suas substantias, solumque ad alias modorum Ideas referri vel generaliores, vel minus generales: sic figura quæ modus est corporis figurati, genus tamen est respectu figurarum curvilinearum & rectilinearum.

E contrâ, Idea quæ nobis exhibent sua objecta, tanquam res modificatas, idque terminis adjectivis sive connotativis, si cum substantiis comparentur, quas hi termini connotativi confuse quidem, sed directe significant, sive hi termini connotativi significant attributa Essentialia, (quæ reverà aliud non sunt quam ipsæ res) sive Modos, non tamen Genera dicuntur aut Species, sed aut *Differentia*, aut *Propria*, aut *Accidentia*.

Differentia vocantur, cum Idearum objectum est attributum essentialiale, quo Species ab alia Specie distinguitur; ut *extensum, cogitans, rationale*.

Propria vocantur, cum objectum reverà ad rei essentialiam pertinet sed primum non sit quod in illo consideratur, verum à primo pendet; ut, *divisibile, immortale, docile*.

Accidentia communia vocantur, cum illarum objecta

jecta veri modi sunt, qui factem per intellectum separari possunt, à re, cujus accidentia sunt, non destructa in mente nostrâ rei ideâ, ut, *rotundum, durum, justum, prudens*. Sed hæc fusiùs deducenda.

DE DIFFERENTIA.

Cum Genus duas sub se Species habeat, necessario ambarum ideæ aliquid in se includunt, non inclusum in ideâ Generis: si enim nihil in se haberent, a Genere diversum, genus essent; & sicut Genus de utrisque speciebus prædicatur, ita utæque species de se invicem prædicarentur; hinc primum attributum essentialiæ Speciei, non inventum in Genere, ipsius Differentia nominatur, universalisque Ideâ est, quam de illâ habemus: quia sola & unica nobis, exhibere potest hanc Differentiam, ubicunque demum inveniat, hoc est in omnibus inferioribus illius Speciei.

Exemplum: Corpus & Spiritus duæ sunt Substantiæ Species; oportet ergo ut aliquid amplius sit in Ideis Corporis & Spiritus, quam est in Ideâ Substantiæ. Illud verò amplius quod in corpore primò videmus est *Extensio*; quod in Spiritu, *Cogitatio*. Hinc differentia corporis erit extensio, spiritus verò cogitatio; hoc est corpus erit substantia, spiritus verò substantia cogitans.

Hinc sequitur primò, Differentiam dupliciter referri, vel ad genus, quod dividet; vel ad speciem, quam constituit; ac præterea esse primariam partem ejus, quod in comprehensione Ideæ Speciei includitur: hinc omnis Species vel unico nomine exprimi potest, ut, *Mens, Corpus*; vel duobus conjunctim scilicet Generis & Speciei; quod etiam Definitio dicitur; ut, *Substantia cogitans, Substantia extensa*.

Sequitur secundo, Differentiam, quia Speciem constituit; illamque discriminat a cæteris speciebus eandem cum Specie debere habere extensionem: ac proin-

proinde Differentia & Species debent reciproce de se invicem prædicari ; ut, *quicquid cogitat Spiritus est, omnis Spiritus cogitat.*

Sæpe tamen accidit, ut in plerisque rebus nullum attributum sese offerat, quod toti Speciei ita convenit, ut etiam conveniat tantum huic soli: hoc casu, mos est, plura attributa connectere, quorum aggregatum cum nusquam inveniatur nisi in hac specie illius constituit differentiam. Sic Platonicis asserentibus Dæmonas non minus fuisse animalia rationalia, quam Homines, non admittebant *rationale* pro reciproca Hominis differentia, sed aliam huic adungebant v. g. *Mortale*, quæ similiter reciproca Hominis differentia non est, eum Brutis conveniat; Cum tamen hæ duæ simul junctæ, in solum Hominem cadant: & hoc pacto nobis fabricamur Ideas omnium ferme animalium.

Denique observandum est, non semper requirit, quod utraque Differentia Genus dividens, positiva sit: sufficit enim alteram talem esse; sic duo Homines abunde distinguuntur, si alter munere, quo alter caret, fungatur; licet munere carens nihil positivi habeat, quod alius non habet. Sic Homo generaliter a Brutis distinguitur, quia sci. Homo animal mente præditum est; Bruta verò animalia mera. Brutorum etenim Idea generica, nihil in se continet positivi, quod in homine non reperiatur; illi tantum Idea, negationem ejus quod in homine est, *Mentis sci.* adjicimus. Adeo ut discrimen quod est inter Ideam animalis, & ideam bruti, in hoc situm sit, quod Idea Animalis in sua comprehensione nec includat nec excludat cogitationem, cum tamen illam extensione sua continet; Bruti è contra Idea eandem è sua comprehensione excludit, et proinde homini convenire non potest

DE

DE PROPRIO.

Inventâ differentiâ Speciem constituyente, id est, primario essentiali attributo illam ab omni aliâ Specie distinguente, si ulterius in ejus naturam inquirentes, aliud attributum offendamus, necessariâ connexionem a principali dependens, & consequenter huic speciei omni & soli conveniens, tale attributum, Proprietatem dicimus; illudque termino connotativo efferentes Speciei *proprium* dicimus: & quia omnibus inferioribus ejusdem Speciei convenit, illiusque unica Idea nobis poterit representare hanc proprietatem, ubicunque demum sit, in numerum universalium cooptamus, quartumque efficiamus.

Exemplum. Anguli rectitudo essentialis trianguli rectanguli differentia est: quia vero necessario sunt ex hac anguli rectitudine, quod quadratum Hypotenuse æquale sit quadratis reliquorum laterum; horum quadratorum æqualitas pro Proprietate trianguli rectanguli habetur, quæ omnibus & solis triangulis rectangulis convenit.

Nihilominus quidam voluere ut latius pateret hoc *Proprii* nomen; hincque enatæ sunt quinæ illius Species.

Illarum prima est, quam modò explicuimus quæque *omni soli & semper* convenit. Sic omnis circuli, & solius circuli & semper proprium est, ut omnes lineas à centro circumferentiam ductas æquales habet.

Secunda, convenit *omni, sed non soli*. Sic extenso convenit quod sit divisibile quia omne extensum dividi potest; sed dividi etiam possunt Duratio numerus, vis.

Tertia, convenit *soli, sed non omni*. Sic soli Homini convenit esse vel Medico, vel Philosopho, quamvis omnes homines non sint aut Medici, aut Philosophi.

C

Quar-

Quarta, *conuenit omni, & soli, sed non semper*: huius Exemplum habemus in Senum canitie quæ solis & omnibus hominibus conuenit, sed non semper, quippe tantum senescentibus.

DE ACCIDENTE.

Jam superius, capite secundo, declaratum est, *Modum* vocari id, quod naturaliter existere nequit, nisi per substantiam, quodque nullâ necessariâ connexionem substantiæ adhæret; ita ut optimè percipi possit res, non animadvertentes, quod prudens sit; sed ipsa prudentia concipi non potest, nisi concipiatur vel Homo, vel alia natura intelligens prudentiæ capax.

Quando verò Ideam confusam & indeterminatam substantiæ, cum distinctâ Ideâ alicujus modi copulamus, Idea hæc potest repræsentare omnia, quibus hic modus inest: sic Idea *prudens*, omnes homines prudentes; Idea *rotundi*, omnia corpora rotunda exhibebit. Hæ verò Idæ, sic terminis connotatiuis expressæ, illud est, quod quantum universale constituit; *Accidens* dictum: quia essentialiter ad rem non pertinet cui attribuitur, si enim pertineret, differentia esset, aut Proprium.

Sed hic obseruandum est, ut superius inuimus, quando duæ substantiæ simul concipiuntur, alteram concipi posse, tanquam alterius modum, sic *homo vestitus* potest considerari tanquam quid compositum ex *homine & vestibus*; sed esse vestitum, respectu huius huius hominis, modus essendi tantum est, sub quo homo concipitur, licet vestes substantiæ sint; ac proinde, esse vestitum ad quantum universale pertinebit.

Ast de Universalibus, quæ tanto apparatu in Scholis traduntur, plus quam satis. Patrum enim refert scire quid sit *Genus, Species, Differentia, Proprium & Accidens*, sed vera rerum Genera, Generum veras Spe-

Species, harum Differentias, Propria & Accidentia habere perfecta palmarium est: his verò dignoscendis lux aliqua effulgere poterit è sequentibus, postquam non nihil de Terminis complexis in antecessum fuerit deductum.

CAP. VIII.

De

TERMINIS COMPLEXIS, EORUMQUE UNIVERSALITATE ET PARTICULARITATE.

Nonnunquam termino cuiusdam alios terminos adjungimus, ex quibus, in mente nostrâ, resultat Idea totalis, de qua sæpe ea affirmare, aut negare possumus, quæ de singulis terminis separatim sumptis affirmari, aut negari non possunt. Hinc fiunt termini complexi: ut, *Homo prudens, corpus pellucidum, Alexander filius Philippi.*

Hæc additamenta aliquando fiunt per pronomina relativa; ut, *Corpus quod est pellucidum, Alexander qui est filius Philippi, Papa qui est Vicarius Jesu Christi.*

Imò affirmari potest, licet hæc pronomina non semper exprimantur, semper tamen subintelligi, quia mutatâ propositione exprimi possunt; æquivalent enim, *Corpus pellucidum, & corpus quod est pellucidum.*

Quod maximè in terminis complexis observatur, est, duo esse genera horum additamentorum, quorum alterum *explicativum* dici potest, alterum *determinativum.*

Explicativum tantum est, quando disertis verbis explicat, quod prius latebat, vel in comprehensione Ideæ primi termini; vel saltem, quod illi convenit tanquam accidens, modo illi generaliter & secundum

integram extensionem conveniat: sic cum dico *Homo qui est animal ratione præditum; vel homo qui naturaliter beatitudinem appetit; vel homo qui est mortalis*: Quæ hic adjiciuntur explicativa tantum sunt: cum nihil immutent in totâ Ideâ, quæ huic voci, *Homo*, adjuncta est; nec illam restringunt ad quosdam tantum Homines significandum; sed ea solum denotant clariùs, quæ omnibus omnino hominibus conveniunt.

Hujus generis sunt additiones quæ nominibus distincte individua significantibus applicantur, ut cum dicimus, *Luætiæ esse maximam totius Europæ urbem; Julium Cæsarem fuisse Imperatorem fortissimum; Aristotelem Philosophorum Principem; Ludovicum Galliarum Regem*. Hi enim singulares termini, sic prolati nihil de suâ extensione perdunt: cum prius determinati tantum essent, quantum esse potuerint.

Determinativum est, quando id, quod additur termini generalis significationum restringit, ita ut non jam in omni suâ extensione accipiatur, sed complectatur tantum illius partem, sic *corpora pellucida; Homines sapientes, Animal rationale*. Hæc additamenta non simpliciter explicativa sunt, sed determinativa; quia extensionem primi termini mutilant & decurtant; Corporis enim nomen hæc tantum corporum; Animalis, animalium.

Harum autem additionum natura aliquando est, ut è termino communi singularem faciant, cum scilicet conditiones individuantes continent; sic quando dico, *Papa nunc sedens*, commune Papæ nomen ad singularem unicamque Alexandri septimi personam determinatur.

Alia etiam duo terminorum complexorum genera sunt, quorum alterum verbis complexum est, alterum sensu tantum.

Primi

Optimi generis sunt illi qui expressam additionem habent: Horum exempla sunt, quæ hucusque attulimus.

Alterius generis illi sunt, in quibus, terminorum alter non effertur sed subauditur tantum, ut cum Galili *Regem* nominant: hic terminus, apud illos sensu complexus est; quia tunc; cum hoc nomen pronunciant, illorum animis non obversatur communis nominis Idea sollicitariè, sed adjunctam habens Ideam *Ludovici XIV.* qui nunc Gallis imperat. Infinitus terminorum numerus est, qui, hoc modo complexi, in omni sermone occurrunt; sic in unaquaque familia, *Herus*.

Quidam etiam termini complexi sunt tum verbis tum sensu, sed diversimode. Sic, *Princeps Philosophorum*, verbis complexus est, quia nomen Principis, Philosophi vocabulo determinatur; at respectu Aristotelis, quem Scholastici sic amant nominare, sensu tantum complexus est; Cum Idea Aristotelis menti solum inest, nec ullo sono illum expressim denotante exprimitur.

Omnia adjectiva sive connotativa, vel partes terminorum complexorum sunt, quando unâ cum suis substantiis ponuntur; vel sensu complexa, quando substantiva subintelliguntur: Quia ut capite secundo dictum est hæc nomina connotativa subiectum directè quidem, sed confusius, modum vero seu formam indirectè, sed distinctius significant; ac proinde Subiecti Idea & valde generalis, & valde confusa est, nonnunquam *ens*, aliquando *corpus* representans, quæ tamen ut plurimum distinctâ Formæ Idea determinatur ad illas tantum res significandum, quæ alibi sunt.

Maxime autem in hac materiâ observandum est, terminorum complexorum quosdam esse, qui quam-

vis reverà ad unicum solum individuum determinentur, universalitatem tamen æquivocam, quam *Erroris* licebit appellare, retinent. Cum enim Homines consentiant unicam tantùm rem tali termino significari, disputent autem, quænam hæc res unica revera sit, fit, ut hic terminus ab aliquibus huic rei significandæ applicetur, ab aliis illi. Hinc opus est, ut talis terminus alteriùs determinetur vel à circumstantiarum varietate, vel ab orationis serie, ut ipsa termini significatio innotescat.

Sic, *vera Religio*, non nisi unam solitariam Religionem significat; sed quia quivis Populus, quævis Hæresis suam religionem veram arbitratur, hi termini valde æquivoci sunt, æquivocatione sc. erroris. Siquis Historiographus scribat suum Principem veræ Religioni addictissimum fuisse, dici non potest, quid sibi voluerit, nisi sciatur quem demum Religionem professus fuerit ille Scriptor, si enim Protestanticam, de Protestanticâ intelligendus est; quemadmodum de Mahumetanâ, si de suo Principe scriberet Arabs Mahumetanus; de Catholicâ, intelligi non debet, nisi constet Catholicum fuisse Historicum.

Termini complexi, quibus Erroris æquivocatio invenitur, ea præcipuè enuntiant, de quibus sensus non judicant, sed solum intellectus: proclive enim est, ut Homines diversa de talibus sentiant.

Exempli gratia: si affirmarem nullos milites a Mario conscriptos, qui Sexpedales non essent: Hic terminus complexus; *Miles Sexpedalis*, erroris æquivocationem non capit, cum facile factu sit, Milites metiri, ut sciamus, an Sexpedales sint: si vero decretum esset, nullos deberi conscribi, nisi *Strenues*; hic terminus multo magis fuisset æquivocationi obnoxius

noxius, cum possēt iis militibus tribui, qui strenuū quidem haberentur, cum tamen ignavi essent.

Hæc erroris *Æquivocatio* sæpe in terminis comparativis invenitur; *Parisiensium Geometrarum maximus; Hominum doctissimus, dexterimus, ditissimus.* Quamvis enim hi termini conditionibus individuanti- bus determinantur, cum unus tantum esse poterit Geometrarum Parisiensium maximus: Poterit nihilominus hic terminus pluribus abscribi, licet uni soli conveniat; quia facile est, ut Homines hæc de re variè sentiant; ac proinde unusquisque illum hoc nomine cohonestet quem ceteris omnibus in Geometriâ arbitretur præstare.

Hæc etiam loquendi formulæ, *Authoris sensus, Authoris hac de re sententia*, ex horum æquivocorum numero sunt; Præsertim si author ille ad eò obscurus sit, ut de illius sensu litigetur. Sic etiamnum videmus continuas de Aristotelis opinionibus Philosophorum altercationes, dum unusquisque nititur suas in partes illum abducere: Quamvis enim Aristoteles unicum, tantum, una de re, sensum habuerit; quia tamen a variis variè intelligitur, hæc verba, *Sensus Aristotelis*, æquivoca per errorem sunt. Unusquisque enim id Aristotelis esse sententiam pronunciat, quod Aristotelem sensisse persuasum habet; & sic, si plures, eadem de re, variè sensisse Aristotelem autumant, hi termini, *Aristotelis eâ de re sensus*, quamvis singulares in seipsis sint, pluribus convenire poterunt, illis sc. omnibus, quæ Aristoteles de hac materiâ scripsisse censebitur, atque ad eò apud unumquemque id significabant, quod is sibi persuaserit eum Philosophum sensisse.

Sed ut melius possimus intelligere, in quo sita sit hæc, quam erroris dicimus, *Æquivocatio*, observandum est, illos terminos vel expresse, vel sensu con-

notativos esse. Jam vero, uti dictum est, terminis connotativis considerari potest tum subjectum, quod directè quidem, sed confuse exprimitur, tum forma sive modus, qui distinctè sed indirectè significatur. Sic, *Album* confuse exhibet corpus, distinctè albedinem: sic, *sensus Aristotelis*, confuse significat aliquam sententiam, cogitationem, doctrinam; distinctè verò hujus doctrinæ ad Aristotelem, cui attribuitur, relationem.

Æquivocatio vero, quæ hisce in terminis invenitur, nec proprie nascitur a formâ, modoque, qui distinctus cum sit, etiam invariabilis est; nec etiam a subjecto confuse considerato, quamdiu ab hac confusione non liberatur. Exempli causa: Hæc verba *Princeps Philosophorum* æquivoca esse non poterunt, quamdiu Idea Principis Philosophorum nulli distinctè individuo applicatur. Sed æquivocatio in hoc solum consistit, quod mens subjecto confuso aliud distinctum determinatumque substituit, cui forma modusque applicantur. Cum verò Homines hæc de re dissentiant, plures possunt hoc honore afficere, ac deinde eisdem appellatione congrua ornare. Sic olim Plato Philosophorum Princeps audiebat, quod jam nomine Aristoteles indigitatur. Hæc verba, *vera Religio*, cum nullius Religionis distinctam Ideam, sed confusam habent, æquivoca non sunt, quia revere nihil ab illa Religione significant; quæ reapse vera est: sed cum mens veræ Religionis Ideam distinctæ particularis cujusdam cultus distinctè cogniti Ideæ alligavit, evadunt quam maxime equivoce, cumque apud unumquemque cultum significabunt, quem ille pro vera religione est habiturus.

Ita etiam sese res habet cum his verbis, *Id quod sensit talis Philosophus de re tali*. Si enim illis relinquatur, generalis Idea, simpliciter & generaliter signifi-

cabunt doctrinam ab hoc Philosopho de hac re traditam, ut doctrinam ab Aristotele traditam de natura animæ: ubi illud *id quod*, &c. id est, doctrina hæc, quamdiu confusam Ideam nulli distinctæ Ideæ applicatam habet, æquivocationis capax non est. Cum verò mens in locum illius *id*, id est, doctrinæ confuse conceptæ surrogat doctrinam distinctam, distinctumque subjectum; tunc pro varietate distinctarum Idearum, illud *id* æquivocationem potest induere. Sic doctrina Aristotelis, æquivoca est apud Pomponatium asserentem, animam ab Aristotele pro mortali habitam, & apud plures alios ejusdem interpretes, qui è contra docent Aristotelem animæ immortalitatem docuisse, non minùs quam illius Præceptores Platonem, & Socratem. Hinc fit, ut hoc genus verba sæpissime rem significant, cui forma indirecte expressa nequaquam convenit. Supposito Ex. gr. Philippum non fuisse Alexandri Patrem, quòd ipse etiam Alexander suadere conatus est; hæc verba: *filius Philippi*, generaliter aliquem a Philippo præcreatum notantia, erroneè de Alexandro dicta, illum significabunt, qui reipsa filius Philippi non fit. Verba etiam hæc, *Sensus Scripturæ*, ab Hæretico ad Hæresim, S. Scripturæ contrariam confirmandam prolata, illam ipsam Hæresim in ejus ore significabunt, quam arbitratus est esse Scripturæ sensum, & quam ideo illo nomine Sensûs Scripturæ cohonestavit. Nec sane Calvinistæ magis Catholici sunt, quod se verbo Dei protestentur adhærescere, nam verbum Dei apud illos significat omnem Errorum farraginem, quos nobis pro Dei Verbo conantur obtrudere.

CAPUT IX.

De

IDEARUM CLARITATE ET
DISTINCTIONE; EARUNDEMQVE
OBSCURITATE ET CON-
FUSIONE.

IN Ideis claritas à distinctione, obscuritas à confusione distingui possunt. Ideam etenim claram dicere possumus, cum vividum, ut ita dicam, sui sensum nobis imprimit, quamvis aliàs distincta non sit. Idea Doloris, ex eo quod nos quam vividissimè feriat, clara dici potest, confusa tamen est, quia dolorem nobis repræsentat tanquam manui in hærentem, qui revera in mente nostra est.

Nihilominùs possumus omnem Ideam, ip quantum distincta est, claram dicere; omnis namque Obscuritas à confusione oritur. Sic doloris sensus, qui nos ferit, clarus est, itemque distinctus; quod autem in hac sensatione confusum est, sc. dolorem manui inesse, clarum dici non potest.

Cum autem in Ideis unum idemque sit claritas atque distinctio, utilissimum erit examinare, cur Idearum aliæ claræ sint; aliæ confusæ.

Hoc autem Exemplorum ope melius innotescet, quam ulla alia via: itaque contexendus nobis erit catalogus primarum Idearum, tum clararum & distinctarum, tum confusarum & obscurarum.

Maximè clara est Idea, quam quisque sui ipsius habet, tanquam rei cogitantis, item Idææ certarum cogitationis nostræ appendicum, quales sunt, *Judicare, discurrere, velle, desiderare, sentire, imaginari.*

Maximè etiam claræ nobis insunt Idææ *Substantia extensa*, ejusque proprietatum, ut *Figuræ, motus,*
quie-

quietis. Quamvis enim fingere possimus nullum esse corpus, nullam figuram, (simile tamen quid nequimus de Substantiâ cogitante fingere, quamdiu cogitamus) non possumus tamen dicere, nos non clarè percipere, quid sit extensio & figura.

Clare etiam percipimus *durationem*, *Ordinem*, *numerum*; modo *durationem* alicujus rei concipiamus; instar modi, sub quo rem consideramus tanquam inesse perseverantem. Similiter, *Ordo*, & *numerus*, nihil in re differunt a rebus ordinis & numeratis.

Omnes hæc Ideæ adeo claræ sunt, ut sæpissimè illas obscuriores reddamus, dum conamur illas nova luce illustrare, aliàsque nobis Ideas fabricamur, quam quas à natura habemus.

Possimus etiam dicere Ideam *Dei* claram esse uno sensu, quamvis alio, & obsura sit & imperfectissima.

Clara est, quia sufficit ad magnum attributorum numerum in Deo detegendum, quæ certissimè scimus nullibi aliàs inveniri, quam in Deo. Sed obscura est, respectu illius, quam Beati in Cælo habent. Imperfecta autem est, quia mens nostra finitâ cum sit; non nisi imperfectissime Ens infinitum concipit. Perfectio vero & claritas in Ideis res dispares sunt; Perfecta etenim sunt, cum nobis exhibent quicquid est in objecto; claræ autem, cum nobis repræsentant, quantum sufficit, ad illud clarè & distinctè percipiendum.

Illæ Ideæ confusæ & obscuræ sunt, quas habemus qualitatum sensibilibium, v. g. *colorum*, *sonorum*, *odorum*, *gustuum*, *frigoris*, *coloris*, *gravitatis*, &c. uti etiam appetituum nostrorum, *famis*, *fitis*, *doloris*, &c. En vero causam obscuritatis harum Idearum!

Cum infantes prius fuerimus, quam viri, resque exteriores in nos agentes, varios in mente nostrâ sensus exirant, ope impressionum, quibus corpora nostra afficiebant; mens conscia hos in se sensus præter

ter voluntatem suam affici, idque à quibusdam corporibus (ut, v. g. caloris sensum ab igni) non tantum judicare voluit res esse quasdam extra se, horum sensuum effectrices, (in quo falsà non fuisset) sed ulterius progressà imaginabatur aliquid in objectis, prorsus simile sensationibus, vel saltem Ideis inde ortis. Ex his præjudiciis Ideas sibi fabricata est, ipsosque *caloris, coloris, &c.* sensus transtulit in res, quæ extra semetipsam sunt. En vero obscuras illas confusasque qualitatum sensibilibium Ideas, ex eo enatas, quod mens falsà sua præjudicia iis, quæ à naturâ didicit, admiscuerit.

Cum vero hæc Ideæ à natura non sint, sed à voluntate; vide, quam lepidâ disparitate, cum illis actum sit. Quamvis, *Calor & Ustio* duæ tantum sensationes sunt, altera debilior, altera acrior; calorem igni concessimus, ignem calore præditum affirmantes; at tamen ignem *Ustione* sive dolore, (quo minus prope ad ignem accedentes torquemur) privavimus, negantes ignem dolore affici.

Sed si homines rectè perceperint dolorem igni manuum adurenti non esse attribuendum; in alio tamen errore versati sunt, atque illum manui, quam ignis urit, inesse senserunt, cum tamen non nisi menti inest. Verum quidem est, illum ibi excitari, per ea quæ in manu fiunt, quia dolor Carnis non est aliud, quam concepta mentis offensio, ob excitos quosdam motus naturali corporis temperamento contrarios,

Hoc non tantum agnitum fuit à quibusdam antiquis Philosophis, ut Cyreniacis, sed etiam a D. Augustino multis in locis, *Dolores* (inquit ille, I. 14. de Civit. Dei, c. 15.) *qui dicuntur carnis, animæ sunt in carne, & ex carne.* Nam *Dolor carnis* (subjicit ille) *tantummodo offensio animæ est, & quædam ab ejus passione dissensio; sicut animæ Dolor, quæ tristitia nuncupatur*

patur, dissensio est ab his rebus, quæ, nobis nolentibus, accidunt.

Sic etiam l. 7. super Genesin ad litteram c. 19. *Cum afflictiones corporis moleste sentis, (anima) actionem suam, quâ illi regendo adest, turbato ejus temperamento, impediri offenditur, & hæc offensio dolor dicitur.*

Dolorem verò, qui corporis nuncupatur, ad animam pertinere, non ad corpus, manifestum omnino fit, ex eo quod illa, quæ nobis cogitantibus, dolorem inferunt; ne lædunt quidem, cum mens vehementi applicatione aliàs distrahitur, ut videre est in Sacerdote Afro (de quo D. Augustinus l. 14. de Civ. Dei c. 2. 4.) *qui quando ei placebat, ad imitatas quasi lamentantis humanis voces, ita se aufererat à Sensibus, & jacebat simillimus mortuo, ut non solum vellicantes & pungentes minimè sentiret, sed etiam aliquando igne uretur admoto sine ullo doloris sensu, nisi postmodum ex vulnere.*

Insuper vero observandum est, indebitam manus dispositionem, motumve ab unctione ortum, propriè dolorem animæ non inferre, sed oportere hunc motum cerebro communicari, per filamenta quædam, nervis tanquam tubulis inclusa, quæ fidium, sive funiculorum instar, à cerebro usque ad manus, cæteraque corporis membra extenduntur; ita ut moveri non possint, nisi una moveatur pars illa cerebri, à qua oriuntur. Quapropter si quid impediatur, quominus hæc nervorum filamenta motum suum cerebro communicent, (ut in Paralyfi) sine omni doloris sensu quis ferrum patietur & ignes, Cum è contra, quod tamen mirum videri potest) manus illi dolere poterit, qui manibus caret: quemadmodum sæpissime is accidit, quibus manus amputatæ sunt. Quia si nervorum filamenta à manu ad cerebrum extensa, prope cubitum

bitum, ubi terminantur, moveantur, possunt illam cerebri partem, cui alligantur, eodem modo movere quo moveatur, si ad manum usque descenderent; ut altera funiculi extremitas potest eodem modo moveri, si per medium trahatur, ac si per alteram extremitatem traheretur. Et hinc Anima eundem dolorem sentiret, quem sentiet, si manus haberet: illuc enim loci attentionem dirigit anima, à quo ille cerebri motus solebat proficisci, qui animam hoc doloris sensu afficiebat. Sic imagines, quas in speculo intuemur, eo loco apparent esse, quo futuræ essent, si per directos radios aspicerentur, cum ille usitatus objectorum videndorum modus sit.

Et hæc sufficent, ut intelligamus fieri posse, ut Anima à corpore separata, igne inferni vel purgatorio torqueatur, imò eundem dolorem sentiat, quo quis afficeretur, si admoto igne ureretur: quia etiam tùm, cum corpore unita erat, illa cruciebatur, non corpus, dolorque nihil aliud erat, quam quædam animæ tristitia, quæ affligebatur, ob ea quæ in corpore tur à Deo erat colligata, agebantur. Quid ergò impedit quominus concipiamus divinam Justitiam posse aliquam materiæ partem ita Animæ Separatæ accomodare, ut in hac animâ molestas cogitationes possit excitare illius materiæ motus: nec amplius quid accidit animæ nostræ à carnis dolore.

Sed ad Ideas confusas pedem referamus. Idea Gravitatis, quæ ad eò clara apparet, non minus confusa est, quam quævis aliæ, de quibus mox dictum. Cum enim à pueris vidimus lapides aliâq; similia, quam primum dimissâ sunt, cadere, formavimus Ideam rei cadentis, quæ genuina est & vera. Insuper etiam Ideam formavimus causæ hujus descensus, quæ ad huc etiam vera est. Sed cum lapidem tantum videremus, non autem aliud, quod illud deorsum moveret, judi-

can-

vandi præcipitantiâ, conclusimus illud, quod non cernebamus, nusquam esse, lapidemque proinde vî propriâ & intrinseca descendere, non vero ab alio deorsum propelli, huic autem confusæ Ideæ, quam præjudicia tantum procuderunt, *Gravitatis* nomen assignavimus.

Factum est etiam, ut iis de rebus, de quibus idem erat statuendum, diversa formaremus Judicia. Quemadmodum enim lapides versûs terram, ita etiam vidimus paleas ad succinum; ferrum & chalybem ad magnetem moveri. Eadem ergò ratio quæ lapidibus qualitatem indulsit, qua versûs terram moverentur, similes qualitates concedere debuisset paleis & ferro, quibus ad succinum & magnetem ferrentur. Hoc tamen non placuit: Sed è contra succino & magnetis ad paleas & ferrum attrahenda, qualitates assignavimus, quas diximus *Attractivas*; cum eadem operâ gravium attrahendorum qualitatem terræ indere potuiffemus. Utcunque tamen, hæ Qualitates attrahendorum qualitatem terræ indere potuiffemus. Utcunque tamen, hæ Qualitates attractivæ (ut etiam gravitas) natæ sunt ex illegitimâ ratiocinatione, quâ concluderetur ferrum deberi à magnete trahi, quia nihil cernebatur, quod magnetem versus ferrum protruderet; cum tamen concipi nequeat posse unum corpus aliud attrahere, nisi attrahens moveatur, attractumque aliquo vinculo illi conjungatur.

His etiam infantie nostræ præjudiciis acceptas debemus Ideas, quæ nobis res graves & duras exhibent levibus & raris solidiores, & plus corporis seu materiæ habentes: hinc vas auro plenum credimus plus materiæ continere, quum si aere oppleretur. Illæ namque Ideæ non aliunde advenère; quam ex eo quod infantes soliti simus, de omnibus rebus extrinsecis judicare, ex illarum in nos actionibus: hinc cum

cor-

corpōra dura & gravia fortius in nos egerint levibus & raris, judicavimus illa his plus materiæ continere. Cum tamen vera ratio pronunciet: eandem materiæ partem, idem tantum spatium occupare, idemque spatium eadem semper materiæ quantitate repleri.

Adēo ut vas cubicum pedale, non plus materiæ contineat, auro oppletum, quam aere, imō aliquo sensu dici potest, illud aere plenum plus materiæ continere, ob rationem, quam hujus loci non est fufius deducere.

Dici etiam potest, ex hujus præjudicii radice, pullulasse infrunitas quorundam opiniones, qui afferuerunt animas nostras esse, vel rarissimum ex atomis aerem, ut cum Epicureis Democritus, vel aerem accensum, ut Stoici; vel Cælestis lucis particulam, ut veteres Manichæi, & hoc etiam seculo, Fluddus; vel ventum Subtilem, ut Sociniani. Horum etenim nullus sibi unquam persuasit, cogitandi vim posse cadere in lapides, ligna, vel lutum: atque idcirco, Cicero eodem tempore, quo cum Stoicis asserit Animam nostram esse flammam subtilem, inter non ferenda absurda ponit, illam è terra crasse aere concrefcere. *Quid enim obsecro te, inquit, terrane tibi, aut hoc nubilo aut caliginoso cælo sata, aut concreta esse videtur tanta vis memoria.* Sed hi quò materiam subtiliorem, eò se illam arbitrati sunt reddere & minus materialem, minus crassam, & minus corpoream, adēo ut tandem illam possent in rem cogitantem rarefacere. Quod tamen affatim ridiculum est. Corpus enim corpore rarius non est, nisi quod in minores magisque agitatae particulas divisum est. Hinc enim minus aliis corporibus obstat, illinc illorum poros facilius ingreditur. Sed indivisum sit, sive dividatur; quiescat, seu moveatur, non tamen minus materiale,
minus

minus corporeum, cogitationisve erit capacious; cum impossibile sit, ut motus, aut figura materiæ, seu subtilis illa sit, seu crassa, quicquid habeat cum cogitatione commune; vel, ut quædam materiæ pars, quæ nequiquam cogitabat, cum terræ instar quiesceret, vel instar aquæ, leni motu ciceretur, ad sui ipsius cognitionem pervenire possit, si vehementius moveretur, illique tres, quatuorque agitationis gradus adjicerentur.

Uberior de hac materia institui posset disputatio, sed hæc sufficient ad omnes ideas confusas dignoscendas: cum omnes, his similes, sui causas habeant.

Hujus mali unicum remedium est, Infantia nostræ omnia omnino præjudicia deponere, nihilque asserere (de quo ad rationem pertinet pronunciare) quia illud olim ita judicavimus: sed quia nunc ita, præmissis examine; judicamus. Sic illas tantum ideas habituri sumus, quas natura impressit; vel saltem ex confusis, eas quæ claræ tantum sunt, in nostros usus servabimus; ut, esse aliquid in igne, quod causa est, cur Ego calorem sentiam; omnia quæ Gravia nuncupantur, ab aliquo deorsum propelli, nihil asserentes de eo quod igni est, mihi quæ sensum infert; nec de causa gravium descendentium, priusquam aliquid clari certique de illis constiterit.

CAP. X.

IDEARUM CONFUSARUM ET
OBSCURARUM QUÆDAM EXEM-
PLA EX ETHICA DE-
SUMPTA.

Capite superiori allata sunt exempla Idearum confusarum, quas etiam falsas dicere ob rationem datam licebit; sed cum illa omnia ex Physica desumpta sint, non abs re erit;

B. alia

alia ex Ethicâ proferre, cum Ideæ falsæ, quæ de virtutibus & vitiis formantur, sunt longe periculosiores.

Nec sane quisquam vel beator est, vel infelicioꝝ, quod veram vel falsam, claram aut obscuram *Gravitate, sensibilem qualitatam, sensuumve* Ideam habeat: si illi, hac in parte, aliquid scientiæ adfuerit defueritve, non melioꝝ evadet, aut nequioꝝ: quæcunque demum nostra sit his de rebus sententia, nunquam illa, nostram ergo, immutabuntur; à nostra non pendent cognitione, uti neque regendæ vitæ ratio ad nos ab illorum scientia derivatur, unicuique collibitum erit eam cognitionem præstolari, quæ nobis post hanc vitam obveniet, Mundique gubernationem Dei regentis bonitati, ac Sapientiæ committere.

Nemini tamen licet de Virtutibus & vitiis non recte sentire, cum ex iudiciorum de his latorum præscriptio regenda vita sit, componendi mores, bonorumque aut malorum speranda æternitas. Et quemadmodum falsæ virtutum vitiorumque Ideæ in causâ sunt, ut de iis perperam iudicemus; ita infinite melius foret, his cognoscendis, corrigendisque studere, quam illis aliis emendandis, quas vel iudicandi præcipitantiæ, vel infantia præiudicia nobis obtruserunt de re quapiam naturali, quæ non nisi sterili jejuniæque speculationi materiam poterit suppeditare.

Ad illas omnes detegendas conscribenda ab ovo foret Ethicâ universa; nobis tamen propositum tantum est, allatis exemplis docere, quomodo formantur; formantur autem diversarum Idearum colligatione, quæ revera colligatæ non sunt: hinc vana consulantur Phantasmata, quæ Homines venari non desinunt, & quorum comprehendendorum spe vitam miserrime alunt.

Homo in se reperit Beatitudinis & Miseriæ Ideam,
quæ

quæ nec falsa est, nec confusa, quandiu generalis & abstracta; habet etiam Ideam Abjectionis & excellentiæ; Beatitudinem appetit, miseriam fugit; excellentiam suspicit, despicit abjectionem.

Sed peccati labes, quæ abalienavit hominem à Deo, in quo solo veram felicitatem poterat invenire, & cui idcirco soli ejusdem Ideam alligare debuerat, hanc ipsam felicitatis Ideam innumeris aliis rebus affixit; ad quas amandas profequendasque homo præceps fertur, in illis amissam felicitatem recuperaturus: hinc grandis surrexit falsarum & obscurarum Idearum motus, dum unusquisque putat, eorum quæ amat possessione se beatum fore, privatione miserum. Quin etiam veram nobilitatem, veram Excellentiam homo peccando amisit; hinc ut possit semetipsum amare, coactus est sibi alium se, quam vera est, exhibere; miserias sibi suas ac indigentiam otculere; plurima sui ipsius Ideæ adicere, quæ ad illam omnino non pertinent, ut major se. appareret & angustior. En vero ordinariam harum falsarum Idearum seriẽm!

Prima præcipuaque Concupiscentiæ ad sensuum voluptates, ex rebus quibusdam exterioribus enascentes, propensio est: ex his, cum anima has quas deperit voluptates, sibi advertit obvenire, in eadem Ideam Boni adjungit; Ideam vero mali illis aliis, per quas voluptatibus privatur. Animadvertens etiam postea Potentiam & Divitias ordinaria esse illorum, quibus Concupiscentiæ indulgetur, comparandorum instrumenta, has pro magnis bonis habere incipit; ac proinde divites & potentes, quibus illæ contingere, beatos pronunciat, indigos vero, qui iis destituntur infelices & miseros.

Jam vero, cum felicitas Excellentiam semper continentem habeat, harum Ideas mens nunquam non con-

jungit; excellentes semper arbitratur, quos felices putat, viles autem & abjectos, quos indigos & miseros. Hinc pauperes nobis contemptui sunt, cum opulentos revereamur. Hæc autem adeo iniqua, adeo falsa judicia sunt, ut D. Thomas crederit hunc cultum, hanc Divitum admirationem esse quæ tam severe ab Apostolo Jacobo condemnaretur, dum honorationem sedem, in cæteris Ecclesiasticis, vetat divitibus potius, quam pauperibus assignari. Neque enim hic locus ita est ad litteram intelligendus, quasi veremur quandam externam venerationem divitibus exhibere, quæ pauperibus non debetur, cum id Orbis dispositio, quam Religio non interturbat, exigat; illiusque praxis etiam apud viros sanctitate eximios viguerit: intelligendus itaque videtur, de interno illo cultu, quo pauperes Divitum pedibus subjiciamus, Divites verò pauperibus longissime credimus supereminere.

Sed quamvis hæc Idææ, orta que ab Ideis judicia, & falsa sint, & à ratione aliena, omnium tamen hominum pectoribus insident qui illa non emendant, quia à Concupiscentia procedunt: qua omnes vitiantur. Hinc autem accedit, ut non tantum ipsi tam honorifice de Divitibus sentiamus, sed ut sciamus cæteros etiam mortales eundem cultum, eandem æstimationem iisdem deferre: adeò ut illorum conditionem nobismetipsis exhibeamus, non tantum omni splendore omnibusque commodis circumdatam, sed etiam interna iudiciorum, quibus divitibus adblandimur adoratione cultam, quæque nobis nota sunt ex communi hominum sermone, propriaque experientia.

Personatus hic Dives folio insidens, quem Admiratorum turba circumstat, intentis suspicit oculis, veneratur interno timoris, observantiæ, & abjectionis

nis cultu, ipsissimum ambitiosorum Idolum est, cujus propitiandi causa tot ærumnas subeunt in tot se pericula conjiciunt.

Ut autem manifestum sit, hoc illud ipsum esse quod ambiunt, quod colunt, ponamus unicum tantum; in orbe hominem existere cogitandi facultate præditum, cæteros vero omnes homini formes quidem apparere, sed tamen automata tantum esse: & præterea unicum illum hominem cogitantem, gnarum quidem omnes illas statuas, sibi quo ad exteriora similes, ratione cogitationeque interius destitui, callere artem illas, ope quarundam rotularum, ita movendi, ut omnibus iis officiis, quibus nunc homines destinantur, fungi possint. Credibile sane est hunc Hominem identidem oblectatum iri diversis motibus, quos his statuis imprimeret; nunquam tamen collocaturum omnem voluptatem, omnem gloriam in externo illi cultu, quem sibi ipsi harum operâ deferret, nec de se ob hanc illarum venerationem honorificentius sensurum: quinimo non minus illarum tædium eum caperet, quam puparum imaguncularumque, quas circulatores commonstrant: denique contentus ut plurimum esset eo famulatu, qui necessitati inserviret, nec alium harum statuarum numerum sibi compararet, quam qui suos in usus sufficeret.

Non itaque simplex externumque famulorum obsequium, si ab internâ animi submissione sejungatur illud est, ad quod ambitiosorum vota feruntur: lubet hominibus, non Statuis dominari, totaque dominantium voluptas elicitur, ex iis moribus timoris, æstimationis, admirationis quos ab iis incutiunt.

Ex his clarum est Ideam, quâ hi occæcantur, non minus vanam inanemque esse, quam est Idea illorum qui proprio vocabulo Vani audientes, Lau-

dum, acclimationum, Elogiorum, titularum, aliarumque hujus farinae rerum tenui cibo vescuntur. Quod hos ab illis aliis distingunt, opinionum judiciorumque, quae utrique caeteris amant communicare, differentia est. Cum enim Vani in votis tantum habeant amoris & aestimationis sensus excitare, ob suam Scientiam, Eloquentiam, ingenium, Dexteritatem; Ambitiosi sensus terroris, venerationis, submissionisque erga se incutere, satagunt, unaque Ideas his sensibus conformes, quarum ope, formidandi, elati, potentesque appareant: sic utrique ex aliorum Cogitationibus suam emendicant felicitatem; sed his hoc genus cogitationum placet, illis aliud.

Nihil usitatus quam ut inania haec Idola, ex falsis hominum Judiciis confarcinata, maximi momenti consilia invertant, sintque scopus praecipuus, ad quem omnes vitae actiones dirigantur.

Magnanimitas illa & fortitudo, tanti ab omnibus habita, quae eos, qui fortes dici ambiunt, intrepidus mittit in media pericula, saepissime oritur ex nimia mentis ad haec inanes vacuasque imagines, quae cerebrum obsident, applicatione. Pauci serio vitam contemnunt, illique ipsi, qui tantam audaciam mortem ad obsessam urbis muros, vel in confertam acie ultrò provocant, instar caeterorum mortalium inhorrescunt cum in lecto illam opperiantur. Sed haec illorum Magnanimitas, quam identidem exerunt, inde nascitur, quod hinc illis obversentur dictoria, quibus ignavi & pusillanimes proscinduntur; illinc laudes, quibus fortes & magnanimi accumulantur, natumque ex his duobus Idolum ita mentem detinet, ut periculis mortisque pensitandis vacare non possit.

Hinc quo quis magis in Hominum conspectu
ver-

versatur, eò generosior evadit & fortior, idque ob
 :liorum de se Judicia. Sic Dux gregario milite,
 r obilibus plebejo majores animos gerit: acrius enim
 ad magna proritantur, cum illis plus gloriæ tum
 a: uirendum, tum amittendum sit. Idem labores,
 a jebat magnus Imperator, non æque molesti sunt
 Duçi & Militi. Dux quippe totius Exercitus, cujus
 conversi in illum oculi sunt, propellitur ad ardua,
 cum miles spem suam non ultra exiguum stipendium
 extendat, famamque rei non male gestæ, quæ raris-
 sime ad alios, quam notos commilitones spargitur.

Quid iis in votis est, qui ædes extruunt ultra cen-
 sum & sortem magnificas? non ut illis commode de-
 gatur; profusa etenim magnificentia plus secum in-
 commodi affert, quam commodi: evidens etiam est
 nunquam eos hos sumptus facturos, si vel foli es-
 sent, vel crederent se in eorum contemptum ven-
 turos, qui has ædes conspexissent. Aliis itaque ædes
 extruuntur: sed aliis exstructas collaudaturis Ina-
 ginantur Domini omnes, has substructiones visuros,
 plena venerationis, admirationisque judicia de se la-
 turos, ac proinde semet sibi ipsis tanquam pro thea-
 tro exhibent, in medijs Palatijs sedentes, clientum
 turbis stipatos, à quibus undique collustrantur prædi-
 canturque potentes, beati, magnifici: Huic itaque
 Ideæ, qua toti occupantur, tantum laboris & sum-
 ptus impenditur.

Ad quid, amabo, honoraria Magnarum carpenta
 tanto pedissequorum examine onusta? illorum ser-
 vitus usui esse non potest, nocent enim plus quam
 profunt. Ast sic in obvijs excitatur idea viri cu-
 juspiam magnatis & potentis, hæcque idea illo-
 rum vanitati satisfacit, ad quod carpenta perti-
 nent.

Si eadem trutina in omnes vitæ conditiones, o-

omnia officia, statusque inquiratur: quæ honoraria censentur, deprehendemus illa grata esse, laboresque & ærummas, quas unâ ferunt, leves fieri ex eo quod excitatam in alijs ergo nos, venerationis, æstimationis, timoris, atque admirationis Ideam nobis representent.

Hinc è contrâ solitudo plerisque mortalium gravis est; qui enim è conspectu, frequentiaque hominum secedit, is se, ac sua omnia ex aliorum judicijs & cogitationibus subducit. Sic Sol tarii Cor inane manet & famelicum, cum ordinario cibo cereat, nec in se inveniat, quo alatur. Hanc ob causam Ethnici Philosophi vitam solitariam non ferendam censere, adèd ut ausi sint dicere, nolle sapientem omnium bonorum corporis & animi potiundorum causa, solum vivere ita ut non haberet quo cum de Beatitudine colloqueretur. Sola Religio Christiana potuit solitudinem facere amabilem, quia sola Homines in contemptum adducit harum inanum Idearum; illa nobis sola ea offert quæ & menti destinandæ aptiora sunt, & ad cor satiandum digniora, nec ad hæc Hominum concursu frequentiaque opus est.

Sed observandum venit, Homines cupiditates suas non ultimò in aliorum de se cogitationibus ac judicijs defigere, sed ijs cognitis ulterius uti ad suam ipsorum Ideam in se magnificandam & exaltandam, dum illi alias Ideas ascititias & peregrinas immiscerent, subiguntque quasi in unam: dum crassissimo errore delulirentur, se revera majores esse, quia majus palatium incolunt, majoremque alunt parasitorum numerum: cum tamen res externæ ad illos non pertineant, aliorumque cogitationes eos ab inopia miseriaque, quibus antea jacebant obnoxii, nequaquam possint vindicare.

Colligi ex dictis potest, quid nam illud sit, quod
multa

multa hominibus grata acceptaque reddit, quæ alias viderentur inepta ad oblectandum animosque demulcendum. Orta quippe ex talibus voluptas in hoc tantum fita est, quod unus cujusque Idea, aspi-
tâ aliquâ inani circumstantia, semetipsum sibi gran-
diorem exhibeat.

In omni re, ut nobis præ cæteris bene succedat, optamus, etiam in ludis ubi fors regnat, nullaque ars solertiavè requiritur, idque cum lucri causâ lu-
dimus: quia Nostri Ideæ Ideam felicitatis adjungi-
mus, fortunamque videri volumus nos reliquis præ-
tulisse in quos sua munera effundat, idque merito-
rum nostrorum intuitu! Imaginariam hanc felicitatem credimus ita ad nos pertinere, ut in solidum no-
stra sit, adeo ut jure quodam eosdem nobis in poste-
rum successus possimus promittere. Hinc lusores alios aliis præferunt, quibus cum alexæ fortunam ex-
periantur: quod tamen affatim ridiculum est: dici enim quis potest feliciter in hanc horam vixisse, quod autem illa, quæ hanc exceptura est, eum visura sit, eadem fortunâ utentem, jure potiori affirmari non potest, quam quod felix in posterum erit, qui hucusque fuit quam miserimus.

Sic illorum animi, qui mundo adicti sunt, non alia desideriorum objecta habent quam vana hæc Phantasmata, quibus miserè distinentur. Quinimo illi qui sapientissimi habentur, non minus quam reliqui, hisce spectris & somniis deluduntur; ii vero soli, qui vitam vitæque actiones ad æterna referunt, dici possunt circa res solidas, reales & permanentes, versari, cum verum sit cæteros omnes vanitatem & nihilum amare, erroremque & mendacium sectari.

CAPUT XI.

De

ALIA CONFUSIONIS IN CO-
GITATIONIBVS ET RATIOCINIIS
CAUSA; QVOD SC. IDEÆ VER-
BIS SINT ALLIGATÆ.

JAm dictum est, ex eo, quod necesse sit, externis signis uti ad mentem exprimendam, nos ita Ideas nostras verbis alligavisse, ut sæpenumerò magis ad verba attendamus, quam ad res. Hinc illa quæ in Cogitationibus discursibusque est confusio frequentissimè oritur.

Notandum quippe est, Homines earundum rerum diversas habere Ideas, iisdem tamen uti vocibus ad illas exprimendas. Idea *virtutis*, alia est, apud Philosophum Ethnicum, alia apud Theologum; uterque tamen eodem virtutis nomine utitur ad suam Ideam exprimendam.

Insuper pro ætatis discrimine easdem res modis diversissimis consideravimus; Omnes tamen has varias Ideas iisdem nominibus subjecimus. Hinc in errores proclives sumus, sive illis verbis utamur ipsi; sive alios utentes audiamus; quandoquidem modò hanc, modò illam notionem iisdem vocibus attribuimus. Exempli causa; animadvertimus in nobis quoddam principium esse, (quodcumque demum illud sit) nutritionibus & accretionis; Hoc *animam* nuncupavimus, eandemque animæ Ideam, non tantum ad id, quod in animalibus, sed etiam quod in plantis analogum est, extendimus: quin etiam animadvertimus nos cogitare, atque hoc insuper cogitationis principium *anima* nomine insignivimus. Hinc factum est ut hac nominis similitudine, sive analogia decepti, pro una eademque re sumpserimus principium

pium Cogitationis & principium nutritionis & accretionis. Eodem modo *vita* nomen & illi facultati inditum est, è qua functiones animales procedunt, & facultati etiam cogitatrici, cum tamen hæc duo toto cælo differant.

Sic hæc voces *Sensus*, *Sensatio*, &c. cum de aliquo quinque sensuum dicuntur, æquivocationibus quam maxime laborant. Tria namque in nobis fiunt, cum aliquid sentimus, puta, cum rem quampiam cernimus. 1. Quidam motus excitantur in organis corporeis, ut cerebro; vel oculo. 2. Hi motus animæ occasionem præbent, aliquid percipiendi. Sic ex moribus excitis in oculo, per lumen a guttis pluviis soli oppositis reflexum, anima Ideas concipit coloris rubri, cerulei, flavi. 3. De rebus a nobis visis iudicium ferimus; sic hos colores iudicamus ad iridem pertinere, quam pronunciamus tantæ magnitudinis, talisve figuræ esse, tantoque à nobis intervallo distare. Horum primum unice ad corpus pertinet; reliqua duæ tantum ad animam, sed tamen ob ea, quæ in corpore peraguntur. Nihilominus hæc tria, quamvis in se divertissima, uno eodemque *sensus* vel *sensationis* nomine, visus v. g. vel auditus indigitamus. Nam quando oculus dicitur videre, auris audire, de iis tantum motibus id intelligendum est, qui in organo corporeo excitantur, quum manifestum sit, oculum objecta sua non percipere, nec de iis iudicare. E contra dicimus nos talem aliquem non vidisse, si aliàs mens advocata, ad eum non attenderit, licet illi se nobis obtulerit præfensque in oculos incurrerit; quo casu *visus* nomen usurpatur pro ea cogitatione, quæ in anima formatur, occasione eorum quæ in oculo & cerebro fiunt; & secundum hanc nominis notionem anima videt, non corpus; quemadmodum à Platone, & post eum à Cice-

Cicerone assertum est his verbis : Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus ; neque enim est ullus sensus in corpore. Viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares & sede animi perforatæ ; itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris oculis & auribus nec videmus nec audimus, ut facile intelligi possit animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi. Denique sumuntur hæ voces sensus, visus, auditus, &c. pro horum trium ultimo, id est, pro judiciis ab anima latis, post perceptiones factas, occasione eorum quæ in organis corporis transfiguntur, cum dicimus sensus falli, uti cum baculum cernimus, in aqua incurvum, solemve bipedalem. Indubium namque est, nullum errorem aut falsitatem in iis reperire, quæ in organis corporis fiunt, neque etiam in unda animæ perceptione, quæ simplex tantum apprehensio est. Sed omnis error inde proficiscitur, quod male judicemus, asserentes v. g. solem bipedalem esse, quia ob maximam distantiam, imago solis in fundo oculi depicta ejusdem præter propter magnitudinis, cum imagine quam objectum bipedale imprimeret, si eo tantum intervallo distaret quod ordinario videndi modo proportionatur. Sed quia à prima infantia talia tulimus fere momento quo solem cernimus, ita, sine ullo examine judicemus illa visui attribuimus, objectaque dicimus vel parva vel magna, pro ut a nobis longius propiusve distant, cum tamen mens sit, non oculus, quæ de illorum parvitate atque magnitudine judicat.

Omnia idiomatica infinito similium verborum numero scatent, quæ & eodem sono, iisdemque elementis constantia, sint signa nihilominus rerum diversissimarum.

Sed

Sed notandum est, quando vox æquivoca duas res nullâ inter se cognatione conjunctas, & nunquam in Hominum cogitationibus confusas, significat, impossibile esse ut erroris causa nobis sit. Illi enim, in quo vel tantillum sensus communis est, nunquam imponet hæc vox æquivoca, *Aries*, quæ animal quoddam significat & *sydus* in *Zodiaco*. Cum tamen difficile sit non falli, ubi æquivocatio orta est ex Hominum errore, varias Ideas confundentium, ut in hoc verbo *anima*; pro confesso enim habemus, eos, qui primum illis vocibus usi sunt, in earum significationes inquisivisse, & sic nobis sæpe sufficit illas proferre, cum parum solliciti sumus an earundem notiones in nobis claræ distinctæ, que sint necne. Immo aliquando ejusdem nominis significationi attribuimus ea, quæ non cadunt nisi in Ideas rerum incomparabilium, nec advertimus hoc ex eo provenire, quod res diversas sub eodem nomine confundamus.

CAPUT XII.

De

REMEDIŌ CONFUSIONIS IN
COGITATIONIBVS ET RATIOCINIS
NOSTRIS; EX NOMINVM CONFUSI-
ONE ENASCENTIS: DE NOMINVM
DEFINIENDORVM UTILITATE; DE
QVE DIFFERENTIA INTER DE-
FINITIONEM REI, ET DEFI-
NITIONEM NOMINIS.

AD evitandam nomina, quæ in vulgaribus
linguis occurrunt confusionem, nihil condu-
cibilius videtur, quam novam linguam, no-
væque nomina condere, quæ illis tantum
Ideis

Ideis, quibus significandis assignabuntur, erunt alliganda: Ut autem hoc fiat, necesse non erit novos vocum sonos producere, cum illi qui jam in usu sunt, iterum possint usurpari, modo considerentur tanquam omni significatione destituti, ut denuò eas illis notiones, quas libuerit adscribamus, quas etiam oportet aliis verbis simplicibus, & ab omni æquivocatione liberis designare. Si enim probandum sit, animam esse immortalem; vox hæc, *animò*, æquivoca cum sit, ut antea à nobis demonstratum est, confusionem in ea, quæ dicenda erunt, facile inducet; hujus evitandæ causâ, vocem quidem hanc, *Animò*, ut sonum omni notione destitutum retinebo, quem demum illi rei, quæ in nobis est principium cognitionis, unice significandæ adhibebo, dicens, *Animam appello id, quod in nobis est principium cognitionis.*

En nominis definitionem, tanto cum emolumentò à Geometris usurpatam, quæ caute est à rei definitione distinguenda.

In definitione etiam rei, qualis hæc est, *Homo est animal rationale; tempus est mensura motus*; termino definiendò, v. g. *Homini & tempori*, usitata notio relinquatur, in quâ alias notiones, sive Ideas contineri asserimus, uti Ideam *animalis rationalis*, vel *mensuram motus*: cum in definitione nominis, ut dictum est, primò sonum tantum spectemus, quam deinde constituimus signum alicujus idæ, aliis verbis designatæ.

Sed cavendum est, ne hanc nominis definitionem, de quâ hic sermo fuit, cum illâ alterâ confundamus, de quâ quidem Philosophi loquuntur, quibus ea aliud non est, quam nominis ex vulgari Idiomatis usû, vel Etymologâ interpretio. De hac nobis alias dicendum erit. Nos autem hic privatum tantum illius

illius sensum spectamus, qui nomen definit, quique eo sensu cupit nomen intelligi, ad propriam cogitationem manifestandam, parum anxii, an in eodem sensu ab aliis accipiatur.

Ex dictis sequitur, primo Definitiones nominum ad libitum esse, non autem Definitiones rei. Cum enim unusquisque sonus ex se, & natura sua indifferens sit, ad quidlibet significandum, mihi licet, modo alios commonefaciam, in proprios usus, hunc sonum ad hanc præcise rem significandam, sine omni alijs significationis mixtura determinare. Sed prorsus aliter se res habet cum definitione rei: nam ab humano arbitrio non pendet, ut Ideæ quidlibet inclusum habeant, adeo ut, si in Ideis definiendis quicquam adjiciamus, quod in illis non continetur inevitabilis sit in errorem lapsus.

En utriusque definitionis exemplum, si vocem hanc, *parallelogrammum*, omni significatione exutam ad triangulum significandum sepono, id mihi licitum est, & culpa erroreque careo: imò quamdiu hoc modo illam sumo, possum affirmare parallelogrammum habere tres angulos æquales duobus rectis. Sed si reliquero huic voci notionem, ideamque vulgarem, ita ut significet figuram, cujus latera & parallela sint, & nihilominus affirmavero parallelogrammum figuram esse tribus lineis contentam; quia tunc hæc futura esset definitio rei, foret etiam falsissima, cum impossibile sit, ut trium linearum figura latera habeat parallela.

Sequitur secundo, lites de nominum definitionibus moveri non debere, eo ipso quod arbitrariæ sint: quia negari haud potest, quin talem quis significationem huic sono dederit, quam se ille dedisse affirmat, nec quod talem significationem habeat apud eam, postquam semel illius admoniti sumus.

Sed

Sed rerum definitiones sapissime jure controversantur, cum falsæ esse possint ut prius ostensum est.

Sequitur tertio; omnem nominis definitionem, cum in disputationem vocari non possit, principii vicem sustinere. Quod tamen de rerum definitionibus dici non potest, quandoquidem propositiones sunt, quæ ab iis necari queunt, qui aliquam obscuritatem in illis causabuntur. Ac proinde, reliquarum propositionum instar, debent probari, non autem pro veris supponi, nisi ex seipsis claræ sint, ut sunt axiomata.

Quod verò jam dixi, nominis definitionem principii vicem sustinere posse, ulteriori elucidatione opus habet: illud quippe verum tantum est, quia controverti nequit, quin determinata Idea possit assignato nomine vocitari: nihil tamen ea propter debemus de ipsa Idea concludere, nec credere illam nobis quid positivi exhibere, ex eo solum quod tali nomine nuncupetur. Exempli causâ, possum *Chimærae* nomen definire dicens, Chimæram appello quod contradictionem implicat; non tamen exinde sequetur, Chimæram aliquid esse: Eodem modo, si quis mihi Philosophus diceret, gravitatem voco illud principium internum, quo lapides nullo impellente, deorsum feruntur: de definitione dicam non impingam, quin imo eam libentissime acceptabo, quia me in ejus cognitionem, quod mihi cupit significare, deducet; sed negabo illud, quod hoc gravitatis nomine notatur, esse quiddam reale; cum nullum tale principium lapidibus insit.

Fusius hæc mihi exponenda duxi, ob duos graves errores, in quos vulgaris Philosophia impingit. Primo Definitionem rei cum definitione nominis confundit, primæque assignant, quod non nisi ad secundam pertinet. Nam cum illa innumeras definitiones non

no-

nominum, sed rerum procederet, falsissima sunt; nec rerum naturas, aut inditas nobis à naturâ ideas ulla-
tenus explicent, has tamen definitiones nobis ob-
trudit, pro principiis, quibus nefas sit refragari.
Quod si quis illas negaverit, possunt autem jure me-
ritissimo negari, hunc è Scholijs eliminandum cla-
mat, indignumque quocum disputetur.

Secundo, Philosophia vulgaris. nominum defini-
tionibus nunquam fere utitur; ad obscuritatem a-
moliendam, nec illas certis quibusdam ideis clarè
designatis affigit, quæ ideò è confusione nunquam e-
mergunt. Hinc evenit, ut maxima disputationum
pars de nominibus tantum instituat. Quinetiam
eo, quod in Ideis clarum verumque est, abutitur, ad
id stabilendum, quod in iisdem confusum falsum-
que continetur; quod tamen vitium ipsâ nomi-
num definitione tolleretur. Sic Philosophi vulgò
nihil credunt clarius certiusve, quàm quod ignis ca-
lidus sit, lapides graves, adeò ut judicent insipientis
esse illa negare: quod sane unicuique persuadere
poterunt, quamdiu à nominibus definiendis absti-
nent. Quam primùm tamen hoc fecerint, statim
propalabitur, quid hisce de rebus obscurumve sit aut
clarum. Petendum itaque ab illis quid sibi velint
hæc nomina, *calidum* & *grave*. Si enim reponant,
se per *calidum* id solum intelligere, quod in nobis
caloris sensui excitando natum aptum est; per *grave*
id quod deorsum fertur, à nullo suffultum; jure me-
rito dicere possunt insipientis esse ignem negare ca-
lidum, aut lapides graves. Sed si per *calidum* in-
telligant qualitatem similem illi, quam nobis ima-
ginamur inesse, quoties calorem sentimus; per *grave*,
id quod habet principium internum, quo deorsum
feratur, quamvis à nullo alio propulsum, facile osten-
di potest, eum non rem claram, sed obscurissimam

E

nega-

negaturum ne dicam falsissimam, qui ignem hoc sensu calidum negaverit; vel lapides graves; Quia admodum clarum est ignem nobis caloris sensum incutere actione illa, qua in corpus nostrum agit, sed nullo modo clarum est, esse aliquid in igne simile illi, quod ad ignem accedentes sentimus. Eodem modo clarum est Lapidem, quam primum dimittuntur, descendere, sed clarum itidem non est illis ex se, nullo alio protrudente, descendere.

En grandem ex definitis nominibus utilitatem! sic quippe penitus scimus de quo agitur, omnèsque multiles altercationes præcinduntur de vocibus; quas hic hoc sensu, ille alio intelligit, quod etiam sæpe accidit, cum de re qualibet confabulamur.

Sed præter hanc utilitatem, etiam alia est: aliquando distinctam rei cuiuspiam ideam exhibere nequimus, nisi pluribus verbis utamur ad illam designandam: jam verò intempestivum esset, præsertim in scriptis scientificis, prolixam verborum seriem itidem repetere. Quapropter postquam rem ipsam pluribus verbis definivimus, conceptam illius Ideam uni alicui verbo alligamus, quod loco cæterorum omnium esse poteris. Sic postquam compertum est, esse numeros in duos numeros æquales divisibiles; ut evitemus sæpius iterandum horum verborum repetitionem, aliquo peculiari nomine, hanc proprietatem designamus, appellamúsque numerum in duos numeros divisibilem, numerum parem. Ex quo palam fit quoties nomine definito utimur; mentaliter sufficiendam esse ipsam definitionem; quam etiam ità semper animo præsentem habere oportet, ut protinus audito v. g. numero pari, illum præcisè numerum percipiamus, qui est in duos æquales numeros divisibilis, hæcque duo tam arctè debent in cogitatione conjungi, ut citius lingua unum

num proferre non possit, quin statim mens aliud adiciat. Qui nomina definire, ut Geometrae, quibus hoc quam accuratissime factum est, id ratum contrahendi sermonis causa fecerunt (*ne assidue circumloquendo moras faciamus*, ut Augustinus loquitur.) Non idearum, quae sermonum materia sunt, decurtandarum: Supponunt enim, mentem integram definitionem verborum compendiis substituere, quae ideo tantum adhibentur, ne vocum multiplicis confusionem pariat.

CAPUT XIII.

QVÆDAM MAGNOPERE OBSERVANDA, CIRCA DEFINITIONES NOMINVM.

CUm jam explicuerimus, tum naturam, tum utilitatem necessitatemque definitionum nominum, è re erit, quaedam de illarum usu, ne in abusum transeat, observare.

Primo, Omnia nomina definienda non sunt; hoc enim sepe & inutile foret, & factu impossibile. Inutile, inquam; quia cum conceptæ de rebus Ideæ distinctæ sunt, omnesque Homines eandem linguam loquentes audito aliquo nomine, eandem Ideam efformant, supervacaneum esset, tale nomen definire; quia jam definitionis intentum habemus; quippe illud sine definitione, distinctæ claræque Ideæ alligatur. Hoc autem contingit in rebus valde simplicibus, quarum omnes homines naturaliter eandem Ideas habent; adeo ut nomina, quibus exprimuntur, in eodem sensu ab omnibus intelligantur; siquid autem illis obscuri admisceatur, illud tamen quod clarum est primario intenditur; atque ita, qui

talibus ad Ideam claram denotandam utuntur, metuere non debent, ne malè intelligantur. Harum vocum ex numero sunt; *Ens, cogitatio, extensio, æqualitas, duratio vel tempus & similia*. Quamvis enim aliqui ideam temporis, diversis propositionibus, quas definitiones appellant, subobscuram reddant, qualis est; *Tempus est mensura motus, secundum prius & posterius*. Insuper tamen habent has definitiones, cum de tempore loquuntur, nec aliud de illo concipiunt, quam quod cæteris mortalibus de eodem innatum est. Ac proinde Docti indoctique idem profus etiam facilitate intelligunt, cum audiunt equum minus temporis stadio conficiendo infumere, quam testudinem.

Insuper etiam dixi, factu impossibile esse omnes voces definire. Quia ad nomen aliquod definiendum, aliis nominibus opus est, Ideam designantibus, cui illud nomen connectendum est. Quod si hæc nomina, quæ primo explicando adhibentur, definienda itidem sunt, aliis etiam opus erit, & sic in infinitum. Quædam itaque primitiva sunt, quæ defini non possunt; & æque peccabitur, si in definiendo vel nimii simus, vel nimie parci; quia utroque modo in illam habemur confusionem, quam studemus evitare.

Observandem secundò, notas acceptasque definitiones non esse immutandas, nisi in iis aliquod occurrat culpandum. Quia facilius est nominis significationem alios docere, cum usus, si non omnium, saltem Doctiorum, illud cuidam Ideæ alligavit, quam tum alteri Ideæ de novo connectendum est, spoliandumque priori, cui diutino usu fuerat conjunctum. Ac proinde culpâ non careret, qui receptos Geometrarum definitiones immutaret, nisi quædam essent non satis elucidatæ, quarumque Ideæ non satis

tersè

tersè describerentur; quales sunt apud Euclidem definitiones *Anguli & Proportionis*.

Observandum tertio, cum necessitas nominis definiendi incessetit, ad communem usum esse quam proximè accedendum, nec notiones prorsus ab illis, quas habent, alienas vocibus assignandas; vel quæ Etymologiæ adversentur: ut si definiretur parallelogrammum figura tribus lineis contenta. Sed nomen duas significationes habet, alterutrâ spoliandum est; ut alteri tantum affigatur. Sic cum *calor* ex usu communi significet & *sensum* quem habemus, & *qualitatem* quam igni inesse credimus, illi prorsus similitudinem quam sentimus: ad hanc ambiguitatem tollendam, caloris quidem nomine utar, sed illud alterutri tantum Ideæ exprimendæ, alterâ abdicatâ, adjudicabo, aliens, calorem appello illum sensum, quem ad ignem accedens, habeo; causæ verò hujus sensationis darem vel nomen prorsus diversum, ut est illum (*ardoris*) vel idem cum adjuncto determinante, distinguenteque a calore sumpto pro sensu, ut est illud aliud *caloris visualis*.

Ratio hujus, observationis ex eo petitur, quod Homines postquam semel voci Ideam affixerunt, non facile inducuntur ad eandem ab illâ voce separandam: ac proinde veritas idea nunquam non recurrens, recentem, quam ex nuperâ definitione habet, obliterat: adeo ut facilius assuescere homines possint voci nullius significationis ut si quis *Bera* uteretur ad figuram tribus lineis contentam designandam, quam induci, ut nomen hoc *Parollogrammum* exuant Ideam figuræ, cujus opposita latera parallela sunt, induant, significatione alterius figuræ, cujus latera parallela esse non possunt.

In hanc foveam cecidit Chymicorum natio, quanta est. Hi amarunt rerum, de quibus agunt, nomi-

na, nulla propofita utilitate, mutare, aliâque impo-
nere res alias significantia, nullumque commercium
habentia, cum novis Ideis, quibus alligantur. Hinc
ineptæ ac ridiculæ nonnullorum rationationes, ut
illa est objufdam afferentis; Pestem, morbum, uti
imaginabuntur, Saturnium, curatum iri fi ægotantis
collo plumbea lamina, quod metallum Saturnus
Chymicis dicitur, appenderetur, in qua iticifus fit
Sabbato, qui dies Saturno etiam facer, character il-
le, qui, apud astronomos, illius planetæ fymbolum
est. Quafi verò arbitrariæ illæ, & fine ratione effi-
cæ relationes plumbum inter & Saturnum, Satur-
num & diem Saturni, notâmq; ejusdem Planetæ in-
dicem reales effectus fortiri poffent, morbosque re-
pfe curare.

Sed nihil in hac Chymicorum Lingua intolerabi-
lius, quam temerata facrosanctæ Religionis my-
fteria, ad Chymicorum fcilicet arcana obmubenda.
Eoufque namque impietatis quidam progressi funt,
ut, quod a Sacra Scriptura de veris Chriftianis dici-
tur, (*fcil. illos esse genus electum, regale Sacerdo-
tium, gente Sanctum, populum Dei acquifitum, quem
è tenebris vocavit in lucem suam admirabilem*) Chy-
mericæ Crucis-rosæ Fraternitati applicent, cujus A-
lummi, fecundum ipsos, soli fapientes funt, bea-
tam immortalitatem adepti, invento fc. ope Lapi-
dis Philosophorum, animarum in corpore figenda-
rum arcano, cum nullum corpus uti ajunt Auro ma-
gis fixum fit, aut minus corruptibile. Has somniantium
nugas videre est, in Cl. Gaffandi examine Phi-
lofophiæ Fluddianæ. Ex quibus patet nullum esse
ingeniorum periculoforum morbum, quam quo hi
æigmatici fcriptores laborant, qui arbitrantur res in-
fictiffimas, ne dicam faliffimas & maxime flagitio-
fas, grandium myfteriorum inftar æffimatum iri, u-
bi

bi vocibus, ultra communem hominum captum intelligibilibus, amictæ prodierint in lucem.

CAPUT XIV.

De

DEFINITIONIBVS NOMINVM
ALTERIVS GENERIS, PER QVAS SIGNIFICATIONES NOTANTVR
SECUNDVM VSVM COMMUNEM.

QUicquid hucusque de Definitionibus nominum dictum est, de illis tantum intelligi debet per quas unusquisque nomina definit, in proprium usum: & hinc illæ liberae sunt & arbitrariae, quia unicuique licet quolibet sono uti, ad ideas suas exprimendas, modo alios commonefaciat. Cum autem Sermonis tantum proprii Domini simus, non autem Sermonis aliorum, unicuique nostrum jus quidem competit vocabularii condendi, in proprios usus, non autem in usus cæterorum, quorum nec orationem interpretari debemus, ex iis significationibus, quas ipsi, pro libitu, nominibus dedimus. Ac proinde, cum illa nominis notio explicanda non sit, quæ nobis propria est, sed quæ nomini competit ex usu communi, nullatenus arbitrariae dicendæ sunt tales definitiones, sed omnino debent, non quidem rerum, sed usus veritatem strictè representare: imò falsæ dicendæ sunt; si hunc usum veraciter non exprimant, id est, si sonis easdem ideas non conjungant, quibus conjunctæ sicut ex ordinario loquentium usu. Hinc palam fit lites moveri posse de talibus definitionibus, cum nunquam non disputetur de terminorum ex usu communi significationibus.

E 4

Quam-

Quamvis autem harum Definitionum condendarum munus ad Grammaticos propriè spectet, cum illorum sit Dictionaria componere, (quæ aliud non sunt, quam Idearum explicationes, quas Homines & pacto quibusdam sonis assignavere) plurima tamen à Philosopho observari hac de re possunt, ad iudicia accuratè formanda apprimò necessaria.

Primò itaque quod etiam cæterarum fundamentum Observationum est, observamus totalem nominum significationem sub considerationem sæpe non venire, id est, nomina sæpe plura significant, quam quæ videntur significare: ac proinde, qui illa interpretantur, non omnes illas ideas explicant, quas nomina in audientium mentibus excitant.

Significare namque, siue nomen scriptum sit, siue ore prolatum, aliud non est, quam quandam in mente Ideam excitare, auris oculosvè feriendo. Contingit autem sæpe, ut præter principalem Ideam, quæ propria illius significatio habetur, alias etiam Plures Ideas excitet, quas primariæ illius ideæ appendices, siue ideas secundarias licet dicere, ad quas non attenditur, quamvis & illæ menti imprimantur.

Exempli causa: si quis cupiam diceret *mentitus es*, si primariæ notio spectetur, nihil aliud sibi volunt illæ voces, quam probè nosti verum non esse, quod dicis. Sed huic primariæ significationi, usus aliam, contemptus sc. & opprobrii, ideam adjunxit. Hinc credimus iis vocibus utentes parum curare, an nos lædant, necne: ac proinde illæ contumeliosæ sunt & offensivæ.

Aliquando hæ Secundariæ Ideæ non ab usu communi conjunctæ sunt, sed ab eo, qui eis prò tunc utitur: quo casu communiter excitantur vocis intentione, oris corporisvè distortione, aliisque signis
natu-

naturalibus, quæ innumeras verbis Ideas adjiciunt, illorum significationes variantes, mutantes, minu-
entes, augentes, pro motuum, judiciorum opinio-
numquæ in loquentibus diversitate.

Ac proinde si ille, qui dicebat, ex audientium au-
ribus metiendam esse vocis intentionem, crediderit
sufficere, ut quis eâ voce loquatur quæ possit exau-
diri, sermonis sane usum maximâ ex parte ignora-
vit; cum ipsa vocis inflexio aliquando non minus si-
gnificet, quam ipsa verba. Varii vocis accentus sunt;
sæpe volumus non tantum, ut vox leniter ad aures
pertingat, sed ut feriat acriter & penetret. Quis e-
nim ferret servum vehementius objurgatum dicen-
tem, *Here; submissius loquere, probè te audio*, cum ip-
sa vocis vehementia pars objurgationis sit eaque
necessaria, ad illam menti Ideam imprimendam,
quam herus suo servo impressam cupit.

Sed nonnunquam secundariæ hæc Ideæ verbis ipsi-
adunitæ sunt, quia ordinariò, illis prolatis, in mente
excitantur: Hinc fit ut verborum, quæ idem vident-
tur significare, quædam contumeliosa sint, alia blan-
da: quædam verecunda, alia effera, quædam casta,
alia turpia, quia præter primariam Ideam, alias adje-
ctitias habent, è quibus oritur hæc varietas.

Hæc notatio quorundam injustitiam propalare
potest, qui de illatis opprobriis conquerentes, fre-
quenter nomina substantiva, in adjectiva commu-
rant, si *ignorantia & falsitatis* accusentur, se *ignaros*
falsariosque agnominatos clamant. Quod tamen est
à ratione alienum, cum illa nomina ejusdem signifi-
cationis non sint. Nomina enim adjectiva, *ignarus*,
falsarius, præter notata vitia, contemptus Ideam
includunt, cum tamen *ignorantia & falsitas* rem pro-
ut est, sine ullâ atcesione significant. Quinimo al-
ia nomina inveniri forte possunt, quæ idem signifi-

cent, sed adjecta Idea blanda & demulcente, quæque desiderium testentur: illius famæ parcendi, in quem dicuntur. Talibus autem vocibus utuntur viri prudentes ac moderati, nisi peculiaris aliqua ratio exigat, ut res majori vehementia & acrimonia agatur.

Hinc etiam cognosci potest discrimen inter orationem genus simplex & figuratum, & ratio peti, cui eadem sententiæ acriores, multoque vehementiores sint, si figurata, quam si nuda simplicique oratione efferantur. Elocutiones etenim figuratæ, præter primarium significatum, etiam motus, affectusque animi in loquente exprimunt, transmittuntque ad audientem, cum simplices, nudam solimmodo veritatem denotent.

Sic exempli causa : homicidium illud Virgilianum *usque adeo ne mori miseram est?* si simpliciter, & sine figura sic efferretur, *Non est usque adeo miserum mori*, languidum foret, multumque vehementiæ perderet. Nec mirum cum primus verborum Ordo, multo plus significet, quam secundus. Primus etenim non tantum denotat montem non esse rem adeo malam, sed insuper virum depingit, mortem ipsam ultrò provocantem, atque intrepide expectantem; quod certe magna vividaque ad primariam verborum significationem accessio est. Hinc mirum non est, si auditor vehementius commoveatur, meus etenim veritatum quidem ideis instruitur, moveatur autem non nisi affectuum representatione.

Si vis me flere, dolendum est

Primum: ipsi tibi,

Ex eo autem, quod stylus signatus, ut plurimum, non tantum res, sed ipsos animi affectus, quos inter loquendum meditandumque concipimus, significet, colli-

colligi potest; quis demum illius usus esse debeat, quibusve sermonibus sit accommodandus. Manifestum autem est, figuris uti in rebus purè speculativis ridiculum fore, quas oculo tranquillo contemplamur, & quæ nullos in animo motus excitant. Cum enim figuratæ locutiones animæ passionibus exprimendis inserviant, illæ, quæ tam adhibentur, quàm anima sine omni passione placida tranquillaque manet, motus quidam contra naturam spasmodici dicendi sunt. Quid quæso inficetius quibusdam Concionatoribus, qui de qualibet re indiscriminatim in oratione insurgunt, qui non minus de rebus Philosophicis, quam de veritatibus gravissimis, & ad salutem maximè necessariis perorando incalescunt.

E contrâ, iis de rebus quibus ut commoveamur ratio postulat, crimen est jejunè, frigidè, & sine omni commotione dicere.

Sic cum sacrosanctæ Religionis veritates, non tantum propositæ sint, ut nudè simpliciterque cognoscantur, sed præterea ut ab hominibus colantur amentur, adorentur, dubio procul nobile, illud, excelsum & figuratum dicendi genus, quo SS. PP. uti sunt, illis tradendis multo magis convenit, quam stili simplex sine ullo figurarum orbatu, qualis scholasticorum est: Uterpâtum etenim a Patribus dicendi genus non tantum nos docet ipsas veritates, sed etiam nobis exhibet eosdem amoris reverentiæque affectus, quos ipsi inter scribendum habuere. Oblata itaque menti nostræ hujus sanctæ dispositionis imago, multum confers nobis similiter componendis. Cum è contrâ simplex scholasticorum stili, nudæ veritatis ideam repræsentans, excitandis in anima amoris & reverentiæ affectibus, quos decet erga veritates Christianas habere minùs aptus videatur. Hinc etiam non tantum minus utilis: sed etiam minus gratus
hic

hic simplex stilus est, cum anima ipsa magis oblectetur in percipiendis recognoscendisque suis affectibus, quam in scientiis acquirendis.

Denique ex dictis solvi potest celebris illa, multumque ab antiquis Philosophis agitata quaestio, an sc. quaedam voces impudicæ sunt; Stoicorumque possumus argumenta evertere, quibus contendebant posse quasdam locutiones sine ullo discrimine usurpari, quæ tamen pro turpibus passim & obscænis habebantur.

Putabant Stoici, inquit Cicero, scriptâ hac de re Epistolâ, nulla verba vel turbia esse vel impudicæ. Nam turpitude, inquiunt, vel in rebus est, vel in verbis; non in rebus, qualis licitum est aliis nominibus appellare, quæ tamen turpibus non sunt, nec etiam in verbis, si tantum ut soni considerentur, quia sæpe accidit, ut Cicero ostendit, ut idem sonus res diversas significans, prout hanc significationem habet turpis sit, secus vero prout aliam.

Sed nihil hic videre est, præter vanam subtilitatem, inde enatam, quod Stoici nullam secundariarum Idearum, quas mens primariis adjungit, rationem habuerint. Hinc enim accidit, ut eadem res hac voce publicè, illâ vero obscæno possit significari, si vocum altera Ideam habeat turpitudinem illam obvelantem, altero vero Ideam, eandem turpitudinem propalantem, ac impudenter ostentantem. Sic *adulterium*, *incestus*, *peccatum abominandum*, nomina obscæna non sunt, licet res maxime obscænas significant, quia illas tantum exhibent quodam horroris velo obtectas, ita ut pro maximis flagitiis vel inde habeantur; hæ itaque voces non tam actiones ipsas quam actionum flagitia denotant: cum è contrâ, aliæ sint, quæ easdem actiones nullo immisso horrore significant, imo illas potius ut gratas placen-

tes.

resque, quam ut flagitiosas notant, ideâ effrontis impudentiæ superadditâ. Et hæc illæ voces sunt quæ turpes & impudicæ vocantur.

Idem dicendum de quibusdam circumlocutionibus, quibus actiones quædam publicè exprimentur; quæ quamvis legitima, non nihil tamen corruptæ naturæ admixtum habent. Tales quippe verborum circuitus non tantum res ipsas simpliciter expriment, sed unâ probam dicentis dispositionem; adeo ut palam fiat, è prudenti cautelâ quam adhibet, cum non nisi gravatè & coactè de illis loqui, illasque velle & sibi & aliis obvelatas. Cum è contrâ, qui de iisdem aliter, & liberius loquantur, ostendant se in illis contemplandis cum delectatione versari; quæ delectatio cum turpis sit. mirum non est, voces illius turpitudinis Ideam habentes, turpes censerî & inverecundas.

Hanc ob causam evenit aliquando, ut vox aliqua, quæ aliàs casta fuit, turpis postea evadat. Doctores Hebræi coacti fuere, aicubi alia nomina Bibliorum margini apponere, a legentibus pronuncianda, loco illorum, quæ textui interferuntur. Quod ideò factum est, quia illa nomina cum primum fuere à Prophetis usurpata, nondum evaserant inverecunda, cum tunc adnexam haberent Ideam aliquam res illas cautè & pudicè repræsentantem. Sed postmodum, abjectâ hac Ideâ, aliaque impudenti & effronti ascitâ, illa eadem non una turpia facta sunt. Ne autem obscenâ hæc Ideâ mens percelleretur, jure merito Rabbini voluere ut alia nomina inter legendum substituerentur, ipso tamen sacro textu immutato & integro.

Hinc ob causam, Quidam Scriptor, quem emissa religiosæ professionis vota ad strictiorem veretundiam obligabant, cum accusaretur nomine inhonesto locum infamem designavisse; malè crimen est à se

amo-

amollitus, citando Patres, lupanaris vocabulo libere utentes, atque asserendo in eorum libris sæpe *metricis* & *lenonis* nomenclaturas occurrere, aliasque quæ non honeste in linguis vernaculis usurpantur. Nam ex frequenti horum nominum apud SS. PP. usu palam est, illa tunc temporis pro turpibus non fuisse habita: ac proinde obscenitatis Ideam, quâ jam infamia sunt, iis ex posteriorum usu accessisse. Malè itaque concludebat ille, licere in linguis vernaculis uti verbis turpibus & impudicis, cum hæc revera easdem res non significant, quas usurpata a Patribus vocabula significabant, quandoquidem, præter ideas utrisque communes, animi malè compositi ideam exhibeant, admixtumque aliquid habeant licentiosæ impudenticæ.

Cum hæc secundariæ Ideæ tanti momenti sint, primariasque notiones in tam varias significationes refingant, è re facerent qui vocabularia condunt, si easdem designarent ac lectores commonefacerent vocum contumeliosarum, urbanarum, acrium; castarum, impudicarum, vel potius has ultimas proflus antiquarent & abolerent, quàm multò melius sit illas ignorare quam scire,

CAP. XV.

De

IDEIS QVAS MENS ADJUNGIT ILLIS QVAE PER VOCES PRAECISE SVNT SIGNIFICATAE.

Comprehendi quoque potest sub voce idearum |accessoriarum alia quædam idearum species, quam mens adjungit significationi terminorum propriæ ob certam aliquam rationem. Id quod sæpius contingit, quod
mens,

mens, proprio hoc vocis sensu percepto, qui voci maxime respondet, illi sensui, si nimis confusus est & late patens, non immoratur : Sed longius prospiciens, inde occasionem sumit in hoc proposito sibi objecto considerandi alia attributa, aliosque status, & ita rem per ideas magis distinctas sibi proponendi.

Hoc speciatim in pronomine demonstrativo evenit, si loco nominis proprii, utimur neutro, *hoc* ; patet enim quod *hoc* idem sit ac hæc res, hoc negotium. *Res* autem denotat attributum latissime patens & maxime confusum cujusvis objecti dum tantummodo remote indicat cuiusmodi vox rei applicari nequeat.

Sed quemadmodum pronomen demonstrativum *hoc* non simpliciter rem denotat quatenus illa est, eamque proponit tanquam præsentem, mens tamen in hoc unico rei attributo non subsistit, sed alia quoque diversa attributa ei adjungere solet ; Ita si quis adhibet vocem : *hic*, ad demonstrandum adamantem, tum sane menti non sufficit si eum tanquam rem præsentem intueatur, sed adjicit etiam ideas corporis duris fulgentisque ejusmodi formæ præditi.

Hæc ideæ omnes tam prima & principalis, quam eamquam mens adjungit, excitantur per vocem *hoc* si ad adamantem sese refert. Sed non eodem modo omnes excitantur. Idea enim attributi rei præsentis excitatur tanquam propria vocis significatio, reliquæ autem excitantur tanquam ideæ quas mente concipimus connexas copulatasque cum idea priori primariaque, quæ tamen per pronomen *hoc* non præcise sunt denotatæ.

Quare, prout aliquis termino *hoc* in diversis rebus utitur, ita & adjuncta sunt diversa. Si dico : *hic*, adamantem demonstrans, terminus *hic* nunquam non idem erit ac *hæc res*, mens vero supplet & adjicit, quæ
 est

est adamas, corpus durum, fulgensque; quod si vinum sit, mens adjungit ideas liquiditatis, Saporis, colorisque vino proprias, & ita in aliisque.

Opus igitur est, ut hæc ideæ adjunctæ ab ideis significatis probe distinguantur; Licet enim utraq; in eadem mente existunt, attamen non eodem plane modo ibi se habent. Et mens quæ alias hæc ideis magis distinctas adjungit, nihilominus sibi persuadet, terminum, *hoc*, denotare per se ideam confusam, quæ utut juncta sit aliis ideis magis distinctis, permanet confusa.

Hinc dijudicanda est minus commoda interpretatio inter Theologos celebrata, & in qua maximam argumenti vim ponunt ad stabiliendum figuræ sensum in Eucharistia; & nemini mirum videatur, nos hoc locali exemplo uti, ad declarandum hoc argumentum, quia illud Logica quam Theologia dignius est.

Contendunt nimirum, in hac Jesu Christi propositione: *hoc est corpus meum*, vocem *hoc* significare panem. Atqui, dicunt, panis ipsum corpus Jesu Christi esse nequit, ergo propositio Jesu Christi non significat *hoc est realiter corpus meum*.

Non necessum erit, ut hoc loco minorem examinemus, ejusque falsitatem demonstremus, hoc etenim alius loci est; de majore tantum dispiciendum, per quam asserunt vocolam *hoc* denotare panem: De his autem monendum, secundum id, quod jam demonstravimus, principium; vocem *panis*, cum ideam distinctam involvat, non esse proprie illud quod exacte respondet termino, *hoc*, qui tantum notat ideam confusam rei præsentis, sed verum omnino esse, quod, cum Jesus Christus pronunciaverit hanc vocem, simulque Apostolis suis panem monstraverit, quem manibus tenebat, Apostoli ideæ confusæ rei præsentis per terminum *hoc* significatæ, adjunxerint probabiliter ideam

Statatur integram propositionem: Et inde in hac propositione cui ideam sensus est: *hoc, quod scitis panem esse*, vox panis juncta quidem est voculæ *hoc*, attamen, non significatur per vocem *hoc*.

Sed quid refert, dicent Theologi, voculam *hoc* significare præcisè panem, dummodo verum sit, quod Apostoli intellexerunt, id, quod Jesus Christus vocula *hoc* denotavit, esse panem? Hoc videlicet refert, quod terminus *hoc*, qui per se *rei præsentis* tantum involvit ideam, restrictam licet ad panem, per ideas distinctas quas Apostoli adjunxerunt, tamen & aliam determinationem recipere, & conjungi eum aliis ideis potuerit, ita, ut mens ne sentiat quidem, mutatum esse objectum. Et ita cum Jesus Christus pronuntiavit de *hoc*, quod ipsius corpus, Apostolorum fuit secernere has ideas distinctas panis, quas adjunxerant & retinere tantum ideam *rei præsentis*, & ita plane affecuti sunt mentem propositionis a Christo pronuntiatæ, quod hæc res præsens jam sit corpus Jesu Christi; ita ipsi vocem *hoc*, quam junxerant panis per propositionem incidentem, conjungebant cum attributo corporis Jesu Christi. Attributum quidem corporis Jesu Christi effecit, ut ideas adjunctas sejungerent, non tamen, ut mutarent ideam quæ præcisè denotabatur per voculam *hoc*, & ipsi simpliciter ita sibi persuadere, hoc esse corpus Christi. En tibi omne hujus propositionis mysterium, quod non oritur ex obscuritate terminorum, sed ex commutatione a Christo facta, qua effecit, ut subjectum *hoc* duas plane distinctas acceperit determinationes ab initio & in fine propositionis, quemadmodum illud in libro secundo, agentes de unitate confusionis in subjectis, pluribus explicabimus.

Finis Partis Primæ.

PARS SE-

PARS SECUNDA LOGICÆ

Continens considerationes ab hominibus factas circa propria iudicia

CAP. I.

De

VOCIBVS PER RELATIONEM
AD PROPOSITIONES.

Um proposuerimus nobis hoc loco exponere diversas observationes hominum de propriis iudiciis, & quod hæc iudicia sint propositiones ex variis partibus compositæ; ordiendum nobis est ab explicatione earum partium quæ præcipue sunt nomina, pronomina, & verba.

Parum autem refert inquirere, num hæc tractatio ad Grammaticam an ad Logicam pertineat; brevi ita statuimus; omne illud quod fini cuiusvis artis inservit, ad illam artem pertinere, sive cognitio ejus rei ad ipsam spectet, sive etiam aliis artibus scientiisque inserviat.

Jam absque dubio fini Logices, qui est *bene ratiocinari*, conducit, ut intelligamus diversas acceptiones sonorum significandis ideis applicatorum, quosque intellectus cum ideis tam arcte connectere solet, ut unius idea sine altera concipi nequeat, ita, ut idea rei excitet ideam soni & vicissim idea soni ideam rei.

Circa hanc rem in genere dici potest, quod voces sint soni distincti & articulati, quorum certa signa homines constituerunt ad ea patefacienda quæ in ipsorum animo cogitantur.

Et quemadmodum id quod in mente agitur eo

F 2

refer-

refertur, ut mente concipiamus, judicemus, ratiocinemur, in ordinem redigamus; ita, uti jam diximus, voces omnibus hisce operationibus indicandis inferviunt; & hinc tres præcipue species vocum inventæ, quæ hic essentielles sunt, de quibus egisse satis nobis erit, scilicet nomina, pronomina & verba quæ loco nominum sunt, sed diverso modo; & hæc sunt quorum singula capita hoc loco explicanda veniunt.

DE NOMINIBUS.

Cum objecta cogitationum nostrarum, uti jam diximus, sint vel res, vel modi rerum: voces tam ad res quam modos significandos distinctæ appellantur *Nomina*.

Illæ voces quæ res significant, appellantur nomina substantiva, e. gr. *terra, sol*: quæ autem modos, simulque subjectum cui conveniunt denotant, *nomina adjectiva* vocantur, e. gr. *bonus, justus, rotundus*.

Ideo si hosce modos per mentis aliquam abstractionem sine relatione ad certum objectum concipimus, ita uti tum ipsæ per se in mente existunt; illi exprimentur per nomen substantivum, e. gr.: *sapientia, albedo, color*.

Et contra, si id quod per se est substantia & res, concipitur per relationem ad aliquod subjectum nomina quæ hæc ea ratione significant, fiunt adjectiva, e. g. *humanus, carnalis*; quæ adjectiva ex nominibus substantivis formata, si relatione sua priventur, nova inde fiunt substantiva, ita formato ex nomine substantivo, *homo*, adjectivo, *humanus*, ex hoc adjectivo *humanus* substantivum *humanitas* formatur. Sunt quædam nomina quæ in Grammatica pro substantivis habentur, cum tamen vere sint adjectiva, e. g. *Rex, philosophus, medicus*, quippe quæ nomina rationem existendi seu modum in subjecto aliquo designant. Sed ratio quare pro substantivis vulgo habeantur, hæc est quod,

quod, cum uni tantum subiecto competant, hoc unicum subiectum semper subintelligitur, neque illud exprimere necessum est.

Eadem de causa hæc, *rubrum, album &c.* vere sunt nomina adjectiva, quia relationem aliquam involvunt; sed causæ quare substantivum, ad quod sese referunt, non exprimat, hæc est, quod substantivum hoc est generale, quod omnia subiecta horum modorum complectitur, & quod inde unicum est in hoc latiori complexu.

Ita *rubrum* est quælibet res rubra, *album* omnis res alba; vel quemadmodum in Geometria dicunt, est res rubra *quæcunque*.

Adjectivorum itaque necessario duæ sunt significationes; una distincta, quæ est modi, altera confusa quæ est subiecti. Sed licet significatio modi sit magis distincta, nihilominus est indirecta, & e contrario, significatio subiecti, licet confusa est tamen directa. vox *album* directe quamvis confuse, subiectum significat; indirecte autem, quamvis distincte *albedinem*.

DE PRONOMINIBUS.

Usus pronominum est, ut sint loco nominum, & medium tædiosam illorum repetitionem evitandi suppeditent. Sed non est existimandum ac si eo quod loco nominum sint eundem in mente habeant effectum; hoc neutiquam ita se habet. Sed e contrario, pronomina eatenus tantum medentur tædiosæ repetitioni, quia confuse tantum nomina representant. Nomina aliqua ratione res menti declarant, eas proponunt ceu testas, quamvis mens nihilominus sentiat, hanc eandem esse rem, ac illa, quæ per nomina fuit signifiata. Quare non est inconveniens, quod nomen & pronomen sint invicem juncta: *Tu Phædria, Ecce ego Johannes.*

DE DIVERSIS PRONOMINUM SPECIEBUS.

Cum homines cognovissent, inutile sæpius ingratumque esse seipsum nominare, introduxerunt pronomen primæ personæ, ut loco ejus qui loquitur ponant *Ego*: ne eum ad quem sermo dirigitur nominare necessum habeant, consultum duxerunt eum designare nomine aliquo quod appellarunt pronomen secundæ personæ *tu*.

Et ne nomina aliorum hominum aliarumque rerum de quibus sermo est sint repetenda, invenerunt pronomina tertiæ personæ *ille, illa, illud*, in quibus quædam rem de qua quis loquitur, digito quasi demonstrant, quam ob causam demonstrativa vocantur, *hic, iste*.

Est & pronomen quod reciprocum dicitur, quia involvit relationem rei ad seipsam; hoc est pronomen *sui, sibi, se*, *Cato se interfecit*:

Omnia pronomina hoc commune habent, quemadmodum jam dictum, quod confuse significant nomen cujus loco ponuntur. Sed hoc plane singulare est neutro pronominum, *illud, hoc*, absolute, hoc est sine expresso nomine posito, quod, cum alia genera, *hic, hæc, ille, illa*, possint sese referre, imo referant se plerumque ad ideas distinctas, quas tamen non nisi confuse tantum notant; *illum expirantem flammam* hoc est, *illum Ajacem*; *His ego nec metas rerum, nec tempora ponam*, hoc est, *Romanis*: Neutrum è contrario semper sese referat ad nomen generale & confusum: *hoc erat in votis*, hoc est, *hæc res, hoc negocium eras in votis*: *hæc erat alma parens* &c. Ita duplex adest confusio in Neutro, scilicet pronominis, cujus significatio semper est confusa, & vocis *negocium*, quæ æque generalis est & confusa.

DE

DE PROOMINE RELATIVO.

Est præterea aliud pronomen quod relativum vocatur, *qui, quæ, quod*.

Hoc pronomen relativum commune quidquam habet cum reliquis pronomibus, habet & quidquam proprium.

Commune hoc habet, quod ponitur loco nominis & de eo ideam confusam gignit. Proprium autem hoc ipsi est, quod propositio in qua ponitur, partem subjecti aut attributi alicujus propositionis constituere & ita aliquam harum propositionum adjunctarum seu incidentiam formare potest, de quibus inferius plura trademus : *Deus qui est bonus, mundus qui est visibilis.*

Suppono autem hoc loco, ut quis intelligat terminos subjecti & attributi in propositionibus, licet illi nondum sint expresse explicati, sunt etenim ita communes, ut eos ordinariè, etiam antequam Logicam didicimus, intelligamus, quibus autem hi termini cogniti non sunt, adeant eum locum ubi sensus eorum exponitur.

Ex his quæstio hæc solvi potest, quisnam verus sit sensus particulae *quod*, si ea verbum sequitur, quæque ad nihil se referre videtur : *Johannes respondit quod non sit Christus. Pilatus dixit quod nullum reperiat crimen in Jesu Christo.*

Aliqui adverbium esse dicunt, sed revera vocula *quod* pronomen est relativum, ejusque sensum retinet.

Ita in hac propositione *Johannes respondit quod non sit Christus*, cum attributo incluso in voce *respondit*, quæ idem denotat ac *fuit respondens*.

Alter usus, qui est occupare locum nominis & se ad illud referre multo minus ibi apparet; quare nonnulli satis alias habiles, in eam inducti sunt opinio-

nem, illam particulam *quod* in hoc casu plane esse illo usum destitutam. Nihilominus asserere possumus, eam hunc usum retinere; nam dum dico quod *Johannes responderit*, intelligo, *quod responsionem dederit*, ergo particula *quod* se refert ad hanc ideam confusam *responsionis*, item cum Cicero dicit: *Non tibi objicio quod hominem spoliasti*: illud *quod* se refert ad ideam confusam *rei conjectæ* formatam per vocem *objicio*. Et hæc *res objecta* confuse statim concepta postmodum nominatim ponitur in propositione *incidente*, annexa per *quod*, *quod hominem spoliasti*.

Idem observari potest & in his quæstionibus: *Suppono quod sapiens sis*. *Dico tibi quod injuste agas*: hic terminus *dico*, efficit, ut statim confuse concipiamus *rem dictam*; & ad hanc *rem dictam* se refert illud *quod*. *Dico quod*, hoc est, *dico rem quæ est*. Pari modo qui dicit, *suppono* ideam dat confusam *rei suppositæ*; nam *suppono* idem est ac *suppositionem facio*; & ad hanc ideam *rei suppositæ* se refert *quod*. *Suppono quæd*, id est, *facio suppositionem quæ est*.

In numerum pronominum referri quoque potest Græcus articulus *ὁ, ἡ, τὸ*, si eo loco quod ante nomen poni solent, ponuntur post illud. *Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν δίδόμενον*, dicit S. Lucas nam illud *τὸ*, menti representat corpus *σῶμα* modo aliquo confuso, itaque officio pronominis fungitur. Unica differentia inter articulum ad hunc usum adhibitum & pronomen relativum hæc est, quod, quamvis articulus sit nominis loco, jungat tamen attributum subsequens nomini præcedenti in eadem propositione; Sed relativum cum attributo subsequente peculiarem constituit propositionem, licet priorî junctam *ὁ δίδεται quod datur*, hoc est, *quod est datum*.

Ex

Ex hoc articuli usu judicari potest, parum momenti positum esse in animadversione non ita pridem a ministro quodam verbi facta de modo quo hæc verba Evangelii S. Lucæ quæ jam recensuimus verti debeant, quæ in Græco textu non pronomen relativum sed articulus extat: *hoc est corpus meum, datum pro vobis* & non, quod est datum pro vobis, *ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον*, non vero *ὁ ὑπὲρ ὑμῶν δίδοται*; urget nimirum, absolute necessarium esse ad vim hujus articuli exprimendam ut hic textus ita vertatur: *hoc est corpus meum, corpus meum datum pro vobis, sive corpus pro vobis datum*: & minus bene verti hoc modo: *hoc est corpus meum quod pro vobis datum est*.

Sed hæc opinio hoc saltem nititur fundamento, quod hic auctor veram pronominis relativi & articuli naturam non accurate perspectam habuit. Certum quippe est, quod quemadmodum pronomen relativum *qui, quæ, quod*, locum nominis occupans illud tantum confusa aliqua ratione repræsentat; ita & articulus *ὁ, ἡ, τὸ*, non nisi confuse repræsentet nomen ad quod sese refert; & hac ratione repræsentatio ista, hæc confusa, cujus finis proprie est, ut crebra & tædiosa ejusdem vocis repetitio evitetur, & eo ipso articuli finem & usum aliquo modo tollimus, dum cum expressa ejusdem vocis repetitione vertimus, *hoc est corpus meum, corpus meum pro vobis datum*, cum articulus eam ob causam apponatur, ut hæc repetitio evitetur, ejus loco, si per pronomen relativum vertitur, *hoc est corpus meum quod pro vobis datum est*, usus hic articuli præcipuus asservatur, nempe ut repræsentet nomen modo aliquo confuso, & ne menti eadem rei imago bis obtrudatur, in eo itaque errant, quod non attendant aliam ideam minus essentialem, quæ est, quod articulus locum nominis ita occupat, ut ad-

jectivum quod adjungitur, non constituat novam propositionem τὸ ὑπὲρ ὑμῶν δίδόμενον; cum alias relativum *qui, quæ, quod*, magis separaret, & subjectum evadat novæ propositionis, ὁ ὑπὲρ ὑμῶν δίδεται. Itaque certum est, neutram harum versionum, *hoc est, corpus meum quod datum est pro vobis* : *Hoc est corpus meum, corpus meum pro vobis datum*, omnibus numeris perfectam esse, cum altera significationem articuli confusam mutet in significationem distinctam contra naturam articuli; altera autem quæ hanc confusam significationem retinet, in duas propositiones fecerit per pronomen relativum, eam, quæ mediante articulo una tantum fuerit. Verum si necessum est alterutram eligere, nemini tamen facultas competit primam eligendi, alteram vero rejiciendi, uti quidem hic auctor in observatione sua ausus fuit.

CAP. II.

De

V E R B O.

EA, quæ hætenus de nominibus & pronomini-
bus diximus, & libello ante aliquod tempus
typis impresso, qui inscribitur : Grammaticæ
generalis; desumpsimus, excerptis quibusdam
capitulis, quæ alia ratione explicavimus; Sed
quod ad Verbum attinet, de quo capite 13. agit, ea
tantummodo hic referre Verbotenus constitui, quæ
auctor de eo docet, quia nihil iis adjici posse mihi vi-
sum est. Homines, inquit, non minus opus habue-
runt, invenire voces quæ affirmationem denotarent,
qui modus est præcipuus nostræ cogitationis; quam
ipsis necessum fuit invenire voces, quæ objecta cogi-
tationum nostrarum designarent. Et hoc proprie
est in quo consistit id, quod *Verbum* appellamus, quod
nihil

nihil est aliud, quam vox, *cujus præcipuus usus est significare affirmationem*, hoc est, indicare, quod sermo in quo hæc vox adhibetur, sit sermo hominis qui res non tantum mente concipit, sed qui de iis etiam judicat, & aliquid affirmat; in quo Verbum differt a nominibus quibusdam, quæ etiam denotant affirmationem, uti *affirmans, affirmatio*, hæc enim non nisi eo casu affirmationem significant, quatenus per aliquam meditationem ea facta fuit objectum cogitationum; & ita non hoc sibi volunt, quod ille qui hisce nominibus utitur, affirmet aliquid, sed quod affirmationem mente tantum concipiat.

Dixi *præcipuum* utrum Verbi esse significare affirmationem, quia inferius demonstrabimus, quod etiam ad alios animi motus, v. g. desiderandi, precandi, imperandi &c. significandos eo uti soleamus. Sed hoc tantum contingit mutato Modo, & hinc in integro hoc capite tantum agemus de Verbo secundum præcipuam ejus significationem, quam in Indicativo habet. Secundum hanc ideam dicendum est, Verbum per se non alio gaudere usu, quam ut denotet nexum quo in mente nostra duos propositionis terminos colligamus. Sed unicum Verbum, *esse*, quod substantivum vocatur, hanc simplicitatem retinuit, & proprio tantum in tertia persona præsentis, *est*, & in certis quibusdam casibus. Cum enim homines hoc ament natura, ut sententiam suam breviter exprimant, plerumque cum affirmatione in eadem voce conjunxerunt alias adhuc significationes.

I. Conjunxerunt cum ea significationes alicujus attributi, quo pacto duæ voces unam constituunt propositionem, veluti si dico: *Petrus vivit*, quia vox *vivit* sola continet affirmationem, & præterea attributum *esse vivum*; perinde itaque est, si dicam *Petrus vivit*, siue *Petrus est vivens*,

Hinc

Hinc in quacunque lingua magna orta est verborum differentia, cum alias, si verbo nulla nisi in genere affirmationis significatio tributa, neque ipsi attributum aliquod speciale junctum fuerit, in omnibus linguis unico tantummodo opus fuisset verbo, eo nimirum, quod substantivum appellamus.

II. Junxerunt præterea certis in casibus subjectum propositionis: Ita ut tunc duæ voces, imo unica saltem, integram propositionem efficere possint. Duæ voces, tum, si dico: *Sum homo*: quia *sum* non tantum affirmationem significat, sed & significationem completitur pronominis *Ego*, quod est subjectum hujus propositionis, quasi dixeris *Ego sum homo*: Unica vox, si dico: *Vivo, sedeo*; hæc etenim verba tam affirmationem quam attributum continent, quemadmodum jam diximus. In prima autem persona subjectum præterea comprehendunt. *Ego sum vivens, ego sum sedens*; hinc orta differentia personarum, quæ omnibus verbis est communis.

III. Præterea junxerunt etiam relationem quandam ad tempus cujus respectu aliquid affirmatur, ita ut unica vox, veluti, *cœnasti*, significet hoc, ut de eo quem alloquor affirmo actum cœnandi, non præsentis, sed præterito tempore, & inde diversitas temporum extitit, quæ etiam omnibus verbis communis esse solet. Diversa ratio harum significationum cum unica voce conjunctarum multis alias satis prudentibus impedimento fuit, quo minus naturam Verbi accurate cognoscerent, quoniam non considerarunt verbum secundum id quod ipsi essentialis est, nempe *affirmationem*; sed tantum secundum alios hosce respectus qui ipsi quatenus Verbo accidentales sunt. Ita Aristoteles, tertiæ significationi junctæ illi quæ est Verbo essentialis, immoratus, verbum ita definiit: *Vox significans cum tempore*.

Alii,

Alii, uti Buxtorffius, addita secunda significatione, ita definirunt: *Vox flexilis cum tempore & persona.*

Alii primæ harum significationum adjunctarum immorati, nempe attributo, & perpendentes, quod attributa quæ homines in eadem voce cum affirmatione connectunt, plerumque sint actiones & passiones, sibi persuadere, essentiam Verbi esse *ut significet actiones vel passiones.*

Denique Julius Cæsar Scaliger in libro de principiis linguæ Latinæ, mysterium sese revelasse existimat, dicens, distinctionem rerum *in permanentes & fluentes* esse veram originem distinctionis inter nomina & verba: nomina quippe denotare id quod permanet, & verba id quod fluit.

Verum cuius facile apparet, omnes hæc definitiones esse falsas, neq; veram Verbi naturam explicare.

Priorum duarum ratio illud optime comprobatur, quia in iis non docetur quid significet Verbum, sed illud tantum cum quo significet, *cum tempore, cum persona.*

Duæ posteriores istis sunt adhuc deteriores. Continent enim duo maxima definitionis vitia, quæ sunt quod neque soli definito competant.

Nonnulli enim Verba neque actiones neque passiones significant, neque id quod patitur; veluti: *existit, quiescit, friget, alget, tepet, calet, albet, viret, claret &c.*

Sunt & voces quæ non sunt verba & tamen actiones, passiones, & res quæ patiuntur significant, secundum definitionem Scaligeri. Certum quippe est, licet participia vera sint nomina, nihilominus tamen participia verborum activorum actiones, & passivorum passiones denotare, non minus ac verba ipsa, unde derivantur: nullaque apparet ratio afferendi, quod *fluens* non æque significet rem quæ patitur, ac *fluit.*

Qui

Cui adjungi potest contra duas priores Verbi definitiones, quod participia etiam cum tempore significant, quia in iis est præsens, præteritum & futurum, præcipue in Græcis. Et illi qui non sine ratione credunt, vocativum vere esse secundam personam, præsertim si terminatio ipsius a nominativo differt, hac ex parte non nisi unicam differentiam plus minusve reperient inter vocativum & Verbum.

Genuina itaque ratio, quare participium non sit verbum, hæc est, quod non significet *affirmationem*; Unde accidit, ut nec propositionem constituere possis, id quod Verbo proprium est, nisi verbo adjuncto, hoc est, restituto eo quod ipsi ademptum erat, verbo in participium mutato. Unde enim est, ut hoc: *Petrus vivit*, sit propositio? *Petrus vivens*, autem non sit propositio nisi adjungatur *est*. *Petrus est vivens*: scilicet, quia affirmatio verbo *vivit* comprehensa ipsi adempta erat facta inde participio *vivens*. Unde patet, quod affirmatio quæ existit aut non existit in voce, efficiat ut aut sit aut non sit Verbum.

Præterea obiter notari potest, quod Infinitivus qui sæpissime nomen est, uti si dicimus *τὸ bibere, edere*, differat a participia, dum participio, sunt nomina adjectiva, infinitivus autem est nomen substantivum, factum ex hoc adjectivo eodem modo, uti ex voce *candidus* fit *candor*, ex *albus* *albedo*. Ita *rubet* verbum significat *est rubrum*, & simul affirmationem & attributum complectitur, *rubens* participium simpliciter significat rubrum sine affirmatione; & *rubere* sumptum pro nomine, significat *ruborem*.

Hoc itaque firmum est, nullo alio præter id quod verbo essentielle est considerato, veram ipsius definitionem hanc esse, *Vox significans affirmationem*. Nulla enim vox affirmationem significans reperiri poterit, quæ non sit verbum; neque verbum ullum.
quod

quod non, saltem in Indicativo. affirmationem denotet. Certissimumque est, quod si quis invenerit verbum veluti *est*, quod semper affirmationem significet sine ulla differentia vel personæ vel temporis, ita ut diversitas personarum tantum per nomina & pronomina indicanda sit, diversitas autem temporum per adverbia, nihilominus fore verbum.

Quemadmodum in propositionibus quas Philosophi dicunt æternæ veritatis, veluti, *Deus est infinitus, omne corpus est divisibile, Totum majus est sua parte*: vox est affirmationem tantum simplicem denotat, sine ulla relatione ad tempus; quia hoc verum est secundum omnia tempora, ita ut mens nostra non diu inhæreat cuiquam personarum diversitati. Ita verbum secundum id quod ipsi essentialiter est, est vox quæ significat affirmationem. Sed si quis definitioni verbi præcipua ipsius accidentia inferere velit, illud ita definiri poterit: *Vox significans affirmationem cum designatione personæ, numeri & temporis. Id quod proprie verbo substantivo convenit.*

Nam quod ad alia attinet verba, quatenus a verbo substantivo differunt per unionem affirmationis, cum certis attributis ab hominibus factam, ea hoc modo definiri possunt: *Vox significans affirmationem alicujus attributi, cum designatione personæ, numeri & temporis.*

Et obiter hoc notari potest quod affirmatio quatenus mente concipitur, possit & attributum esse verbi, uti in verbo *affirmo*, hoc verbum duas significat affirmationes, quarum altera respicit personam loquentem, & altera personam de qua sermo est; sive quis loquatur de seipso, sive de alio. Si enim dico *Petrus affirmat*; *affirmat* idem est ac *est affirmans*; & *est* affirmationem meam denotat, sive judicium quod de Petro facio, *affirmans* autem affirmationem quam

quam mente concipio quamque Petro tribuo. E contrario verbum *nego* & affirmationem continet & negationem per eandem causam.

Præterea notandum, licet non omnia nostra judicia sint affirmativa, sed quædam sunt negativa; verba nihilominus per se semper denotare affirmationes: negationes autem designari tantum per particulas *non*, *ne*, sive per talia nomina quæ negationem continent, *nullus*, *nemo*, quæ verbis juncta eorum affirmationem mutant in negationem, *nullus homo est immortalis*; *nullum corpus est indivisibile*.

CAPUT III.

QVID SIT PROPOSITIO; DE QUATVOR GENERIBVS PROPOSITIONVM.

Postquam res ipsas, Idearum beneficio, percipimus, tum Ideas ad invicem comparamus, illasque, prout inter se convenire vel differre animadvertimus, jungimus aut separamus, quod est *affirmare* vel *negare*, generalique nomine, *judicare*, vocatur.

Judicium hoc aliter Propositio appellatur, manifestumque est, oportere illam duos terminos habere, alterum, de quo quid affirmatur aut negatur, quod *subjectum* dicitur; alterum qui affirmatur aut negatur, quod *attributum* aut *prædicatum* dicitur.

Nec sufficit hos duos terminos percepisse, sed debent mente vel conjungi vel separari. Et hæc mentis Operatio in Propositione notatur verbo, *Est*: illo quidem solitario, cum affirmamus; cum vero negamus, adjecta negationis particula, *non*; sic cum aio, *Deus est injustus*: *Deus* subjectum est hujus Propositionis, *injustus* prædicatum; verbum vero *est* mentis

mentis affirmantis actionem notat, hoc est, Ideam Dei & ideam iusti, tanquam sibi congruentes, conjungentis. Quod si dicam, *Deus non est injustus*; Verbum, *est*, cum adjuncto adverbio, *non*, actionem affirmationi contrariam designat, per quam affirmo iis ideis inter se non convenire; quia aliquid inest *Ideæ injusti*, quod illi non convenit quod in Dei *ideâ* continetur.

Quamvis autem necesse sit, ut omnis Propositio hæc tria habeat, potest tamen duobus, vel unico tantum verbo constare.

Homines etenim, ad sermonis compendium, plurima vocabula excogitarunt, quæ simul affirmationem, hoc est, id quod verbum substantivum notat, & aliquod attributum quod affirmatur, significant. Horum ex numero sunt omnia verba, quæ substantiva dicuntur, ut *Deus existit* i. e. *est existens*: *Deus amat homines*, i. e. *amans homines*. Verbum vero substantivum, cum solitarium est, ut quando dico, *Cogito, ergo sum*, definit esse pure substantivum; quia tum illi attributorum generalissimum adiungitur, quod est *ens*: Nam *ego sum*, idem est ac, *Ego sum ens, vel aliquid*.

Eodem modo alibi & subjectum & affirmatio eadem verbo includuntur, ut in primis secundisque personis apud Latinos, ut quando dico *sum Christianus*, nam *Ego* subjectum est hujus propositionis, quod verbo, *sum*, continetur.

Hinc patet apud Latinos unum verbum Propositionem constituere, in primis secundisque personis, eorum verborum, quæ prius affirmationem cum prædicato continebant: Sic *veni, vidi, vici*, tres integræ Propositiones sunt.

Hinc etiam concludi potest, omnem Propositionem vel affirmativam, vel negativam esse: &

G hoc

hoc illud est, quod affirmatione vel negatione continetur.

Sed alia Propositionum differentia est, à subjectorum universalitate, aut particularitate, sive singularitate petita.

Termini enim, ut prima parte, dictum est, vel singulares sunt aut particulares, aut universales sunt.

Termini universales accipi possunt, vel secundum integram extensionem, signis universalitatis vel expressis vel subintellectis, qualia sunt pro affirmatione, *Omnis*; pro negatione, *nullus*: ut, *Omnis homo, nullus homo*. Vel secundum indeterminatam extensionis partem addito nomine, *aliquis*, ut *aliquis homo, aliqui homines*; vel ullo alio, pro linguarum usu.

Hinc nascitur in propositionibus quedam varietas magnopere notanda. Cum enim subjectum Propositionis terminus universalis est, in tota sua extensione sumptus, Propositio universalis dicitur, sive affirmativa illa sit, ut, *omnis impius est stultus*; sive negativa, ut, *nullus improbus est beatus*.

Cum terminus communis, secundum partem indeterminatam suæ extensionis sumitur, quippe qui adjecto illo nomine, *aliquis*, restringitur, Propositio particularis dicitur, sive affirmativa sit, ut, *aliquis crudelis est ignavus*; sive negativa, ut, *aliquis pauper non est miser*.

Si subjectum Propositionis singulare est, ut cum dico, *Ludovicus 13. Rupellam Expugnavit*, Propositio singularis appellatur.

Quamvis autem Propositio singularis ab universali in eo differat, quod illius subjectum commune non sit majorem tamen cum illa habet affinitatem, quam cum particulari; quia subjectum, eo ipso quod singulare est, necessario secundum totam exten-

extensionem fumitur; hoc autem de essentia Propositionis universalis est, illamque à particulari distinguit. Ut enim Propositio sit universalis, parum refert, an extensio plura pauciorave, modò omnia comprehendat. Hinc Propositiones singulares pro universalibus habentur in argumentationibus. Poterunt itaque omnes Propositiones ad quatuor genera reduci, quatuor vocalibus A, E, I, O, ad memoriæ sublevamen notata.

A, Universalis affirmativa, ut, *omnis vitiosus est servus.*

E, Universalis negativa, ut, *nullus vitiosus est beatus.*

I, Particularis affirmativa, ut, *aliquis vitiosus est dives.*

O, Particularis negativa, ut, *aliquis vitiosus non est dives.*

Quo vero firmius memoriæ hæc inhæreant, hoc distichio ab aliquo comprehensa sunt.

Afferit A, negat, E, verum generaliter ambo;

Afferit I, negat O, sed particulariter ambo.

Præterea universalitas aut particularitas solet Propositionis *quantitas* nuncupari: Uti affirmatio sive negatio *qualitas*; Hæc verò à verbo dependet quod Propositionis quasi forma æstimatur.

Sic A, & E, quantitate conveniunt, differunt verò qualitate, uti etiam I, & O.

Dividuntur etiam Propositiones secundum materiam in veras & falsas; Evidens autem est non posse dari Propositionem, quæ nec vera fit, nec falsa:

cum omnis propositio, iudicium nostrum de rebus enuntians, vera sit, si iudicium illud rebus conveniat; secus, si discrepet.

Sed quia sæpe nobis non satis lucis affulget, ad verum à falso iudicandum, præter Propositiones, quæ nobis vel veræ, vel certo falsæ creduntur, aliæ sunt quæ nobis tantum veræ videntur, sed quarum veritas non adeò clare se ostendit, quin suspicio subsit, ne falsæ sint; vel etiam aliæ, quæ videntur falsæ, sed quarum falsitatem non habemus plane perspectam. Hæ sunt Propositiones probabiles, quarum primæ probabiliore, alteræ minus probabiles. Quarta parte dicemus quidnam illud sit quod requiritur, ut Propositio omnino & certissime vera censeatur.

CAP. IV.

De

PROPOSITIONVM IDEM SVB- JECTVM IDEMQVE PRÆDICATVM HABENTIVM OPPOSITIONE.

Quatuor esse Propositionum genera A, E, I, O, modo diximus. Quæritur jam in quo convenient discrepantque, quando ex unis iisdem subjecto & prædicato diversa Propositionum genera fiunt, quod *Oppositio* nuncupatur.

Et intellectu facile est tria tantum esse Oppositionum genera; quamvis è tribus unum in duo alia subdividatur.

Si enim tum quantitate tum qualitate opponantur: ut AO, & EI, *contradictoriae* dicuntur, ut *Omnis homo est animal; aliquis homo non est animal; nullus homo est impeccabilis; aliquis homo est impeccabilis.*

Si

Si differant quantitate solum, & convenient qualitate ut A. I. & E. O. dicuntur subalternæ, ut omnis homo est animal, Nullus homo est inpeccabilis. Aliquis homo non est inpeccabilis.

Si autem qualitate differant, convenient quantitate, tum *contrariæ* sive *subcontrariæ* appellantur: *contrariæ* quando sunt universales, ut, *omnis homo est animal; nullus homo est animal*: *subcontrariæ*, quando particulares, ut, *aliquis homo est animal, aliquis homo non est animal*.

Si oppositæ hæ Propositiones spectentur, prout vel veræ sunt, vel falsæ, evidens est:

Primò, Contradictoriæ nunquam simul esse, vel veras, vel falsas: sed si altera vera est, altera erit falsa, & è contra. Si enim verum sit *omnem hominem esse animal*; verum item esse non potest, *aliquem hominem non esse animal*. E contrâ, si verum sit *aliquem hominem non esse animal* verum etiam esse non potest *omnem hominem esse animal*: tanta hic dictorum claritas, ut ulterior explicatio tenebras iisdem sit circumfusura.

Secundò, contrariæ nunquam posse esse simul veras; posse tamen utraq; esse falsas: veræ non possunt esse, quia sic contradictoriæ simul essent veræ, si enim verum sit, *omnem hominem esse animal*, falsum est, *aliquem hominem non esse animal*: quæ Propositio prioris contradictoria est; & per consequens falsum multo magis est, *nullum hominem esse animal*; quæ est ejusdem contraria. Sed alterius falsitas, non infert alterius veritatem; falsum enim esse potest, *omnes homines esse justos*, absque eo quod verum sit, *nullum hominem esse justum*; quia aliqui homines justus esse possunt, quamvis omnes non sint justus.

Tertiò, evidens est, per regulam, regulæ de contrariis prorsus oppositam, subcontrarias simul veras esse

esse posse ; ut hæ duæ Propositiones , *aliquis homo est justus* , *aliquis homo non est justus* : quia pars hominum potest esse justa , pars autem injusta ; ac proinde affirmatio & negatio in idem subjectum non cadunt , cum , *aliquis* , in alterâ Propositione hunc hominem , in altera alium designet . Sed ambæ falsæ esse non possunt : sic enim contradictoriæ essent simul falsæ . Si enim falsum esset *aliquem hominem esse justum* , verum quoque esset *nullum hominem esse justum* ; quæ propositio prioris contradictoria est , & à fortiori verum esset , *aliquem hominem non esse justum* , quæ est Propositio subcontraria .

Quarto , Propositionum subalternarum oppositionem , veram non esse , cum universali particulare includatur : si enim *omnis homo est animal* , *aliquis homo erit animal* , si *nullus homo est simia* , *aliquis homo non erit simia* . Ac proinde veritas universalium infert veritatem particularium , sed non è contrâ . Non enim sequitur , quia *aliquis homo est justus* , *omnes* ideo *homines esse justos* . E contrario , falsitas particularium , universalium falsitatem infert . Si enim falsum est *aliquem hominem esse impeccabilem* ; multò magis falsum erit , *omnes homines esse impeccabiles* . Præterea falsitas universalium non infert falsitatem particularium : quamvis enim falsum sit , *omnes homines esse justos* , non tamen sequitur falsum esse , *aliquem hominem esse justum* . Ex dictis inferitur , sæpe evenire , ut Propositiones subalternæ nonnunquam ambæ sint veræ , nonnunquam ambæ falsæ .

Hinc nihil addo de Propositionum oppositarum ad eundem sensum reductione ; tum quia hoc factum foret inutile tum quia reductionis regulæ , ut plurimum , tantum veræ sunt in Latinis :

CAPUT V.

De

PROPOSITIONIBVS SIMPLICIBVS ET COMPOSITIS, ESSE PROPOSITIONES QUÆ COMPOSITÆ VIDENTVR, CVM NON SINT, QVAS COMPLEXAS LICET APPELLARE.

DE COMPLEXIS, TVM SVBJECTO TVM ATTRIBVTO.

Diximus, omnem Propositionem ad minimum, unum subjectum, unumque prædicatum habere debere: Hinc tamen non sequitur, non posse habere plura, vel subjecta, vel prædicata. Quæ unico tantum subjecto & prædicato constant, simplices dicuntur; quæ pluribus compositæ: ut, *Bona & mala; vita & mors; egestas & divitiæ proveniunt à Deo.* Prædicatum illud, *provenire à Deo*, non tantum affirmatur de unico subjecto, sed de pluribus, de *bonis, malis, & cæteris.*

Priusquam autem ad explicationem progrediamur Propositionum compositarum, observandum venit quasdam videri compositas, cum tamen simplices sint. Simplicitas etenim Propositionis sumitur ab unitate subjecti & prædicati. Sunt autem quædam propositiones, quæ unicum tantum subjectum, unicumque prædicatum habent; sed quarum subjectum, sive prædicatum terminus complexus est, alias Propositiones includens, quas *incidentes* licet vocare, quæque pars tantum subjecti sive prædicati sunt, illis sc. conjunctæ per pronomen *qui*, cujus natura est, plures propositiones connectere, ita ut in unam omnes coalescant.

G 4

Sic

Sic cum Christus dominus dicit, *Qui facit voluntatem Patris mei qui in Cœlis est, is regnum Cœlorum possidebit* : Subjectum hujus Propositionis duas alias Propositiones continet, cum duo *verba* habeat ; sed cum Pronomine relativo, *qui*, conjungantur, unius subjecti partes sunt. Cum autem dico *bona & mala à Deo provenire*, verè duo subiecta sunt, quandoquidem utrisque aio quod à Deo proveniant.

Et ratio hujus est : Propositiones aliis Propositionibus per pronomen, *qui*, conjunctæ, vel imperfectæ tantum Propositiones sunt, prout è dicendis inferius patebit ; vel considerantur, non quatenus jam fiant, sed prout alias factæ, quas proinde nunc tantum concipimus simplicium Idearum instar. Hinc perinde est, an has Propositiones enunciemus per *nomina adjectiva* ; an per *participia* sine omni verbo vel pronomine, an per *verba & pronomina*. Idem est dicere ; *Deus invisibilis creavit mundum visibilem*, ac dicere, *Deus qui est invisibilis*. *Alexander regum fortissimus Darium superavit*, ac *Alexander, qui fuit regum fortissimus Darium superavit*. Utrobique enim primario non affirmatur *Deum esse invisibilem* vel *Alexandrum fuisse Regum fortissimum* ; sed hæc duò, proprius assertis habentes, affirmamus Deum, *ut invisibilem* conceptum, mundum visibilem creavisse ; Alexandrum, conceptum ut *Regum fortissimum*, Darium superavisse.

Si vero dicerem *Alexandrum fuisse Regum fortissimum, & Darium superasse*, evidens est me non minus affirmare illum fuisse Regum fortissimum, quam quod Darium superavit : & sic hæc ultima Propositio composita appellari potest, cum illæ aliæ complexæ dici debeant.

Notandum insuper est, Propositiones complexas duorum generum esse ; Complexio enim ut italoquar, vel in materiam Propositionis hoc est, in subjectum,
vel

vel prædicatum, vel utrùmque cadere potest; vel denique in solum verbum.

Primò, Complexio cadit in subjectum, cum illud terminus complexus est; ut hic *Rex est qui metuit nihil.*

Beatus ille qui procul negotiis.

Ut prisca gens mortalium.

Paterna rura bobus exercet suis,

Solutus omni fœnore.

In hac ultimâ Propositione verbum est subintelligitur. *Beatus* prædicatur, reliqua verò subjiciuntur.

Secundò, Complexio cadit in prædicatum, cum illud etiam terminus complexus est, ut hic, *Pietas bonum est beatum faciens, etiam in rebus maxime adversis.*

Sum pius Æneas fama super æthera notus.

Hic vero præcipuè observandum venit omnes propositiones verbis activis, eorumve casibus, constantes complexas dici posse, easque aliquantulum duas in se Propositiones habere. Sic quando aio, exempli causâ; *Brutus tyrannum occidit*; tantundem valeat ac si dicerem; *Brutus aliquem occidit, illèque aliquis fuit tyrannus.* Hinc duplex contradictoria huic Propositioni opponi potest, vel *Brutus neminem occidit*, vel *ille, quem Brutus occidit, non fuit tyrannus.* Hoc autem observasse vel maxime refert, quia aliquando cum tales Propositiones inter argumentandum urgentur, parte alterâ pro verâ præsuppositâ, altera tantum probatur. Ut autem tales argumentationes ad formam quam maxime naturalem reducantur, necesse erit verbum activum in passivum commutare, ut pars probanda directe exprimat, quemadmodum fusè observavimus, cum de argumentis ex Propositionibus complexis compositi agemus. G 5 Ter-

Tertiò, Complexio cadit tum in subjectum, tum in prædicatum, cum utrumque terminus complexus est; ut in hac Propositione, *Potentes qui pauperes opprimunt, à Deo punientur, qui oppressorum Protector est.*

*Ille ego qui quondam gracili modulatus avenâ
Carmen, & egressus sylvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono
Gratum opus agricolis. Ad nunc horrentia Martis
Arma virumque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Littora.*

Hic, tres primi versus cum dimidio quarti subjectum Propositionis est, reliqui vero prædicatum; ipsa autem affirmatio verbo, *cano* includitur.

En tres illos modos quibus Propositiones secundam materiam, id est, subjectum & prædicatum, complexæ esse possunt.

CAPUT VI.

De

NATURA PROPOSITIONUM INCIDENTIUM, QUÆ PARTEM PROPOSITIONUM COMPLEXA- RUM CONSTITUUNT.

SEd priusquam verba faciamus de propositionibus, quarum complexio cadit in formam, id est, in affirmationem vel negationem, observationes quam plurimæ magni ponderis præmittendæ sunt de natura *propositionum incidentium*, quæ partes sunt subjecti & prædicati in propositionibus secundum materiam complexis.

Primò, dictum est propositiones incidentes illas esse quarum subjectum est pronomen *qui*, ut *homines qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum*; vel
hemi-

homines, qui sunt pii: sublato termino *homines*, quod restat est propositio incidens.

Sed hic ad memoriam revocanda, quæ c. 7. p. 1. dicta sunt, nimirum terminorum complexorum additamenta esse duplicis generis; alterum, quod simpliciter explicativum vocari potest, cum sc. additio nihil in Idea termini immutet, cum nihil addatur, quod non generaliter termino in omni extensione conveniat, ut in primo exemplo. *Homines qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum.*

Alterum, quod determinativum appellavimus; quia cum adjectivus terminus non integræ nominis extensioni conveniat, illius significationem restringit ac determinat, ut videre est in secundo Exemplo *Homines qui sunt pii*. Ex his sequitur pronomen tum esse explicativum, tum determinativum.

Jam vero, quando, pronomen est explicativum, prædicatum propositionis incidentis affirmatur de subiecto, ad quod pronomen refertur, (quamvis id fiat solum incidenter respectu propositionis totalis) ita ut ipsum subiectum pronomini possit substitui. sicut videre est primo Exemplo, loco enim *Homines qui sunt creati ad cognoscendum & amandum Deum*, sufficere potest, *Homines sunt creati ad cognoscendum, &c.*

Sed si pronomen est determinativum, prædicatum propositionis incidentis proprie non affirmatur de subiecto ad quod pronomen refertur: si enim in hac propositione, *Homines qui sunt misericordes*, loco illius pronominis, *qui* poneretur nomen, *homines*, ut, *homines sunt pii* propositio falsa evaderet, quia sic homines, quatenus homines, dicerentur esse pii. Sed in hac altera propositione *homines qui sunt pii; sunt misericordes*, nec generatim omnes homines: nec particulariter aliqui dicuntur pii, sed mens ex Idea *homines*, & Idea *pietatis* simul junctis, Ideam totalem fabricatur,

catur, cui iudicat convenire Ideam misericordiæ; & sic mens in propositione incidente solum expresse iudicat Ideam *Pietatis* posse consistere cum Idea *hominis*: quas proinde Ideas ut unitas considerare potest, unâque examinare quidnam illis ex hac unione conveniat.

Secundò, sæpe inveniuntur propositiones dupliciter tripliciterve completæ, cum consent pluribus membris, quorum unumquodque per se complexum est. In talibus, propositiones incidentes & multæ esse possunt, & diversi generis, cum in his pronomen determinativum, in illis explicativum esse possit: Quod fiet hoc exemplo clarius. *Doctrina quæ collocat summum Bonum in voluptate corporis, quæ fuit tradita ab Epicuro, est indigna Philosopho*, est hujus propositionis prædicatum, cætera verò subjectum; quod proinde terminus complexus est, duas propositiones incidentes includens; Harum prima hæc est, *quæ collocat summum bonum in voluptate corporis*. Hic pronomen est determinativum, quippe quod genericum *Doctrinæ* nomen determinat ad illam, quæ affirmat summum bonum in voluptate esse; ac proinde *Doctrinæ* nomen, sine absurdo, pronome nequit substitui, dicendo *Doctrina collocat summum bonum in voluptate corporis*. Propositio altera incidens est, *quæ fuit tradita ab Epicuro*. Subjectum ad quod pronomen hic refertur, est terminus complexus, (sc. *Doctrina, quæ collocat summum Bonum in voluptate corpore*) qui doctrinam denotat singularem individuaque variorum accidentium capacem. uti, quod possit à plurimis tradi & propugnari: licet ex seipsâ determinatè, uno eodemque modo debeat intelligi, saltem in hoc præcise casu, quo jam sic intelligitur. Ac pronomen secundæ incidentis, sc. *quæ fuit tradita ab Epicuro*, determinativum non est, sed solum explicativum, ideoque illius loco suffici potest subjectum ad quod refertur, dicendo,

do, *Doctrina quæ collocat summum Bonum in voluptate tradita fuit ab Epicuro.*

Tertiò & ultimò, ad propositionum naturam dignoscendum, investigandumque determinativum sit, an explicativum in incidentibus pronomen, magis est plerumque ad sensum, loquentibusque intentionem attendendum, quam ad verborum formulas.

Namque occurrunt termini complexi qui videntur incomplexi, vel saltem non tantum complexi, quantum reverà sunt, quia pars significationis in mente solum loquentis est, atque adeò subintelligitur, non verò exprimitur : prout patet ex iis, quæ c. 7. p. 1. dicta sunt, ubi insinuatum est, nihil esse usitatus in communi sermone, quam quædam singularia verbis genericis significare ; cum ex sermonis circumstantiis innotescat nominis genericæ Ideæ, aliam Ideam adungi singularem & distinctam, quæ nomen illud determinat ad hanc rem solam & singularem significandam.

Dixi hoc ex circumstantiis ordinariè innotescere, ut apud Gallos, *Rex* significat *Ludovicum* 14. Sed ad manum regula est, quæ usui esse potest ad dijudicandum, an nomen genericum genericam Ideam retineat ; an verò per Ideam distinctam & particularem, sed subauditam, determinetur & restringatur.

Quando manifesto absurdo teneremur, si subjecto genericam Ideam retinenti, attributum applicaremus, credendum sanè est loquentem subjectum illud genericam illam Ideam exuisse. Si audio, *Rex hoc mihi temperavit* : perspectum habeo *Regis* nomen genericam significatione spoliatum : *Rex* in genere nihil imperat in particulari.

Si mihi nuncietur *Diarium Bruxullense*, (quam *Gazettam* dicunt) 14. Januarii Anni 1662. de iis quæ Parisiis aguntur falsa narrare ; certo certior sum aliquid in mente loquentis latere, quod verbis non ex-
pri-

primitur; neque enim illa sufficient ut judicem verane an mendax sit ea schedula. Oportet itaque ut nuntians aliquid novi distinctè conceperit, quod à rerum gestarum veritate alienum judicet; quale esset, si *Gazetta* nunciaret *Rogem centenos Equites in ordinem Sancti Spiritu adoptasse.*

Eodem modo, in sententia de Philosophorum placitis ferenda, (quando v. g. talis Philosophi opinio falsa esse dicitur, nulla particulari doctrina distinctè nominata, ut quando dicitur expressè. *Lucretii doctrina de natura animæ est falsa*) Oportet omnino ut, qui ita censet, aliquam particularem & distinctam doctrinam, sub generali nomine *Doctrinæ talis Philosophi.* concipiat: quia falsitas non cadit in doctrinam prout est hujus aut illius Philosophi, sed prout hoc vel illud, quod est veritati oppositum, asserit. Ac proinde hujusmodi propositiones in has alias resolvuntur. *Tale dogma quod fuit a tali auctore traditum, est falsum, Sententia docens animas nostras ex atomis componi, qui fuit tradita a Lucretio, est falsa:* ita ut hæc judicia, cum non distinctè exprimentur, duas semper affirmationes includant; alteram primariam, quæ ipsam veritatem spectat nimirum esse quam maximè à veritate alienum asserere *animas ex atomis constare;* alteram, quæ historiam spectat, sc. hunc errorem *fuisse a Lucretio propugnatum.*

CAP. VII.

De

FALSITATE QUÆ TUM IN TERMINIS COMPLEXIS, TUM IN PROPOSITIONIBUS INCIDENTIBUS INVENITUR.

QUæ modo edifferuimus celebri quæstioni enodandæ possunt interservire; an sc. falsitas ipsi tan-

tantum propositionibus infit, an verò in Ideis terminisque simplicibus inveniatur

Falsitatem dico, potius quam veritatem; quia unica in rebus veritas est, illarum nimirum, ad Mentem Divinam conformitas, sive de iis homines cogitent, sive non: cum nulla possit esse falsitas nisi ad mentem humanam relata, aliamvè erroribus obnoxiam, quæ id falso judicat esse, quod non est.

Quæritur ergo, an hæc falsitas in solis propositionibus judiciisvè inveniatur.

Ordinariè respondetur negativè, & verè quidem in certo sensu. Hoc tamen non impedit quominus falsitas aliquando non in simplicibus Ideis, sed in terminis complexis inveniatur; quia ad hoc sufficit, quod in illis aliquid judicetur aut affirmetur expressè, vel virtualiter.

Quod clarius elucescet considerato duplici terminorum complexorum genere, tum cujus pronomen explicativum, tum cujus determinativum pronomen est.

Primo horum complexorum generi falsitatem inesse mirum videri non debet, qua prædicatum propositionis incidentis, de subjecto affirmatur ad quod pronomen refertur. Sic in hac propositione, *Alexander qui est Philippus filius*, affirmo quamvis incidenter, Alexandrum esse Philippi filium, falsitas autem hic invenitur, si hoc verum non sit.

Sed duo hic triave necessariò notanda. Primò propositionis Primariæ veritatem non tollere; Ex. gr. *Alexander qui fuit filius Philippi, Persas superavit*. Hæc propositio pro vera sæstimari debet, licet Alexander non fuerit Philippi filius, quia affirmatio propositionis principalis in solum Alexandrum cadit, neque illud, quod incidenter additur, quamvis falsum, impedit, quominus verum sit Alexandrum Persas superasse.

Si

Si tamen prædicatum propositionis principalis aliquam cum proposicione incidenti connexionem habet, ut hic, *Alexander filius Philippi fuit Amintæ nepos*, tunc falsitas propositionis incidentis, falsam reddit propositionem principalem.

Secundo, Honorariis appellationibus, quas moris est quibusdam dignitatibus concedere, si possunt co-honestari, qui in talibus sunt dignitatibus constituti, quamvis alias significant aliquid quod iis minime conveniat. Sic quia olim Episcopi *Sancti & sanctissimi* salutabantur, in Colloquio Carthaginensi, Episcopi Catholici minime dubitarunt Donatistas Episcopos sic compellere, *Sanctissimus Petilianus dixit*, quamvis probe scirent in Episcopum Schismaticum non cadere veram sanctitatem sic etiam in Actibus Apostolorum Divus Paulus Festum Judeæ procuratorem *optimum & excellentissimum* dixit, quia ita Procuratores ex usu compellabantur.

Tertio; sed aliter sese res habet, si quis propria matre honorarium titulum procudat, eoque utatur ad alium decorandum, ex propria opinione, erroreve populari. Quando itaque quis dicit, *Aristoteles qui est princeps Philosophorum*, vel simpliciter *Princeps Philosophorum* asseruit *nervos à corde originem ducere*, regeri jure non debet, hoc falsum esse, quia Aristoteles Philosophorum Princeps non est; vulgaris etenim, licet falsæ opinionis adstipulatio sufficit. Si tamen quis diceret, *Gassandus, qui est Philosophorum perspicacissimus*, *docuit vacuum esse in rerum naturâ*; talis in jus vocari potest decollatæ in Gassendam dignitatis amplitudine, illiusque populari falsitatis, quam quis in illâ propositione incidenti sibi persuaserit reperiri. Potest itaque quis falsitatis reus esse, eâ appellatione, quæ alicui non convenit, utendo, cum tamen sit culpâ cariturus,
si aliâ

si aliâ utatur, quæ illi convenit multo minùs. Ex-
 emplo sit Joannes 12. Pontifex, qui nec *sanctus* erat,
 nec *castus*, nec pius, prout Baronius testatur: qui
 cum sanctissimum appellarunt, mendacii non pote-
 rant accusari; qui tamen eundem vel *castissimum*,
 dixissent; vel *pientissimum*; mendacissimi fuissent,
 licet id tantum per propositionem incidentem fecis-
 sent, qualis hæc est, *Joannes 12. castissimus Pontifex*
hoc statuit.

Hæc sunt quæ dicenda habui de propositionibus
 incidentibus, quarum pronomina explicativa sunt;
 ad illas vero quod attinet quarum pronomina sunt
 determinativa, quales hæc, *Homines qui sunt pii*;
Reges qui subditos amant; certum est ut plurimum
 non esse falsitatis capaces, cum prædicatum propo-
 sitionis incidentis, de subjecto, ad quod pronomen
 refertur, neutiquam affirmetur. Si enim, Exempli
 causa; dicerem, *Judices qui nihil prece vel pretio sta-
 tuunt dignos esse laudibus*, non tamen ideo affirma-
 rem aliquos tales iudices esse. Credendum tamen
 est in hisce propositionibus esse debere affirmatio-
 nem tacitam & virtualem, non quæ actu attributum
 de subjecto, ad quod pronomen infertur, prædicet,
 sed quæ possibilem illam prædicationem notet. Si
 vero in hoc peccetur, jure merito tales propo-
 sitiones falsæ dici poterunt, ut hæc, *Anima quadrata*
solidiores sunt animabus rotundis. Cum enim qua-
 draturæ & rotunditatis Ideæ nihil prorsus commune
 habeant cum Ideâ animæ sumptæ pro principio co-
 gitationis, ego reor tales propositiones pro falsis ha-
 bendas.

Imò dici potest maximam errorum, in quibus
 versantur, partem, ex hac radice pullulasse: Nam
 præconcepæ rei cujuscumque Ideæ aliam Ideam prorsus
 disparatam & incomparabilem adnectimus; cum

H

falso

falso illas cognatas & compatibles arbitremur; ac tum demum primæ Ideæ aliquid ex hac unione attributum, quod illi non potest convenire.

Sic cum duas à naturâ insitas Ideas habeamus, alteram substantiæ cogitantis, extensæ alteram; sæpe accidit ut animam, quæ est substantia cogitans, contemplantes, sensim aliquid admisceamus Ideæ substantiæ extensæ; ut cum imaginamur animam debere, non minus quam corpus, locum replere; illam non esse si nullibi sit; quæ tamen proprietates ad corpora tantum pertinent. Et hinc originem duxit impius illorum error qui Animam immortalitate spoliarunt. Videtis D. Augustinum hæc de re pulcherrime disputantem capite decimo de Trinitate, ubi ostendit nihil esse intellectu facilius ipsâ animæ natura; sed homines in illâ cognoscendâ cæcutire, quia illis non sufficit id animæ adscribere, quod clare norunt ad animam pertinere: nimirum esse illam substantiam cogitantem, volentem, dubitantem, cognoscentem; sed insuper illi alia admiscent, quæ ad eam non spectant, dum animam sub aliquibus illorum Phantasmatum imaginantur, sub quibus assuevere corpora concipere.

Ex aliâ parte, cum corpora percipimus, non nisi difficulter manum abstinemus ab iis intermiscendis, quæ sunt substantiæ cogitantis propria. Hinc dicimus gravia centrum petere; plantas alimenta sibi congrua querere, naturam, in morborum cribulis, velle sese exonerare iis quæ nocent, & sexcenta alia: præcipue vero dicimus naturam in corporibus nostris velle hoc aut illud facere; cum tamen certo certiores simus nos nihil tale voluisse, quandoquidem de illo volendo ne quidem cogitaverimus. Ridiculum autem est aliquid in nobis præter nosmetipsos fingere quod sciat quid nobis vel

vel noceat vel conveniat, quod hoc prosequatur illud fugiat.

Ego etiam huic disparatarum Idearum miscela adscriberem omnia adversus Deum impiorum murmura: fieri enim non potest, ut quis quidquam adversus Deum vel musitet, si eum, prout revera est, conciperet Omnipotentem, Sapientissimum, Optimum. Sed impii, cum illum quidem concipiant ut potentissimum supremumque mundi Dominum, omnia mala quae iis accidunt, ab illo putant immitti, (neque in hoc falluntur) sed cum eodem tempore eum sibi fingant crudelem & injustum (quod tamen ejus Bonitati repugnat,) in eum impiè invehuntur, quasi injuria mala, quibus premuntur, immitteret.

CAPUT VIII.

De

PROPOSITIONIBVS COMPLEXIS SECUNDVM AFFIRMATIONEM ET NEGATIONEM; DE QVADAM HARVM PROPOSITIONVM SPECIE QVAS PHILOSOPHI MODALES VOCANT.

Praeter propositiones quarum subjectum & praedicatum terminus complexus est, aliae etiam complexae sunt, quia illis interferuntur termini vel propositiones incidentes, quae formam, hoc est, affirmationem vel negationem per verbum est, notatas tantum afficiunt, ut cum dico, *Ego assero terram esse rotundam.* Ego assero, propositio incidens, parsque propositionis principalis est. Evidens tamen est illam nec subjectum, nec praedicatum afficere, quia nihil in illis immutant;

H 2

immo

immò eodem modo conciperentur si simpliciter dicerem, *terra est rotunda*: ac proinde propositio incidens hic in solam affirmationem cadit, quæ duobus potest modis exprimi, per verbum *est*, ut ordinario fit; vel expressius per verbum *affero*.

Eodem modo se res habet in his loquendi formulis *nego*; *verum est*; *non est verum*; vel cum propositioni interferitur ratio propositam veritatem fulciens ut hic, *Rationes astronomicae convincunt solem esse terramulto majorem*. Prima etenim propositionis pars affirmationis tantum firmamentum est.

Verum enim vero intererit notasse harum propositionum aliquas esse ambigui sensus, deberique variè, pro variâ dicentis intentione, intelligi. Si enim dicerem, *Omnes Philosophi docent res graves sponte deorsum ferri*; si mihi propositum solum est, ostendere gravia sponte deorsum ferri, prima propositionis pars incidens tantum erit, ultimæque partis affirmationem fulcire censenda. Si tamen è contra hic solum Philosophorum sententiam referam, non autem approbem; prima erit propositio principalis, reliqua verò, pars tantum prædicati. Sic enim non affirmarem gravia sponte deorsum ferri, sed tantum omnes Philosophos id docere. Nec est intellectu difficile duos hosce hujus propositionis intelligendæ modos, ita illam immutare, ut duæ diversæ propositiones, duas diversas significationes habentes, fiant. Sed liquidò ex sequentibus potest constare, quo demùm sensu debeat intelligi talis propositio. Si enim huic, Exempli causâ, subjungerem, *sed lapides sunt res graves, ergo sponte deorsum feruntur*, illicò constaret me illi primam significationem tribuisse, primamque partem incidentem tantum esse. E contra si sic subsumerem; *sed hoc est falsum; ergo evenire potest, ut omnes Philosophi*

sophi id doceant quod est falsum; manifestum est me secundam significationem illi dedisse, id est, prima pars erit Propositio principalis, secunda vero pars tantum prædicati.

Inter propositiones complexas quarum copula, non vero subjectum aut prædicatum termino complexo afficitur, Philosophi speciatim illas notarunt quas *Modales* dixerunt, quia affirmatio vel negatio in iis modificatur aliquo quatuor modorum: Hi sunt; *Possibilis*; *contingens*, *impossibilis*, *necessarius*. Et quia unusquisque Modus vel affirmari vel negari potest, ut est *possibile*, *non est possibile*, & utrobique propositione affirmativa vel negativa conjungi, ut *terra est rotunda*; *terra non est rotunda*, unusquisque modus quatuor potest habere propositiones, & omnes simul modi sexdecim, quas his quatuor dictionibus notarunt. *Purpurea*, *illiacè*, *Amabinus*, *Edentuli*; quarum hæc est interpretatio. Unaquæque syllaba aliquem quatuor modorum notat.

1. Possibilem,	} }	3. Impossibilem,
2. Contingentem,		4. Necessarium.

Vocalis in unaquaque syllaba indicat an modus debeat affirmari aut negari; & an propositio, quam *Dictum* vocitant, debeat item affirmari aut negari. Hoc modo.

A, notat affirmationem modi & affirmationem propositionis.

E, affirmationem modi & propositionis negationem.

I, negationem modi & affirmationem propositionis.

U, negationem modi, & negationem propositionis.

Operam perderem si exempla, quæ obvia sunt, adducerem. Observandum solum est *Purpurea* respondere vocali A, Propositionum incomplexarum. *Iliace* E, *Amabimus* I, *Edentuli* O, atque adeo ut exempla vera sint, oportere de subjecto dato in *Purpurea* aliquid prædicari quod universaliter affirmetur; in *Iliace* quod universaliter negetur; in *Amabimus*, quod particulariter affirmetur; in *Edentuli*, quod particulariter negetur.

Sed quodcumque demum attributum sumatur, verum semper est, omnes quatuor propositiones ejusdem nominis eundem semper sensum habere, atque adeo si illarum aliqua vera sit, cæteras veras esse.

CAP. IX.

De

DIVERSIS PROPOSITIONVM COMPOSITARVM GENERIBVS.

JAm dictum est, eas esse propositiones compositas, quarum subjectum vel prædicatum duplex est: harum autem duo sunt genera, alterum illarum, in quibus compositio exprimitur, alterum illarum in quibus compositio latet, quas ob hanc causam Logici *exponibiles* appellarunt, cum expositione sive explicatione indigeant.

Primi generis propositiones compositas in sex species possumus dividere, nimirum in *Copulativas* & *Disjunctivas* in *Conditionales* & *Causales*; in *Relativas* & *Discretas*.

DE COPVLATIVIS.

Copulativæ dicuntur, quæ plura subjecta vel prædicata habent colligata per conjunctionem affirmativam vel negativam, id est per *Et* aut *Nec*. Nam
Non,

Non, vel, Nec in hisce propositionibus idem præstant, ac conjunctio *Et*, si negatio transferatur à nominibus quæ copulat ad verbum: sic quando ajo *scientia & divitia non faciunt beatum*, hic scientiam & divitias non minus copulo quam de utrisque affirmo quod hominem beatum non faciunt; quam si dicerem, *Scientia & divitia faciunt hominem vanum*.

Has propositiones in tria genera partiri possumus, quando primò in iis occurrunt plura subjecta, ut

Mors & vita in manibus linguae.

Secundò, cum plura prædicata; ut

Auream quisquis mediocritatem

Diligit tutus caret obsoleto

Sordibus tecti, caret invidenda

Regibus aula.

vel

Sperat infaustis, metuit secundis.

Alteram sortem, bene præparatum

Pectus.

Tertio, quando tum subjecta tum prædicata multiplicia sunt, ut

Non domus aut fundus, non aris acervus & auri

Ægroto Domini deduxit corpore febres,

Non animo curas.

Ab ambarum partium veritate dependet harum propositionum veritas. Si enim dicerem, *fides & bona opera sunt ad salutem necessaria*: Propositio vera non esset, nisi quatenus utraque necessaria sunt. Sic si dicerem, *fides & divitiæ sunt necessaria ad salutem*; propositio foret falsa, quamvis fides necessaria sit, quia divitiæ necessariae non sunt.

Propositiones, quæ copulatarum, aliarumque compositarum negativæ & contradictoriæ habentur, tales non sunt, in quibus negatio reperitur, sed in quibus negatio cadit in conjunctionem; quod fieri potest diversis modis; ut si a negatione propositio incipiat, *non amas & deseris* inquit Divus Augustinus, id est, credendum non est te aliquem amare & deserere.

Alio etiam modo propositio propositionis copulativæ contradictoria fit, si expressè conjunctio negetur, & quando dicitur fieri non posse *ut idem eodem tempore hoc sit & illud.*

Amare & sapere vix Deo conceditur.

*Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
Majestas & amor.*

DE DISJUNCTIVIS.

Disjunctivæ magni usus sunt: disjunctivæ autem cententur in quibus conjunctio disjunctiva invenitur, ut,

Amicitia pares aut accipio aut facit.

Aut amat aut odit mulier, nihil tertium,

Qui ab omnibus secretus vivit, vel bestia est, vel angelus, inquit Aristoteles.

Utilitate tantum, aut metu homines ducuntur.

Vel terra citra solem fertur, vel sol circa terram.

Omnis actio à judicio profecta bona est aut mala.

Harum propositionum veritas debetur necessariæ partium oppositioni, quæ nihil tertium admittit. At, quemadmodum ut necessario veræ sint, nihil prorsus debent admittere quod sit tertium, ita ut moraliter tantum veræ censeantur, sufficit si nihil ordinario interveniat. Hinc omnino certum est omnem actionem à judicio profectam aut bonam esse aut malam,

legi, cum Theologi demonstrent nullam in particulari esse, quæ sit indifferens. Sed quando dicimus, utilitate tantum aut metu homines duci; hoc absolute verum non est, cum quidam sint, qui neutri horum affectuum obnoxii, officio solum ducuntur: ac proinde non alia veritas in hac propositione est, quam quod hominum pars maxima hos duos affectus us plurimum sequatur.

Disjunctivæ propositiones eæ contradictorias patiuntur, in quibus negatur disjunctionis veritas, quod apud Latinos (ut etiam in cæteris propositionibus omnibus compositis) fit præpositâ negatione; ut hæc *Non omnis actio est bona vel mala.*

DE CONDITIONALIBUS.

Conditionales sunt quarum partes per conditionalem particulam, Si, uniuntur. Pars prior in quâ conditio reperitur, antecedens dicitur; posterior consequens. *Si anima est spiritualis; hæc est antecedens; erit & immortalis;* quæ est consequens.

Hæc consequentia aliquando mediata est, aliquando immediata: mediata tantum est quando nihil est in terminis, quod utramque partem conjungit, ut hæc.

Si terra stataria est, sol movetur.

Si Deus est justus, mali punientur,

Hæ consequentiæ legitimæ sunt, sed non tamen immediate; quia cum partes nullum terminum communem habeant, colligantur solum per id quod in mente est, sed non effertur, *Si terra & sol respectu sui ipsorum positiones nunquam non variens, necesse est, ut, altero immobili, alter moveatur.*

Cum consequentia immediata est oportet ut plurimum, ut primo utraque pars idem subjectum habeat.

Si mors est transitus ad vitam meliorem, mors est expetibilis.

Si (pauperes) non pavisti, pauperes occidisti.

Secundò, vel utraq; pars habeat idem attributum, ut

Si quicquid Deus imittit ad nostri probationem, nobis debet esse charum;

Morbi nobis debent esse chari.

Tertio, vel ut prædicatum primæ partis sit subiectum secundæ.

Si patientia est virtus

Sunt quædam virtus molesta.

Quartò, vel denique oportet ut subiectum primæ partis sit prædicatum secundæ; quod fieri non potest nisi secunda pars sit negativa, ut,

Si omnes veri Christiani vivunt secundum Evangelium:

Non sunt multi veri Christiani.

Hic propositionum veritas non spectatur, sed tantum veritas consequentiæ. Nam quamvis utraq; pars falsa sit, si tamen consequentiæ sit legitima, propositio in quantum conditionalis, vera censenda est.

Si voluntas creata potest impedire ne voluntas

Dei absoluta effectam sortiatur,

Deus non est omnipotens.

Conditionalibus negativæ contradictoriæ opponuntur, cum conditio negatur, quod apud Latinos præposita negatione fit, ut,

Non si miserum fortuna Sinonem

Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.

Sed apud Gallos hæ contradictoriæ per quoyque, unà cum adjecta negatione exprimuntur.

Si vous mangez du fruit defendu vous mourrez.

Quoyque vous mangez du fruit defendu, vous ne mourrez pas.

vel per, *il n'est pas vray.*

Il n'est pas vray que si vous mangez du fruit défendu, vous mourrez.

DE CAUSALIBVS.

Causales sunt quæ duas propositiones continent per causales conjunctiones *quia* vel *ut* colligatas.

Ve divitibus, quia in hoc mundo receperunt consolationem suam,

Tolluntur in altum

Vt lapsu graviore ruant.

Possunt quia posse videntur.

Rex fuit infelix quia tali sidere natus est.

Ad has propositiones reducuntur, quæ *reduplicative* appellantur.

Homines quatenus homines sunt rationales,

Reges in quantum reges soli Deo subsunt.

Ad veritatem harum præpositionum requiritur ut pars altera, alterius partis causa sit; hinc etiam oportet utramque esse veram; quod enim falsum est, nec fieri potest, nec esse causa. Sed utraque pars potest esse vera, cum tamen causalis sit falsa: sic Rex potest esse infelix, & etiam natus sub tali sidere, licet falsum sit ideo fuisse infelicem quia sub tali sidere natus est.

His itaque proprie contradicitur, cum negatur hoc esse illius causa: *Non ideo infelix, quia natus sub hoc sidere.*

DE RELATIVIS.

Relativæ sunt, quæ aliquam comparisonem sive relationem continent

Vbi est thesaurus, ibi est cor,

Qualis vita, talis Mors.

Tanti es, quantum habes.

In his veritas à comparisonis, sive relationis accuratione & bonitate dependet, usque contradicitur eum

eum illa negatur: ut falsum est, *talem mortem esse quæ
vis vita est; vel tanti te esse quantum habes.*

DE DISCRETIVIS.

Discretivæ sunt, in quibus varia judicia fiunt, hæc-
que varietas particulis *sed, tamen,* aliisque simili-
bus notatur, vel expressis vel subintellectis.

Fortuna opes auferre, non animi potest.

Et mihi res, non me rebus submittere conor.

*Cælum non animum mutant, qui trans mare cur-
runt.*

Veritas harum Propositionum à veritate ambarum
partium, discretivæque adhibitæ pender. Quam-
vis utraque pars vera sit, absurda tamen foret Propo-
sitiō, uti si dicerem *Iudas erat fur & latro & tamen æ-
grè tulit, quod Maria Magdalena unguenta pretiosa in
Christum Dominum effuderit.*

Multis modis his Propositionibus contradicitur,
huic enim Propositioni; *Nam à divitiis sed à Scientia
habeatur beatitudo;* omnibus his modis contradici-
tur.

Beatitudo habetur à Divitiis & non à Scientia.

Beatitudo nec habetur à Divitiis nec à Scientia.

Beatitudo habetur & à Divitiis & à Scientiâ.

Sic videmus copulativas esse discretivarum con-
tradictorias, hæ enim duæ Propositiones ultimæ sunt
copularivæ,

CAPUT X.

De

PROPOSITIONIBUS SEN- SU COMPOSITIS.

Sunt autem aliæ Propositiones compositæ, qua-
rum compositio occultior est; poterunt au-
tem ad has quatuor species reduci: 1. ad *Ex-
clusi-*

1. ad *Elasivas*: 2. ad *Exceptivas*: 3. ad *Comparativas*: 4. ad *Inceptivas*, & *Definitivas*.

DE EXCLUSIVIS.

Exclusivæ dicuntur quæ ita prædicatum subiecto convenire designant, ut illi soli conveniat, id est, nulli alteri. Hinc tales Propositiones duo in se iudicia includunt, ac proinde sunt sensu compositæ: ad has faciendas utimur adjectivo, *Solus*, vel alio simili; ut hic, *Deus solus fruendus, reliqua utenda*: id est, Deus est amandus propter seipsum, reliqua amanda propter Deum.

Quas dederis solas, semper habebis opes: id est, Semper habebis opes quas liberali manu dederis, & non habebis illas quas non dederis.

Nobilitas sola est atque unica virtus: id est, Virtus sola reddit hominem nobilem, nec quicquid aliud.

Hoc unum scio quod nihil scio, ajebant Academici: id est, Hoc unum certum est nihil esse certi; cætera omnia obscura & incerta.

Lucanus de Druidibus loquens hanc Propositionem disjunctivam e duabus exclusivis componit.

Solis nosse Deos, & Cæli numina vobis,

Aut solis nescire datum est: id est,

Vel vos soli Deos cognoscitis; & alii eos ignorant;

Vel vos soli Deos ignoratis, & alii eos cognoscunt.

Tribus modis his Propositionibus contradicitur:

1. Negando prædicatum quod dicitur subiecto soli convenire, illi ullo modo convenire. 2. Asserendo illud aliis rebus convenire. 3. Utrumque Asserendo,

Sic huic sententiæ, *Nobilitas sola est atque unica virtus* contradicitur: 1. Dicendo, virtutem non reddere aliquem nobilem: 2. Nascendi sortem non minus nobilem reddere quam virtutem: 3. Dicendo, nascendi sortem nobilitate, non verò virtutem.

Sic

Sic etiam huic Academicorum assertioni, *hoc unum certum esse, nihil esse certi*, Diversimode contradicebant Dogmatici & Pyrrhonici. Dogmatici quippe aiebant illam esse dupliciter falsam : plurima enim à nobis evidentissimè cognosci affirmabant, atque aded non esse verum, nos nihil certi cognoscere. Pyrrhonici autem falsitatis condemnabant illud effatum ob rationem contrariam, nimirum, quia ita omnia apud eos incerta erant, ut etiam illud incertum esset, quod esset certi aliquid.

Hanc etiam ob causam Lucantus de Druidibus loquendo lapsus est ; Neque enim ulla ratio, ut credamus, urget vel solos Druidas recte, vel solos erroneè de Diis sensisse. Cum enim varii esse possint de natura Dei errores, fieri potuit Druidas ab aliis gentibus diversa de Deo docuisse ; & tamen non in minori errore, quam cæteras gentes versatos fuisse.

Præterea observandum est, esse Propositiones sensu exclusivas quamvis ipsa exclusio reticeatur : sic versus hic Virgilianus in quo Exclusio notatur.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

Feliciter in hanc Gallicum translatus est in quo exclusio reticetur.

Le salut des vaincus; est de n'en point attendre.

Nihilominus usitatus est apud Latinos quam apud Gallos exclusionem reticere ; aded ut apud illos quædam loquendi formulæ sint, quæ non nisi per Propositiones exclusivas Gallice possunt efferi, quamvis in Latinis exclusio non exprimatur. Sic secundo Corinth. 10. 17. *Qui gloriatur in Domino gloriatur, ita debet Gallicè exprimi, Que celuy que se glorifie, ne se glorifie qu'au Seigneur.*

Gal. 6. 7. *Que seminavit homo ; hac & metet : Gallice, L'homme ne recueillira, que ce qu'il aura semé.*

Ephes. 4. 5. *Vnus Dominus, una fides; anum baptisma*

smo : Gallicè, *Il n'y a qu'un Seigneur, qu'une foy, qu'un pape/ste.*

Si diligitis eos qui vos diligunt quam mercedem habebitis, Mat. 5: 46. Gallicè, *Si vous n'aymez que ceux qui vous aiment, qu'elle recompense en meriteriez vous.*

Apud Senecam in Troiade, Nullam spem habet Troia, si talem habet. Gallicè, *Si Troie n'a que cette esperance, elle n'en a point; quasi diceret si tantum talem habet.*

DE EXCEPTIVIS.

Exceptivæ sunt, in quibus aliquid de integro subiecto affirmatur, excepto aliquo inferiorum ejusdem subiecti, additâ exceptionis particula, qua significatur, illud quod prædicatur, isti inferiori non convenire. Manifestum est hic duo judicia formari, ac proinde tales Propositiones erunt sensu compositæ: ut, *Nulla sectæ antiquorum Philosophorum præter Platonicos, agnoverunt Deum esse incorporeum*: hic duo habentur; primum, omnes antiquos Philosophos Deum credidisse corporeum: secundum, Platonicos contrarium asseruisse. En exempla alia.

Avarus nisi cum moritur, nihil rectè facit.

Nemo miser nisi comparatus.

Nemo læditur nisi à se ipso.

Omnes excepto Sapiente insaniunt, dicebant Stoici.

His totidem modis contradicitur, quot contradicitur exclusivis, 1. Afferendo Stoicorum Sapientem non minus insanire, quam cæteros mortales. 2. Alios esse præter hunc Sapientem, qui non insaniunt. 3. Dicendo hunc Stoicorum Sapientem insanire, cæteros vero mortales esse Sapientes.

Notandum est Propositiones Exclusivas ab Exceptivis solo Phræseos discrimine differre, posseque has

in illas nullo negotio mutari. Sic videmus hanc Terentianam Exceptivam.

Imperitus, nisi quod ipse facit, nil rectum putat.

In hanc aliam Exclufivam à Cornelio Gallo mutatam.

Hoc tantum rectum quod facit ipse putat.

DE COMPARATIVIS.

Propositiones, in quibus comparatio instituitur, duo etiam iudicia continent. Nam aliud est dicere hanc rem talem esse; aliud asserere, illam vel magis vel minus talem esse respectu alterius; ac proinde huiusmodi Propositiones sensu compositæ sunt. Exempla!

Amicum perdere damnorum maximum.

Ridiculum acri

Fortius & melius magnas plerumque secat res.

Meliora sunt vulnera amici, quam fraudulenta oscula inimici

Variis modis his Propositionibus contradicitur. Sic hoc Epicuri placitum, *Dolor est malorum maximum*, diversimode à Stoicis & Peripateticis impugnabatur. Hi namque fatebantur dolorem esse malum, sed unâ asseriebant vitia cæterosque animi inordinatos affectus esse mala majora. Cum è contra tantum abesset ut Stoici dolorem malorum maximum censerent, ut illum in malis nequaquam numerarent.

Sed hic disputari potest, an necesse sit in his Propositionibus; ut positivum comparativi utrisque comparationis membris conveniat. An sc. Ex. ca. supponendum sit duas res bonas esse, ut possimus dicere alteram alterâ esse meliorem?

Primo intuitu ita videtur; sed obstat usus; sacra enim Scriptura non tantum utitur termino compara-

parativo, *melior*, in iis rebus, quæ ambæ sunt bonæ comparandis, ut, *Melior est Sapientia quam vires, & vir prudens quam fortis*: sed etiam in illis conferendis, quorum alterum bonum est, alterum malum; ut *melior est patiens arrogante*; quin imò in comparatione duorum malorum; ut, *melius est habitare cum Dracone, quam cum muliere litigiosa*: & in Euangelio dicitur, *melius est appenso ad collum molari proijci in mare, quam fidelium minimum scandalizare*.

Hujus ratio petitur ex eo, quod majus bonum melius sit minore, quia illi plus bonitatis inest, quam minori. Ob eandem rationem dicere possumus, licet minus proprie, quod bonum malo melius est, quia quod bonitate præditum est, plus bonitatis habet; quam id quod ea destituitur; & eodem modo possumus dicere malum melius esse majori malo, quia cum diminutio mali vices boni in malis sustinet, sequitur minus malum plus habere hujusmodi bonitatis quam majus malum.

Cavendum tamen est ne nimius disputationis ardor inconsultos nos trahat in vanas de hisce loquendi formulis rixas, prout quondam traxit Cresconium è Donatistarum grege Grammaticum, cum adversus D. Augustinum scriberet. Dixerat Augustinus, *Traditionem nos (Catholici) vobis Donatistis probabilius objicimus*. Hiuc Cresconius se jure posse arbitratus est, ex Sancti Patris verbis concludere, Donatistas eandem traditionem probabilitate saltem Catholicis objicere, *Si enim vos probabilius aiebat, nos ergo probabilitè; nam gradus iste quod antepositum est auget, non quod antedictum est improbat*. Sed primo Augustinus conquisitis ex sacris litteris exemplis hanc inanem subtilitatem retundit; citato inter reliqua ex Epistola ad Hebræos loco, in quo D. Paulus cum dixisset terram quæ spinas tribulosque profert maledictam esse, ustionem

I
nem

nemque mereri; subjicit, *Confidimus autem de vobis, Fratres charissimi, meliora. Non quia, inquit Augustinus, bona illa erant quæ supra dixerat, proferre spinas & uestionem mereri; sed magis quia mala erant, ut illis vitatis eligerent & optarent, hoc est, bona tantis malis contraria.* Deinde probat è claris Grammatices-Scriptoribus, quàm falsam consequentiam deduxerat Cresconius, cum eodem jure Virgilio objici potuisset, eum bonam sensisse illam morbi violentiam, quæ homines ad artus dentibus laniandos adigebat, cum viris probis his sc. meliora adprecetur.

*Dii meliora piis erroremque hostibus illum:
Discissos nudis laniabant dentibus artus.*

Quomodo ergo meliora piis, inquit Sanctus Pater; quasi bona esset istis, & non potius magna mala qui discissos nudis laniabant dentibus artus,

DE INCEPTIVIS ET DESITIVIS.

Quùm quicquid dicimus incipere vel desinere esse, bina producantur judicia, alterum de eo, quod illud erat ante tempus de quo loquimur; alterum de eo quod fit illo tempore. Ac proinde hæ Propositiones quarum aliæ inceptivæ aliæ desitivæ dicuntur, sensu compositæ sunt: tanta autem has inter similitudo est ut possint in unam speciem coalescer, unaquæ trahari. En Exempla!

Judæi post captivitatem Babylonicam defierunt uti antiqui litteris, quæ hodie Samaritanae appellantur. Lingua Latina desit esse vulgaris ab ænis 500.

Judæi quinto tantum seculo à Christo nato uti punctis ad vocales designandas cepere

His Propositionibus contradictoriæ petuntur ex utroque ad diversa tempora respectu. Sic quidam huic

huic ultimæ Propositioni contradicunt asserentes, licet falsò, punctorum usum semper saltem ad legendum viguisse; eaque fuisse in Templo conservata aliæ contra asserentes, illorum usum quinto seculo recentiore esse.

OBSERVATIO GENERALIS.

Quamvis ostensum sit posse varias contradictorias opponi his Propositionibus exclusivis, exceptivis & cæteris, nihil-ominus verum est, cum simpliciter negantur sine ulteriori additione, negationem debere efficere exclusionem vel exceptionem, vel comparisonem, vel mutationem factam ab incipiendi & definiendi vocabulis; quapropter si quis credendi Epicurum summum bonum non collocasse in voluptate corporis, diceret *Solus Epicurus summum bonum collocavit in voluptate*, si is alter negaret sine ullâ aliâ additione, non satis sensum suum declararet, quia ex simplici negatione suspicari quis posset eum adhuc arbitrari Epicurum quidem collocasse summum bonum in voluptate, sed non credere illum in hâc scientiâ esse solitarium.

Eodem modò, perspectâ Judicis alicujus æquitate, si quis à me quæreret, *Vendisne apud illum etiamnum iustitia sit?* Simpliciter non debeo negare, quia simplex negatio intimaret tantum Iustitiam ab ipso jam non vendi, cum eodem tempore ansam credendi daret me cognoscere illum Iustitiam olim vendidisse.

Hinc apparet esse quasdam Propositiones, quibus ut responsio reddatur per simplex *est* vel *non*, iniquus, si exigam: quia cum binos sensus includant iusta responsio dari non potest, nisi utrisque explicitè respondeatur.

CAP. XI.

De

OBSERVATIONES QUÆDAM
AD PRÆDICATA ET SUBJECTA IN-
VESTIGANDA IN QUIBUSDAM PRO-
POSITIONIBUS QUÆ MODIS MI-
NUS USITATIS EFFERUNTUR.

Peccat procul dubio vulgaris Logica, quod Ty-
rones non assuefaciat Propositionum argu-
mentationumque naturæ aliàs cognoscendæ
quam cum certo ordini certisque verborum
formulis intra Scholarum parietes usitatis an-
nectuntur, quæ totq̄ cœlo differunt ab iis, quas passim
videre est in aliorum scriptis, siue Oratoria illa sint, si-
ve Ethica, siue quascumque demum alias Scientias
spectantia.

Hinc plerumque fit; ut nulla alia prædicati & sub-
jecti Idæi formetur, nisi quod illud ultimus, hoc pri-
mas Propositionis terminus habeatur: item de Pro-
positione universali seu particulari nihil aliud scitur,
quam quod in illâ, *Omnis* aut *nullus*, in hac *aliquis* in-
veniatur.

Cum interim hæc omnia sint erroribus obnoxia,
Judicii que opus sit, illa in multis Propositionibus de-
tegere. A subjecti & prædicati investigatione ordia-
mur.

Unicam certamque regulam habemus à Propposi-
tionis sensu, per quem scimus id, de quo quod quid
affirmatur, & id, quod affirmatur. Prius subjectum
semper erit, posterius prædicatum quocumque de-
mum ordine disponantur.

Sic apud Latinos nihil frequentius hoc genus Pro-
positionibus; *turpe est obsequi libidini*. Hoc per sen-
sam apparet *turpe*, esse illud, quæ affirmatur, ac pro-
inde

inde esse illud, de quo affirmatur quod sit turpe, atque adeo subiectum. Habemus etiam apud D. Paulum, *est quaestus magnus Pietas cum sufficientia*; cum genuinus verborum ordo hic sit, *Pietas cum sufficientia est quaestus magnus*; item in his versibus.

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari.*
Felix praedicatum est, caetera subiectum.

Difficilior saepe in Propositionibus complexis est subiecti & praedicari investigatio. Et jam ostensum est, Propositionem principalem aliquando sciri non posse nisi ex dicendorum serie, loquentisque mente, non magis quam Propositionem incidentem.

Sed praeter ea, quae jam diximus, animadvertendum insuper est, in his Propositionibus complexis, in quibus pars prima est Propositio incidens, pars vero ultima Propositio principalis, ut in hujus syllogismi majori & conclusione videtur.

*Deus jubet nos honorare Reges ;
Ludovicus 14. est Rex ; ergo
Deus jubet nos honorare Ludovicum 14.*

Commutandum esse verbum activum in passivum us genuinum subiectum Propositionis principalis inveniamus: ut in hoc ipso exemplo. Nam evidens est, mihi taliter ratiocinanti primario propositum esse aliquid de Regibus affirmare, e quo postea concludam honorandum esse Ludovicum 14. ac proinde id, quod de *Deo jubente* inscribitur, incidens tantum est, hancque stabiliens assertionem, Reges sunt honorandi. Ex his sequitur, *Reges*, esse subiectum majoris, *Ludovicus 14.* conclusionis, quamvis si superficie tenus rem delibemus utrumque videatur esse pars Praedicati.

Frequentes etiam apud nostrates Gallos sunt hu-

jusmodi Propositiones. *C'est une folie de s'arrester à des flateurs ; C'est la gresse qui tombe. C'est un Dieu qui nous à rachetez.* Sensus autem satis iudicat debito ordine, subjecto sc. præeunte, prædicato subsequente ; hoc modo esse efferendas ; *S'arrester des flateurs, est une folie. Ce qui zomble est la gresse. Celui qui nous à rachetez est Dieu.* Nunquam fere apud Gallos non est verum Propositiones exorfas, à *c'est* vel in quibus postea occurrit, *qui* habere prædicatum in initio, subjectum vero in fine. Sufficiat hoc semel monuisse, quod adducta Exempla ostendunt, ex sensu non ex ordine verborum de hac re esse pronuncian- dum. Est hoc monitum apprimè necessarium ne fallamur, & ne pro vitiosis eos syllogismos habeamus, qui legitimi sunt & optimi. Cum enim in dignoscen- dis Propositionum subjectis & prædicatis oculati satis non sumus, illas arbitramur regulis contratrias, cum iisdem tamen ad amussim quadrent,

CAPUT XII.

ALIÆ OBSERVATIONES AD INVESTIGANDUM AN PROPOSITIO SIT UNIVERSALIS VEL PAR- TICULARIS.

Non absimilia nec minus necessaria obser- vanda veniunt de propositionis *universa- litate & particularitate.*

Prima Observatio : In duas species uni- versalitas distinguenda est, quarum altera Metaphysica, altera Moralis vocari potest.

Universalitatem Metaphysicam illam dico, quæ est perfecta & sine omni exceptione, ut *Omnis homo est vi- vus :* nullam enim exceptionem recipit hæc proposi- tio.

Uni-

Univerſalitatẽ Moralem dico illam, quæ non eſt ſine omni exceptione, quia in Moralibus ſufficit ſi res *ut plurimum* ita ſeſe habeant : hinc D. Paulus citat, & probat hoc dictum :

Cretenses ſemper mendaces, mala beſtiæ, ventres pigri. Idem Apoſtolus alibi, *Omnes quæ ſua ſunt quæ-
runt.* Et Horatius,

*Omniſibus hoc vitium eſt cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Injuſſi nunquam deſiſtant.*

Et vulgo dicitur quod

*Mulieres ſunt garrulæ ;
Adoleſcentes inſtantes & varii,
Senes laudatores temporis acti,*

Sufficit in talibus propoſitionibus, quod ita ſeſe res *ut plurimum* habeant, neque aliquid ex iis eſt ſtrictè concludendum.

Cum enim hæ Propoſitiones non ad eò generales ſint, quin exceptiones patiantur, deductæ ex iis con-
cluſiones poterunt eſſe falſæ. Neque enim inferri poterat quemvis in particulari Cretenſem mendacem malamve beſtiam fuiſſe, quamvis D. Paulus in generali approbet verſum illum, *Cretenses ſemper menda-
ces, mala beſtiæ, ventres pigri.*

Moderatio itaque, quam in his Propoſitionibus moraliter tantum univerſalibus adhibere debemus, vetat nè hinc particulares ex iis concluſiones eliciamus, niſi multo examine præmiſſo ; illinc ne eaſdem impugnemus habeamusve pro falſis, licet quædam poſſimus inſtantias opponere, in quibus à vero ablu-
dant. Nobis vero ſatis erit, ſi ab aliis ultra debitos limites extendantur, oſtendiſſe eas non deberi tam ſtrictè ad litteram intelligi.

Secunda Obſervatio. Sunt quædam Propoſitiones quæ inter Metaphyſicas univerſales numerari debent,

licet quasdam habere exceptiones possint. Nimirum cum hæ exceptiones exoticæ sunt, qualesque ex usu communi sub his terminis universalibus non comprehenduntur. Si dicerem, *Omnes homines habent duo brachia*. Hæc Propositio in usu communi vera censi debet, ansamque cavillandi captarent, qui esse quædam monstra objiceret, qui homines sunt, licet quaterna brachia habeant: quia palam est in his propositionibus sermonem de prodigiosis partibus non institui, sed solum asseri ex naturæ ordine bina brachia singulis hominibus contingere. Eodem modo dici potest omnes Homines vocibus uti ad animi sensa significanda, non verò litteris scriptis: Extra rationis oleas abiret, qui ad eludendam hujus Propositionis veritatem, Mutos objiceret, quia evidens est, licet signatis verbis non exprimentur, eos solum intelligi hic, in quibus nullus naturæ in corpore formando error sonorem usum impedit, non autem Sordos qui voces discere, vel mutos qui easdem formare, nequeunt

Tertia Observatio. Aliæ Propositiones sunt quæ universales habentur, quia, ut Philosophi loquuntur, *de generibus singulorum*, non autem de *singulis generum*, prædicantur: id est, de *singulis generum speciabus*, non verò de *omnibus specierum individuis*. Sic omnia animalia dicuntur in Noemi arcâ fuisse conservata, quia aliquod singularum specierum fuit conservatum. Christus Dominus Pharisæis dicebat, *decimatis omne olus*; non quod omnia, quæ uspiam erant, olera decimarent, sed quia nullum erat oleris genus, cujus decimas non exigebant. Sic de se D. Paulus. *Sicut & ego omnibus per omnia placeo*, id est, omni Hominum conditioni, Judæis, Gentibus, Christianis; quamvis persecutoribus non placeret, quorum erat non contemnendus numerus. Sic dicimus; *His omnibus*

bus muneribus functus est, id est, in omni munerum gradu versatus.

Quarta Observatio. Aliæ Propositiones univ-
 les tantum sunt, quia subjectum per prædicati partem
 dico, quia ridiculum foret per integrum prædicatum
 restringi : ut si quis hanc Propositionem, *Omnes ho-*
mines sunt iusti, veram affirmaret, quia non aliam illi
 explicationem daret quam quod omnes iusti essent
 iusti ; hoc enim foret admodum frivolum. Sed
 quando prædicatum complexum est, duasque partes
 habet, ut in hac propositione, *Omnes homines sunt ju-*
sti per Gratiam JESU CHRISTI, non abs re e-
 rit terminum *iusti* de subjecto subintelligere, licet
 non exprimatur ; quia satis perspicuum est illud tan-
 tum æquivalere huic propositioni. *Omnes homines*
justos, per gratiam Jesu Christi fuisse justificatos : qua-
 propter hæc Propositio rigide vera est, licet falsa vi-
 deatur, si id tantum perpendatur quod expressis ter-
 minis in subjecto ponitur, cum tot impii & peccato-
 res sint, qui non fuerunt per gratiam JESU CHRI-
 STI justificati. In sacris litteris maximus est Propo-
 sitionum numerus hoc sensu explicandarum, & inter
 reliquas illa Paulina ; *sicut omnes per Adamum mori-*
untur, ita omnes per Jesum Christum vivificabuntur.
 Indubitatisimum enim est grandem Ethnicorum nu-
 merum, qui in infidelitate mortui sunt nunquam fuisse
 per Jesum Christum vivificatum, nec aliquam partem
 habuisse in vita gloriæ, de qua hoc loco loquitur Pau-
 lus. Est itaque Apostoli sententia, eos qui moriun-
 tur per Adamum mori, & qui vivificantur ; per Chri-
 stum vivificari.

Sunt etiam quædam propositiones hoc tantum pa-
 cto moraliter universales : uti quando dicimus *Gallos*
esse in militia strenuos ; Batavos expertos nautas, Flan-
dras bonos pictores, Italos optimos Comados : intelli-

gendum solum est illos Gallos, qui sunt milites, esse ut plurimum in militia strenuos, & ita de reliquis.

Quinta Observatio. Credendum non est multas esse notas particularitatis indices præter hos terminos, *quidam, aliquis, & similes*; cum è contrà raro accidat, ut illi adhibeantur præsertim apud Gallos.

Quando apud illos particulae, *des* aut, *de*, pluralem numerum denotant hujus articuli, *un*, ex nupera observatione Grammatices generalis, terminos quibus adherent particulares faciunt, qui tamen ut plurimum generales sunt adjuncto articulo, *les*; hanc ob rationem magnum discrimen est inter has Propositiones; *Les Medecins croyent maintenant qu'il est bon de boire pendant le chaud de la fièvre, & des medecins croyent maintenant que le sang ne se fait point dans le foye.* In prima etenim Propositione, *les medecins*, omnes medicos concludit; in secunda *des medecins* quosdam tantum particulares medicos notat.

Sed particulis *des*, vel *de*, vel *un*, in singulari hæc formula præponitur, *il y à*, ut hic *il y à des medecins*: idque duobus modis.

Primo, Si post particulam *des* vel *un* ponatur nomen substantivum pro subjecto, & adjectivum pro prædicato, neque refert utrum horum præcedat sequaturve: ut, *Il à des douleurs salutaires; il y à des plaisirs funestes; il y à des faux amis; il y à une humilité genereuse; il y à des vices couverts de l'aparence de la vertu.* Hæc apud Gallos hoc modo exprimuntur; in Scholis vero per dictionem, *quidam*, ut *quidam dolores sunt salutes, quedam humilitas est generosa.*

Secundo, Cum Substantivo Adjectivum per pronomen, *qui*, connectitur, ut, *Il y à de craintes qui sont raisonnables.* Sed Pronomen, *qui*, hic non impedit, quo minus Propositio sensu simplex sit, quamvis sit verbis complexum. Nam idem est ac si quis diceret
quel-

quelques Craintes, sont raisonnables : Hæque formulæ loquendi apud Gallos illis aliis, usitatioribus sunt, ut *il y à des hommes qui n'ayment qu'eux mesmes* ; *il y à des Chrestiens qui sont indignes de ce nom.*

Latini etiam nonnunquam tali verborum circuitu utuntur, sic Horatius.

Sunt quibus in Satyra videns nimis acer, & ultra Legem tendere opus.

Quod idem est ac si quis diceret *Quidam existimant me esse nimis acrem in Satyrâ* : in sacris item litteris habetur, *Est qui nequiter se humiliat.*

Hæc dictio, *omnis*, cum annexâ negatione Propositionem particularitatem redigit, cum hoc discrimine, quod apud Latinos negatio dictionem, *omnis*, debet præcedere, apud Gallos vero sequi. *Non omnis qui mihi dicit Domine, Domine, intrabit in regnum Cælorum.* *Toas ceux qui me disent, Seigneur Seigneur n'entreront point dans le Royaume des Cieux.* *Non omne peccatum est crimen ; tout pechè n'est pas crime.*

Apud Hebræos, *non omnis*, sumitur pro *nullo*, *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* : hujus ratio est, quia apud illos negatio *verbum* afficit, non vero particulam, *omnis*.

Sexta Observatio. Quas præmissimus observationes suam habent utilitatem, quando termini universalitatis vel particularitatis *omnis, nullus, aliquis*, inveniuntur, sed quando illi absunt, ut hic, *Homo est justus*, celebris apud Philosophos quæstio instituitur, an tales Propositiones, quas indefinitas vocant, sint universales ; an particulares censi debeant. Debent autem solitariae esse extra omnem orationis seriem ; vel saltem esse à dictis dicendisque an nullum sensum determinatæ : quia indubium est, sensum Propositionis alias ambiguae, posse à loquentis oratione erui.

Philosophorum pars maxima indefinitam Proposi-
tionem

tionem spectatam in se pronunciarunt pro universali esse habendam in materiâ necessariâ, pro particulari in materia contingenti.

Non me latet hæc esse Doctissimorum virorum sententiam: est tamen falsissima; è contra dicendum est, Propositionem indefinitam esse universalem in quacunq; demum materia fiat, cum aliquid de termino communi affirmatur, ac proinde in materia contingenti, non debet dici Propositio particularis, sed propositio universalis falsa. Nec aliud de iis iudicium homines ferunt natura duce, illas enim ut falsas rejiciunt, quando universaliter veræ non sunt, saltem universalitate morali, quæ in communi sermone de rebus quæ passim aguntur, sufficit.

Quis enim dicentem ferret, *Ursos esse albos; Homines nigros; Parisienses nobiles; Polonos Socinianos, Anglos Tremulos Enthusiastas.* Et tamen ex horum Philosophorum distinctione, oportet has Propositiones esse verissimas; cum enim indefinitæ sint, in materia contingenti particulares erunt. Jam verò certissimum est quosdam Ursos esse albos quales in novâ Zembla inveniuntur; quosdam homines esse nigros, nimirum Æthiopes; quosdam Parisienses esse nobiles, quosdam Polonos Socinianos & denique quosdam Anglos Tremulos. Claro itaque clarius est hujusmodi Propositiones, in quacunq; materia fiant, esse universales, sed in materia contingenti, sufficere universalitatem moralem. Veræ itaque sunt hæ Propositiones; *Galli sunt fortes, Itali suspicaces, Germani proceri Orientales voluptuosi.* Quamvis de omnibus in particulari veræ non sunt: sufficit enim in talibus maximam partem veræ sint.

Poterit itaque hic alia distinctio adhiberi, quæ ad rem magis fit, sc. has Propositiones indefinitas in materia doctrinali universales esse, ut hic *Angeli sunt in-*

cor-

corporei; in rebus vero facti & narrationibus Historicis esse particulares: ut quando in Evangelio dicitur, *Milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus*. Perspicuum enim est aliquos, non omnes *grólites* intelligi, Ratio est; res gestæ singulares, præsertim si cuidam certo tempori determinatè, assignentur, per terminum communem, ut plurimum, non exprimentur, nisi additâ aliqua particularitate, cujus distincta idea est in mente ejus, qui Propositiones facit; adeo ut, si rem rite perpendamus, tales Propositiones potius singulares debent vocari, quam particulares, ut patet ex iis quæ Parte 1. Cap. 6. & Parte 2. Cap. 4. dicta sunt de terminis sensu complexis

Septima Observatio. Hæc denique nomina *Corpus*, *communitas*, *populus*, si collectivè, ut solet, sumantur, pro integro corpore, communitate, & populo, Propositiones, quibus inseruntur, non propriè universales reddunt, nec etiam particulares; sed potius singulares. Sic quando, *Romani Carthaginenses devicerunt*; *Veneti bellum gerunt adversus Turcas*, *Judices illius Curia verum condemnaverunt*; Propositiones condo quæ universales non sunt, quæ sic unusquisque Romanus dici poterit Carthaginenses devicisse; quod falsum est: neque particulares, quia plus in illis habetur quam si dicerem aliquos Romanos Carthaginenses superasse: sed sunt singulares, quia in illis populus consideratur tanquam homo moraliter unus, plura secula vivens, tandiu subsistens, quandiu respublica durat, & non quæ non desinit agere per eos ex quibus componitur, ut homo agit per sua membra. Hinc dicere possumus, Romanos superatos à Gallis (qui Romam occupaverunt) ipsos Gallos tempore Cæsaris devicisse; per hunc unum eundemque terminum, *Romanos*, intelligentes & illos qui olim victi fuere, & eos qui alias vicere; li-

cet

cet ex iis qui olim victi fuerē, nemo fiderit inter illos qui postea vicerunt. Hic etiam obiter notari potest quam arenoso solo imitatur vana illa gloriatio, quæ Privati sese efferunt ob res præclare à popularibus gestas, quarum pars illi nulla fuerunt. Quam enim inficete auris surda sese jactaret ob oculorum perspicaciam, manuumve dexteritatem.

CAPUT XIII.

De

BINIS PROPOSITIONUM GENERIBUS AD SCIENTIAS COMPARANDAS MAXIME NECESSARIIS; DIVISIONE SC. ET DEFINITIONE: ET PRIMUM DE DIVISIONE.

Speciātim aliquid necesse erit disserere, de binis Propositionum generibus, quæ magni usus sunt in Scientiis addiscendis, *Divisione sc. & Definitione.*

Divisio est totius in omnia quæ continet distributio. Sed sicut dupliciter, *totum*, potest dici: sic etiam duo sunt divisionum genera. Alterum *totum* constat partibus realiter distinctis, quæ *integrantes* dicuntur, ex his constans proprie *totum* apud Latinos vocatur. Hujus *totius* divisio peculiari nomine *Partitio* appellatur. Sic domus in tectum, parietes, fundamentum; urbs in regiones; regnum in provincias; Homo in corpus & animam: corpus in membra dividuntur. Hujus divisionis rite faciendæ methodus sita est, in accurata, ita ut nihil omittatur, partium numeratione.

Aliud *totum* apud Latinos *omne* dicitur illiusque partes vocantur, pars subjectivæ, aut inferiora; quia
hujus-

hujusmodi totum est terminus universalis, partesque ipsius sunt subjecta, illi secundum extensionem competentia. Sic, *Animal*, hoc pacto, totum est; cujus inferiora, *homo & brutum*, in illius extensione comprehensa sunt partes subjectivæ: atque hæc proprie divisio est, quatuorque illius genera sub observationem cadunt.

Primum, quando genus dividitur per species. Sic: *Omnis substantia est corpus aut mens; Omne animal est homo aut brutum.*

Secundum; quando genus dividitur per differentias. Sic *Omne animal est rationale aut irrationale; omnis numerus aut par aut impar: omnis Propositio est vera aut falsa; omnis linea aut recta aut curva.*

Tertium, quando terminus communis dividitur per accidentia apposita, quorum capax est; vel secundum subjectorum aut temporis diversitatem: ut, *Omnis stella vel à se lucem emittit, vel mutuatur ab alio remittit. Omne corpus vel movetur vel quiescit. Omnes homines vel bene vel male se habent. Omnis gens vel vocibus utitur ad mentem experimendam, vel etiam præter voces, scripturâ.*

Quartum, quando accidens dividitur in varia subjecta. Sic *bona dividuntur in bona mentis, & illa quæ sunt corporis.*

Tres sunt regulæ divisionis. 1. Divisio debet esse integra, id est, membra divisionis debent integram termini divisi extensionem exhaurire. Sic, *par & impar*, integram *numeri* extensionem exhauriunt, cum nullus numerus sit, qui non sit aut par aut impar. Nunquam ferè sæpius in ratiocinando peccatur, quam cum non satis ad hanc regulam attenditur: Errorisque causa oritur ex eo, quod quidam termini ita creduntur oppositi, ut nihil medium videantur admittere, cum tamen revera admittant. Sic inter in-

doctum

doctum & doctum, quædam intercedit Mediocritas doctrinæ, quæ licet hominem ex indoctorum face erimat, eundem tamen eruditorum cœtibus non inferit. Sic inter sceleratum & probum, quidam medius status est, de quo dici potest, quod de Galba Tacitus, *Magis extravitia, quam cum virtutibus*. Quidam enim cum nullis enormibus vitiis teneantur, scelerari aut flagitiosi non dicuntur, qui tamen, cum nullam virtutibus operam dent, pii aut probi dici non debent: quamvis apud Deum quam maxime vitio vertatur, virtutibus carere. Inter sanum & ægrotum est hominis conditio ægrotaturientis & convalescentis. Noctem Dies excipit, sed interlucente crepusculo. Oppositorum virorum virtus media est: sic pietatem hinc inde concludunt Impietas & superstitio: Estque nonnunquam hæc media virtus duplex; sic inter avaritiam & prodigalitatem mediant liberalitas, & laudabilis parcimonia. Inter metum quoad omnia consternamur, & temeritatem qua nihil exhorrescimus, est quædam generositas quæ pericula non pertimescit, atque etiam approbanda præcautio, ea pericula devitans, quæ non nisi inconsulto adiri possunt.

Secunda Regula, quæ prioris confectaria est, docet membra debere esse opposita: sic opponuntur *par & impar, rationale & irrationale*. Sed hic notandum venit, quod prima parte dictum est; necesse scilicet non esse, ut omnes differentiæ, per quas hæc membra opponuntur, sint positivæ, sed sufficere si illarum aliqua talis sit; reliquæ verò ipsum tantum genus cum hujus differentiæ negatione. Immo hinc oritur certissima membrorum oppositio: sic brutum ab homine distinguitur per solam rationis carentiam, quæ nihil positivum est. Sic imparitas in numeris est solum negatio divisibilitatis in duas partes æquales,

æquales, Sic in *numero primo* nihil est, quod non sit in numero composito, cum utriusque mensura sit unitas: qui autem primus dicitur in hoc unice à composito differt, quod nullam aliam mensuram habeat præter unitatem.

Fatendum tamen est præstare differentias oppositas terminis positivis designare, cum id fieri potest, cum hinc clarius innotescat natura membrorum divisionis. Hanc ob causam substantiæ divisio in cogitantem & extensam præferenda & vulgatæ divisioni in materialem & immaterialem, vel in corpoream & incorpoream, hæ enim voces, *immateriale & incorporeum*, in nobis ideam valde imperfectam & confusam excitant ejus, quod per nomen *substantiæ cogitantis* multo melius significatur.

Tertia Regula à secundâ deducitur, docetque alterum membrum ita non deberi in altero includi, ut illud de hoc possit affirmari; quamvis fortasse possit alio modo includi. Nam linea in superficie est tanquam ipsius superficiæ terminus; superficies in solidò, ut illius etiam terminus. Sed hoc non impedit, quominus extensum recte dividatur in lineam, superficiem & solidum; quia affirmari non potest quod linea sit superficies, aut superficies solidum. Sed è contra dividi numerus non potest in parem, impari & quadratum, quia cum omnis numerus quadratus sit aut par aut impar; in duobus prioribus membris includitur.

Eandem ob causam dividi non debet opinio in veram, falsam & probabilem: quia omnis opinio probabilis est vel vera vel falsa. Sed dividi potest in veram & falsam; quæ denuo poterunt subdividi in certas & probabiles.

Ramus cum Ramistis plurimum adlaboraverunt ad probandum omnem divisionem debere esse bimem-

K

brem.

brem. Quod commodè fieri potest, bipartenda sane divisio erit. Sed cum in scientiarum investigatione claritas facilitasque maximè quærantur, etiam divisiones in tria plurave membra rejici non debent, quando illæ connaturaliores sunt; vel etiam si ad divisiones bimembres faciendas, opus sit aliis subdivisionibus violentis, & ut ita dicam, præternaturalibus. Sic etenim Mens obruitur grandi subdivisionum numero, quæ difficiliùs memoriæ insident, quam ipsa divisio in plura membra facta, divisionis autem præcipuus usus est mentem memoriámque sublevare. Nunquid non exempli causâ, brevius, simpliciùs magisque ad rei naturam dividitur *extensum* in lineam, superficiem & solidum? quam si cum Ramo diceremus, *Magnitudo est linea vel lineatum: lineatum est superficies vel solidum.*

Denique observandum est pari errore implicari, qui in dividendo vel nimii sunt, vel nimis parci: alteri quippe mentem non illustrant, quam alteri dissipant & confundunt. Crassotus inter Aristotelis interpres alicujus nominis Philosophus operi suo labem nimia divisionum farragine asperfit: sic etenim in illam, quam devitare nitimur, confusionem labimur. *Confusum est, quicquid in pulverem sectum est.*

CAP. XIV.

De

SUBJECTIS CONFUSIS, QUÆ TANTUM VALENT, QUANTUM DUO SUBJECTA.

AD naturam ejus quod in propositionibus *subjectum* appellatur eo melius percipiendam, operæ pretium est, ut adjiciamus observationem in operibus majoris quidem mo-

momenti quam hoc nostrum est factam, sed quæ tamen ad Logicam spectat, adeoque locum hic suo sibi jure vindicare potest.

Si nimirum duæ vel plures res similitudinem quandam habentes sibi invicem in eodem loco succedunt, & præcipue si in iis non magna apparet differentia; quamvis qui metaphysice loquuntur eas distinguere possint, non tamen distinguunt in communi sermone, sed simul eas complectentes sub idea aliqua communi, in qua non adeo apparet differentia, quæque illud tantum notat quod ipsis commune est, non secus de iis loquuntur, ac si una sit eademque res.

Ita quamvis aerem omni temporis momento mutemus, nihilominus aerem nos ambientem putamus semper eundem esse; & dicimus aerem frigidum factum esse calidum, ac si idem aer esset; cum tamen hic aer, quem frigidum sentimus, non sit idem quem jam calidum deprehendimus.

Ita de flumine loquentes dicimus: hæc aqua ante duos dies turbida erat, & jam clara est instar chrysalli; at multum abest, ut eadem sit aqua: *In idem flumen bis non descendimus* inquit Seneca, *manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.*

De corpore animantium loquimur ac si semper sit idem, licet non simus persuasi, aliquot annorum spacio interjecto minimam prioris materiæ quæ corpus illud tum constituebat partem superfuturam: Non solum tamen de eo loquimur, sed & tum, quando mente in id unice infixæ de eo sermonem facimus. Salva enim communi loquendi ratione dicere possumus: Corpus hujus animalis decem abhinc annis certis partibus materiæ compositum erat; jam autem partibus maxime diversis constat. Hæc contradicere sibi videntur, si enim partes adsunt plane diversæ, idem sane corpus non aderit. Ita est; nihilominus tamen

de eo loquimur ceu de eodem corpore. Inde autem hæc propositiones veræ sunt, quod idem terminus sumitur pro diversis subjectis in hac diversa applicatione.

Augustus de urbe Roma dicebat, se eam lateritiam invenisse, marmoream relinquere. Itidem de civitate, domo, æde sacra dicimus, quod hoc tempore destructa, alio tempore fuerit restituta. Quænam itaque illa *Roma* est, quæ modo lateritia, modo marmorea fuit? quænam sunt civitates, domus, templa quondam diruta & alio tempore restituta?

Hæc *Roma* lateritia num eadem est ac *Roma* marmorea? minime, sed mens certam sibi fingit ideam *urbis Romæ* confusam, cui hæc duas tribuit qualitates, esse lateritiam hoc, & marmoream alio tempore. Quod si postea propositiones inde construuntur, & c. g. dicatur, *Romam*, quæ ante Augustum lateritia fuit, mortuo eo factam esse marmoream; vox *Roma* quæ unicum tantum subjectum esse videtur, nihilominus duo denotat subjecta vere diversa, sed quæ tamen sub idea *Romæ* confusa continentur, quæ causa est, quare mens diversitatem subjectorum non adeo cognitam habet.

Ex iisdem, in libro unde hæc desumpsimus, lumen affertur affectatæ illi obscuritati quam Theologi sibi videntur invenisse in hac propositione: *hoc est corpus meum*, quam nemo lumen sensus communis secutus in verbis istis invenerit. Sicuti enim nemo dixerit hanc esse propositionem admodum obscuram difficilemque intellectu si quis dixerit de templo olim incendio consumpto & postea reparato, hoc remplum decem ante annos combustum & spacio unius anni restitutum fuit; Ita quoque nemo asserere poterit, hanc propositionem aliqua obscuritate laborare hoc *quod hoc momento panis est, alio momento est corpus meum*. Concedimus quidem non esse idem *hoc*, diversis

sis

sis hifce momentis, uti templum combustum & templum restauratum non est idem vere templum: Sed mens, quæ & panem & corpus Christi concipit sub idea aliqua communi objecti præsentis quod per hoc exprimitur, huic objecto vere duo attribuit, quodque non est unum nisi unitate aliqua confusa, esse panem certo aliquo momento, & esse corpus Christi alio momento. Eodem modo dum de hoc templo combusto & de hoc templo restituto mens sibi fingit communem ideam templi, ideæ huic confusæ duo attributa addit quæ eidem subjecto convenire nequeunt.

Hinc sequitur, nulla difficultate laborare hanc propositionem: *hoc est corpus meum*, si eam ad mentem Pontificiorum assumamus; quia summam quasi continet hujus propositionis luce clarioris: *hoc, quod est panis in hoc ipso momento, est corpus meum hoc alio momento*, & quia mens supplet omne, quod expressum non est. Quemadmodum enim in fine primi libri annotavimus, si quis utitur pronomine demonstrativo *hoc*, ad designandam rem aliquam in sensu incurrentem, idea per pronomen præcise producta manet confusa sed mens ei claras & distinctas adjicit ideas ex sensibus deductas per formam propositionis incidentis. Ita Christo vocem *hoc* pronuntiante, mens Apostolorum illi adjiciebat, *quod est panis*; & quemadmodum videbat esse panem in hoc momento, ideo & tempus addebat, & ita vox *hoc*, hanc ideam producebat *hoc quod est panis hoc ipso momento*. Eodem modo si dicit quod *hoc sit corpus ipsius*; illi mente conceperunt, quod *hoc sit corpus ipsius in hoc momento*. Ita expressio *hoc est corpus meum* hanc integram in mente Apostolorum, formavit propositionem; *hoc quod est panis in hoc momento, est corpus meum in hoc alio momento*. Cumque hæc propositio clara sit, sane & brevis ejus summa quæ ideæ nihil demit, clara erit.

Et quod ad difficultatem a Theologis oppositam at-
tinet, quod eadem res non possit esse panis & corpus
Christi, quoniam ea pariter respicit propositionem la-
tius explanatam; *hoc, quod est panis hoc ipso momento
est corpus meum alio hoc momento* &c propositionem ab-
breviatam: *hoc est corpus meum*, patet, frivolam esse
cavillationem, ei æquiparandam quam quis hisce pro-
positionibus objicere possit: Hoc templum combu-
stum fuit hoc vel illo tempore & restitutum est alio
tempore; omnesque illæ difficultates tolli possunt per
hunc modum concipiendi plura subjecta distincta sub
eadem idea, quæ efficit ut item terminus modo su-
matur pro hoc, modo pro alio subjecto; ita ut mens
ne sentiat quidem hunc transitum ab uno subjecto ad
aliud. Cæterum nostrum non est quæstionem illam
gravissimam hoc loco decidere, quomodo intelligen-
da sint hæc verba: *hoc est corpus meum*; num sensu fi-
gurato, an proprio & reali. Non enim sufficit si pro-
bamus propositionem aliquam certo sensu posse acci-
pi, sed hoc præterea probandum, eam hoc sensu ac-
cipi oportere. Cum autem sint quidam Theologi
qui ex principiis logicæ falsissimæ enixe contendunt,
verba Christi sensum Pontificiorum recipere non posse;
non ab re erit hoc loco paucis demonstrasse, sen-
sum, quo Pontificii ea verba interpretantur, clarum
esse, ratione non destitui, & cum communi homi-
num sermone convenire.

CAP. XV.

De

EA PROPOSITIONE QUÆ DEFINITIO REI DICITUR.

PArte prima fusissime à nobis actum est de defi-
nitione nominis, ostensumque illam non esse
cum definitione rei confundendam. Est enim defi-
defi-

definitio nominis arbitraria, cum definitio rei extra arbitrium nostrum sita sit. Nobis namque illa exhibet quod vera rei Ideâ continetur, ac proinde principii vicem nequit sustinere; sed & Propositio quæ & rationibus sæpe confirmari debet, & oppugnari potest: nobis itaque de hoc postremo definitionis genere instituendus est sermo.

Definitionum rei duæ sunt species, altera accuratior cui *definitionis* nomen competit, minus accurata altera, quæ *descriptio* dicitur.

Quæ accuratior est naturam rei per attributa essentialia explicat, quorum illud quod commune est *genus* appellatur; quæ verò proprio, *differentia*.

Sic *homo* definitur *animal rationale*; *Mens substantia cogitans*; *Corpus*; *substantia extensa*; *Deus ens perfectissimum*. Videndum quantum fieri potest; ut *genus* in definitione sit *genus proximum*, non autem remotum.

Instituitur aliquando definitio per partes integrantes; sic *Homo* definitur *ens compositum ex mente & corpore*. Sed etiam tunc aliquid ponitur quod generis locum supplet, ut hic, *Ens compositum*; reliqua pro *differentia* sint.

Minus accurata definitio, *descriptio dicta*, ea est quæ rem nctam facit per *accidentia*, propria, atque ita determinat, ut nobis possimus illius Ideam formare, quæ illam ab omni aliâ re distinguat.

Hoc pacto plantæ, fructus, animalia describuntur per figuras, magnitudines, colores, atque alia familia *accidentia*. In hoc descriptionum genere Poetæ & Oratores plurimi sunt.

Aliæ etiam definitiones sive descriptiones fiunt per causas, materiam, formam, finem, &c. sic definitur horologium. *Machina ex ferro, variis rotis con-*

stans, quarum motus regularis idoneus est ad horas indicandas.

Tria requiruntur ad perfectam definitionem: 1. debet esse universalis: 2. propria: 3. clara.

1. Debet esse universalis, id est, debet totum definitum comprehendere: hinc vulgata temporis definitum comprehendere: hinc vulgata temporis definitio sc. *Mensura motus*, peccat: quia verissimum est tempus mensuram esse non minus quietis quam motus: non minus etenim dicimus res tanto tempore fuisse in quiete, quam in more: adeo ut probabile sit tempus nihil aliud esse quam rei cujuscunque in quocunque statu durationem.

2. Debet esse propria, id est, debet uni definito convenire, hinc peccat vulgata elementorum definitio, quâ definiuntur *Corpora simplicia corruptibilia*: quia cum corpora cœlestia, (etiam ex placitis horum Philosophorum) non minus simplicia sint quam ipsa Elementa; ratio nulla suadet non debere in Cœlis mutationes accidere iis analogas quas hic super terram cernimus. Quinimo (ut missos faciamus Cometas, quos jam constat è terrenis exhalationibus non concrecere, ut Aristoteli quondam visum) etiam in Solæ detectæ sunt maculæ, quæ licet mole multo majores, nostratium nubium instar, coguntur ac dissipantur.

3. Debet esse clara, id est, debet Ideam rei definite reddere clariorem & distinctiorem, nobisque illius naturam fieri potest, propalare, ita ut nobis usui esse possit, ad præcipuas proprietates inde demonstrandas & hoc illud est, quod in definitionibus condendis palmarium est; & in quo definitionum Aristotelicarum pars magna peccat.

Quis enim clarius naturam motus intellexit opere hujus definitionis, *Actus entis in potentiâ prout in potentiâ*

sentia: Nunquid non Idea motus nobis à Natura indita centies clarior est? quibus demum proprietatibus explicandis profuit illa definitio?

Nec sane huic præferendæ sunt, quatuor illæ definitiones decantatæ totidem primarium qualitatum: *sicci, humidi, calidi & frigidi*.

Aristoteli siccum est, quod suo termino facile continetur, difficulter alieno; humidum quod difficulter suo termino continetur, facile alieno.

Ast 1. Hæ definitiones melius quadrant corporibus duris & liquidis quàm humidis & siccis. De aere dicimus quod hic humidus sit, illic siccus, quamvis nunquam non facile alienis terminis contineatur, cum corpus liquidum sit. Insuper concipi non potest quomodo Aristoteles dixerit ignem, id est, flammam esse, secundum hanc definitionem, siccam, cum facile alterius terminis sese accommodet: unde etiam à Virgilio liquidus dictus est, & *liquidi simul ignis*. Nugæ sunt quod Campanella dicit, inclusum sc. ignem aut *rumpere*, aut *rumpi*. Hoc enim non accidit ob prætensam siccitatem, sed quia suo ipsius fumo, excluso aere suffocatur. Hinc optimè alienis terminis se accommodabit, modo spiraculum fiat per quod expiret quos continuò emittit, fumos.

Jam vero calidum definitur ab Aristotele quod *congregat homogenea, & disgregat heterogenea*: Frigidum quod *congregat heterogenea, & disgregat homogenea*.

Hæc quidem aliquando frigido & calido conveniunt, sed non semper; nec quidquam profunt ad illarum causarum investigationem, ob quas corpora dicimus vel calida vel frigida. Adeo ut jure merito dixerit illustrissimus Verulamius, hujusmodi definitiones similes esse illis, quibus quis definiret hominem esse *animal calceamen a consuens, aut vites putant*. Idem Philosophus naturam definit *principium motus & quietis*

ejus in quo est. Innititur hæc definitio opinioni, quam præceperat, corpora nimirum naturalia in hoc differre ab artificialibus, quod illa in seipsis sui motus principium haberent, hæc moverentur ab extrinseco. Cum è contra evidens sit atque extra omnem dubitationem nullum omnino corpus suum sibi motum posse imprimere: Cum enim materia indifferens sit ad motum & ad quietem, ad horum alterutrum determinari nequit, nisi à causâ extrinsecâ; & cum in infinitum procedi non possit, necessariò concluditur Deum materiæ motum primò indidisse, eumque etiamnum conservare.

Celebris illa animæ definitio, *Actus primus corporis organici naturalis potentiâ vitam habentis*: vitiis pluribus laborat. 1. Nondum constat quid definire voluerit: si enim animam, quatenus homini, ceterisque animalibus communis est, Chimeram sane definiunt, cum nihil sit utrisque commune. 2. Terminum obscuriores explicuit: ut cætera omittam, fidem faciat unicum illud verbum, *Vita*, cujus notio non minus confusa est, quàm notio animæ; imò utraque perinde ambigua est & æquivoca.

En regulas definitionis & divisionis! quamvis autem nihil in Scientiis utilius sit quam bene dividere & bene definire; hic tamen de illis protrahenda oratio non est, cum multo magis debeant à rei tractatæ cognitione, quam à regulis Logicalibus.

CAPUT XVI.

De

PROPOSITIONIBUS IN QUI-
BUS NOMINA RERUM SIGNIS
TRIBUUNTUR.

IN prima parte diximus, quod quædam ex ideis pro objecto habeant res, aliæ signa : Ex his igitur ideis signi cum vocibus connexis si propositio componenda est, accidit aliquod dignissimum ut hoc loco sub examen vocetur, cum proprie ad logicam pertineat; hoc est, quod de iis nonnunquam res significatæ affirmantur: proficitque scire, quando hoc juste fieri possit præcipue respectu signorum institutionis; quod enim ad signa naturalia pertinet, ea nihil habent difficultatis, cum ex respectu visibili inter huiusmodi signa & res clarissime pateat, quod, si quis de signo rem signatam affirmat, non asseratur, hoc signum vere esse hanc rem, sed esse huius rei tantum signum & figuram. Et ita sine verborum ambagibus dici potest de imagine Cæsaris: hic est Cæsar; & de mappa Geographica Italiæ, quod hæc sit Italia. Quamobrem opus erit, ut hanc regulam per quam res signatas de signis ipsorum affirmare possumus, tantummodo examinemus respectu signorum institutionis, quæ sensum quo hæc propositiones sint intelligendæ non adeo aperto respectu indicant; & idem hoc quamplurimis controversiis & disceptationibus ansam præbuit.

Quidam etenim existimant hoc iadistincte fieri posse, & ad demonstrandam probabilitatem alicujus propositionis in sensu figuræ & signi sumptæ sufficere, si dicant, non inconfuetum esse, ut signis tribuatur nomen rei significatæ, in quo tamen falluntur: innu-
mere

meræ enim sunt propositiones quæ ineptæ plane & inusitatæ evaderent, si quis signis tribueret nomen rerum signatarum: id quod facere nunquam solemus, quia sunt inusitatæ. Ita si quis certo sibi persuaserit, quod certæ res longe alias significarent, ille sane stolidè ageret, si, cum neminem alium de hac sua mente certiore reddiderit, sibi sumserit libertatem signis istis phantasiæ suæ impresis tribuendi nomen harum rerum, & e. g. dicendi, quod lapis sit equus, & quod asinus aliquis sit Rex Persiæ, quia ipse hæc signa ipsis in mente sua destinaverit. Prima itaque regula quam hac in re sequi debemus, hæc est, non indistincte licitum esse nomina rerum signis tribuere.

Altera quæ ex priori fluit, est, quod sola terminorum inconvenientia evidens non sufficiens sit ratio quæ ablegare animum possit ad sensum signi, & inde inferendi, quod propositio quæ propriæ sumi nequit explicari debeat in sensu signi.

Alias nullæ harum propositionum essent inusitatæ; quia & impossibiles essent in sensu proprio, & facile relaberemur ad sensum signi, quod tamen ita non est. Quis enim æquo ferret animo, si quis nulla alia re præsupposita, secreta aliqua opinione ductus, dixerit mare esse cælum, terram esse lunam, arborem esse Regem? Quis non videt, hanc esse proximam viam qua quis nomen inepti & stolidi hominis consequi possit, si quis hujus modi loquendi autor existere velit? opus itaque est, ut ille ad quem sermo dirigitur certa ratione præparetur, ut quis postea hujusmodi propositionibus iuste uti possit; ubi hoc notandum, quasdam ex hisce præparationibus esse certo insufficientes, alias certo sufficientes.

I. Respectus remotiores qui sensibus non apparent, neque ipsi menti primo intuitu occurrunt, quique per meditationem demum elucent, nullo modo suffi-

sufficiunt, ut signis illico nomen rerum signatarum tribui recte possit. Ita enim nullæ fere res in-ter quas tales respectus reperiri non possent : Ne-minique oblcurum est, quod respectus atque simili-tudines non statim in oculos incurrentes non suffi-ciant ad id, ut mens ad sensum figuræ perducatur.

2. Non sufficit, ut signo nomen rei significatæ in primo statim themate quod de ea proponitur tribui possit, si quis scit eos, ad quos sermo dirigitur, illud jam pro signo alterius rei plane diversæ reputare. Scimus e. g. Laurum signum esse victoriæ, & Oleam pacis; his autem licet probe cognitis, nemo induci-tur ut approbet sermonem illius, qui laurum Regi Chinesium, oleam Turcarum Imperatori ceu si-gnum in animo suo destinaverit inque horto deam-bulans alteri dixerit : En, hæc laurus est Rex Chinen-sium, & hæc olea est Imperator Turcarum.

3. Quævis præparatio quæ mentem tantummodo in expectatione magnæ alicujus rei constituit, ita ta-men eam non præparat, ut certam rem tanquam si-gnum consideret. nullo modo sufficit, ut hinc signo nomen rei primâ institutione per id significatæ jure tribui possit. Ratio ejus patet, quoniam non adest directâ & propinqua consequentia inter ideam magnitudinis & ideam signi; & ita una mentem non du-cit ad alteram.

Sed hæc præparatio certo sufficiens est, ut signis nomen rerum tribui possit, si quis cognoscit, eorum ad quos sermo instituitur, mentem dum certas res ceu signa considerat de eo tantum esse sollicitam, ut sciat, quidnam significant.

Ita Josephus Pharaoni respondere potuit, septem vaccas pingues & septem spicas plenas quas per som-num viderat, esse septem annos abundantes, & septem vaccas macras, septemque spicas aridas esse septem annos

annos steriles; quoniam probe noverat Pharaonem de hoc tantum esse sollicitum, sibi que ipsi hanc movere quæstionem: Quidnam est quod vaccæ hæ pingues & macræ, hæ spicæ planæ & aridæ significant?

Ita Danieles optime respondit Nabuchodonosori, eum esse caput illud aureum, quia ipsi proposuerat somnium quod viderat, scilicet statuam cui caput erat aureum, ejusque significationem ex Daniele quæfiverat.

Ita si quis proposuit parabolam, eaque jam est explicanda, cum ii, ad quos sermo dirigitur omnia quibus parabola constat considerent tanquam signa, in explicatione cujuslibet partis signo nomen rei signatæ recte dari potest.

Ita Deus cum Ezechieli prophetæ per visionem seu *in spiritu* monstrasset campum mortuis repletum & propheta visiones ab eo quod vere existit distinguens eas tantum ceu signa accipere consuevisset; DEUS clare admodum ipsi dixit, *hæc ossa esse domum Israel*, h. e. significare domum Israel.

En præparationes certas; & cum alia exempla non occurrant in quibus in confesso sit, nomen rei signatæ signo esse tributum, præter ea in quibus illæ reperiuntur; hoc inde axioma de sensu communi elici potest. Signis nomen rerum non tribui, quam si supponi recte potest, ea jam pro signis reputari, & si videmus aliorum mentes sollicitas esse, ut sciant non quæ sint, sed quidnam significant signa.

Cum autem pleræque regulæ morales patiantur exceptiones, dubitari posset, numne & in hac regula unico casu exceptioni locus sit?

Nimirum, si res significata talis est, ut aliquo modo exigat signum per quod denotetur, ita ut quamprimum vox hujus rei est pronunciata, mens illico percipiat, subjectum cui ea jungitur ad eam designandam esse

esse destinatum. Ita cum fœdera per signa certa externa notari soleant & vox *fœderis* de re aliqua externa affirmetur, mens sibi persuadere possit quod vox ea de hac affirmetur ceu de suo signo; uti si sacrae literæ dicunt *circumcisionem esse fœdus*, fortassis hoc mirum non videtur; vox enim fœderis ideam signi transfert ad rem cui adjuncta est. Et quemadmodum ille qui propositionem aliquam auribus percipit, attributum & attributi, qualitates mente concipit antequam illud cum subjecto connectat; ita quis existimare possit, ejus animum qui hanc audit propositionem: *Circumcisio est fœdus*, abunde esse præparatum, ut intelligat, circumcisionem non esse nisi signum fœderis, cum vox *fœderis* ipsi occasionem ad hanc ideam formandam suppeditaverit, non antequam pronunciata, sed antequam in mente ipsius cum voce *circumcisionis* juncta fuit.

Dixi, aliquem existimare posse, eas res quæ ob paritatem rationis exigunt, ut per signa denotentur, esse exceptionem a regula quam supra adstruximus, quæ requirit, ut præcedat præparatio per quam efficitur, ut signum vere pro signo reputetur, quo deinde res signata de eo affirmari recte queat: quoniam & contrarium ejus nobis persuadere possumus

Nam 1. hæc propositio, *Circumcisio est fœdus*, non continetur in sacra scriptura, quæ ita loquitur. *Ecce, fœdus quod inter vos, posteros vestros & me firmum esto; omne masculinum inter vos circumcidetur.* Quæ verba non asserunt circumcisionem esse fœdus, sed circumcisio iis præcipitur ceu conditio fœderis: non quidem negamus, Deum hanc conditionem requisivisse, ut circumcisio signum sit fœderis id quod versus subsequens docet, *ut sit insignum fœderis*; Quod tamen ea signum esse possit, opus erat, ut eam observandam præciperet, eam fœderi conditionem adjiceret, & hoc est quod versu præcedente continetur.

2. Hæc

2. Hæc verba S. Lucæ, *hic calix novum fœdus est in meo sanguine*, quæ etiam allegantur, minus adhuc evidentes sunt ad stabiliendam hanc exceptionem; Nam ipsa verba Lucæ si latine reddantur, ita sonant: *hic calix est novum testamentum in meo sanguine*. Cum autem vox testamenti non tantum ultimam testatoris voluntatem, sed præterea documentum ejus & scripturam quæ eam indicat proprie significet; non sane per figuram aliquam calix sanguinis Christi *testamentum* appellatur, quia proprie nota, pignus, & signum erat ultimæ Christi voluntatis, instrumentum seu documentum novi fœderis.

Quicquid id sit; cum hæc exceptio partim dubia sit, partim perrara; & perpaucæ res per se exigant, ut per signa denotentur, hæc non obstant ufui regulæ & quo minus reliquis rebus omnibus applicetur, quibus hæc non inest qualitas, quasque nemo per signa institutionis designare solet. Hoc enim æquitatis principium in mentem nobis revocandum est, quod licet pleræque regulæ pariantur exceptiones, firmæ tamen permaneant in iis rebus quæ exceptionibus istis non sunt comprehensæ.

Ex hisce principiis ardua illa decidenda est quæstionum verbis hisce, *hoc est corpus meum*, sensus figuratus tribui possit? Vel potius ex hisce principiis eam propositionem ita deciderunt omnes populi omnesque nationes, in sensu reali & puro ea verba accipientes, omni figura penitus exclusa. Apostoli enim cum panem non considerarent ut signam adeoque nec de significatione ejus essent solliciti, Christus, si tum signo nomen rei tribuisset contra morem ab omnibus hominibus receptum locutus fuisset, eosque decepisset. Forsitan id quod agebatur tanquam arduam aliquam rem considerare potuerunt; sed hoc non sufficit.

Plura

Plura, quæ de hisce signis, quibus nomen rerum tribui solet observanda essent, non occurrunt, præter id, quod expressiones, in quibus nomen rei ad signum denotandum adhibetur, veluti si tabula Alexandri nomine Alexandri appellatur, probe sint distinguendæ ab illis in quibus signum per nomen ipsi proprium vel pronomen denotatur, & de eo affirmatur res significata. Hæc enim regula, quæ requirit, ut mens eorum ad quos sermo instituitur, signum aliquod pro signo jam reputet, & tantum scire desideret, cujusnam signum sit, nullo modo ad primum genus expressionum pertinet, sed tantum ad secundum, ubi expresse de signo affirmatur res signata. His etenim expressionibus utimur tantum ad indicandum illis ad quos loquimur, quidnam hoc signum significet: quod tamen non facere solemus, nisi satis sint præparati animi, ut ipsis persuaderi possit, signum non esse rem significatam nisi tantum per significationem & figuram.

CAPUT XVII.

De

CONVERSIONE PROPOSITIONUM: UBI PENITUS INQUIRITUR INNATURAM NEGATIONIS ET AFFIRMATIONIS A QUAE HÆC CONVERSIO DEPENDET: ET PRIMO DE NATURA AFFIRMATIONIS.

QUAE hic sequuntur capita intellectu difficiliora sunt, ac proinde poterunt omitti ab iis qui nolunt mentem rerum parum utilium speculatione exercere; quippe ad Theoricam tantum hæc spectant.

L

Quæ

Quæ mihi de conversione Propositionum dicenda erant, ad hunc locum reservavi, cum ex iis ea omnia pendeant, quæ parte sequenti de argumentatione dicenda erunt. Non enim oportuit hanc materiam nimium separari ab eâ, quæ de ratiocinatione est: ut autem illam accuratè tractemus, eorum nonnulla erunt resumenda, quæ antea de affirmatione & negatione dicta sunt: quin etiam tam hæc, quam illa penitus inspicienda, & explicanda.

Certum itaque est nos non posse Propositionem aliis manifestare, nisi duas Ideas adhibeamus, quarum altera subjectum sit, altera attributum, uti & particulam denotantem unionem, quam mens nostra inter illa duo concipit.

Hæc autem universalius exprimi non possunt, quam per verba quibus utimur, cum quicquid affirmamus, dicentes, *hoc est illud*.

Hinc palam est, naturam affirmationis esse unire, & ut ita dicam, identificare subjectum cum prædicato; hoc enim significatur per particulam illam, *est*.

Deducitur etiam de naturâ affirmationis esse prædicatum unire ei omni quod in subjecto est, secundum illam, quam in Propositione habet, extensionem. Sic quando dico, *omnem hominem esse animal*, affirmo illud omne quod est *homo*, esse etiam animal ac proinde concipio *animal* inesse omnibus hominibus.

Quod si dicam *aliquis homo est justus*; non unio iusti attributum omni, sed solum alicui homini.

Sed repetendum hic quod prius dictum est, esse, sc. distinguendum inter Ideas comprehensionis & extensionis: Comprehensio etenim denotat omnia attributa contenta in Ideâ; extensio verò subjecta quæ hanc Ideam continent.

Nam hinc sequitur Ideam semper affirmari secundum

dum comprehensionem : sublato etenim essentialium attributorum aliquo, idea ipsa destruitur prorsus & annihilatur, cum eadem idea non maneat; ac proinde affirmatum semper affirmatur secundum id omne, quod in se comprehendit. Si quando dico *Rectangulum est parallelogrammum*, de rectangulo id omne affirmo quod comprehenditur in Idea parallelogrammi. Nam si pars aliqua hujus Ideæ illi non conveniret, sequeretur integram Ideam illi non convenire, sed tantum partem; ac proinde parallelogrammum integram sui ideam significans non affirmari, sed negari de rectangulo deberet: huic basi innititur omnium argumentorum affirmativorum validitas.

Ex dictis è contrà sequitur Ideam attributi non sumi secundum totam suam Extensionem, modò ejus extensio major sit extensione subjecti.

Nam si dico, *omnes impudicos esse damnatos*; non tamen dico illos esse omnes damnatos seu integrum numerum damnatorum exhaurire, sed ajo illos tantum esse è damnatis aliquos.

Ac proinde cum per affirmationem Idea prædicatæ ponitur in subjecto (seu identificatur cum illo) subjectum propriè illud est, quod prædicati extensionem in Propositione affirmativâ determinat; atque identitas per illam designata, prædicatum respicit tantâ extensione circumscriptum quanta est subjecti extensio, non prout generaliore habet; *si tamen tale habeat*. Num verum est omnes Leones animalia esse, id est, unumquemque Leonem Ideam animalis habere, non tamen verum est Leones esse omnia animalia, sive nullum esse animal præter Leones.

Dixi attributum circumscribi vel restringi, nec sumi prout universalior extensionem habet, si tamen talem habeat. Si enim circumscribatur per sub-

jectum, si subjectum non minus universale sit quam attributum, palam est illud omnem suam universalitatem habiturum, cum tantam habiturum sit; quanta est universalitas subjecti, & supponitur majorem ex sua natura habere non posse.

Ex dictis colligi possunt hæc quatuor axiomata certissima.

Axioma 1.

Attributum in Propositione affirmativa ponitur in subjecto secundum omnem extensionem quam subjectum habet in eadem Propositione: id est, si subjectum universale sit, attributum concipitur in omni extensione subjecti; si particulare, attributum concipitur secundum partem ejusdem extensionis. Exempla superioris allata adiri possunt.

Axioma 2.

Attributum Propositionibus affirmativa affirmatur secundum integram Comprehensionem: id est, secundum omnia attributa: hujus probatio ex superioribus petenda.

Axioma 3.

Attributum Propositionis affirmativa non affirmatur secundum integram extensionem, si hæc per se major sit extensione subjecti: & hujus probatio habetur ex dictis.

Axioma 4.

Attributi extensio restringitur per extensionem subjecti, ita ut partem tantum illam suæ extensionis significet, quæ subjecto convenit. Sic cum dicimus homines esse animalia; animalis nomen non jam omnia omninò animalia significat, sed tantum illa, quæ sunt Homines.

CAP. XVIII.

De

CONVERSIONE PRO-
POSITIONUM AFFIRMATI-
VARUM.

Propositio converti dicitur, cum subjectum in attributum, vel attributum mutatur in subiectum, ita tamen ut Propositio non desinat esse vera, si prius vera fuerit : vel potius ita ut necessariò sequatur ex ipsa conversione veram esse, supposito quod prius talis fuerit.

Jam verò ex dictis elucescit quomodo facienda sit hæc conversio. Nam impossibile est, ut quidpiam jungatur uniaturque alteri, nisi vicissim hoc illi etiam uniatur & jungatur. Nam optimè sequitur si A, uniatur cum B, quod etiam ipsum B, unitum erit cum A. Impossibile quippe erit concipere duas res identificatas, hoc est, perfectissimè unitas nisi hæc unio sit reciproca, id est, nisi affirmari possit de utrisque terminis, quod sint uniti eo modo, quo uniti dicuntur. Et hoc illud est quod conversionem dicimus.

Sic quemadmodum in Propositionibus particularibus affirmativis, qualis, v. g. hæc, *aliquis homo est justus*, tam subjectum quam prædicatum particularia sunt ; subjectum sc. per notam particularitatis indicem, prædicatum vero, quia restrictâ per subjectum extensione, illam tantum justitiam significat quæ in aliquo homine est : ita evidens fit : *sc. aliquis homo identificatur cum aliquo justo, aliquem item justum identificari cum aliquo homine* ; ac proinde ad conversionem hujus generis Propositionum, prædicatum simpliciter mutandum esse in subjectum, servata particularitatis nota.

Idem etiam dici potest de Propositionibus univer-

salibus affirmativis, quia in illis subjectum tantum universale est; id est, sumitur secundum integram extensionem, cum è contra attributum limitatum sit & restrictum; ac proinde cum mutandum erit in subjectum per conversionem, servanda tantummodo erit eadem restrictio, addita aliqua nota, qua ne latius pateat, determinetur. Sic cum dico, *homo est animal*; unio Ideam *hominis* cum Idea *animalis*, ad Solos homines restricta: atque adeo cum hæc unio invertenda erit, ab *animali* sc. incipiendo, de quo postea *homo* prædicetur, eadem tantum primi termini servanda est restrictio, & ad tollendam erroris occasionem, addenda restrictionis nota.

Ex eo tamen quod Præpositiones affirmativæ converti non possint nisi in particulares affirmativas, non debemus concludere illas minus propriè converti quam alias. Nam cum constant subjecto universali & prædicato limitato & restricto, palam est eas cum convertuntur, hoc est, cum prædicatum mutatur in subjectum, habere subjectum limitatum, id est, particulare.

Hinc de duci possunt hæ duæ Regulæ.

Regula 1.

Propositiones universalis affirmativæ possunt converti, nota particularitatis adjecta prædicato, cum sit subjectum.

Regula 2.

Propositiones particulares affirmativæ convertuntur sine ulla additione vel mutatione: id est, non particularitatis, quæ prius subjecto apponebatur, apposita prædicato, quod in conversione fit subjectum.

Palam est hæc duas Regulas ad unicam posse reduci, qua ambæ comprehenduntur.

In omni Propositione affirmativa, si prædicatum, quod
restrin-

restringitur, mutandum fit in subjectum, retinenda erit restrictio, ac proinde addenda erit nota particularitatis; sive primum subjectum universale fit, sive particulare.

Nihilominus sæpe accidit ut Propositiones universales affirmativæ converti possint in alias universales affirmativas. Sed hoc solum fit, cum prædicatum per se latius non patet ipso subjecto; ut cum *differentia* vel *proprium* affirmatur, de specie, vel definitio de definito Tunc enim prædicatum, cum non limitetur, sumi potest in conversione non minus universaliter quam ipsum subjectum. Sic *omnis homo est rationalis & omne rationale est homo.*

Sed cum hæ conversiones veræ tantum sint in aliquibus casibus, non annumerantur veris conversionibus, (quæ certæ & infallibiles esse debent ex ipsa terminorum dispositione.)

CAP. XIX.

De

NATURA PROPOSITIONUM NEGATIVARUM.

Natura Propositionis negativæ clarius exprimi non potest, quam si dicatur in hoc consistere, quod *unum* concipiatur *non esse aliud.*

Sed ut hoc non sit aliud, necesse non est, ut nihil commune habeat, sed sufficit si omnia non habeat, quæ sunt in altero. Sic ut brutum non sit homo, sufficit ut careat illorum aliquibus, quæ sunt in homine; non vero necesse est ut nihil habeat, quod est in homine. Hinc deducitur.

L 4

Axioma

Axioma 5.

Propositio negativa non negat de subjecto omnes partes contentas in comprehensione prædicati, sed tantum ideam totalem & integram ex omnibus sc. attributis simul unitis compositam.

Si affirmavero materiam non esse substantiam quæ cogitet; non tamen dixero illam non esse substantiam, sed tantum non esse *substantiam cogitantem*; quæ est idea totalis & integra, quæ de materia negatur.

Aliter prorsus sese res habet de extensione Ideæ: nam Propositio negativa negat de subjecto Ideam attributi secundum suam extensionem, & ratio evidens est; nam ut quid sit subjectum alicujus Ideæ & comprehensum in ejus extensione, aliud non requiritur, quam ut illam Ideam includat: ac proinde cum dicitur quod Idea non includit aliam Ideam, hoc est, quod negatur de illa, simul dicimus illam non esse ex illius Ideæ subjectis.

Sic cum dico, *homo non est ens insensibile*, simul dico hominem esse nullum ex entibus insensibilibus; ac per consequens de eo nego omnia insensibilia & hinc deducitur hoc alterum.

Axioma 6.

*Prædicatum Propositionis negativæ semper est universale. Quod clarius efferri potest sic: Omnia inferiora alicujus Ideæ, quæ negantur in altera, etiam negantur de hac ipsa Ideæ: id est, Idea semper negatur secundum omnem suam extensionem, Si triangulum negatur de quadrato; quicquid triangulum est, de quadrato negabitur. Hæc Regula in Scholis effertur his verbis eundem sensum habentibus; *negato Genere, negatur Species. Quia Species est subjectum gene-**

generis, ut homo animalis, ac proinde in ejus extensione continetur.

Non tantum Propositiones negativæ negant prædicatum de subiecto secundum integram extensionem prædicati, sed etiam secundum integram extensionem, quam subiectum habet in Propositione: id est, negas universaliter, si universalis sit; particulariter, si particularis. Si enim dico, *nullus improbus est Beatus*; omnes beatos nego de omnibus improbis: & si dico, *aliquis Doctor non est doctus*, doctum nego de aliquo Doctore. Hinc habemus.

Axioma 7.

Omne prædicatum quod de subiecto negatur, negatur de eo omni quod continetur in extensione, quam subiectam habet in Propositione.

CAPUT XX.

De

CONVERSIONE PROPOSITIONUM NEGATIVARUM.

Impossibile est totalem separationem facere, quæ mutua & reciproca non fit. Evidens namque est si dixerò, *nullum hominem esse lapidem*, dicendum vicissim, *nullum lapidem esse hominem*. Nam si aliquis lapis esset homo: hic homo esset lapis; atque adeo verum non esset *nullum hominem esse lapidem*. Hinc sancitur hæc.

Regula 3.

Propositiones universales negativæ converti possunt, simplici mutatione prædicati in subiectum, eandem universalitatem habens, quam habuerat subiectum Propositionis convertendæ.

L 5

Nam

Nam prædicatum in propositionibus negativis semper sumitur universaliter; quia negatur secundum omnem suam extensionem, ut superius ostensum est.

Sed ob eandem rationem fieri non potest conversio Propositionum particularium negativarum. Dicitur enim Ex. ca. non potest quod *aliquis Medicus non sit homo*; quia affirmari potest quod *aliquis homo non sit Medicus*. Hoc oritur ex natura negationis modo explicatae, ut insinuavi, quod in eo consistit, quod prædicatum Propositionis negativæ sumatur semper universaliter secundum totam suam extensionem, adeo ut cum subjectum particulare sit prædicatum per conversionem Propositionis negativæ particularis, fiat etiam universale, naturamque mutet contra Regulas veræ conversionis per quas non licet mutare restrictionem extensionemve terminorum: sic in hac Propositione, *Aliquis homo non est Medicus*: vox homo sumitur particulariter: sed in hac illegitima conversione, *aliquis Medicus non est homo*; sumitur universaliter.

Nullatenus autem sequitur ex eo quod *Medicus* negetur de aliquo homine, ut in hac Propositione, *Aliquis homo non est Medicus*, vel, quod in hac alia, trianguli Idea negetur de aliqua figura, *Aliqua figura non est triangula*: nullatenus, inquam, sequitur aliquos Medicos non esse homines, vel aliqua triangula esse, quæ non sint figuræ.

Finis Partis Secundæ.

LOGI-

LOGICÆ

PARS TERTIA.

De

DISCURSU SIVE DE RATIOCINATIONE.

Uam de ratiocinationis regulis, aggredimur, inter Logicæ Partes, Pars præcipua censetur, atque unica fere est, quæ aliqua accurate tractatur. Ast subitendum an sit æque, ac creditur, utilis. Maxima errorum, quibus homines implicamur, pars ex eo oritur, quod falsis principiis ratiocinationes inædificemus, potius quam, quod illegitimas à principiis consequutiones deducamus. Rarò accidit, ut ea nobis imponat ratiocinatio, quæ idèò tantum mala est, quod male deductas consequentias habeat. Qui hujusmodi vitiis solo naturæ lumine detegendis pares non sunt, impares ut plurimum erunt iis, quæ de discursu traducuntur, regulis vel discendis vel applicandis. Hoc tamen non obstante, si speculativarum instar veritatum habeantur hæ regulæ, ad ingeniorum exercitationem utcunque utiles erunt : atque insuper negari non potest, quin aliquali alicubi usui sint, idque in iis, qui igneis vividisque ingeniis præditi, non aliter in errores per illegitimas consequentias seducuntur, quam quod ad illas non attendant. Huic malo tollendo instituenda erit de hisce regulis tractatio. Quicquid demum sit, En quæ passim de
 hæc

hæc re traduntur, imo aliquid amplius quam hucusque de eâ dictum est.

CAP. I.

De

NATURA RATIOCINATIONIS DEQUE DIVERSIS EJUSDEM GENERIBUS.

Discursus sive Ratiocinationis necessitatem invexit intellectus humani limitatio, qui de veritate, aut falsitate Propositionis (quæ pro tunc *Quæstio* appellatur) pronunciare non potest per solam considerationem duarum Idearum illam componentium, quarum illa, quæ subjectum est, *minor terminus* appellatur, quia subjectum minoris extensionis est quam prædicatum appellamus, quæ vero prædicatum constituit, ob rationem contrariam, *major terminus* dicitur. Cum itaque sola contemplatio harum duarum Idearum non sufficiat, ut judicemus alterane sit de altera aut neganda aut affirmanda, in subsidium tertiam Ideam advocamus, sive illa complexa sit sive incomplexa; (secundum ea, quæ de terminis complexis dicta sunt) hæcque tertia Idea *terminus medius* appellatur.

Jam verò inutilis foret hæc duarum Idearum per tertiam comparatio, si illa solum cum altero duorum terminorum institueretur. Exempli causa: scire velim an mens spiritualis sit? cumque illud continuo non innotescat, *Cogitationis* Ideam ad quæstionis elucidationem seligo. Clarum est inutilem futuram cogitationis cum solâ mente comparisonem, si eadem cogitatio non concipiatur cum quadam ad prædicatum, seu rem spiritualem relatione, per quam di-

judi-

judicare possum; mantine illud conveniat, necne. Possum equidem affirmare mentem cogitare, non tamen illico concludere eam esse idcirco spiritualem, si nullam concipiam relationem inter rem cogitantem & rem spiritualem.

Oportet itaque medium terminum tum ad subiectum seu terminum minorem, tum ad prædicatum seu terminum majorem comparari: sive id fiat cum ambobus separatim, ut in syllogismis, qui ideo simplices dicuntur, sive conjunctim, ut in argumentis, quæ ideo *conjunctiva* dicuntur.

Sed utrobique hæc comparatio duas exigit Propositiones.

De argumentis conjunctivis alias speciatim dicimus. Sed in simplicibus res clara est; quia medius terminus cum prædicato conclusionis comparatus (quod non nisi per negationem vel affirmationem fit) illam Propositionem facit, quæ ideo *major* dicitur, quia prædicatum conclusionis *major terminus* appellatur.

Si vero comparetur cum subiecto conclusionis, illam Propositionem efficit, quæ *minor* dicitur; quia subiectum conclusionis *minor terminus* appellatur.

Ac tum demum conclusio infertur, quæ erat Propositionis probanda; atque ante probationem *Quæstio* dicebatur.

Non abs re erit animadvertere duas priores Propositiones, *præmissas*, vocitari, quia saltem in intellectu ipsi conclusioni præmittuntur. Quæ ex illis necessario debet sequi in bono syllogismo; id est, supposita veritate præmissarum veritas conclusionis debet necessariæ inferri.

Verum quidem est non semper exprimi ambas præmissas, quia sæpe altera sufficit ad utramque intellectui exhibendam; Cumque hoc modo duæ tantum

tum Propositiones expresse fiant, hoc argumenti genus Enthymema vocatur; quod apud intellectum veri syllogismi vim habet, quia Propositionis tacitæ vices supplet: sed id verbis mancum est, nihilque vincit nisi ope Propositionis subintellectæ.

Dixi tres ad minimum Propositiones requiri ad argumentationem: plures tamen, quam tres possunt adhiberi, neque idcirco vitiosa evadet modò regulæ observentur. Si enim, vocata in concilium tertiâ Idea, ad investigandum an prædicatum conveniat subjecto, atque illa cum altero terminorum comparata, nondum notum fiat eam terminorum alteri convenire, possum etiam quartam quintamve eligere ad rem elucidandam; imo si hæ non sufficiant, alias etiam superinducere, donec tandem ad aliquam perveniat, quæ prædicatum conclusionis cum subjecto copulabit.

Si probandum, exempli causa, sit, *omnes avaros esse miseros*. Illico animadvertere possum illos cupiditatibus & affectibus totos esse obnoxios. Si vero ex hac consideratione nequeo adhuc concludere *avaros esse miseros*; ulterius examinabo quidnam sit, *esse cupiditatibus obnoxium*: protinusque deprehendam in illa Idea contineri multarum rerum, quæ expetuntur, privationem & indigentiam: quo demum invento sic argumentabor: *omnes avari sunt cupiditatibus obnoxii; qui sunt cupiditatibus obnoxii, multis rebus indigent; quia impossibile est ut cupiditatibus omnibus faciant satis: Jam vero qui indigent, quæ cupiunt, sunt miseri, ergo avari sunt miseri.*

Hoc genus argumentationis ex pluribus constans Propositionibus, quarum secunda à prima, tertia a secunda, & sic deinceps dependet, *Sorites* appellatur; estque apud Geometras frequentissimum. Sed quia illud modo multorum graduum sit, intellectui negotium

tium facescit, triumque Propositionum numeras illius limitationi magis quadrat; magis etiam adlaboratum est in syllogismorum id est, argumentationum, tribus Propositionibus constantium regulis examinandis: nec abs re erit aliorum hac in re vestigiis infiltrare: quia illæ regulæ facili negotio poterunt applicari omnibus argumentationibus ex multiplici Propositionum numero compositis, quippe quæ possunt omnes, si legitimæ sunt, ad simplices syllogismo reduci.

CAP. II.

DIVISIO SYLLOGISMORUM
IN SIMPLICES ET CONJUNCTIVOS:
ET SIMPLICIUM, IN INCOMPLE-
XOS ET COMPLEXOS.

Syllogismi sunt aut *Simplices* aut *Conjunctivi*, Simples illi sunt, in quibus medius terminus simul uni tantum terminorum conclusionis; Conjunctivi, in quibus utrisque copulatur. Sic hic syllogismus simplex est.

Omnis bonus Princeps à Subditis diligitur:

Omnis Rex pius est bonus Princeps, ergò

Omnis Rex pius à Subditis diligitur.

quia medius terminus separatim connectitur cum conclusionis subiecto, *Rex pius*, & cum ejusdem prædicato, *diligitur à Subditis*: at Syllogismus sequens ob rationem contrariam conjunctivus est.

Si Regnum electivum factionibus obnoxium est,
non est diuturnum,

Sed Regnum electivum factionibus obnoxium est
ergò

Regnum electivum non est diuturnum.

Cum

Cum hæc duo syllogismorum genera regulas sibi proprias habeant; illas nos diversis in locis deducemus.

Syllogismi simplices, ii scil. in quibus medius terminus per vices tantum, utrique conclusionis termino conjungitur, duum generum sunt.

Alterum eorum est, in quibus uterque conclusionis terminus integre cum medio termino connectitur, scil. cum integro prædicato in majori, & cum integro subjecto in minori.

Alterum eorum in quibus conclusionis complexæ, d est, ex terminis complexis compositæ subjectum vel prædicatum, secundum partem tantum, in præmissarum altera medio termino connectitur, in altera vero, quod reliquum est, quodq; unius solum termini vices tenet medio termino connectitur: ut in hoc syllogismo.

Lex divina jubet ut reges honoremus,

Ludovicus 14. est rex: ergo

Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.

Primi generis syllogismos *claros* aut *incomplexos*, vocitabimus; Secundi, *implicitos* seu *complexos*: non quod omnes in quibus Propositiones complexæ reperiuntur hujus ultimi generis sint; sed quia nullæ ad hoc genus spectant in quibus Propositiones complexæ non inveniuntur.

Quamvis regulæ de syllogismis simplicibus traditæ solitæ locum in syllogismis complexis habere possint, modo invertantur; sed cum vis conclusionis ab hac inversione non pendeat, nos hic syllogismorum simplicium regulas *incomplexis* tantum applicabimus: de syllogismis complexis alias ex proposito dicturi.

CAP. III.
REGULÆ GENERALES SYL-
LOGISMORUM SIMPLICIUM
INCOMPLEXORUM.

“Caput hoc cum sequentibus usque ad duodeci-
“mum ex illis est, quæ in dissertatione prælimi-
“nari notata sunt continere res subtiles & ad
“speculationem necessarias, ad praxin vero pa-
rum utiles.

JAm in superioribus vidimus syllogismum simpli-
cem tres tantum terminos habere debere, duo^s
qui conclusionis sunt, & alium qui medius dici-
tur. Cum hi singulis bis repetantur fiunt Pro-
positiones tres: viz. *Major*, in qua habentur me-
dium terminum & prædicatum conclusionis, quod
terminus major dicitur; & *Minor*, in qua habentur
medium terminum & subjectum conclusionis, qui
minor terminus dicitur, & tandem *conclusio* qua
minor terminus subjectum est, & major prædicatum.

Sed quia omnia conclusionum genera deduci non
possunt ab omni genere præmissarum, hinc generales
quædam regulæ propositæ sunt, quæ docent conclu-
sionem in syllogismo malè esse deductam ubi illæ non
observantur. Hæ autem regulæ fundantur in iis a-
xiomatibus, quæ sancita sunt parte secunda de natura
Propositionum affirmatarum & negatarum; uni-
versalium & particularum. Axiomata autem hæc,
cum alibi probentur, hic sufficere exscripsisse.

Primum, Propositiones particulares continentur
in generalibus ejusdem naturæ: sed generales non
continentur in particularibus. I, in A, & O, in E;
sed non A, in I, nec E, in O.

Secundum, Propositio evadit particularis vel uni-
versalis, ex eo quod subjectum vel particulariter vel
universaliter sumatur. M Ter-

Tertium, Quandoquidem prædicatum majorem extensionem non habet quam subjectum, semper sumitur particulariter: quia per accidens est; si sumatur universaliter.

Quartum, Prædicatum propositionis negativæ semper sumitur universaliter.

In his præcipue axiomatis fundantur generales syllogismorum regulæ, quas temerare non possumus quin in Paralogismos labamur.

Regula Prima.

Medius terminus bis particulariter sumi non potest; sed debet saltem semel sumi universaliter.

Nam cum termini conclusiones vel conjungendi sunt vel separandi, palam est, id fieri non posse, si medius terminus sumatur pro duabus diversis ejusdem totius partibus: quia forte una eademque pars non erit illa, quæ unietur vel separabitur. Sed si bis particulariter sumatur, potest pro diversis ejusdem totius partibus sumi; ac proinde nihil hoc modo potest concludi: saltem necessario; & hoc vitiando syllogismo sufficiet: cum is tantum legitimus censeatur, ut modo dictum est, cujus conclusio falsa esse non potest, positâ veritate præmissarum. Sic in hoc syllogismo, *aliquis homo est pius; aliquis homo est latro; ergo aliquis latro est pius.* Vox, *homo*, cum pro diversis hominum partibus sumatur, unire non potest *latronem & pium*, quia unus idemque homo pius non est & latro.

Idem dici non potest de subjecto & prædicato conclusionis: Nam licet bis sumitur particulariter, conjungi tamen possunt, ex eo quod horum alterum conjungatur medio in omni sua extensione. Hinc etenim optime sequitur, (si hic medius terminus uniatu- secundum aliquam sui partem cum aliqua parte alterius termini) primum hunc terminum, quem unitum dixi-

diximus cum integro termino medio, uniendum etiam esse cum termino, cui pars medi termini unita est. Sic si Parisiis in omnibus ædibus sunt aliqui Galli, & in illarum aliquibus sunt quidam Germani, sequitur Parisiis esse aliquas ædes in quibus una degunt; Germanus saltem unus & unus Gallus. Sic etiam sequitur.

*Si aliqui Divites sunt Stulti;
Et omnes Divites sunt honorandi;
Esse aliquos Stultos qui honorandi.*

Nam divites, qui sunt stulti, honorantur, cum omnes divites honorentur, ac proinde in divitibus & stultis una inveniuntur unitæ stultitia & veneratio.

Regula Secunda.

Termini conclusionis universalis sumi non debent in ipsa conclusione quam in præmissis.

Hinc si alteruter universaliter sumitur in conclusione, syllogismus vitiosus erit, si particulariter sumatur in præmissis.

Patet ratio, quia à particulari ad universale non valet argumentum (per primum axioma) nam ex eo quod *homo Æthiops est*, non potest inferri *omnes homines esse Æthiopes*.

Corollarium Primum.

Semper in præmissis debet aliquis terminus esse universalis, qui talis non est in conclusione. Nam omnis terminus qui universalis est in conclusione universalis etiam debet esse in præmissis; atque insuper medius terminus debet saltem semel sumi universaliter.

Corollarium Secundum.

Cum conclusio est negativa, terminus major debet necessario sumi universaliter in majori. Nam universaliter sumitur in conclusione (per ax. 4.) & per

consequens debet sumi universaliter in majori (per reg. 2.)

Corollarium Tertium.

Major syllogismi, cujus conclusio negativa est, nunquam potest esse particularis affirmativa. Nam tam subjectum quam prædicatum Propositionis affirmativæ sumuntur particulariter (per ax. 2. & 3.) ac proinde major terminus sumeretur particulariter, contra Corol. 2.

Corollarium Quartum

Talis in conclusione est minor terminus, qualis in præmissis, id est, quemadmodum non potest non esse particularis in conclusione, quando est particularis in præmissis, ita semper universalis esse potest in conclusione, quando talis est in præmissis; nam minor terminus esse non potest universalis in minori, cum ejus subjectum est, nisi generaliter vel uniatur vel separetur à termino medio; prædicatum enim esse non potest sumique universaliter nisi Propositio sit negativa, quia prædicatum Propositionis affirmativæ semper sumitur particulariter. Jam verò in Propositionibus negativis, si prædicatum sumatur secundum omnem extensionem, signum est negari de subjecto, ac proinde Propositio in qua minor terminus est universalis, denotat unionem medii termini cum integro termino minori, vel ejusdem medii termini negationem de integro termino minori.

Jam verò si ex hac unionem medii termini cum minori, concludatur aliam notionem seu Ideam cum hoc minori termino conjungi, concludendum erit illam conjungi cum illo integro & non cum illius parte. Nam cum medius terminus jungatur cum minori termino nihil probari potest ex hac unionem de partium aliqua, quod non probabitur de omnibus & singulis uniatur.

Eodem

Eodem modo si separatio (vel negatio) aliquid probet de aliqua parte minoris termini idem probabit de omnibus, cum de omnibus eodem jure negetur.

Corollarium Quintum.

Quando minor Propositio est universalis negativa, si conclusio legitima inde deduci potest, poterit, illa semper esse universalis. Sequitur hoc ex Corollario præcedenti: Nam minor terminus non potest non sumi uiversaliter in Propositione minori, cum illa universalis negativa est, siue minor terminus subjectum Propositionibus sit (per ax. 2.) siue prædicatum (per 4.)

Regula Tertia.

Nilil concludi potest ex duabus Propositionibus negativis.

Nam duæ Propositiones negativæ tum prædicatum, tum subjectum à medio termino separant. Ex eo vero quod duæ res separantur ab aliqua tertia, non sequitur illas vel esse, vel non esse illam tertiam. Ex eo, v. g. quod Hispani non sunt Turcæ; & quod Turcæ non sunt Christiani, non sequitur Hispanos: non esse Christianos: Neque etiam sequitur Sinenses esse Christianos, quamvis illi nec Turcæ sint nec Hispani.

Regula Quarta.

Conclusio negativa probari non potest per duas Propositiones affirmativas.

Nam ex eo quod duo termini conclusionis tertio termino uniuntur; non sequitur eos inter se non uniri.

Regula Quinta.

Conclusio semper sequitur debiliorem partem: id est: si Propositionum altera negativa sit, oportet illam esse negativam: si particularis, particularem.

Probatur: si altera Propositio est negativa, medius

terminus negatur de altera parte conclusionis; ac proinde utrasque unire non potest, quod tamen ad conclusionem affirmativam requiritur.

Pariter, si Propositionum altera particularis sit, conclusio non potest esse universalis. Nam si conclusio sit universalis affirmativa, subjectum universale esse debet in minori, cuius subjectum erit, cum prædicatum in Propositionibus affirmativis, nunquam sumatur universaliter. Ergo medius terminus huic subjecto unitus in minori, erit particularis, ergo & universalis in majori; quia aliter bis particulariter sumeretur, Ergo & ejus subjectum erit; ac proinde hæc major Propositio erit universalis. Evincitur itaque non posse præcedere propositionem particularem, cuius conclusio erit universalis.

Manifestius verò hoc est in conclusionibus universalibus negativis, Exinde enim sequeretur in præmissis debere esse tres terminos universales (per Coroll. 1) Jam vero cum (per reg. 3.) præmissarum altera debeat esse affirmativa, cuius prædicatum particulariter sumitur, sequitur omnes tres terminos sumi universaliter, ac proinde ambo subjecta præmissarum universaliter sumuntur, per hoc enim illæ universales fiunt. Quod erat demonstrandum.

Corollarium Sextum.

Quod concludit de universali, concludit etiam de particulari.

Quod concludit de A, concludit etiam de I. quod concludit de E, concludit etiam de O; Sed è contrà quod concludit de particulari non concludit de universali. Sequitur hoc ex regula præcedenti & axiomate primo. Sed observandum Philosophos syllogismorum species solum secundum conclusionem nobiliorem, hoc est, universalem considerasse; adeo ut peculiarem syllogismi speciem illam non constitue-

tuerint, in qua ideo tantum de particulari concluditur, quia concluditur, quia concludi etiam potest de universali.

Hinc nullus syllogismus est, in quo cum major sit A, & minor E, conclusio est O. Nam (per Coroll. 5.) conclusio minoris negativæ universalis, semper potest esse universalis: adeo ut si universalis conclusio deduci non possit, id inde est, quod nulla omnino possit deduci. Hinc A, E, O. Nunquam syllogismum constituunt, nisi quatenus includuntur, A, E, E.

Regula Sexta.

Ex duabus Propositionibus particularibus, nihil sequitur.

Nam si ambæ affirmativæ sint, medius terminus bis sumeretur particulariter, sive subjectum sit (per ax. 2.) sive prædicatum (per ax. 3.) Jam vero (per reg. 1.) nihil concluditur cum in syllogismo medius terminus bis sumitur particulariter.

Si verò alterutra præmissarum sit negativa, erit & conclusio negativa (per regulam præcedentem) ergo ad minimum erunt duo termini universales in præmissis (per Coroll. 2.) illarum itaque altera erit universalis, cum impossibile sit tres terminos in duabus Propositionibus, in quibus duo termini debent sumi universaliter, ita disponere quin vel duo prædicata, sint negativa (quod est contra reg. 3.) vel aliquod subjectorum universale, quod Propositionem faciet itidem universalem.

CAPUT IV.

De

SYLLOGISMORUM MODIS ET FIGURIS GENERATIM: NON POSSE ESSE PLURES FIGURAS QUAM QUATUOR.

M 4

San-

Sancitis regulis generalibus, quæ necessario observari debent in Syllogismis simplicibus, superest, ut videamus quot genera syllogismorum esse possint.

Generaliter dici potest tot esse syllogismorum genera, quot diversis modis tres Propositiones unius syllogismi, & tres termini ex quibus componuntur, possunt, servatis regulis, disponi.

Dispositio trium Propositionum secundum hæc quatuor differentias, A, E, I, O, *modus* dicitur.

Dispositio verò trium terminorum, id est, mediæ cum duobus terminis conclusionis, *figura* appellatur.

Jam vero sciri potest, quot esse possunt modi concludentes, non consideratis diversis figuris, secundum quas unusquisque modus potest diversos syllogismos constituere. Nam ex Combinationum doctrina, quatuor termini, (quales sunt A, E, I, O. si eorum simul tres tantum sumantur, non pluribus quam 64. modis possunt disponi. Sed cui collibitum erit, hos singillatim considerare, deprehendet ex his 64. modis, 28. excludi per regulas 3. & 6. quibus docemur nihil concludi duabus propositionibus negativis, vel particularibus. 12. per regulam quintam, quæ docet conclusionem sequi debiliorem partem. 6. per regulam quartam, nihil sc. concludi negative, ex duabus affirmativis. Unum etiam sc. I, E, O, per 3. Coroll. regularum generalium. Atque alterum sc. A, E, O, per earundem regularum Coroll. 6.

Hiuc exclusorum numerus fit 54; atque adeo modi concludentes qui supersunt erunt tantum 10.

4. Affirmativi

{	A, A, A.
}	A, I, I,
}	A, A, I,
}	I, A, I,

6. Nega-

6. Negativi

E, A, E,
A, E, E,
E, A, O,
A, O, O,
O, A, O,
E, I, O,

Sed hinc non sequitur dena tantum esse syllogismorum genera : quia ex unico modo plura queunt fieri genera, secundum dispositionem (ex qua sc. oritur syllogismorum diversitas) trium terminorum, quam *figuram* appellari jam diximus.

Hæc vero dispositio trium terminorum præmissas solum respicit : quia ipsa conclusio supponitur determinata, priusquam syllogismus fiat, quo probetur. Et hoc pacto cum medius terminus quatuor tantum modis disponi possit, cum duobus terminis conclusionis, quatuor tantum Figuræ erunt possibiles. Vel enim medius terminus subjicitur in majori, & prædicatur in minori, & fiet prima figura : vel prædicatur in majori, tum in minori & erit figura secunda : vel in utraque subjicietur & erit figura tertia : vel denique prædicabitur in majori & subjicietur in minori ; quod quarta quædam figura erit ; cum indubium sit aliquando concludi necessario posse hoc modo, quod ad verum syllogismum sufficit. Horum exempla inferius damnabuntur.

Sed quia per hanc quartam figuram nihil concludi potest, nisi modo parum naturali, Aristoteles & qui illum sequuti sunt, hunc syllogizandi modum figuræ nomine non cohonestarunt. Gallenus contrarium asseruit. Sed evidens est litem moveri de nomine ; quæ illicò dirimetur, cum utrinq; declaratum sit, quid figuræ nomenclaturâ significatum velint.

Sed illi procul dubio in errore hærent, qui quar-

tam figuram, (quam criminantur Aristotelem non agnovisse) constituunt illos syllogismos, in quibus major minorque inverso ordine ponuntur: ut hic, *Omne corpus est divisibile, quicquid est divisibile, est imperfectum; ergo corpus est imperfectum.* Miror Cl. Gassendum in hunc errorem labi potuisse. Nam ridiculum est illam, quæ primò occurrit in syllogismo, Propositionem habere pro majori; pro minori, quæ hanc sequitur. Sic enim concludi posset ipsam aliquando conclusionem, nunc majorem, nunc minorem esse, quia non infrequenter prima secundave Propositionum est, ex quibus syllogismus constat, ut in his versibus Horatianis in quibus conclusio est prima Propositio; secunda Minor, ac demum tertia, Major.

Qui melior servo, qui liberior sit avrus

In triviis fixum cum se dimittit ad aſsem

Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro

Qui metuens vivit, liber mihi non erit unquam.

Nam quicquid hic est ad hunc syllogismum redu-
citur.

Qui semper metuit liber non est,

Avarus semper metuit; ergò

Nullus avarus est liber.

Non itaque spectandus est simplex Propositionum ordo qui nihil in mente immutat. Sed illi omnes syllogismi primæ figuræ dicendi sunt, in quibus medius terminus subjectum est ejus Propositionis, in quâ major terminus (hoc est prædicatum conclusionis) invenitur, & prædicatum in illâ, in quâ minor terminus, id est, subjectum conclusionis) habetur: Et sic ad quartam figuram solum spectabunt illi syllogismi, in quibus medius terminus prædicatur in majori; subji-
itur vero in minori: atque adeò in
poste-

posterum sic eos appellabimus; nec quisquam idcirco queri poterit, cum in antecessum monuerimus, nihil nos figuræ nomine intelligere, præter variam mediæ termini dispositionem.

CAP. V.

REGULÆ, MODI, ET FUNDAMENTA PRIMÆ FIGURÆ.

Prima figura est, quæ medium terminum in majori subicit, in minori prædicat.

Hujus figuræ duæ sunt Regulæ.

Regula Prima.

Minor Propositio debet esse affirmativa.

Si enim esset negativa, major affirmativa foret, per reg. 3. generalem) & conclusio negativa, (per quintam) Ergo major terminus sumetur universaliter in conclusione, quia illa negativa erit, & particulariter in majori, quia ejus prædicatum est in hac figura, eritque major affirmativa; quod est contra secundam regulam, quâ vetamur à particulari argumentari ad universale. Hæc demonstratio locum habet in tertiâ figura, in qua major terminus prædicatur in majori.

Regula Secunda.

Major debet esse universalis.

Cum enim (per regulam superiorem) minor sit affirmativa, mediæ terminus, qui ejus prædicatum est, sumetur particulariter, ergo debet esse universalis in majori, in quâ subicitur: atque hinc illa erit universalis, aliter bis sumeretur particulariter, (contra reg. 1.)

Non posse dari plures quam quatuor modos in prima figura.

Demon-

Demonstratio.

Capite superiori vidimus denos tantum esse modos concludentes. Sed ex his denis A, E, E, & A, O, O, excluduntur per primam regulam hujus figuræ, quæ docet minorem debere esse affirmativam.

I, A, I, & O A, O, excluduntur per secundam regulam per quam major debet esse universalis.

A, A, I, & E, A, O, excluduntur per Corollarium quartum regularum generalium. Cum enim minor terminus subjicitur in minori, universalis illa esse non potest, quin & universalis conclusio esse possit.

Ac proinde quatuor tantum modi restant.

Duo affirm.	{ A, A, A. }	{ E, A, E, }
	{ A, I, I. }	{ E, I, O. }

Duo negat.

quod erat demonstrandum.

Quatuor hi modi, quo facilius memoriâ teneri possint, quibusdam vocibus technicis notari solent, quarum tres syllabæ, tres propositiones designantes syllabarum verò litteræ vocales propositionum modos. Per commodum vero accidit, quòd per has voces integra fyllogismi species possit in Scholis designari, quod alias fieri non posset, sine longa verborum ambage.

Bar- Quisquis fame sinit perire, quos tenetur pascere, homicida est;

ba- Sed divites, qui eleemosinas non erogant, publicâ fame grassante, eos sinunt perire, quos pascere tenentur; ergò.

ra. Divites illi sunt homicida.

Ce- Nul-

- Ce-** *Nullus fur impœnitens salvari potest;*
la- *Sed omnes qui moriuntur, aucta re, ex bonis Ecclesiæ, quæ noluerunt restituere, sunt fures impœnitentes; ergò*
rent. *Nullus eorum potest salvari.*
- Da-** *Quicquid prodest ad salutem, bonum est;*
ri- *Sunt quædam afflictiones, quæ profunt ad salutem: ergò*
i. *Quædam afflictiones sunt bona.*
- Fe-** *Id cujus postea oportet nos pœnitere, omnino non est desiderabile.*
ri- *Sunt quædam voluptates, quarum postea oportet nos pœnitere, ergò*
o- *Sunt quædam voluptates quæ omnino desiderabiles non sunt.*

Cum verò in hac figura major terminus, vel affirmetur, vel negetur de medio, sumpto universaliter; atque etiam hic idem medius terminus postea in minori affirmetur de minori termino sive subiecto conclusionis, palam est illam super duotantum principia fundari, quorum alterum modos affirmativos, alterum negativos respicit.

Principium modorum affirmativorum,

Quicquid convenit Idae sumpta universaliter, convenit etiam ille omni, de quo hæc Idea affirmatur, vel est subiectum hujus Idae; vel comprehenditur in extensione ejusdem. Hæ enim formulæ synonymæ sunt.

Si idea animalis cum omnibus hominibus conveniat, convenit etiam Æthiopibus: hoc principium tam clare explicatum est, eo loci ubi de natura propositionum affirmatarum actum est, ut necesse non sit illud ulterius deducere: sufficiet monuisse illud in Scholis sic efferri, *Quicquid convenit consequenti,*
conve-

convenit antecedenti: illicque consequentis nomine intelligi Ideam universalem de aliâ Ideâ affirmatam, & nomine antecedentis, subjectum de quò illa Idea affirmatur, quia prædicatum consequitur subjectum; si enim homo est, est & animal.

Principium modorum negativorum.

Quicquid negatur de Ideâ sumptâ universaliter, negatur de omni eo, de quo hæc Idea affirmatur.

Arbor negatur de omnibus animalibus; ergò negatur de hominibus; quia illi animalia sunt: hoc principium in Scholis sic effertur; *quod negatur de consequenti, negatur de antecedenti.* Quò possum ulteriori hujus explicationi superfedere, faciunt, quæ superius de propositionibus negativis disserui.

Observandum solam figuram primam in A, E, I, O, concludere.

Atque etiam illam solam esse quæ concludit in A, cuius ratio est: ut conclusio sit universalis affirmativa, debet minor terminus sumi universaliter in minori, cujus proinde subjectum erit, mediusque terminus prædicatum. Ex quo fit medium terminum sumi particulariter: ergo sumi debet universaliter in majori (per primam regulam generalem) cujus idcirco subjectum erit. In hoc verò natura primæ figuræ sita est quod medius terminus subjiciatur in majori, prædicetur vero in minori.

CAP. VI.

REGULÆ MODI, ET FUNDAMENTA SECUNDÆ FIGURÆ.

Secunda figura est, in quâ medius terminus bis prædicatur; hincque ut necessariò concludat, observandæ sunt hæc duæ regulæ.

Regula I.

Oportet alterutram præmissarum esse negativam; atque adeo etiam conclusionem (per reg. 6. gener.)

Si

Si enim ambæ præmissæ essent affirmativæ, medi-
us terminus, qui in utraque prædicatur, sumeretur
bis particulariter, (contra reg. 1. gener.)

Regula Secunda.

Major debet esse universalis.

Nam cum conclusio sit negativa major terminus
sive prædicatum, sumetur universaliter: Jam vero
hic idem terminus in majori subjicitur: debet ita-
que esse universalis majoremque reddere universa-
lem.

*Non posse esse plures quam quatuor modos in secunda
figura.*

Demonstratio.

Ex denis modis concludentibus quatuor affirmati-
vi concluduntur (per reg. 1. hujus figuræ) quæ sancit
præmissarum alteram debere esse affirmativam.

O, A, O, excluditur per reg. 2. hæc enim majo-
rem universalem requirit.

E, A, O, excluditur ob eandem rationem, quia
figura prima rejicitur, nim. quia minor terminus sub-
jicitur in minori.

Ex decem itaque modis quatuor tantum supersunt.

Duo general.	{	E, A, E.	}	Duo partic.	{	E, I, O,	}
		A, E, E.				A, O, O.	

Quod erat demonstrandum.

Ce. *Nullius mendax est fide dignus.*

sa- *Omnis homo pius est fide dignus; ergò*

re. *Nullus homo pius est mendax.*

Ca- *Omnes qui sunt Jesu Christi, crucifigunt car-
nem suam.*

mes- *Omnes qui agunt vitam mollem & voluptua-
riam, non crucifigunt carnem suam; ergò*

tres, *Nullus eorum est Jesu Christi.*

Fes- *Nulla*

- Fef- *Nulla virtus est contraria amori veritatis.*
 ti- *Est quidam amor pacis qui est contrarius amori veritatis; ergò*
 ro. *Est quidam amor pacis, qui non est virtus,*
 Ba- *Omnis virtus prudentiam comitem habet.*
 ro- *Sunt quidam zeli non habentes prudentiam comitem; ergò*
 co. *Quidam zeli non sunt virtutes.*

Fundamentum hujus secundæ figuræ.

Facile hos modos diversos foret, si pluribus verbis uti liberet, ad unum denique principium reducere: sed è re magis erit duos uni principio assignare, alii- que duos alios; cum hoc pacto eorundem ab his principiis dependentia atque connexio clarior evadet atque immediatior.

Principium syllogismorum in Cesare & Festino.

Horum principiorum primum coincidit cum illo, in quo syllogismi negativi primæ figuræ fundantur, viz. *quicquid negatur de Idea universali negatur, etiam de omni eo, de quo illa affirmatur, id est, de omnibus subjectis istius Ideæ.* Clarum namque est syllogismos in *Cesare & Festino* fundari in hoc principio. Ex ea, ut ostenderem nullum virum pium esse mendacem, affirmavi, *fide dignum, de omni homine pio; & negavi mendacem, de omni homine fide digno: dicens nullum mendacem esse fide dignum.* Fatendum quidem est hunc negandi modum esse indirectum; cum enim *mendax* de fide digno negari deberet, *fide dignus,* negatur de mendace: sed cum Propositiones universales negativæ simpliciter convertantur, qui negat prædicatum de subjecto universali, eadem opera negat hoc subjectum universale de prædicato.

Hinc tamen liquet syllogismos in *Cesare* esse aliquo modo indirectos, cum id quod negatur, negetur

tan-

tantum indirectè : cum tamen, hoc non obstante, mens nostra illorum vim clare & facile percipiat, pro directis haberi possunt, si hæc vox syllogismum clarum & naturalem significet.

Liquet etiam hinc ulterius, modos, *Cesare* & *Festivo*, à duobus modis primæ figuræ *Celarent* & *Ferio*, in hoc tantum differere quod majorem habeant inversam. Quamvis autem dicere possimus modos negativos primæ figuræ esse magis directos, accidit tamen ut hi modi secundæ figuræ illis respondentēs & naturaliores sint, & facilius à mente percipiantur. Ex. ca. in illo, quod modo proposuimus, quamvis directus negationis ordo exigat ut dicamus, *Nullus fide dignus est mendax*, unde argumentum fuisset in *Celarent*, niens tamen nostra naturalius fertur ad dicendum, *Nullus mendax est fide dignus*.

Principium syllogismorum in Camestres & Baroco.

In hisce duobus modis medius terminus affirmatur de prædicato conclusionis & negatur de subiecto : atque hinc liquet illos directe huic principio inædificari. *Quicquid continetur in extensione Ideæ universalis, nulli convenit, de quo illa negatur : cum prædicatum propositionis negativæ sumatur secundum integram suam extensionem, prout parte secunda probatum est.* Verus Christianus continetur in extensione *Charitativi*, cum omnis verus Christianus sit *Charitativus* : *Charitativus* negatur de immisericordi erga pauperes : ergo verus Christianus negatur de immisericordi erga pauperes : hincque fit hic syllogismus.

Omnis verus Christianus est charitativus :
Nullus immisericors erga pauperes est charitativus
 ergo
Nullus immisericors erga pauperes est verus Christianus :

N

CAP.

CAP. VII.
REGULÆ, MODI, ET FUNDAMENTA TERTIÆ FIGURÆ.

IN tertia figura medius terminus bis subjicitur; ex quo resultant duæ regulæ.

Regula Prima.

Minor debet esse affirmativa.

Stabilita est hæc regula per ea, quæ de prima regula primæ figuræ dicta sunt; cum, tam hic quam illic prædicatum conclusionis sit prædicatum majoris.

Regula Secunda.

Conclusio potest tantum esse particularis.

Cum enim minor Propositio sit semper affirmativa, minor item terminus, qui in illa prædicatur, erit particularis, ac proinde universalis esse non potest in conclusione, ubi subjicitur, quia hoc pacto argumentum fieret à particulari ad universale contra secundam regulam generalem.

Non possunt esse plures quam sex modi in tertia figura.

Demonstratio.

Ex decem modis excludentibus A, E, E, & A, O, O, excluduntur per reg. 1. hujus figuræ, qua docemur minorem debere esse affirmativam. A, A, A, & E, A, E, per reg. 2. quæ conclusionem tantum particularem admittit.

Superfunt itaque sex tantum modi,

Tres affir.	}	A, A, I. A, I, I. I, A, I.	}	Tres neg.	}	E, A, O, E, I, O, O, A, O.	}
-------------	---	----------------------------------	---	-----------	---	----------------------------------	---

quod erat demonstrandum.

Omnes hi sex modi totidem verbis artificialibus, quamvis non eo, quo superius ordine, exhibentur.

Da- In-

- Da- *In finita materia divisibilitas comprehendendi non potest.*
 rap- *In finita materia divisibilitas est ceterisfima : ergo*
 ti. *Sunt quedam ceterisfima quæ nequeunt comprehendendi.*
- Fe- *Nullus potest seipsum deserere :*
 lap- *Omnis homo sui ipsius hostis est : ergo*
 ton. *Sunt quidam hostes qui deserere non possunt.*
- Di- *Quidam impii divitiis affluunt.*
 fa- *Omnnes impii sunt miseri : ergo*
 mi. *Sunt aliqui miseri qui divitiis affluunt.*
- Da- *Omnis Dei amici sunt Reges :*
 ri- *Quidam Dei amici sunt egeni : ergo*
 fi. *Quidam Egeni sunt Reges.*
- Bo- *Est quoddam ira genus quod reprehendi non debet :*
 ear- *Omnis ira est passio : ergo*
 do. *Sunt quedam passiones quæ reprehendi non debent.*
- Fe- *Nullæ ineptiæ sunt elegantes :*
 ri- *Sunt quedam ineptiæ figuratæ : ergo*
 fon. *Sunt quedam figuratæ, quæ sunt elegantiæ.*

Fundamentum hujus tertiæ Figuræ.

Cum duo termini conclusionis uni eidemque termino, qui in præmissis medii vicem habent, affigantur, poterunt modi affirmativi hujus figuræ ad hoc principium reduci.

Principium modorum affirmativorum.

Cum duo termini possunt affirmari de una eademque re, poterit etiam alter terminus affirmari de altero particulariter.

N 2

Cum

Cum enim in hac una re uniantur, quippe cui ambo conveniunt, sequitur etiam illos aliquando esse unitos, ac proinde alterum posse de altero affirmari particulariter. Sed ut omnino constet duos terminos affirmari de una eademque re, quæ medius terminus est, oportet hunc medium semel sumi universaliter: nam si bis sumeretur particulariter, forsan ejusdem termini universalis duæ diversæ partes intelligerentur, quæ una eademque res non sunt.

Principium modorum negativorum.

Cum duorum terminorum alter negari, alter affirmari potest de eadem re, alter etiam negari de altero particulariter potest.

Nam certum est illos non semper uniri, cum in hac re non conjungantur: Ergo alter de altero aliquando negari potest: id est, alter negari potest de altero sumpto particulariter. Sed ob eandem rationem oportet, ut una eademque res sit, medium terminum saltem semel sumi universaliter.

CAPUT VIII.

De

MODIS QUARTÆ FIGURÆ

Quarta figura illa est; in qua medius terminus prædicatur in majori, subjicitur vero in minori. Adeo abnormis est hæc figura, ut operæ pretium vix sit, illius regulas præscribere. Eccas tamen! ut nihil desit, quo omnes simplices ratiocinandi modi demonstrantur.

Regula Prima.

Quando major est affirmativa, minor nunquam non erit universalis.

Medius

Medius autem terminus sumitur particulariter in majori affirmativa, cum in illa prædicetur. Oportet ergo (per reg. 1. gen.) illum sumi universaliter in minori, quam universaliter reddet, cum in illa subjiciatur

Regula Secunda.

Quando minor est affirmativa, conclusio semper erit particularis.

Minor enim terminus hic prædicatur in minori, ac proinde sumitur particulariter quando illa est affirmativa. Ex quo sequitur (per reg. 2. gen.) illum etiam sumi debere particulariter in conclusione, quæ ideo particularis erit, utpote in qua minor ille terminus subjicitur.

Regula Tertia.

In modis negativis oportet majorem esse universalem.

Cum enim conclusio sit negativa, major terminus in illa sumetur universaliter: quem proinde oportet (per reg. 2. gen.) sumi etiam universaliter in præmissis. Jam vero tam hic quam in secunda figura ille terminus subjicitur in majori, ac proinde non minus hic quam in secunda figura oportet illum reddere majorem universalem, cum utrobique sumatur universaliter

Esse tantum quinque modos hujus figure.

Demonstratio.

E denis modis concludentibus A, I, I, & A, O, O, O, excluduntur per primam regulam; A, A, A, & E, A, E, per secundam; O, A, O, per tertiam-

Itaque supererunt hi quinque.

Duo affir.	{ A, A, I. } { I, A, I. }	Tres neg.	{ A, E, E. } { E, A, O. } { E, I, O. }
------------	------------------------------	-----------	--

Quod erat demonstrandum.

N 3

Possunt

Possunt hi quinque modi quinque hisce vocibus artificiosis designari.

Bar. *Omnia miracula naturæ sunt ordinaria ;*
 ba. *Quicquid ordinarium est, nos non movet : ergo*
 ri. *Sunt aliqua quæ nos non movent, quæ sunt miracula naturæ.*

Ca. *Omnia mala hujus vitæ sunt transitoria :*
 len. *Omnia mala transitoria non sunt timenda : ergo*
 res. *Nullum malorum timendorum est malum hujus vitæ.*

Di. *Aliquis stultus dicit verum :*
 ba. *Quicumque dicit verum, dignus est quem sequamur : ergo*
 tis. *Sunt quidam qui digni sunt quos sequamur, qui tamen ea propter non desinunt esse stulti.*

Fes. *Nulla virtus est qualitas naturalis :*
 pa. *Omnis qualitas naturalis Deum authorem habet : ergo*
 mo. *Sunt quedam qualitates quæ Deum authorem habent, quæ non sunt virtutes.*

Fri. *Nullus miser est æquanimus :*
 se. *Sunt quidam æquanimi, qui sunt pauperes : ergo*
 som. *Sunt pauperes qui sunt æquanimi.*

Observandum est hos quinque modos ordinario designari sequentibus vocibus : *Baralipson, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisefomorum.* Id ex eo factum quod Aristoteles distinctam ex his modis figuram non fecerit : ac proinde illi ab illo pro indirectis modis primæ figuræ habiti sunt, in quibus conclusio inver-

inverteretur, cujus scilicet legitimum subiectum esset is terminus qui prædicatur. Ac proinde qui hanc sententiam sequuti sunt, pro prima Propositione habere illam, quam subiectum conclusionis; pro minori illam, quam prædicatum ingreditur.

Atque adeo huic primæ figuræ assignarunt novem modos, 4. directos, & 5. indirectos, quos binis his versibus concludere.

*Barbara, Celarent, Darii, Ferio, Baralipon,
Celantes, Dabitis, Fespmo, Frisefomorum.*

Duas vero figuras reliquas, his.

*Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Derapti,
Felapton, Disamis, Datifi, Bocardo, Ferison.*

Sed cum conclusio semper supponatur, illud enim quod probandum venit, proprie loquendo dicere non possumus illam unquam inverti. Nos itaque rati sumus è re magis fore, illam Propositionem pro majori semper habere in qua prædicatum conclusionis invenitur. Hincque coacti sumus ut majorem Propositionem primam constitueremus, artificiosas illas voces invertere, & quo felicius memoriæ inhærent, inversas hoc versu concludere.

Barbari, Calentes, Dibatis, Fespmo, Frisefom,

Recapitulatio Diversarum Specierum syllogismorum.

Ex hætenus dictis concludere possumus 19. esse Species Syllogismorum, qui diversimode dividi possunt.

1. In quinque universales & quatuordecim particulares. 2. In septem affirmativos & duodecim negativos. 3. In concludentes in A, unum; in E, quatuor in I, sex; in O, octo. 4. Secundum diversas figuras, quæ subdividendæ erunt per modos; quod

N 4

jam

jam in explicatione cujusque figuræ factum est. 5. Per modos, qui erunt secundum figuras subdividendis & hoc pacto 19. Syllogismorum species habebimus. Quia tres modi sunt, quorum singuli in unica tantum figura concludunt; sed quorum singuli concludunt in duabus figuris; ac denique unicus modus qui concludit in omnibus quatuor.

CAP. IX.

De

SYLLOGISMIS COMPLEXIS: QVOMODO POSSUNT AD SYLLOGISMOS COMMUNES REDUCI, EXAMINARIQUE PER EASDEM REGULAS.

Fatendum quidem est, si qui sint quibus Logica prodest, longe tamen plures esse, quibus illa nocet: atque unà declarandum iis nocere omnium maximè, qui de illa omnium pulcherrime sentiunt, inanique gloriatione ambiunt bonorum atque subtilium Logicorum nomen & famam. Cum enim hæc ipsa affectatio per se indicium sit animi abjecti & parum solidi & perspicacis, ita sæpe accidit, ut, qui illa laborant, in ipso potius regularum cortice, quam in *bono sensu* (qui tamen Logices animi dici potest) hærentes, proni ferantur ad optimas ratiocinationes pro illegitimis traducendas; quia illas non norunt ipsis scilicet regulis accommodare; quæ cum ab illis imperfectè tantum cognoscantur, ad errores tantum viam sternunt.

Ut devitemus hoc vitium, quod tantopere olet vanam illam peritiæ in Sciolis jactationem, (quæ Galilis *Pedenterie* dicitur) & quæ adeò indigna est homine cordato; Examineda potius nobis erit ratiocinationis soliditas per lumen naturale, quam per regu-

regularum formulas : & ut nobis hoc examen succedat ex voto, cum difficultatibus in hujuscemodi ratiocinationibus urgemur, præcipuè proderit pariles in aliis Materiis Syllogismos contexere & *bonum* in iis sensum unicè considerare. Quod situnc videantur aliquid in se continere, quod regulis non possumus accommodare, statuendum potius erit, nobis cæcutientibus & parùm perspicacibus id ita videri, quam quod reverâ regulis adversentur!

Jam vero Syllogismi, de quibus difficiliùs judicatur, quique omnium sæpissime fallunt, illi sunt, quos antea diximus posse *complexos* appellari; non simpliciter, quia ex Propositionibus complexis constant, sed quia termini conclusionis, complexi cum sint, toti & integri in præmissis non sumebantur, nec toti illic; integrique medio termino uniebantur, sed partim tantum terminorum alteri, ut in hoc exemplo.

Sol est res insensata:

Persæ adorabant solem; ergo

Persæ adorabant rem insensatam.

Hic prædicatum conclusionis *adorabant rem insensatam*; cujus pars tantum, nimirum, *rem insensatam*, in majori reperitur; & *adorabant* in minori.

De hujusmodi itaque syllogismis duo præstabimus. Primo ostendemus quomodo possint reduci ad Syllogismos incomplexos, de quibus hucusque actum est, ut possint per easdem regulas examinari.

Deinde docebimus dari posse regulas generales, quarum ope bonitas vitiumve horum Syllogismorum complexorum, sine ulla reductione, possit dignosci.

Mirandum sane affatim est, Logicam, licet multo pluris passim æstimetur, quam debeat: (adeo ut dicatur absolute necessaria ad alias Scientias acquirendas)

das) tam perfunctoriè tractari, ut altum silentium sit de iis, quæ in Logica esse alicujus usus possunt. Ut plurimum enim Logici satis ducunt, Syllogismorum simplicium regulas docere; exempla que proponere, quæ ferè omnia constant Propositionibus incomplexis, illisque adeo claris, atque indubiis, ut nemo ea serio inter ratiocinandum abhibenda putaverit: Nam cui serio discurrenti excidit hujusmodi Syllogismus. *Omnis homo est animal: Petrus est homo; Ergo Petrus est animal.*

Exiguum itaque est id Studii, quod in Syllogismorum regulis iis argumentationibus accommodandis posuere quæ ex Propositionibus complexis componuntur. Quamvis & hoc arduum sit, & plurima hujusmodi argumenta occurrant, quæ mala videntur, cum sint optima; horumque argumentorum, quam simplicium, usus crebrior sit. Hoc ab Exemplis melius quam à regulis patefcet.

Exemplum I.

Diximus. Ex causa: omnes Propositiones constantes verbis activis aequaliter esse complexas; Ex hujusmodi Propositionibus Syllogismi sæpe compinguntur, quorum formæ concludendique vis ægrè dispicitur, ut in hoc exemplo superius allato.

Divina Lex jubet ut Reges honoremus:

Ludovicus 14. est rex: Ergo

Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.

Nonnulli parum perspicaces hujusmodi Syllogismos insimularunt vitii defectusque; quia, inquit, ex puris affirmativis in secunda figura componuntur, quod vitium capitale est. Sed hi nudam se litteram regularumque corticem potius consuluisset ostenderunt, quam lumen rationis per quam regulæ adinventæ fuerunt. Nam vis hujus argumenti tam certa, tam conclusiva est, ut etiam si peccaret contra regulam,

Iam, dicendum esset ipsam potius regulam malam esse, quam argumentum vitiosum.

Dico itaque primo, hoc argumentum validum esse: Nam in hac Propositione, *Lex divina jubet ut honoremus Reges*, Vox illa, *Reges*, sumitur generaliter pro omnibus regibus in particulari; ac proinde *Ludovicus 14.* eorum regum ex numero est, quos jubemur honorare.

Dico secundo, quod *Rex*, qui medius terminus est non prædicatur in hac Propositione, *Lex divina jubet nos reges honorare*; quia jungitur prædicato, *jubet*; hoc enim idem non est: nam 1. quod revera prædicatum est, affirmatur & convenit: Jam vero *Rex* nec affirmatur nec convenit *Legi Divinae*. 2. Prædicatum restringitur per subjectum: Vox verò, *Rex*, non restringitur in hac Propositione, *Lex divina jubet nos honorare Reges*, cum universaliter accipiatur.

Quid itaque hic mysterii est? facilis responsio, illam vocem subjectum esse alterius Propositionis in hac primaria delitescens. Non cum dico, *Legem divinam jubere ut Reges honoremus*, quemadmodum *Legi iussionem*, ita Regibus honorem attribuo: quasi dicerem, *Lex divina jubet, quod Reges sint honorandi*.

Eodem modo in hac conclusione, *Lex divina jubet ut honoremus Ludovicum 14.* Ludovicus 14. prædicatum non est, licet prædicato jungatur; quinimo subjectum alterius Propositionis latentis est. Quasi diceretur *Lex divina jubet, quod Ludovicus 14. sit honorandus*.

Explicatis itaque in hunc modum hisce Propositionibus.

Lex divina jubet quod Reges sint honorandi?

Ludovicus 14. est Rex: Ergò

Lex divina jubet quod Ludovicus 14. sit honorandus;

Clas-

Clarum est vim argumenti in his aliis Propositionibus esse,

Reges sunt honorandi :

Ludovicus 14. est Rex : Ergò.

Ludovicus 14. est honorandus ;

atque hanc Propositionem, *Lex divina jubet.* quæ principalis videtur in Syllogismo, incidentem tantum esse, affirmationi quidem conjunctam, cui corroborandæ Lex divina inservit.

Clarum etiam insuper est, Syllogismum hunc primæ figuræ esse in *Barbara*, cum terminus *Ludovicus 14.* singularis sit ; singulares autem pro universalibus habentur, cum secundum omnem extensionem, ut prius observatum est, sumantur.

Exemplum 2.

Ob eandem rationem Syllogismus hic qui secundæ figuræ, illiusque figuræ regulis conformis videtur, invalidus est.

Debemus credere Scripturæ :

Traditio non est Scriptura : Ergò

Non debemus credere traditioni :

nam reducendus est ad primam figuram hoc pacto:

Credendum Scripturæ est,

Traditio non est Scriptura ; ergò

Credendum traditioni non est.

Jam vero ex minori negativa nihil concluditur in prima figura.

Exemplum 3.

Alii Syllogismi sunt qui videntur purè affirmativi in secunda figura qui tamen concludentissimi sunt, ut,

Omnis bonus Pastor paratus est animam ponere pro ovibus :

Sunt autem hoc seculo pauci Pastores qui parati animas ponere pro ovibus : ergò

Sunt hoc seculo pauci boni Pastores.

Vali-

Validitas hujus Syllogismi ex eo est, quod affirmative tantum apparenter concludatur.

Cum enim minor exclusiva sit, continens hanc negativam, *Multi Pastores hoc seculo non sunt parati animas ponere pro ovibus*, conclusio etiam reducitur ad hanc negativam, *Multi hoc seculo Pastores non sunt Pastores boni*.

Exemplum 4.

En etiam Syllogismum alium qui, primæ figuræ cum sit, videtur habere minorem negativam, qui nihilominus optimus est.

*Omnes illi, quibus eripi non possunt ea, quæ amant, extra inimicorum insidias positi sunt ;
Sed illis, qui solum Deum amant, eripi non potest quod amant ; ergo*

Omnes illi, qui solum Deum amant, positi sunt extra inimicorum insidias.

Validitas hujus Syllogismi inde est, quod minor appareat tantum esse negativa, cum revera affirmativa sit.

Nam subjectum majoris quod prædicari debet in minori, non est, *illi quibus eripi possunt quæ amant* : sed è contra, *illi quibus eripi non possunt*. Jam vero hoc illud est quod affirmatur de illis, qui solum Deum amant, adeo ut minoris sensus evadat.

Sed omnes illi qui solum Deum amant, ex eorum numero sunt, quibus ea, quæ amant, eripi non possunt, quæ Propositione liquido affirmativa est.

Exemplum 5.

Hoc etiam iusuper accidit, quando major Propositione exclusiva est, ut hic.

Soli Dei amici sunt Beati :

Sed sunt aliqui Divites, qui non sunt Dei amici :
ergo

Sunt aliqui Divites, qui non sunt Beati.

Nam

Nam particula illa, *Soli*, efficit, ut prima hujus Syllogismi Propositio his duabus æquivaleat, *Amici Dei sunt Beati; & cæteri mortales qui non sunt Amici Dei non sunt Beati.*

Cum jam ex hac secunda Propositione vis argumenti dependeat, minor quæ apparebat negativa, fit affirmativa; quia subjectum majoris, quod prædicari debet in minori, non est. *Amici Dei*, sed *illi qui non sunt amici Dei*, adeo ut in hanc formam redigi Syllogismus debeat.

*Quisquis Dei amicus non est, Beatus etiam non est:
Sed sunt aliqui Divites ex eorum numero qui non
sunt amici Dei: ergo*

Sunt aliqui Divites qui non sunt Beati.

Quod autem necesse non sit minorem hoc modo exprimere, sed Propositionis negativæ forma illi queat relinqui, exinde est, quia tantundem habetur, negative dicere, quod *homo non est amicus Dei*, ac dicere affirmative, quod *homo est non amicus Dei*, id est, *ex numero eorum qui non sunt amici Dei.*

Exemplum 6.

Plurima sunt hujusmodi argumenta, quorum omnes Propositionum negativæ videntur; cum tamen illa optima sint, quia Propositionum aliqua apparenter tantum negativa est; cum sit revera affirmativa; uti modo vidimus, ulteriusque videbimus in hoc Exemplo.

*Quicquid non habet partes interire non potest per
dissolutionem partium:*

Sed anima nostra non habet partes: ergo

*Anima nostra interire non potest per partium dis-
solutionem.*

Sunt qui similibus Syllogismis utuntur ad ostendendum non deberi generaliter & sine distinctione acceptari Logicum illud axioma, *Ex partibus negativis*
mibi

nihil concluditur. Sed non animadvertunt minorem hujus similitumque Syllogismorum sensu affirmativam esse, quia in illa medius terminus (qui subjicitur in majori) prædicatur. Jam vero subjectum non est id quod habet partes, sed id quod non habet partes: ad eò ut sensus minoris sit, *Anima nostra est res quæ non habet partes*: quæ Propositio affirmativa est, habens tamen prædicatum negativum.

Iidem Logicastrum conantur probare argumenta negativa aliquando concludere; istiusmodi Exemplis: *Joannes non est rationalis, ergo non est homo. Nullum animal videt, ergo homo non videt.* Sed advertere debent allata Exempla Enthymemata tantum esse, quæ solum concludunt virtute Propositionis subintellectæ, quæ proinde in argumentantis mente esse debet, licet non exprimatur. Jam vero in utroque Exemplo Propositio subintellecta necessario affirmativa est. In primo hæc: *Omnis homo est rationalis: Joannes non est rationalis ergo Joannes non est homo.* In secundo hæc: *Omnis homo est animal, nullum animal videt, ergo nullus homo videt.* Cæcus sit qui non videat hos Syllogismos non esse pure negativos: ac proinde Enthymemata, quæ non concludunt nisi quod integri perfectique Syllogismi in mente argumentis sint; exempla esse non possunt, quibus probetur dari aliqua argumenta concludentia, quæ sint pure negativa.

CAPUT X.

PRINCIPIUM GENERALE
CUJUS OPE, SINE ULLA AD FIGURAS
AUT MODOS REDUCTIONE,
STATUI POTEST DE OMNI SYLLOGISMO,
LEGITIMUSNE, AN VITIOSUS SIT.

Jam

JAm ostensum est, quomodo de Syllogismis complexis statuendum sit, concludantur an peccent: eos scilicet ad formas Syllogismorum communium reducendo, ut deinde per communes regulas censeantur. Sed ut omnino verisimile non est, mentem nostram, quo possit de argumentorum vi sententiam ferre, hac indigere reductione; ita subiit animus, esse oportere regulas aliquas generaliores, quibus hæc communes innitantur, quarumque ope, bonitas vitiumque omne genus Syllogismorum facilius possit dignosci: Porro En illæ, quæ cogitanti sese obtulere.

Cum Propositio, cujus veritas nondum manifesta est, probanda offertur, id solum negotii videtur dari, ut quis aliam Propositionum notiozem inveniat, quæ primam illam stabiliat confirmetque; & quæ proinde poterit appellari, *Propositio continens*. Sed quia secunda primam continere non potest, expresse totidemque verbis, (sic enim alia non esset, reddereturque ad prioris clarigationem inutilis) omnino necesse est, ut tertia Propositio adsciscatur, quæ ostendat Propositionem dictam, *continentem*, revera continere illam quæ probanda est: atque hæc ultima dici potest *Propositio applicativa*.

In syllogismis affirmativis sæpe perinde est quam demum præmissarum dicamus, *continentem*, cum utraque aequaliter conclusionem contineat, atque utraque mutuo ostendat illam in altera contineri.

Exempli causa: si dubito, an homo impius sit miser, sic argumentabor.

Quicumque servit cupiditatibus est miser.

Sed impius servit cupiditatibus:

Impius est miser.

Quamcunque præmissarum designaveris, poterit dici

dici conclusionem continere; idque ab altera ostendi. Nam conclusio continetur in majori, quia, *Serviens cupiditatibus, impium* sub se continet, id est impius in illius extensione concluditur; estque ex inferioribus unum, prout a minori ostenditur. Conclusio etiam continetur in minori; quia, *Serviens cupiditatibus*, in sua Idea comprehendit Ideam miseri, ut patet ex majori.

Nihilominus cum major fere semper sit univ ersalior, ut plurimum, haberi poterit pro *continente*, uti & minor pro *applicativa*.

Ad Syllogismos negativos quod spectat, cum in illis unica tantum Propositio negativa inveniatur, negatioque solum in negatione includatur, videtur, quod Propositio negativa semper debeat haberi pro *continente*, atque affirmativa pro *applicativa*, sive negativa sit major, ut in *Celarent, Cesare, Festino*; sive sit minor, ut in *Camestres & Baroco*.

Nam si hoc Syllogismo suscipiam probandum *nulum avarum esse Beatum*.

Omnis Beatus cupiditatibus vacat:

Nullus avarus cupiditatibus vacat: ergo

Nullus avarus est beatus.

Connaturalius est dicere minorem, quæ negativa est, conclusionem continere, idque majorem ostendere: Nam hæc minor, *Nullus avarus cupiditatibus vacat*, omnino negans, *vacuum cupiditatibus, de avaro*, vicissim negat *Beatum*; cum major sit, quæ ostendit *beatum* totaliter iucludi in extensione *carentis cupiditatibus*.

Res ardua non erit demonstrare, omnium, quas superius latè deduximus; regularum utilitatem in eopositam esse, quod ostendant conclusionem in præmissarum alterutra contineri, idque ab altera probari; atque ratiocinationes tunc tantum vitiosas esse, cum id non præsent, uti & legitimas perfectasque esse,

esse, cum hoc præstiterint. Nam omnes regulæ reducuntur ad duas principales, quæ cæterarum fundamenta sunt. Harum altera est? *Nullus terminus debet patere latius in conclusione, quam in præmissis.* Hæc autem liquido dependet ab hoc generali principio; *Præmissæ debent continere conclusionem.* Quod tamen fieri non potest, si idem terminus in præmissis minorem extensionem habeat, quam in conclusione; nam minus universale non continet universalius: *Aliquis homo non continet omnem hominem.*

Regularum altera est: *Medius terminus debet semel saltem sumi universaliter.* Hocque etiam dependet à prædicto generali principio. *Præmissæ debent continere conclusionem.* Nam si probandum sit, Ex. gr. *aliquem Dei amicum esse pauperem*, utamurque ad hujus probationem hac Propositione, *aliquis sanctus est pauper*. Ajo nunquam evidenter probatum iri hanc Propositionem continere conclusionem, nisi medius terminus, viz. *Sanctus*, sumatur universaliter. Nam evidens est ut hæc Propositio, *aliquis sanctus est pauper*, contineat conclusionem, *aliquis amicus Dei est pauper*, oportere, atque sufficere hunc terminum *Aliquis sanctus*, continere illum alium, *aliquis amicus Dei*. Nam quantum ad reliquam terminum, utraque Propositio eum habet. Jam vero terminus particularis nullam habet extensionem determinatam, nihilque certò continet præter comprehensionem & Ideam. Et consequenter ut terminus hic, *aliquis sanctus*, contineat terminum, *Aliquis amicus Dei*, contineri in comprehensione Ideæ hujus termini, *Sanctus*.

Jam vero quicquid continetur in comprehensione Ideæ, potest universaliter affirmari de illa: quicquid continetur in comprehensione Ideæ trianguli, potest affirmari de omni triangulo: quicquid continetur in Idea hominis, potest affirmari de omni homine; ac proinde

proinde ut *Amicus Dei* includatur in *Idea Sancti*; oportet omnem *Sanctum*, esse *amicum Dei*. Unde sequitur hanc conclusionem, *Aliquis amicus Dei est pauper*, contineri non posse in hac Propositione *aliquis sanctus est pauper*, in qua medius terminus, *Sanctus*, sumitur particulariter, nisi opè alterius Propositionis in qua sumitur universaliter; quæ proinde ostendere debet *amicum Dei* contineri in comprehensione *Ideæ Sancti*: quod ostendere non possumus, nisi affirmemus *amicum Dei* de *Sancto* sumpto universaliter, & hoc modo *omnis Sanctus est amicus Dei*: fit itaque neutram præmissarum continere conclusionem, nisi medius terminus in illarum altera sumatur universaliter. Quod erat demonstrandum.

CAP. XI.

APPLICATIO HUIUS GENERALIS PRINCIPII AD VARIOS SYLLOGISMOS, QUI VIDENTUR INTRICATIORES.

CUM ex iis quæ parte prima dicta sunt, sciamus quid sit terminorum comprehensio atque extensio, possumusque hinc dignoscere, an Propositio aliam contineat necne; de bonitate & vitio omnis Syllogismi, opè hujus generalis principii solius, possumus statuere, nequaquam considerantes simplexne ille sit, an compositus; complexus an incomplexus; nulla etiam facta in modos figurative operosa disquisitione. Principium autem hoc est; *debet præmissarum altera continere conclusionem, idque ab altera ostendi*. Hoc fiet exemplis manifestius.

Exemplum I.

Dubito an hic Syllogismus concludat.

O 2

Offi-

Officium Christiani est, eos non laudare qui peccant :

Qui duello decernunt, peccant : Ergo

Officium Christiani est eos non laudare, qui duello decernunt.

Inutiliter ego operam perderem, si, ad quam figuram modumve reduci possit hic syllogismus operose disquirerem. Satis est animadvertere conclusionem in altera præmissarum contineri, idque demonstrari ab altera. Hoc autem protinus patet: Nihil enim major differt à conclusione, nisi quod major habeat, *eos qui peccant*; conclusio vero, *eos, qui duello decernunt*. Jam vero illa Propositio, in qua habetur, *ii qui peccant*, illam aliam continebit, in qua est, *qui duello decernunt*, modo *peccare, in se contineat, duello decernere*.

Ex sensu vero manifestum est illum terminum, *qui peccant*, sumi universaliter, hoc est, intelligi de iis omnibus qui quocunque modo peccant. Atque adeo minor hæc, *qui duello decernunt, peccant*; cum ostendat, *duello decernere* contineri sub alio termino *peccare*, eadem operâ etiâ ostendit primam Propositionem continere conclusionem.

Exemplum 2.

Dubito an hic Syllogismus concludat.

Evangelium Spondet Salutem Christianis ;

Quidam impii sunt Christiani : Ergo

Evangelium Spondet Salutem quibusdam impiis

Ut hunc Syllogismum dijudicem, animadvertendum solum est, majorem non posse continere conclusionem, nisi hæc vox, *Christiani*, fumatur universaliter pro *omnibus Christianis*, & non tantum pro *aliquibus*. Nam si Evangelium Salutem solum Spondeat aliquibus Christianis : exinde non sequitur illud *Salutem Spondere impiis, qui sunt Christiani* : quia
impii

Impii possunt esse ex eorum numero, quibus Evangelium Salutem Spondet: quapropter hic Syllogismus optime concludit. Sed major falsa est, si illic vox, *Christiani*, sumatur pro *omnibus Christianis*: Malè autem concludit; si sumatur tantum pro *aliquibus Christianis*; nam sic prima Propositio non continet conclusionem.

Sed an Propositio intelligenda sit universaliter, sciendum est ex altera regula quam parte secunda tradidimus: nimirum, *Extra res facti, id quod affirmatur sumitur universaliter quando indefinite offertur*. Jam vero, quamvis hic terminus, *ii qui peccant*, in primo exemplo, & *Christiani* in secundo prædicatorum partes sint, vices tamen habent subjectorum, de quibus alteræ partes horum prædicatorum affirmantur. Nam illi ipsi iidem sunt, de quibus affirmatur, quod non sunt laudandi, & quod promissam salutem habent. Porrò cum hi termini ponantur sine ulla restrictione, intelligendi erunt universaliter. Itaque Syllogismus uterque bonus est in forma; sed major Propositio in secunda est falsa, nisi per vocem, *Christiani*, ii solum intelligantur, qui ex Evangelii præscripto vivunt, & in hoc casu minor erit falsa, quia nulli impii vivunt ex præscripto Evangelii.

Exemplum 3.

Perspicuum ex hoc principio sequentem Syllogismum non concludere.

Lex divina jubet ut seculari Magistratui obediamus:

Episcopi non sunt Magistratus seculares; Ergò Lex divina non jubet ut Episcopis obediamus.

Nam præmissarum neutra conclusionem continet, quia non sequitur legem divinam, cum hoc jubet, illud aliud non jubere: Et sic minor quidem ostendit *Episcopos non comprehendi sub Magistratu seculari*

atque etiam præceptum honorandi *Magistratum secularem* non comprehendere *Episcopos*. Sed major non affirmat Deum alia præcepta non dedisse præter hoc, quod tamen affirmare deberet, ut major, ope minoris, ostenderetur continere conclusionem. Atque hinc sequens Syllogismus omnino bonus est.

Exemplum 4.

Christianismus famulos non obligat ad obediendum Dominis, in iis quæ sunt contra legem divinam :

Sed sollicitatio mulierum est contra legem divinam : Ergo

Christianismus non obligat famulos ad obediendum Dominis in sollicitatione mulierum.

Nam major continet conclusionem, cum minor ostendat sollicitationem mulierum iis esse annumerandam, quæ sunt contra legem divinam : cum præterea, exclusiva cum sit major, æquipolleat huic Propositioni: *Lex divina non obligat famulos ad obediendum Dominis, in illis rebus quæ sunt contra legem divinam.*

Exemplum 5.

Ope etiam hujus principii facili negotio potest detegi fallacia hujus vulgaris Sophismatis.

Qui dicit te esse animal, dicit verum :

Sed qui dicit te esse anserem, dicit te esse animal : ergo

Qui te dicit esse anserem, dicit verum.

Respondere namque sufficit, neutram præmissarum continere conclusionem. Nam si major eam contineret, (cum major in hoc solum differet à conclusionem, quod in illa *animal*, in hac *anser*, contineatur) oportet *animal* continere *anserem*. Sed *animal* in majori sumitur particulariter, quia est prædicatum hujus.

hujus Propositionis affirmativæ incidentis, *tu es animal*; ac proinde, *anferem*, continere potest, nisi in comprehensione; hinc ut quid probaret, *animal* in minore deberet sumi universaliter, ita ut, *anfer*, affirmaretur de *omni animali*, quod tamen nec fit nec fieri potest, cum *animal* etiam sumatur particulariter in minori: quandoquidem tam hic, quam in majori fit prædicatum hujus Propositionis affirmativæ incidentis *tu es animal*.

Exemplum 6.

Hinc etiam peti potest solutio Sophismatis quod D. Augustinus refert.

Non es, quod ego sum :

Ego sum homo : Ergò

Tu non es homo.

Hujus vitium patet ex figurarum regulis, nam est in prima figura; & Propositio prima, (quæ hic est minor) est negativa. Sed respondere satis erit conclusionem non contineri in prima Propositione; neque altera, hæc scil. *Ego sum homo*, probat illam contineri. Nam cum conclusio sit negativa: vox, *homo*, sumetur universaliter, ac proinde contineri non potest in hoc termino, *id quod ego sum*; nam qui sic argumentatur non est *Omnis homo*, sed solum *aliquis homo*: ut patet ex eo, quod in Propositione applicativa tantum dicit, *Ego sum homo*: ubi vox *homo* particulari significationi alligatur, quia est prædicatum Propositionis affirmativæ jam vero universale non continetur in particulari.

CAPUT XII.

De

SYLLOGISMIS CONJUNCTIVIS.

Syllogismis conjunctivis non illi omnes accensendi,

ni, qui Propositionibus constant conjunctivis compositis : Sed ita soli, quorum Propositio major ita componitur, ut integram conclusionem contineat : possunt hi ad tria genera reduci, *Conditionalium Disjunctivorum & Copulativorum.*

De Syllogismis conditionalibus.

Conditionales illi sunt, quorum major Propositio conditionalis est, integram conclusionem completens :

Si Deus est, amandus est :

Sed Deus est : Ergo

Deus amandus est.

Major Propositio duas partes habet quarum prima Antecedens dicitur, *si Deus est*, secunda consequens, *Amandus est.*

Duo sunt horum Syllogismorum genera, quia ex eadem majori duæ conclusiones deduci possunt.

Primum quando affirmato consequenti, affirmatur antecedens in minori, secundum hanc regulam ; *posito antecedenti, ponitur & consequens.*

Si materia à se ipsa non movetur, primus illi motus debuit à Deo imprimi.

Sed materia non movetur à se ipsa : Ergo

Primus illi motus debuit à Deo imprimi.

Secundum, quando tollitur consequens ut antecedens auferatur, secundum hanc regulam, *Sublato consequenti tollitur antecedens.*

Si quispiam Electorum perit, Deus fallitur :

Sed Deus non fallitur : Ergo

Quispiam Electorum non perit.

Sic D. Augustinus discurret his verbis : *Horum si quisquam perit, fallitur Deus ; sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus.*

Dupliciter peccant Syllogismi conditionales, primo,

mo, quando major Propositio includit conditionem, quæ ad rem non est, & à qua nihil secundum regulas sequitur: ut si è particulari generale inferretur, hoc modo *si in aliquibus fallimur, in omnibus fallimur*:

Sed hæc horum Syllogismorum in majori falsitas, ad materiam potius spectat, quam ad formam: ac proinde tunc tantum mali secundum formam reputantur, quando conclusio illegitima deducitur a majori, sive illa vera sit, sive falsa, rationi consona vel dissona: quod duobus modis fit.

Primo, quando consequentis antecedens inferitur hoc pacto.

Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles:
Sed sunt infideles: Ergò
Sunt Mahumetani.

Secundo, quando à negato antecedenti, concludimus negandum esse consequens: Ut in hoc exemplo:

Si Sinenses sunt Mahumetani, sunt infideles,
Sed non sunt Mahumetani: Ergò
Non sunt infideles.

Sunt tamen syllogismi conditionales qui ultimo hoc vitio laborare videntur, cum tamen legitimi sint: quando scil. in majori Exclusio licet non exprimitur, subintelligitur tamen. *Exemplum.* Legem tulerat Cicero adversus eos qui suffragia emerent: hujus legis postulabatur Muræna. Cicero, qui Murænae causam agebat, Cæroni violatam objicienti in hac Murænae defensione latam à se legem, hoc argumento respondet. *Etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum defenderem, jacerem improbe, etiam si alius legem tulisset; cum vero nihil commissum contra legem defendam, quid est quod latio Legis meam defensionem impediar.* Videtur hoc argumentum ab illo non abluere, quo Blasphemus in sui defensionem uteretur, hoc modo: *si Deus esse negarem, improbus essem,*

essem, sed quamvis blasphemem, non tamen nego Deum esse; ergo non sum improbus, Nihil sane valeret tale argumentum, quia alia crimina sunt, præter Atheismum, quæ hominem improbum faciunt. Nihilominus Ciceronis argumentum legitimum est, ex eo, (quamvis à Ramo proponatur tanquam exemplum malæ ratiocinationis) quod particulam sensu exclusivam contineat: poterit distinctius his terminis proferri.

Tunc tantum jure objici posset, quod contra latam à me legem agerem, si confiterer largitionem à Muræna ad suffragia emenda factam esse, & factam insuper approbarem:

Sed nullam largitionem factam assero:

Nihil contra legem à me latam ago.

Idem dicendum de Virgilianæ Veneris ad Jovem oratione.

*Si sine pace tua, atque invito nomine, Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Juværis auxilio: Sin tot responsa sequuti
Quæ superi Manesque dabant, cur nunc tua quisquam.*

Flectere jussa potest, aut cur nova condere fata.

Poterit hæc oratio ad hunc Syllogismum reduci.

*Si Trojani invito Divum numine Italiam petiere,
puniendi sunt:*

Sed non petiere invito Divum numine; Ergo

Puniendi non sunt.

Nisi enim hic aliquid subintelligeretur, similis esset huic alteri Syllogismo, qui procul dubio nihil concludit.

Si Judas sine vocatione Apostolus factus est, debuit à Deo rejici:

*Sed non est factus Apostolus sine vocatione: Ergo
Non debuit à Deo rejici.*

Est

Est itaque Veneris in Virgilio ratiocinium legitimum, quia illius Propositio major sensu saltem particulam exclusivam habet, non minus quam si sic efferretur.

Tunc tantum Trojani puniendi essent, indignique habendi, quibus Dii auxiliarentur; si illorum invitis numinibus Italiam cogitarint:

Sed illorum numinibus invitis Italiam non cogitarunt: Ergo, &c.

Vel dicendum, quod tantundem est, verba illa affirmativa *Si sine pace tua &c.* sensu negativa esse hoc modo.

Si Troes Italiam tantum cogitarunt, Diis jubentibus, iniquum est ut à Diis deserantur.

Sed Troes Italiam tantum cogitarunt Diis jubentibus: Ergo, &c.

De Syllogismis Disjunctivis.

Syllogismi disjunctivi dicuntur ii, quorum Prima Propositio disjunctiva est, id est, cujus partes coherent per particulam, *Vel*, ut in hoc Ciceronis syllogismo.

Qui Casarem occiderunt parricide sunt, vel libertatis assertores.

Parricide non sunt: Ergo

Sunt libertatis assertores.

Duo sunt horum genera: primum quando altera pars rejicitur, ut altera stabiliatur: ut in syllogismo jamjam proposito, atque etiam in hoc sequenti.

Omnes improbi puniendi sunt, vel in hac vita vel post hanc vitam.

Sunt aliqui improbi qui non puniuntur in hac vita; Ergo

Puniendi sunt post hanc vitam.

Non-

Nonnunquam tria sunt in hoc genus fyllogismis membra: & tunc duo rejicienda sunt ut tertium stabilietur, ut in hac D. Augustini ratiocinatione; Lib. de Mendacio. *Aut non est credendum bonis, aut credendum est iis, anos credimus debere aliquando mentiri, aut non est credendum bonos aliquando mentiri, : horum primum perniciosum est, secundum stultum, restat ergo ut nunquam mentiantur boni.*

Secundum, sed minus naturale quando altera subsumitur, ut altera rejiciatur: ut hic.

Divus Bernardus testificans Deum miraculis confirmasse Cruciatæ prædicationem, vel sanctus erat, vel impostor.

Sed sanctus erat: ergo

Non erat impostor

Rarò vitiosi sunt hi fyllogismi disjunctivi nisi ob falsitatem majoris Propositionis, in qua divisio non ritè instituitur, cum aliquid tertium inter opposita membra reperiat, ut hic.

Vel Regibus parendum est ea imperantibus, quæ sunt contra legem Dei, vel ab illis erit desciscendum:

Sed Regibus non est parendum ea imperantibus, quæ sunt contra Legem Dei, ergo

Ab illis erit desciscendum:

vel, Sed non est à Regibus desciscendum; ergo

Illis parendum ea imperantibus, quæ sunt contra Legem Dei.

Utraque hæc ratiocinatio mala est, quia in hac disjunctione quid tertium intervenit, à primis Christianis factitatum, qui quidvis potius perpesi sunt, quam aliquid patrent adversus leges Dei, cum tamen neutquam à Regibus desciscerent.

Hæ autem disjunctiones mutilæ & mancæ, errorum in quos homines labimur, communissima origo & fons sunt. De

De Syllogismis Copulativis.

Unius generis sunt hi Syllogismi, quando scil. in Propositione copulativa & negativa altera pars stabilitur ut altera rejiciatur.

Nemo potest duobus Dominis servire, Deo & Mammonæ :

Avarus Mammonæ servit : Ergo Non servit Deo.

Hoc genus Syllogismi necessario conclusionem non infert, quando pars altera tollitur, ut altera ponatur: ut videre est in hoc Syllogismo ab eadem Propositione deducto.

Nemo potest duobus Dominis servire Deo & Mammonæ.

Sed prodigi Mammonæ non serviunt : Ergo Serviunt Deo.

CAPUT XIII.

De

SYLLOGISMIS QUORUM CONCLUSIONES SUNT HYPOTHETICÆ.

JAm ostensum est Syllogismum perfectum tres debere habere Propositiones (sed hoc verum solum est, quando absolute non vero Hypotheticè concluditur; sic nempe Propositio Hypothetica præter conclusionem aliquando præmissarum alteram, aliquando ambas potest continere.

Exemplum. Si probandum sit Lunam esse corpus scabrum & asperum, non vero, speculi instar, læve, ut quondam Aristoteli visum, absolute illud inferre non possum nisi ope trium Propositionum.

Omne

Omne corpus quaquaversum lumen reflectens scabrum est :

Sed luna quaquaversum lumen reflectit. Ergo Luna est corpus scabrum.

Sed ut eandem conclusionem Hypotheticè solum inferam, binæ propositiones sufficient : ut hic,

Omne corpus lumen quaquaversum reflectens scabrum est : Ergo

Si luna quaquaversum lumen reflectit, corpus scabrum est :

Vel possum Propositionum alteram alteri connectere per particulam causalem, *quia*, ut

Si Omnis verus amicus paratus esse debeat ad vitam pro amico ponendam :

Pauci veri amici sunt ; quia

Pauci eousque amicitiam colunt.

Hæc methodus rationandi & communissima est, & pulcherrima : atque hinc palam fit non esse opinandum nihil ponderis inesse argumentis, cum tribus Propositionibus, non constant, eo, quo in scholis solet, ordine dispositis. Nam certum est illa Propositione hunc syllogismum concludi.

Omnis verus amicus debet esse paratus ad vitam ponendam pro amicis :

Sed pauci parati sunt ad vitam ponendam pro amicis : Ergo - a -

Pauci sunt veri amici.

Quicquid est discriminis inter Syllogismos perfectos & illos quorum conclusio, una cum præmissarum altera in propositione Hypothetica continetur, in hoc situm est, quod Syllogismi primi non possint integre concedi, quin illico sequatur, quod erat pro-

probandum : cum Syllogismi secundi generis possint toti concedi, nec tamen proinde disputans quicquid profecerit, cum illi adhuc probandum restet conditionem, a qua concessum consequens dependet, genuinam esse & veram.

Dicendum itaque tales Syllogismos, proprie loquendo, apparatus tantum esse ad conclusiones absolute inferendas: & huic rei maxime accommodati sunt: Imo fatendum est illos esse & usitatisimos, & maxime naturales, eaque prærogativa gaudere, quod quo a Scholarum genio alieniores, eo sunt cæteris mortalibus acceptiores.

Hi Syllogismi concludunt in omni figura, & omni modo: ac proinde non aliæ regulæ necessariæ sunt, præter regulas figurarum.

Observandum tamen est, conclusionem Hypotheticam, cum præter ipsam conclusionem, alteram præmissarum contineat, illam aliquando majorem Propositionem esse, aliquando minorem.

Quod videri potest per Exempla plurimarum conclusionum Hypotheticarum a duobus axiomatis generalibus deductarum, quorum alterum affirmativum erit, alterum negativum: Affirmativum, vel probatum, vel concessum sit:

Omnis doloris sensus est cogitatio.

Ex quo concluditur affirmative,

1. *Ergo si omnia Bruta dolorem sentiunt, omnia Bruta cogitant.* Barbara.

2. *Ergo si aliqua planta dolorem sentit, aliqua planta cogitat.* Darii.

3. *Ergo si omnis cogitatio est actio mentis, omnis sensus doloris est actio mentis.* Barbara.

4. *Ergo si omnis sensus doloris est malus, quaedam cogitatio est mala.* Dcraipi.

5. Er-

5. Ergo si sensus doloris est in manu ustâ, aliqua cogitatio est in manu ustâ. Disamis.

Negative autem.

6. Ergo si nulla cogitatio est in corpore, nullus sensus doloris est in corpore. Celarent.

7. Ergo si nullum Brutum cogitat, nullum Brutum dolorem sentit. Camestres.

8. Ergo si aliqua pars hominis non cogitat, aliqua pars hominis non sentit dolorem. Baroco.

9. Ergo si nullus motus materiæ est cogitatio, nullus dolor est motus materiæ. Cesare.

10. Ergo si nullus sensus doloris est gratus, aliqua cogitatio non est grata. Felapton.

11. Ergo si aliquis sensus doloris non est voluntarius, aliqua cogitatio non est voluntaria. Bocardo.

Aliæ etiam conclusiones Hypotheticæ possunt inferri ex hoc generali axiomate, *Omnis doloris sensus est cogitatio*, sed indignæ illæ, quæ hic inferantur cum parum naturales sint.

Ex his quas deduximus Propositiones, 1, 2, 7, 8, præter conclusionem minorem continent; 3, 4, 5, 6, 9, 10, & 11. majorum.

Possunt etiam observari variæ conclusiones conditionales, quæ deduci possunt à generali Propositione negativa: sit autem illa. Ex. g. hæc *Nulla materia cogitat*.

1. Ergo si omnis anima bruti est materia, nulla anima bruti cogitat. Celarent.

2. Ergo si aliqua pars hominis est materia, aliqua pars hominis non cogitat. Ferio.

3. Ergo si anima nostra cogitat, anima nostra non est materia. Cesare.

4. Ergo si aliqua pars hominis cogitat, aliqua pars hominis non est materia. Festino.

5. Ergo

5. Ergo si quicquid sentit dolorem, cogitat, nulla materia sentit dolorem. Camestres.

6. Ergo si omnis materia est substantia, aliqua substantia non cogitat. Felapton.

7. Ergo si aliqua materia est causa esse suum mirabilium, quicquid est causa effectuum mirabilium non cogitat. Ferison.

Harum Hypotheticarum sola quinta præter conclusionem majorem continet, reliquæ minorem.

Præcipuus horum argumentorum usus est, ut eum, cui aliquid persuadere conamur, cogamus ad consequentiæ bonitatem agnoscendam; quam quidem agnoscere potest, absque eo quod cuivis alteri assentiat, cum illa conditionaliter tantum proponatur, & segregata à veritate materiali, ut ita loquar, quam continet.

Et sic adversarius disponitur ad conclusionem absolutam inde deducendam, majori facilitate approbandam, ut, vel posito antecedenti ponatur consequens, vel sublato consequenti, tollatur antecedens.

Si quis concessit nullam materiam cogitare; inferam ego, si anima Bruti cogitat, oportet illam non esse materiam.

Et sicut negari non potest hæc conclusio hypothetica, ita patero ego alterutram harum consequentiarum absolutarum inferre.

Sed anima Bruti cogitat, ergo

Non est materia.

Vel è contra

Sed anima Bruti est materia, ergo

Anima Bruti non cogitat.

Ex dictis patet 4. Propositiones fieri debere, ut hoc genus argumentorum perfectum evadat, ac aliquid absolute probet: Non sunt tamen syllogismis, quos compositos vocant, annumeranda, cum hæc quatuor

P

Pro-

Propositiones nihil amplius in sensu habeant; quam tribus, hisce vulgaris syllogismi Propositionibus continetur.

Nulla materia cogitat.

Omnis anima Bruti est materia: ergo

Nulla anima Bruti cogitat.

CAP. XIV.

De

ENTHYMEMATE ET PROPOSITIONIBUS ENTHYMEMATICIS.

JAm dictum est Enthymema in intellectu syllogismum perfectum esse, licet enunciatione non sit, quia Propositionum aliqua subtrahitur tanquam nimis clara & nota, & quam, is quocum loquimur, potest nullo negotio mente substituere. Hoc argumenti genus adeo usitatum est tum in sermonibus, tum in scriptis, ut rarum sit omnes propositiones exprimi, quia ut plurimum illarum aliqua tam clara est, ut supponi possit: quin etiam ea est humanæ mentis indoles, ut magis aliquid sibi, quod suppleat, relictum, quam ut colloquente, opinentur opus esse ut de omni prorsus re instruat.

Hæc itaque subtrahentia eorum ad blanditur vanitati quibuscum loquimur, cum aliquid ipsorum ingeniis deferamus: Imo oratio dum brevior, sit etiam acutior & efficacior. Si enim quis versus Medææ Ovidianæ (in quo habetur Enthymema admodum elegans) *Servare potui, perdere an possim rogas?* In hunc syllogismum deformasset, *qui potest servare, potest perdere; potui servare, ergo possum perdere*: Illura sane omni venustate spoliasset, nec immerito, præcipuum namque

namq; orationis decus est, sensu abundare, mentiq; ansam præbere cogitationes enitendi ipsis verbis latius patentes: è contra inter orationis vitia maximum est sensus inopem esse, & multiplicibus verbis rerum cogitationumque paucitatem & mendicitatem continere. Quod tamen vix evitari potest in syllogismis Logicis. Cum enim mens ipsa lingua volubilior perniciosiorque sit, cum una propositio ambabus declarandis sufficiat; verba quæ alteri efferendæ inserviunt, omni utilitate carent, quandoquidem nihil novî possint animo exhibere. Hinc in vita communi adeo rari sunt hi syllogismi, quinimo nec cogitantes amputamus superflua, orationemque ad ea reducimus quæ sunt menti aperiendæ præcisè necessaria.

Enthymematis itaque homines passim ratiocinationes efferunt, tacita Propositione, quam rentur ab audiente facile posse substitui. Est autem hæc Propositio nonnunquam major, nonnunquam minor, & aliquando etiam conclusio; quamvis tunc propriè Enthymema non vocatur, cum tota argumenti vis duabus primis Propositionibus includatur.

Aliquando accidit ut ambas Enthymematis Propositiones unica tantum efferamus, quæ ob eam causam Aristoteli dicitur Propositio vel *Sententia Enthymematica*, cujus hoc ab eo affertur exemplum.

Ἀθάνατον ὄργον μὴ Φύλαττε; θνητὸς ὢν;
Mortalis, ne geras odium immortalis.

Integer syllogismus talis est: *qui mortalis est non debet gerere immortale odium; Mortalis es; ergo, Enthymema perfectum tale; Mortalis es, noli itaque gerere immortale odium.*

CAP. XV.

De

SYLLOGISMIS COMPOSITIS
EX PLURIBUS QUAM TRIBUS
PROPOSITIONIBUS.

Syllogismus constans pluribus quam tribus Propositionibus, *Sorites*, ut ante dictum est, vocatur.

Hujus tria possunt genera distingui. Primum in quo ii ratiocinandi gradus reperiuntur, de quibus actum c. l. p. 3. Secundum Dilemma, de quo capite sequenti. Tertium Epichirema Græcis dicitur, & vel alterius vel ambarum Propositionum probationem continet, de quo hac capite.

Quemadmodum sæpe tenemur inter argumentandum quasdam Propositiones nimis claras evidentesque subtercere, ita sæpe necesse est alias in medium proferre incertas & dubias, iisque continuo probationes adjungere ad auditorum præcocem impatientiam advertendam, qui secum perperam agi autumant, cum videmur, rationibus prima specie aut falsis aut dubiis, illis velle imponere. Quamvis enim in orationis serie aliquando essent elucidandæ atque stabiliendæ hæ Propositiones, periculo tamen non caret, vel tantisper auditorum animos abalienare. Præstat itaque illico Propositionibus dubiis probationes subungere, quam alio eas rejicere. Insuper hæ probationum procrastinatio maximo subjacet incommodo, cum probandæ Propositiones etiam repetendæ sint. Quapropter cum mos sit in Scholis integrum syllogismum simul proponere, ac demum Propositionem dubiam probare; solent homines in communi sermone dubiis effatis continuo probationes subnectere:

Etere : & hinc resultat genus argumenti è pluribus Propositionibus compositum : Nam majori majoris adjungitur probatio : & minori probatio minoris ; ac tum demum infertur conclusio.

Hoc pacto integra Ciceronis pro Milone oratio ad argumentum hujusmodi compositum reduci potest, cujus major Propositio est, licere occidere illum qui nobis insidias facit : hæc autem rationibus tractis è lege naturali, jure gentium & exemplis probatur. Minor Propositio est, Clodium Miloni insidias fecisse : hæc probatur à Clodii apparatu, satellitio &c. hinc conclusio infertur licuisse Miloni Clodium occidere.

Peccatum Originale deducitur ex miseriis infantium secundum Methodum Dialecticam hoc pacto.

Miseri non nascerentur Infantes, nisi aliquod illis peccatum luendum esset, tractum à nativitate : sed sunt miseri ; ergo ob peccatum originale. Jam vero per vices probandæ sunt, tum major, tum minor. Major scil. per hoc argumentum disjunctivum. Misericordiae infantum non possunt provenire nisi ab aliqua harum quatuor causarum ; vel primo à peccatis, quæ hanc vitam præcesserunt ; secundo vel à Dei impotentia, quæ illos à miseriis tutos præstare non potuit : Tertio vel à Dei injustitia, quæ eos his miseriis immerentes addixit : Quarto, vel denique à peccato Originali. Sed impium est miseras infantum dicere, ab aliqua trium primarum causarum provenire ; Ergo provenire debent à quarta, peccato, scil. Originali.

Minor autem nim. infantes esse miseros, à miseriis quibus subjacent, enumeratione probatur.

Sed quanto ornatus validiusque Augustinus hanc peccati originalis probationem hujusmodi inclusam ratiocinationi proposuit.

Cogita numerum magnitudinemque malorum quibus infantes opprimuntur : quam pleni sunt pri-

"mi illorum anni vanitatibus, passionibus, illusioni-
 "bus, timoribus. Postmodum cum grandescunt, in-
 "cipiuntque etiam Deo servire, error eos aggreditur
 "ut seducat, labor & dolor ut debilitent, concupiscen-
 "tia ut inflammet, tristitia, ut dejiciat, superbia ut ex-
 "tollat; & quis potest paucis numerare pœnas, quæ
 "aggravant jugum filiorum Adæ? Horum malorum
 "evidentia Ethnicos Philosophos, (qui nihil sciebant
 "vel credebant de peccato primi parentis) coegit, ut
 "dicerent nos tantum nasci ad pœnas luendas, quas
 "promeriti sumus peccatis ante hanc vitam commis-
 "sis, atque adeo, animas nostras alligatas esse corpo-
 "ribus, corruptibilibus eodem tormenti genere, quod
 "Hetrusci tyranni iis infligebant, quibus mortua jun-
 "gebant corpora vivis. Sed animas corporibus jun-
 "gi ad alius vitæ luenda commissa, sententia est ab A-
 "postolo rejecta. Quid igitur superest nisi ut causa
 "adeo horrendorum malorum sit; aut injustitia aut
 "impotentia Dei, aut pœna peccati primi hominis.
 "Sed quia Deus nec injustus est nec impotens, solum
 "id restat quod recusatis agnoscere, quod ta-
 "men vel invitos oportet admittere, grave oc jugum
 "quod filii Adæ coguntur ferre, ex quo è sinu matris
 "egressi, sinum communis matris terræ scil. ingredi-
 "untur, nunquam illis debuisse imponi, nisi illud pro-
 "meriti fuissent peccato, quod ab origine traxere.

CAP XVI.

De

DILEMMATE.

Potest Dilemma sic defini: *Ratiocinatio com-*
posita, quæ post totius divisionem in omnia
membra, id infert ex omnibus, quod illatum est
ex singulis.

Dixi

Dixi quod *illatum est ex singulis*, & non tantum *affirmatum*: illud enim proprie dilemma est, in quo id, quod de unaquaque parte particulari aliqua ratione probatur.

Exempli causa: Ad probandum *neminem in hac vita beatum esse posse*, formari potest tale dilemma.

Unusquisque in hac vita vel concupiscentiis inservire, vel bellum indicere oportet.

Sed concupiscentiis servire miserum est, idemque probrosum, neque illis potest fieri satis.

Sed & miserum, illis bellum indicere; quia nihil hoc intestino bello molestius & gravius, quod quis adversus semet ipsum gerit.

Nemo itaque in hac vita vere beatus esse potest.

Si probandum sit *Episcopos qui animarum sibi commissarum salutem sedulam operam non dant, inexcusabiles esse coram Deo*: fieri poterit hoc Dilemma.

Vel pares muneri tanto sunt vel impares.

Si pares, inexcusabiles sunt, quod illa munere non bene fungantur.

Si impares, excusabiles etiam, quod munus susceperint, cui exequendo non erant.

Ac proinde quomocunque inexcusabiles erunt coram Deo, si sedulam operam non dant animabus salvandis.

Sed quædam veniunt observanda de hujusmodi ratiocinationibus.

Primo non semper omnes Propositiones enunciantur. Dilemma etenim modo propositum paucis complexus est Divus Carolus in oratione quam habuit in auditu cujusdam à Conciliis Provincialibus. *Si tanto muneri impares; cur tam ambitiosi? si pares, cur tam negligentes?*

Eodem modo plurima subintelliguntur in celebri

illo dilemmate, quo ex antiquis Philosophis aliquis contendebat neminem debere rerum publicarum fatigare.

Si bene, Homines: si male quis agat, Deos offendet, nemo itaque debet rempublicam curare.

Plura etiam subintelliguntur in illo altero, quo quis alius probat non expedire uxorem ducere. *Si ducenda forma sit, Zelotypiam inducet, si deformis, fastidium; ergo nulla ducenda.*

In utroque etenim dilemmate Propositio quæ erat dividenda, subauditur: quod etiam usitatissimum est, quia facile suppleri potest, utpote quæ satis designata est, per eas Propositiones in quibus de utraque divisionis parte agitur.

Insuper ut conclusio præmissis includatur, aliquid ubique subintelligendum est, quod omnibus conveniat: ut in primo.

Si quis bene agit homines offendit, quod est molestum:

Si quis male, Deos, quod idem molestum est:

Ergo omnimode molestum est rempublicam curare.

Quod apprime observandum est, ut de Dilemmatis vi & efficacia pronnciemus. Hoc enim modo propositum neutiquam concludit: quia homines offendere non est molestum si id evitare non possimus, nisi Deum offendamus.

Secundo, observandum est Dilemma duobus præcipue modis vitiosum fieri; altero quando Propositio disjunctiva peccat, omnia illius, quod dividitur, membra complectens.

Sic infestum illud conjugio dilemma nihil infert: quia uxor seligi potest nec tam formosa quæ zelotypiam, nec tam deformis quæ fastidium marito inducat.

Hanc

Hanc ob causam vitiosissimum erat illud Dilemma, quo antiqui Philosophi usi sunt ad mortis timorem amoliendum: *Anima nostra: (aiebant illi) vel desinit esse cum corpore; & sic cum nullus erit sensus, nullis poterit malis fieri obnoxia; vel corpori superstes viveret, & sic beator evadet, quam cum corpori immersa; atque adeo mors non erit timenda.* Nam, ut optime notavit Montanus, immanis cœcitas erat, non advertere inter has duas tertiam conditionem intercedere; illam nimirum, quæ animam corpori superstitem suppliciiis & miseriis involvit: & hinc merito timenda mors, ne ea nos ad illas misérias transmittat.

Altero modo Dilemma vitiosum fit, quando scilicet partium conclusiones necessario non deducuntur: ut hic necesse non est, ut uxor formosâ maritum zelotypum reddat, cum & prudens & casta esse possit, adeo ut nullam ansam viro præbeat male de pudicitia sentiendi. Pariter necesse non est ut fœda deformisque eonjux conjugii displiceat, poterit enim aliis animi dotibus virtutibusque ornari, quibus se illi reddat amabilem.

Tertio, Observandum est, eum qui dilemmate utitur, præcavere debere, ne illud possit in se retorqueri. Sic teste Aristotele, dilemma illud quo abstinendum à Republica probabatur, nunnulli in ipsum Authorem retorserunt.

Si ex malis hominum placitis respublica geratur, hominibus placebimus:

Si ex justitiæ præscripto, diis: Ergo: &c.

Sed nec hoc Dilemma sic retortum rationi congruebat, quia hominibus placere non debemus, Si Deum irriteremus.

CAP. XVII.

De

LOCIS, SIVE DE METHODO
INVENIENDI ARGUMENTA, ET
QUAM INUTILIS SIT HÆC
METHODUS.

Loci *Argumentorum* uti à Rhetoricis Logicisque appellantur, quædam generalia capita sunt, ad quæ reduci possunt illæ communes probationes, quibus res varias tractantes utimur. Pars vero Logicæ, *inventio* dicta, de his tantum locis agit.

Cum Aristotele & scholasticis rixatur Ramus, quod de locis agant post traditas ratiocinationum regulas; cum ille adversus eosdam asserat, de regulis non nisi explicatos locos traditumque quod inventionem spectat, esse agendum.

Rami Ratio est, debere materiam prius congeri, quam de illa disponenda cogitemus. Jam vero locorum deductio materiam invenit & congerit cum ratiocinationum regulæ inventam congestamque disponant.

Sed est hæc ratio levissima. Quamvis enim necesse sit, ut materia prius inveniatur quam possit disponi, non tamen necesse est, ut discamus materiam prius invenire, quam didicimus illius disponendæ methodum: ad hoc enim sufficit habere in promptu quasdam generales materias, è quibus exempla formantur: Harum autem mens ipsa sensusque communis abunde suppeditat, adeo ut opus non sit illas ab artes inventionisve methodo emendicare. Verum itaque est, ad manum esse debere materiam, cui syllogismorum regulas applicemus, sed falsum vicissim est, hanc materiam debere per argumentorum locos inveniri.

Imo

Imo è contra dici posfit, prius scire eos oportere quid argumentatio, quid syllogismus, sit, cum in ipsis locis artem doceamur ex iis argumenta & syllogismos condendi. Sed hic regei potest unicuique à natura indultam generalem saltem ratiocinandi scientiam quæ iis intelligendis sufficiat, quæ in locorum inventionem traduntur.

Operam itaque ludunt; qui anxie disquirunt, quod demum loco de locis agendum sit, cum illud perinde propemodum sit. Operam tamen non profus inutilem collocaturi sunt, qui quærent, sitne omnino à locis tractandis abstinendum.

Notum est antiquos sacram habuisse hanc methodum: Imo illam ipse Cicero prætulit integræ illi dialecticæ, quæ à Stoicis tradebatur, quia apud illos alium erat de locis silentium. *Istam artem, aiebat ille, totam relinquamus, quæ in excogitandis argumentis multa nimium est, in iudicandis nimium loquax.* Cum Rhetoribus Quintilianus, cum Philosophis Aristoteles eandem cantilenam occinunt: adeo vix possumus in illorum non ire sententiam; sed obitat universalis omnium experientia.

Tot enim firme in oppositum citari testes possunt, quot ordinaria studiorum curricula emensi illud omne didicerunt, quod in Gymnasiis de Inventionis Methodo docetur. Horumne vel unus religiosè aures affert affirmare, cum discutienda quæstio proponeretur, vel cogitasse se de his locis, probatiunculasque congruas in illis quæsisse? Adeantur Concionatores quotquot sunt; consulantur reliqui mortales, qui perorant, qui scriptitant, quibusque nunquam non aliquid superest, quod dicatur. Et vereor ut vel unus inveniatur, qui vel somniarit de locis à causa, ab effectis, ab adjunctis, adeundis ad ea invenienda quæ de quæstione possent dici.

Quinimo

Quinimo ipse Quintilianus, licet fateatur se hanc artem magni fecisse, coactus est tamen agnoscere non esse omnes locos ostiatim pulsandos, cum id dicendum est *Illud quoque*, inquit, *studiosi eloquentiæ cogitent, non esse, cum proposita fuerit materia dicenda, scrutanda singula & velut ostiat impulsanda, ut sciant, an ad id probandum quod intendimus, forte respondeant.*

Verum quidem est omnes probationes, quas cuilibet stabiliendo adhibemus, ad hæc generalia capita, qui loci dicuntur, posse referri: sed tamen illorum inventio huic methodo non debetur. Natura ipsa rei tractandæ diligens perpensio, variarumque veritatum præcognitio nos ad eas probationes deducunt, quas ars denique refert ad aliqua genera. Adeo ut vere de locis posimus dicere, quod D. Augustinus generatim de Rhetorices præceptis affirmavit, illa nimirum ab eloquentibus in dicendo observari, licet de iis ne cogitent quidem, sive illa sciant, sive nesciant. *Implent quippe illa quia sunt Eloquentes, non adhibent ut sint Eloquentes.*

Naturaliter ambulamus, (ut idem Pater alio loco observat) atque ambulando corpore regulariter movemur. Sed ut doceamus ambulare absurdum foret, admonere, ex.gr. spiritus animales, in hos nervos amandandos, illos musculos motandos, tales in articulis motus eiendos, pedem alterum alteri præponendum, ac demum illi alteri insistendum, donec alter promoveatur. Ex eorum observatione, quæ natura duce agimus, quasdam nobis regulas condere possumus, sed nunquam ea agimus ex harum præscripto regularum. Sic in communi sermone omnes passim loci adhibentur; nec quicquam dici potest, quod ad eos non referatur. Sed hoc non accidit ex eo, quod expresse ad locos attendamus, cum hæc deliberata attentio mentis impetum sistat, ardorem remittat, atque avocet ab earum ratio-

rationum investigatione, quæ acutæ & genuinæ cum sint, omni orationis præcipua ornamenta habentur.

Virgilius L. 9. Æneidos, cum nobis descripsisset Euryalum ab hostibus captum, hostesque jamjam stragem, quam Nifus Euryali amicus intulerat, ejus nece-ulturos, Nifum producit hæc affectuum & amoris plenissima verba exclamantem.

*Me me : adsum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli ! mea fraus omnis ; nil iste nec ausus
Nec potuit. (Cælum hoc & conscia sydera testor)
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.*

Hic locus, inquit Ramus, est à *causa efficiente* : Sed etiam interposito jurejurando affirmare ausim Virgilium dum hos versus profunderet, de causa efficiente ne quidem somniasse. Nec sane tales profudisset, si moras in *causa efficiente* percurrenda fecisset, ad hunc sensum inde eruendum. Imo necesse est Virgilium, ut versus tam elatos, tam vehementes pangeret, non tantum regularum, si tamen illas norat, sed etiam sup ipsius oblitum, ut personam affectusque indueret ejus quem exhibebat.

Verum enim vero hanc de argumentorum inventione doctrinam inutilem esse argumento certissimum est exiguus illius per tot secula, quibus & inventa illa fuit & in scholis tradita usus. Quin etiam si animus esset omnem quem possumus ab illa fructum capiendi, dici non potest nos aliquid collecturos, quod revera esset alicujus utilitatis vel pretii. Nam per illam methodum non alia argumenta vel etiam quærentur, quam quæ generalia, communia, & aliena sunt, eorum instar quæ à Lullistis ope tabularum inveniuntur : tantum abest ut hæc copia profuit, ut nihil illa judicandi vim corrumpat magis.

Herbas bonas malarum copia suffocat nec quicquam mentem reddit solidorum efficaciumque argu-
mento-

mentorum infœcundiorẽm, quã hęc mala cogitationum vulgariũ luxuries. Mens quippe huic facilitati affuefcit, nec ſibi vim infert ad rationes eruendum, appoſitas, peculiãres & naturãles, quę iis tantũ faciunt ſui ipſarũ copiam, qui ſedula attentęque indagatiõne propoſitam materiã ſcrutantur atque eviſcerant.

Cogitandum etiã eſt hanc locorum libertatem eſſe quam minime utilem: pauci namque hac in parte peccant. Sępe vitio vertitur dicendorũ abundantia, raro dicendorũ penuria; orationesque nunquam non verbis probatiunculisque immodicę ſunt. Adeo ut ad formandã eloquentiam prudentem & ſolidã, e re magis fuerit homines docere ut taceant, quam ut loquantur; id eſt, ut ſupprimant amputentque humiles, vulgãres falſasque cogitationes potius, quam profuſã farrãginem proferant rationum partim bonarũ, partim futiliũ & mialarũ, quibus nunc dierũ, tum libri tum ſermones ſcatent.

Et cum locorum uſus talibus tantũ argumentorum quiſquiliis inveniendis inſerviat, dicere poſſumus, ſi aliquãliter utile ſit ſcire quę de iis traduntur, (tot enim viri cęlebres de illis diſſeruere, ut neceſſitatem quandã fecerint rem adeo vulgatã non ignoriãdi) ita longe utiliũ eſſe ſibi perſuadere nihil magis deridiculum cenſendum, quam illos paſſim adhibere ad rem quamvis vel eminũs conſpectã, diſcutiendam atque illuſtrandã, (quod à Lulliftis factitatum eſt ope attributorũ generalium, quę quędam locorum Species ſunt) hancque peſſimã propenſionem ad dicendum de re omni, ad rem omnem ratiunculis ſtabiliendam (quę vana & ſtulta nonnullorum gloriatio eſt) animum deſignare infra brutorum irrationabilitatem depreſſã.

Quãpropter omnem e Locorum doctrina fructum

nan-

nanciscemur, si ea leviter ita imbuti fuerimus, ut possimus nec cogitantes, dicendorum diversas facies partesque considerare.

CAPUT XVIII.

DIVISIO LOCORUM IN GRAMMATICOS, LOGICOS ET METAPHYSICOS.

Qui de locis egere, eos varie partiti sunt. Divisio quam Cicero libris *de inventione*, & libro secundo *de Oratore*; & item Quintilianus libro quinto *Institutionum* sequuti sunt, parum Methodica est, sed eadem nihilominus orationibus forensibus accommodatio, quas præcipue spectat. Rami divisionibus inutiliter laborat.

En aliam cujusdam inter Germanos limati iudicii rationisque accuratæ Philosophi: is Claubergius est. Hujus Logica in manus meas pervenit, non nisi, cum in hac nostra edenda prælum aliquandiu laborasset.

Argumenta itaque petuntur vel à Grammatica, vel à Logica, vel à Metaphysica.

Loci Grammatici.

Habentur vel ab Etymologia, vel à vocabulis ab eadem radice derivatis, quæ latinis *conjungata*, Græcis *παρόρνια* dicuntur.

Argumenta ab Etymologia ducimus, cum ex. gr. probamus paucos animum unquam proprie loquendo relaxare; quia animum relaxare, est eundem à seriis avocare, cum tamen pauci animum seriis unquam applicent.

Conjungata itidem argumenta suppeditant, ut hic,
Homō

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Mortali urgemur ab hoste Mortales.

*Quid tam dignum misericordia, quam miser?
quid tam indignum misericordia, quam superbus miser.*

Logi Logici.

Eliciuntur ab Universalibus *Genere, Specie, Differentia, Proprio, & Accidente; Definiti. ne item & Divissione.* Cum autem hæc superius deducta sint, opus non est, ut hic fusius tradantur.

Observandum tantum est hisce Locis quædam axiomata communia, ut plurimum adjungi quæ e re erit non ignorasse; non quod illa utilia sint, sed quod communia & vulgata. Horum aliqua alias aliis terminis allata sunt, sed interest illa noscere prout propriis terminis traduntur

1. Quod affirmatur aut negatur, de genere, affirmatur aut negatur de Specie. *Quæ in omnes homines cadunt, etiam in potentes cadunt; non possunt tamen illi ea sibi vindicare, quæ supra humanum genus sunt.*

2. Destructo Genere, destruitur Species. *Qui nunquam judicat, inique non judicat. Qui tacet is insulse loquax non est.*

3. Destructis omnibus Speciebus, destruitur Genus... *Formæ, dictæ substantiales (excepta Anima rationali;) nec corpus sunt, nec spiritus: Ergo non sunt substantiæ.*

4. Si de re qualibet affirmari vel negari possit differentia totalis, negari vel affirmari poterit Species. *Extensio non convenit cogitationi, ergo illa non est corpus.*

5. Si de re qualibet affirmari vel negari possit Proprium, affirmari vel negari poterit species. *Cum impossibile*

possibile sit cogitationis medietatem imaginari, vel cogitationem sphericam vel quadratam, impossibile est, ut illa sit corpus.

6. Affirmatur vel negatur Definitum, de quo affirmatur vel negatur Definitio. *Pauci inveniuntur justi, quia Pauci sunt qui firmam stabilemque voluntatem habent suum unicuique reddendi.*

Loci Mei aphysici.

Sunt quædam attributa generalia omnibus entibus convenientia; ad quæ revocari possunt multa argumenta, qualia sunt quæ dicuntur à *Causa, Effectu, Toto, Partibus, Oppositis*. Nihil utilius quam generales quasdam Divisiones cognoscere, illasque præcipue quæ sunt causarum.

Causarum in Genere Definitiones, quæ in scholis traduntur, ut hæc; *Causa est, quæ effectum producit; vel, per quam aliud est*, adeo inconcinne sunt, adeoque difficile est dispicere, quomodo omni causarum generi conveniat, ut melius fuerit hanc vocem ab iis non segregasse, quæ definiri non possunt, quum illius Idea non minus clara sit, quam traditæ definitiones.

Attamen causarum divisio in quatuor species *finalem*, scil. *efficientem, materialem & formalem*, usque adeo decantata est, ut necesse sit illam non ignorare.

Causa finalis est, *propter quam, vel cujus gratia aliquid sit.*

Sunt quædam causæ finales quæ *primariæ* censentur, quæ scil. primario spectantur; aliæ *secundariæ*, quæ nimirum secudario considerantur.

Id cujus faciendi vel habendi causa agimus dicitur *finis cujus gratia*. Sic sanitas est finis medicinæ, illa enim per eam procuratur. Is, pro quo operamur, est *finis cui*. Homo hoc modo est finis medicinæ: is enim est, quem sanum reddere conamur.

Nihil utilitius est iis, quæ à fine petuntur argumentis,

Q

mentis,

mentis, vel ad rei cuiuspiam vitia ostendenda; sic malam imperfectamque demonstramus eam orationem, quæ flexanima non est, nec ad fidem faciendam apta: vel ad probandum verisimile non esse, hunc vel illum hoc vel illud fecisse aut facturum esse; cum illud finis contrarium sit, quam sibi solebat proponere: hinc celebre Judicis cuiusdam Romani dictum, omnium primo examinandum esse, *cui bono*, id est, quam demum utilitatem sibi tali factore comparasset: utili namque homines plerumque ducuntur: vel denique ad ostendendum, in facti suspicionem non debere venire aliquem, cum illud ejus consiliis finique propositio adversetur.

Aliis modis quamplurimis à fine persuademus quos intellectus solus melius adinveniet. Quod etiam de aliis Locis dictum esto.

Causa efficiens est quæ aliud producit. Ex hac argumentamur, dum effectum non esse ostendimus, quia nulla idonea illius causa possit assignari: vel effectum esse, vel futurum ut sit, quia omnes illius causæ existunt. Si hæ causæ sint necessariæ, necessaria in idem erit & argumentatio: si vero liberæ & contingentes probabiles tantum.

Causarum efficientium diversæ species sunt, quarum nomina utile erit cognoscere.

Deus Adamum creans, Adami causa *totalis* erat, quia nihil aliud cum Deo concurrebat. Liberorum tantum *partiales* causæ sunt Pater & Mater, quia alter alterius indiget opera.

Sol lucis causa *propria* est; est tamen causa tantum accidentaliter mortis illius, quem nimius æstus ideo enecat, quod corpore prius esset non satis valido.

Pater

Pater causa *proxima* filii,

Avus causa *remota*,

Mater *productiva*,

Nutrix *conservativa* :

Pater est causa *univoca* filiorum; quia sunt ejusdem cum illo naturæ,

Deus est causa *equivoca* creaturarum, quia illæ de natura Divina nihil participant.

Artifex est causa *principalis* artefacti : instrumenta vero, quibus utitur, sunt causæ *instrumentales*.

Aër est causa *universales* Harmoniæ organorum; peculiaris fistularum dispositio & organista sunt causæ *particulares*, universalem determinantes.

Sol est causa *naturalis* : Sol cubiculum illuminans est causa lucis *propria* ; fenestrarum apertio est tantum causa sive conditio *sine qua non*.

Ignis ædes depopulans est causa *Physica* incendii ; Incendiarius vero causa *moralis*.

Ad causam etiam efficientem refertur causa *Exemplaris*, quam quis in opere faciundo sequitur. Qualis est minutulus ædium ex charta typus, quem architectus imitatur : vel generaliter illud omne, quod est causa objectiva nostrarum Idearum, aut ejusque imaginis. Sic Ludovicus 14. est causa exemplaris imaginis sui ipsius.

Causa *materialis* est, ex qua res fiunt : sic aurum est materia : ex qua vas aureum fit : quod materiæ convenit, vel non convenit, convenit, vel non convenit iis, quæ ex hac materia componuntur.

Forma est, quæ facit rem esse id quod est, illamque ab omni alia distinguit, sive illud ens realiter à materia distinctum sit, ex scholasticorum sententia : sive tantum partium dispositio. Ex hujus formæ cognitione deducenda erit Proprietatum explanatio.

Eadem est effectuum, quæ Causarum varietas, cum

Q 2

hæc

hæc nomina reciproca sint. Ex hoc loco argumenta eruuntur, cum demonstramus effectum esse, quia causa est; vel probamus causam esse bonam aut malam, quia effectus sunt boni aut mali: quod tamen non semper verum est in causis accidentalibus.

Capite de Divisione, ea de Toto & partibus dicta sunt, quæ sufficiunt, nec proinde plura necesse erit hic adijcere.

Quatuor constituuntur terminorum oppositorum genera: termini namque oppositi sunt vel.

Relativi, ut *Pater & Filius, Dominus & Servus, vel*

Contrarii, ut *frigidum & calidum, sanus & ægrotus, vel*

Privativi, ut *vita & mors; visus & cæcitas, auditus & surditas; scientia & ignorantia, vel*

Contradictorii, qui siti sunt in unico termino, illiusque termini simpliciter negatione, ut *videre, & non videre.* Discrimen inter hæc ultimas oppositiones habetur ex eo, quod termini privati formam negant de subiecto, quod illius formæ capax est: cum tamen negativi hanc capacitatem non denotent: hinc lapidem non dicimus cæcum aut mortuum cum nec videndi capax sit, nec vivendi.

Cum hi termini opponuntur, alteris utimur ad alteros negandos. Contradictoriorum proprietas est, quod altero sublato, alter ponatur.

Comparationes multiplices sunt. Instituitur namque comparatio vel inter æqualia & inæqualia; vel similia & dissimilia. Sic probamus id, quod convenit aut non convenit æquali aut simili, convenire aut non convenire alteri, quod illi vel æquale fuerit vel simile.

De inæqualibus probatur negative: si id, quod est magis probabile, non est, id quod est minus probabile non erit; vel affirmative: si minus probabile est, magis pro-

probabile erit. Pasſim adhibentur differentiæ & diſſimilitudines ad ea evertenda, quæ per ſimilitudines ſunt ſtabilita. Sic argumentum ductum à ſententia Judicis evertimus, oſtendo illam latam in diſpari cauſa.

En crassa Minerva eorum aliqua, quæ de locis traduntur! alia ſunt, quæ utiliſſe diſcuntur quam quæ hic explicata habentur. Qui tamen plura cupiunt diſcere, poſſunt authores conſulere accuratiſſe hanc materiam deducentes. Nemini tamen author fuero, ut Ariſtoreliſ Topica adeat. Sunt enim illi maximo- pere confuſi & indigeſti. In libro tamen primo Rhetoricæ ſatis pulchra ſunt, quæ hac de re diſputat: docet nimirum diverſos modos diſpicendi, quomodo res quæpiam utilis, grata, major minorve ſit. Certum tamen eſt, nos nunquam per hanc ſemitam, per- venturos ad rerum ſcientiam veram ſolidamque.

CAPUT XIX.

De

DIVERSIS VITIOSARUM RA-
TIOCINATIONUM GENERIBUS,
QUÆ SOPHISMATA NUN-
CUPANTUR.

QUamvis ex notis Legitimarum ratiocinationum regulis, vitioſas detegere non ſit diſſicile; verum tamen cum fugiendorum exempla altius animis inhæreant, quam eorum quæ facienda ſunt, non inutile erit, malarum rationum, quæ Sophiſmata, ſeu paralogiſmos vocant, fontes cauſasque aperire, quo facilius illæ devitari poſſint.

Hæc autem ad ſeptem octove capita reducam, cum cæteræ uſque adeo crassæ palpabilesque ſint, ut nulla indicatione indigeant.

Q 3

Primum

Primum Sophisma.

Aliud probare quam quod est in questione.

Hoc Sophisma Aristoteli dicitur *Ignoratio Elenchi*, id est, ignoratio ejus quod contra adversarium probandum est. Inter disputandum incalescimus, cum tamen sæpenumero alter alterum non intelligamus. Ex animi perturbatione, ex mala fraude adversariis ea adfingimus, quæ sunt ab eorum sensu alienissima, quo possumus illos facilius plausibilis que contere: vel iisdem consequutiones adscribimus, quas ab eorum placitis inepte remur deducibiles, quamvis has illi rejiciant & pernegent. Quicquid hic prævaricationis est, in hac prima Sophismatum sede collocari potest quam vir probus cordatusque impensissima cura devirabit.

Utinam Aristoteles, qui sollicitè hujus nos vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuisset non minus sollicitus. Nam inficias ire non possumus, quin ille veterum Philosophorum sententias, quas impugnavit, mala fide protulerit. Parmenidem & Melissam redarguit, quod unum rerum omnium principium statuerent, quasi illud apud eos esset compositionis principium, non vero aliud diversissimum, Deus scil. à quo omnia ortum ducunt.

Veteres accusat ille quod nullam, inter principia rerum naturalium, sedem *Privationi* assignarent, illosque hac de re exagitat tanquam crassos rusticosque. Sed quis adeo cæcus, qui non videat illud, quod hic ab eo, arcani ad sua usque tempora latentis instar proponitur, à nemine prorsus potuisse ignorari? cum, prorsus impossibile sit, ut quis non videat materiam, è qua mensa fit, mensam non fuisse prius quam facta fuerit mensa.

Verum quidem est veteribus nunquam in mentem venisse hujus Privationis usum, ad explicanda naturæ
Prin-

Principia, qui revera nullus est : cum manifestissimum sit, non melius cognosci, quomodo horologium fiat, quia cognovimus materiam è qua horologium faciendum erat, prius non fuisse horologium.

Inique itaque Aristoteles objecit antiquis ejus ignorantiam, quod ignorari non potuit; inique eosdem accusat, quod ad explicandam naturam, eo principio usi non sint, quod nihil omnino explicat. Quinimo illius orbis, admisi sophismatis reus ipse est, dum pro sincera merce, pro inaudito arcano nobis privationis principium obtrudit, quandoquidem hoc illud non erat, quod quærebatur ab iis, dum investigandis naturæ principiis operam dabant. Pro certissimo namque habetur rem non esse, priusquam sit; sed inquiri potest à qua causa, eadem res producat, & à quibus principiis componatur.

Itaque nusquam gentium fuit ille v. g. statuarius, qui, ut excidendæ statuæ artem doceret, hoc documento (à quo Aristoteles jubet, ut naturalium operum explicationem ordiamur) tyronem omnium primo informaret; heu tyro! oportet te, in ipso artis vestibulo, scire, ut Mercurius à te fiat, eligendum Marmor quod adhuc Mercurius non est.

Sophisma Secundum.

Id supponere, quod est in questione.

Hoc Aristoteli dicitur *petitio principii*, quod recte rationi adversari quam maxime in propatulo est, cum in omni probatione medium ipsa conclusione & clarius & notius esse debeat.

Hoc non obstante, Doctissimus Galileus Aristotelem hujus sophismatis merito postulat, dum ille hoc argumento terram asserit centrum universi occupare.

Q 4

Gravia

*Gravia ad centrum universi naturaliter feruntur
à quo levia recedunt :*

*Sed experientia constat, gravia ad centrum terræ
ferri, à quo levia recedunt : Ergo*

Idem est centrum terræ cum centro universi.

Evidens est, illum in majori manifestam nobis principii petitionem obtrudere. Cernimus equidem gravia terræ centrum petere ; sed ubinam Aristoteles didicit eadem ad universi centrum ferri, nisi supponat unum idemque esse universi & terræ centrum, quod tamen ipsa conclusio est, quæ erat probanda.

Puræ putæ etiam Principii petitiones sunt argumentorum pars maxima, quæ adhibentur ad genus quoddam exoticarum substantiarum in naturam introducendum, quas *substantiales formas* scholæ vocitant. Hæ corporeæ esse debent, quamvis corpora non sint, quod tamen intellectu satis difficile est. *Ni si dentur*, inquirunt, *formæ substantiales, nulla erit generatio ; sed est generatio ; Ergo & formæ substantiales.*

Ut ostendamus hoc argumentum esse meram principii petitionem, denudanda tantum est, quæ in Generationis vocabulo latet æquivocatio : si enim per generationem intelligamus naturalem novi totius in natura productionem, qualis est Pulli ex ovo productio, jure merito hoc sensu dicendum est, dari generationem. Sed inde inferri non potest formas etiam substantiales dari quia partium à natura profecta dispositio potius est, hæc nova tota, & hæc nova entia naturalia producere. Sed si per Generationis vocabulum, ut passim solet, novæ substantiæ, quæ nusquam alias fuerat, formæ scil. substantialis productio intelligatur ipsissimum supponendum erit, de quo quæstio est, cum luce clarus sit, negantem formas substantiales, non posse concedere naturam tales producere. Imo tantum abest, j ut, quis hoc argumento adigatur,
ad

ad formas substantiales admittendas, ut etiam, ab eodem conclusionem debeat elicere omnino oppositam; hoc modo: si darentur formæ substantiales, poterit natura de novo substantias producere, quæ antea non erant: sed natura tales de novo non producit: talis enim productio creationis quædam species esset: ergo non dantur formæ substantiales.

En ejusdem farinae argumentum aliud! si non darentur, (ulterius urgent) formæ substantiales, entia naturalia non essent *tota per se* ut loquuntur, sed entia *per accidens*: sed sunt *tota per se*, ergo dantur formæ substantiales.

Rogandi, qui hoc syllogismo utuntur, uti explicare dignentur quid sibi velint illa verba, *tota per se*: Si enim significant apud eos (uti revera significant) ens compositum ex materia & forma; est manifesta principii petitio; argumentumque cum hoc alio coincidit. *Si non essent formæ substantiales, entia naturalia non componerentur ex materia & formis substantialibus: sed componuntur ex materia & formis substantialibus: Ergo sunt formæ substantiales.* Si quid aliud per illa verba intelligant, efferant, videbiturque quam & illud astruendæ conclusioni impar.

Obiter hic aliquantisper substitimus, ad eorum propalandam argumentorum imbecillitatem, quibus in scholis astruitur hoc genus substantiarum, quæ nec sub sensum cadunt, nec mente percipiuntur, & de quibus denique nihil aliud scitur, nisi quod formæ substantiales vocitentur. Quamvis enim non illaudato consilio ab Assertoribus introductæ fuerint, fundamenta tamen quibus innituntur, & Ideæ, quas sui ipsarum imprimunt, tenebris involvunt, labefactantque solidissimas illas, vitricasque rationes, quibus Animæ Immortalitas demonstratur, quæque petuntur à distinctione mentis & corporis, & ab illa impossibilitate, quia scimus, nullam substantiam, quæ corpus non

est, posse perire, per eas quæ corpore accidunt mutationes. Harum enim substantialium formarum opera, nec cogitantes subministramus impiis, perditisque Epicureis Exempla substantiarum pereuntium, quæ nec materia proprie sunt, & quibus in Brutis assignantur innumeræ cogitationes, id est, operationes pure spirituales. Quapropter è re Religionis est, ad impiorum Atheorum convictionem, hoc illis subterfugium occludi, occludetur autem, si evicerimus nihil esse hisce perituris substantiis, quas formas substantiales dicunt, crasius & inanius.

Ad hoc etiam Sophisma revocari potest probatio, quæ quidem elicitur à principio aliquo, quod tunc temporis sub disputationem non cadit, sed tamen quod novimus ab adversario non minus negari. In parili certitudinis gradu apud Catholicos sunt hæc duo dogmata: *Omnes fidei articulos non posse per solam Scripturam probari; & de fide esse infantes debere baptizari.* Male itaque adversus Catholicos assereret Anabaptista, infantes Baptismatis capaces perperam ab illis credi; quia alium hac de re in sacris litteris silentium est, cum hæc probatio supponat nihil esse de fide, quod non sit in Scriptura, cum tamen norit hoc à Catholicis negari.

Ad hoc etiam Sophisma revocantur rationes illæ, quibus probamus ignotum per æque ignotum, aut ignotius; incertum per æque incertum aut incertius.

Sophisma Tertium.

Causam assignare, quæ causa non est.

Hoc Sophisma dicitur, *non causa pro causa.* Estque usitatissimum, atque varie impingimus: primo, verarum causarum ignoracione. Hiuc Phisici in Metum vacui mille eventa retulere, quæ nunc dierum demonstrative, ingeniosissimisque experimentis comprobantur non nisi ab aeris gravitate pendere: uti videre

dere est in Clarissimi Paschalis egregio tractatu, qui nuper prodiit in lucem. Videm Physici vulgo docent, vas aqua plenum, si gelascat rumpi, quia aqua condensata vacuum relinqueret, quod natura non patitur: & tamen notum est, vasa frangi, quia aqua gelata plus spacii occupat, quam fluida: hinc etiam glacies supernatat aquæ.

Huc etiam spectat, cum causæ remotæ nihilque probantes evocantur ad ea probanda, quæ sunt ex seipsis vel satis manifesta, vel falsa, vel saltem dubia. Hoc peccatum peccat Aristoteles, dum conatur hoc ratio- cinio probare Mundum esse perfectum. *Mundus perfectus est, quia continet corpora; corpus perfectum est, quia habet tres dimensiones, tres dimensiones perfectæ sunt, quia tria sunt omnia; tria autem sunt omnia, quia verbo omnis, non utitur, quando res unica est aut binæ, sed solum quando sunt tres*: hoc pacto probari potest minimam atomum æque perfectam esse, ac est universus Mundus: quum non minus hæc quam ille tribus dimensionibus constet; tantum vero abest, ut Mundus hinc probetur perfectus, ut è contra verum sit, corpus quatenus corpus, esse essentialiter imperfectum, Mundique perfectionem in hoc sitam quod creaturas contineat, quæ corpora non sunt.

Idem Philosophus probat tres esse motus simplices; qui sunt tres dimensiones: ast difficilis est à præmissis ad conclusionem prospectus.

Probat etiam Cælum esse inalterabile & incorruptibile, quia movetur motu circulari: nihil autem contrarium est motui circulari. Sed primo palam non est, quidnam negotii motus contrarietas habeat cum corporum corruptione aut alteratione, Secundo dici multo minus potest, cur motus circularis ab oriente in occidentem, contrarius non sit motu circulari ab occidentem in orientem.

Secundo,

Secundo, Impingimus in hoc genus Sophismatis ex stolidissima vanitate, qua nos nostræ pudet incitiæ & ignorantia: hinc etenim malumus rerum, de quibus consulimur, imaginarias causas effingere, quam alteri verarum nos esse ignaros: commentumque plane lepidum est, quo ignorantia nostræ confessionem devitamus. Propositio effectu, hujus ignota causa est, hanc nobis videmur detexisse, cum huic effectui genericum *virtutis* aut *facultatis* nomen à nobis fuerit annexum. Quod tamen non aliam menti Ideam imprimit, quam quod hic effectus ab aliqua causa sit. Hoc autem nos non latebat, etiam nondum invento illo nomine. Nemo non novit arterias micare, ferrum ad vicinum magnetem tendere, senam purgare, papavera soporem inducere. Qui docti haberi non cupiunt, quibus ignorantia propudio non est, libere fatentur tales effectus in rerum natura esse, sed causarum, à quibus fiunt, se ignaros. Cum è contra Docti quos suppuderet tantundem fateri, aliter se extricant: Pronunciant namque veras se causas adinvenisse: in arteriis nempe esse virtutem *micativam* sive *pulsificam*, in magnete, *magneticam*, in sena, *purgativam*, in papavere *soporificam*. Idoneum, mehercle, responsum! & quo quivis è Sinensibus eadem facilitate potuisset sibi eam admirationem eximere, quam allata illuc recens ex Europa horologia incutiebant. Dicere namque poterat sibi perspectissima esse ea omnia, quæ cæteri tantopere demirabantur, illaque esse tantum machinas virtute *Indicatrice* præditas quæ horas demonstraret, & virtute *sonorifica*, quæ easdem dinumeraret. Nec sane ille minus hoc pacto in horologiorum scientia profecisset, quam nostrates Philosophi in scientia pulsuum arterialium, proprietatumq; magnetis, Senæ, & papaverum.

Alia etiam nomina sunt, quæ homines vili admodum

Cum pretio reddunt impendio doctos, ut sunt illa *sympathia, antipathia, occultarumque qualitatum*. Qui tamen illis utuntur, nihil falsi dicerent, modo *virtutis facultatisque* vocabulis genericam tantum causæ notionem subjicerent, sive illa interna sit, aut externa: sive dispositiva aut activa. Certum namque est, in Magnete dispositionem quandam esse, cujus causa ferrum ad illum citius feratur quam ad alium quemvis Lapidem: & præterea unicuique licet hanc dispositionem, in quocunque demum illa consistat, *virtutem magneticam* appellare: ac proinde si fallantur, eapropter tantum falluntur, quod sibi videantur doctiores, ob nomen hoc ex cogitatum, vel etiam, quia nescio quam imaginariam qualitatem hac voce significatam velint, quæ magnes ferrum trahit, quam nec ipsi, nec quivis alius unquam mente percepit.

Jam vero alii sunt, qui nobis pro veris rerum causis, puras obtrudunt chimæras, uti Astrologi, omnia ad astrorum influxum referentes. Hi, (si superis placet) inde deduxerunt necessario esse Cælum aliquod immobile, cæteris, quos mobiles faciunt, altius, quia sc. in variis regionibus, varia nascuntur.

Non omnis fert omnia tellus

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Quasi vero horum causæ aliunde peti non possent; quam ab influxu cæli, quod immobile cum sit, easdem terræ partes, iisdem semper aspectibus ferit,

Horum nonnullus cum argumentis Physicis terræ immobilitatem astrueret, inter imperatorias demonstrationes, hanc plenam mysteriorum rationem habet. Si Terra Solem circumeat, syderum influentiæ oblique ferentur, hincque rerum natura magnopere perturbabitur.

Hæ sunt illæ syderum influentiæ, quæ vulgus teritant, ubi quis Cometes asserit, cælumve tristiori eclipsi

eclipsi inhorruerit, qualis illa anni 1654. *Roma fatalis*, ut est in Helvici Chronico, quæ orbi, sed præcipue Urbi Romæ tumultus & turbæ intentabantur. Quamvis ratio nulla suadeat, cometas eclipsesque, suas in terram vires notabiliter exerere, causasve generales, quales illæ sunt, in hanc telluris partem potius agere, quam in illam, regibusve & principibus duriora minori, quam proretariis. Imo centenos Cometas vidimus, nullis funeribus, nulla strage infames. Quod si aliquando Cometas eclipsesque excipiant bella, pestilentiæ, viri cujuscumque Principis mors: hæc eadem accidunt, cum nulli Cometæ, nulla Eclipses præcessere, Præterea hæc eventa adeo generalia sunt, adeoque communia, ut fieri non possit, quin singulis annis alicubi contingant: adeo ut, qui hariolando pronuntiaret Cometem principi alicui mortem nuntiare, de scientia non sit multum periclitaturus.

Periculosius adhuc agitur, cum hominum ad virtutes & vitia propensiones chimæricis hæc influentiis adscribuntur; imo & peculiare actiones & vitæ casus, idque non ob aliam rationem, quam quod inter millenas prædictiones, una alterave à vero non prorsum abluferit. Sed si quis ad rectæ rationis sanæque mentis animum pronuntiare velit, fatebitur quidem, accensam in Puerperæ cubili facem plus operaturam infanris corpore, quam Saturni astrum sub quocunque demum aspectu illud sit, aut in quacunque conjunctione.

Alii denique sunt qui effecturum chimæricorum chimæricas causas assignant, ut illi, supponentes naturam vacuum abhorreere, illudque omni nisu effingere (quod tamen imaginarium est; Natura enim nihil abhorret, atque omnia, quæ huic horrore adscribuntur, à Sola aeris gravitate dependent:) horrore hujus

hujus fictitii causas comminiscuntur magis fictitias. Natura à vacuo abhorret, inquit illorum aliquis, quia continuitate opus habet ad influentias transmittendas, qualitatesque propagandas. Mirabilem sane scientiam! quæ per id quod non est, id probat quod utique non est.

Quapropter, si de investigandis insolentium effectuum causis agatur, omnium primo examinandum diligenter est, an usquam sint tales effectus. Sæpe enim operam inutiliter perdimus in eorum, quæ non sunt, causis venandis. Quinimo infinitus quæstionum numerus est, quæ eodem modo solvendæ sunt, quo Plutarchus hanc solvit, sibi à semetipso propositam: *Cur scil. pulli, quos lupus insequitus est, aliis velociores sint.* Postquam enim dixerat id fortasse ex eo esse, quod Lupus Segniores assequutus fuerit, ac proinde velociores tantum evaserint; vel quod timor pedibus alas addiderat, insignemque pernicitatem impertierat, quam postea retinuerunt: tandem aliam solutionem subjungit, quæ genuinã videtur. *Res, inquit, ita fortasse se non habet.* En Methodum! qua Philosophandum est de pluribus effectibus, qui lunæ attribuuntur, quales sunt, quod crescente luna ossa medulla oppleantur, decrescente depleantur. Idem dicendum de Astacis: nam respondendum est, hæc omnia falsa esse, quemadmodum mihi asseverarunt viri sagacissimi, factis experimentis, tum ossa tum astacos esse nunc vacua, nunc plena ad omnem lunæ Phasim. Verisimile est plurimas esse hujusmodi observationes de cedendis sylvis, de ferendis colligendisque frugibus, de insitione, de Medicamentorum sumendorum momentis. Spes autem est homines sensim ex hac servitute emersuros, quæ tantum invaluit quibusdam suppositionibus serio ad examen nunquam vocatis: quapropter iniqui sunt, qui exigunt, ut simili-

lia,

lia, nullo præmisso examine, recipiamus, modo unicum experimentum proferant, historiolumve à nescio quo conscriptam.

Ad hoc etiam Sophisma revocanda est vulgaris illa mentis humanæ fallacia : *Post hoc, ergo propter hoc* : illud contigit post hoc, ergo hoc est illius causa. Hoc pacto conclusum est Stellam, Caniculam dictam, vehementissimos illos æstus immittere, qui per dies, quæ Caniculares dicuntur, regnant. Hinc Virgilius de hac Stella, quæ Latinis Sirius dicitur.

Aut Sirius ardor.

*Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & lævo contristat lumine Cælum.*

Cum tamen Cl. Gassendus optime observarit nihil hoc commento esse falsi similis: hæc enim Stella cum adversæ æquatoris parti illucet imminetque ad perpendiculum, vires suas deberet fortius exercere; nihilominus tamen totos illos dies, quos hic Caniculares appellamus, hyems illic est: adeo ut illius regionis incolæ, potiori jure, arbitraturi sint illam Stellam frigoris causam, quam nos eandem arbitramur æstum ardoresque immittere.

Sophisma Quartum.

Imperfecta Enumeratio.

Ad nullum ratiocinationis vitium Docti procliviores sunt, in nullum facilius labuntur quam in hanc imperfectam enumerationem, modorumque, quibus res esse, aut effici possint, negligens atque oscitabundum examen.

Hinc temere concludunt, vel non esse quia hoc modo non est, quamvis alio esse possit; vel illam hoc vel illo modo esse, cum insuper alio, quem nondum considerarunt, esse queat.

Hujus vitii exempla subministrant argumenta quibus Cl. Gassendus stabilivit Philosophiæ suæ principium

pium, *Macrum*; nimirum, partibus materiæ interspersam, quod *disseminatum* nuncupavit. Ego vero eo libentius hæc exempla profero, quo ipsius Gassendi magnæ celebritatis viri, multiplicisque rerum curiosarum cognitionis, errores & lapsus, (quos sparsim videre est, in prægrandibus illis Operum tomis, post Authoris fatum editis) digniores sunt, qui noscantur & discutiantur. Cum è contra inutile sit memoriam onerare erroribus, qui in libris Scriptorum nullius nominis reperiuntur.

Primum argumentum, quo Gassendus utitur ad asturendum vacuum disseminatum, quodque nobis alicubi vendit pro Demonstratione non minus certa, quam sunt Demonstrationes Geometricæ, hujusmodi est.

Si vacuum non est, si omnia sunt confertissima & constipatissima; motus erit impossibilis mundusque proinde grandis moles materiæ rigidæ, inflexibilis, immobilis. Nam si omnia plena sunt, nullum corpus moveri poterit, quin abeat in locum alterius; sic, si corpus A, moveatur, debet loco pellere aliud corpus saltem sibi æquale, sitque illud, B: B vero ut moveri possit, debet etiam illud loco depellere: hoc autem duobus tantum modis fieri potest, altero si hæc locorum à motis corporibus occupatio in infinitum abeat, quod ridiculum est, & impossibile; altero, si circularis sit, ita ut ultimum corpus loco emotum occupet locum ipsius A, primo moti.

Hucusque nullum enumerationis vitium apparet; quinimo absurdum est imaginari, moto uno corpore alia successiva semetipsa pellentia in infinitum motum iri. Dicimus itaque corporum motum esse circula-rem, corpusque ultimo motum occupare locum, A, corporis primo moti, ac proinde de omnia esse corporibus plena: atque hoc illud est quod Cl. Gassendus refutare nititur sequenti argumento. A,

R

primum

primum corpus moveri non potest nisi ultimum X possit moveri: X vero moveri non potest, nam, ut moveatur, oportet ingredi locum corporis A, qui tamen nondum vacuus est: ac proinde cum X moveri non possit, neque A movebitur. Omnia itaque manebunt immota. Integra vis argumenti innititur huic suppositioni, quod corpus X, ipsi corpori A immediate contiguum, hoc solum casu moveri possit, quo locus ipsius A statuitur vacuus, prius quam X motum suum ordiatur: ita ut ante illud instans, quo occupat illum locum, designari aliud possit, quo fuit vacuus. Sed suppositio falsa est & imperfecta: quia est alius casus, quo omnino est possibilis motus ipsius X: nimirum quando eodem instanti, quo X ingreditur locum corporis A, A locum illi cedit. Et sic nihil incommodi accidit: si A pellat B, B, pellat C, atque ita usque ad X, quod eodem momento ingredietur locum ab A, derelictum: atque hoc pacto motus erit & non erit vacuum.

Jam vero hunc casum possibilem esse, id est, posse corpus occupare locum alterius corporis eodem instanti quo ab illo deseritur, illud est, quod concedi debet in quacunque Hypothesi modo aliqua admittatur materia continua. Ex. ca. duas in baculo statuamus partes, sibi immediatè contiguas; evidens est, moto baculo, eodem momento quo locus à prima parte deseritur, à secunda occupari: nullumque esse instans, in quo licet dicere spacium primæ partis vacuum esse, nec à secunda impleri. Hoc autem evidentius est in circulo ferreo circa centrum actò: in illo enim unaquæque pars occupat spacium præcedentis, eodem instanti, quo ab illa deseritur, ita ut nihil hic necesse sit vacuum comminisci. Jam vero si hoc in circulo ferreo factu possibile sit, quidni etiam possibile erit in circulo partim ligneo, partim aereo? quidni corpore A, quod

quod ligneum supponitur. Corp9 B. quod est aereum, pellente, poterit B. aliud loco pellere, idque usque ad X quod locum ipsius A, eodem instanti, quo deseritur, ingrediatur.

Palam itaque est Gassendum in eo fuisse hallucinatum, quod crediderit necesse esse, ad hoc ut corpus locum alterius corporis occupet, illum locum debere esse in instanti priori vacuum, & quod non considerat ad hoc sufficere, si eodem instanti locus deseratur.

Reliqua quæ in eandem rem affert argumenta, è quibusdam experimentis ducuntur, quibus optime probat aerem nonnunquam comprimi novumque aerem posse in eum locum protrudi, qui prius plenus videbatur, uti constat in Bombardis pneumaticis, pilisuliforiis grandioribus, quas Galli, *Balons* vocant.

Ex his itaque experimentis argumentatur in hunc modum. Si spacium A. oppletum aere, potest novam aeri quantitatem per compressionem admittere, necesse est, ut hic aer recens subingressus, in loco à priori aere oppleto collocetur, vel per penetrationem, quod est impossibile; vel aer occlusus in A, illum locum omnino non complebat, sed interspersa habebat spaciola vacua, in quæ hic novus aer reciperetur. Et hæc inquit secunda Hypothesis probat intentum, nimirum esse, inter partes materiæ, spaciola vacua, quæ novam materiam subingredientem recipiant. Ast impendio mirandum est, eximium Gassendum non animadvertisse malam se enumerationem fecisse, esseque præter Hypothesin penetrationis, quam jure merito naturaliter impossibilem autumat, & illam alteram vacuorum disseminatorum, tertiam, de qua nihil dicit, & cujus possibilitas nervos argumento Gassendiano præscindit. Nam supponi potest, inter crassiores aeris particulas, materia quædam rarior & subtilior, & quæ, cum egredi valeat & aufugere per poros meatusque, quibus omnia corpora pervia sunt, efficere

efficere potest, ut spacium, quod prius omnino videbatur oppletum, novum possit aerem recipere: quia materia in hæc subtilis per intrusi aeris partes propulsa è poris, locum novo venienti cedit.

Quinimo Gassendus omnino tenebatur hanc Hypothesin refutare, quia subtilem materiam, quæ corpora penetrat porosque permeat, admittit ipse. Cum frigus & calor ex ipsius sententia sint quædam corpusculâ sese in poros insinuantia. Idem etiam sentit de lumine: præterea agnoscit in celebri experimento, quod Hydragrym suspensum in tubulo exhibet ad altitudinem duorum pedum & unius digiti cum semisse, ubi tubulus hac altitudine longior est, spaciumque relinquitur, quod apparet vacuum, & quod pro certo nulla sensibili materia repletur: agnoscit, inquam, illud spacium non posse ullo modo dici prorsus vacuum, cum à luce, quæ illi corpus est, permeetur.

Ac proinde, si spaciola illa, quæ ipse vacua statuit, hæc subtilis materia oppleat, non minus spacium novis subingredientibus concedet quam si omnino inania essent.

Sophisma Quintum.

Deve pronuciare ex eo, quod illi tantum convenit per accidens.

Hoc Sophisma in scholis dicitur *fallacia accidentis*: fit autem cum ex eo, quod verum tantum est per accidens, deducitur conclusio absoluta, simplex & sine restrictione. Hinc tot adversus Antimonium clamores, quale cum male adhibetur malos effectus habet: hinc eloquentiæ omnia mala adscribuntur quæ à malo illius usu proveniunt; uti & Medicinæ Medicastro- rum errores.

Hinc seculi hujus Hæretici non satis perspicacibus persuasere, pro Diaboli commentis habendas esse Sanctorum invocationem, Reliquiarum venerationem, orati-

rationesque pro defunctis; quia aliqui abusus superstitionisque non nihil in has sacrosanctas, & ab omni antiquitate confirmatas praxes irrepsere: quasi rebus optimis malus usus malitiam posset affricare.

In hoc etiam vitium labimur cum simplices rerum occasiones, nobis verarum causarum loco fuit. Sic perperam Religioni Christianæ imputaretur tot millium strages, qui maluerunt sanguinem profundere, quam Christum Dominum negare. Non Religioni Christianæ, non Martyrum constantiæ adscribendæ hæc cædes, sed Ethnicorum iniquitati & immanitati.

Sophismatis hujus notabile extat exemplum, in ridicula illa ratiocinatione, qua Epicurei concludebant Deos debere esse homiformes, quia solus homo rationis usu præditus est. *Dii, aiebant, sunt beatissimi: Beatitudo absque virtute non est; nec virtus sine ratione, ratio autem nullibi reperitur, nisi in eo, quod habet humanam formam; fatendum itaque est Deos illam habere.* Sed parum illi oculati, qui non videbant, quamvis in homine substantia cogitans & discurrens sit corpori humano conjuncta, hominem tamen non habere ex figura humana quod cogitet vel discurrat, Cum ridiculum sit imaginari, cogitationem rationemve pendere ex eo, quod quis nasum, genas, os, duo brachia, totidemque pedes & manus habeat: ac proinde sophismate prorsus puerili concludebant hi Philosophi, sub humana tantum forma rationem inveniri, quia per accidens in homine illi forma adjuncta est.

Sophisma Sextum.

Argumentari à sensu diviso ad sensum compositum; vel à sensu composito ad sensum divisum.

Horum Sophismatum alterum dicitur *fallacia divisionis*: alterum; *fallacia compositionis* & utrumque exemplis innotescant clarius.

Christus Dominus de patrat is à se miraculis in Evangelio, loquens, ait, *Cæcos videre, claudos ambulare, surdos audire*: quod tamen verum tantum est, si hæc sumantur divisim, non conjunctim, id est, in sensu diviso, non composito. Nam cæci non vident; quam diu cæci sunt; Nec surdi quamdiu surdi audiunt. Sed illi, qui aliquando Cæci fuere, sed jam non sunt, vident.

In eodem sensu Deus in sacris litteris dicitur impios justificare, non quod illos habeat pro justis, qui impii sunt adhuc; sed quod gratia sua eos reddat justos, qui prius impii fuere.

E contra sunt quædam Propositiones quæ veræ non sunt nisi in sensu huic opposito; qui sensus divisus dicitur. D. Paulus ait, maledicos, fornicatores, avaros non intrare in regnum cælorum, non autem asserit neminem, qui in his peccatis fuit, salvandum, sed tantum eos, qui in iisdem permansere, nec sese ad Deum convertere, nullam in regno cælorum portionem habituros.

Palam itaque est ac uno sensu ad alium transiri non posse sine sophismate, eosque ex. ca. male discurre, qui sibi in peccatis permanentibus cælum spondent, quia Jesus Christus venit peccatores salvos facere, & quia in Evangelio dicit, mulieres peccatrices Phariseos præcessuras in regno cælorum: quia non venit peccatores salvos facere, quamdiu peccatores manent, sed docere modum, quo desinant esse peccatores.

Sophisma Septimum.

Argumentari ab eo quod est verum secundum quid, ad id quod est verum simpliciter.

Hoc in Scholis Sophisma dicitur, à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. En exempla! Epicurei probabant Deos insuper habere formam humanam, quia hæc nulla alia pulchrior: quicquid autem pulchrum,

chrum, Diis debet competere. Sed hæc ineptissima ratiocinatio est; quia simpliciter & absolute forma humana pulchra non est, sed tantum respectu corporum; est itaque illa perfecta secundum quid, non simpliciter, nec proinde sequitur debere illam Deo congruere, in quo omnes perfectiones inveniuntur: cum tantum perfectiones simpliciter tales, id est, quæ nullam imperfectionem admixtam habent, Deo competant.

In Cicerone etiam libro de natura Deorum ridendum existat Cottæ argumentum, adversus Dei existentiam, quod ad hoc Sophisma revocari potest. *Quomodo (inquit ille) Deum possumus concipere, cum nullam illi possumus virtutem attribuere? Deumne dicemus prudentem? at prudentia sita est in electione boni & mali; Deo autem nullius usus erit hæc electio, cum in illum malum non cadat: intelligentemne dicemus atque utentem ratione; ad intelligentiam & ratio tantum profunt ad id investigandum, quod ignotum est, per quid notius. Sed nihil Deum potest latere: Justitia autem non potest Deo competere; quia hæc humanam tantum societatem curat; nec etiam temperantia, qui in Deo nulla voluptates quibus moderetur: nec etiam fortitudo, quia Deum nec dolor urit, nec labor fatigat, nec pericula circumstant: quomodo ergo esse poterit Deus, qui & ratione & virtute desituetur.*

Nihil potest concipi hac ratiocinatione ineptius: parili enim discursu quivis è pago rusticus, cui nunquam aliæ conspectæ ædes, quam quæ culmo tegerentur, si audiret in urbibus ædes culmo tectas nullas esse, inferret nullas in urbibus omnino ædes esse, miserisque illarum incolas, quippe omnibus æris tempestatibus expositos. Non absimilis Cottæ, vel potius, Ciceronis, oratio. Nullæ virtutes Deo congruant illis similes, quibus homines præditi sunt, ergo nulla

omnino virtus Deo convenit, Præterea affatim mirandum est, eum exinde tantum inferre nullam Deo virtutem competere, quod illa, quæ humanas virtutes sequitur imperfectio, Deo non competat: adeo ut illi probationis loco sit, Deum intelligentia scientiaque destitui, quia illi omnia nota sunt, id est, Deum nihil videre, quia omnia pervidet, nihil posse, quia omnia potest, nullo bono frui; quia omnia bona possidet.

Sophisma Octavum.

Verborum ambiguitate abuti: quod pluribus modis fieri potest.

Ad hoc genus sophismatis referri possunt omnes illi syllogismi qui quarto termino laborant, si medius sumatur bis particulariter, sive in prima Propositione idem illius sensus non sit, qui in secunda: vel denique si termini conclusionis eundem sensum non retineant, quem in præmissis habuere, Non enim ambiguitatis vocabulum ad ea tantum nominare restringimus, quæ crasse æquivoca sunt: talia enim raro fallunt: sed hic illud omne comprehendimus, quod quovis modo verborum sensum potest immutare, præsertim cum illa mutatio facile nequeat percipi, ob varias res eodem nomine significatas: quæ de re videtur ea, quæ dicta sunt versus finem partis primæ, ubi etiam actum de modo tollendæ confusionis, quæ ex nominum æquivocatione oritur, per adeo claras definitiones, ut nullum possit fallaciæ periculum subesse.

Mihi sufficiet quædam exempla proferre ejus ambiguitatis: quæ viris etiam sagacibus possit imponere: talis autem invenitur in illis vocibus, quæ aliquod totum significant, quod vel collective pro omnibus junctim partibus, vel distributive pro iisdem seorsim sumptis accipi potest. Hinc diluitur Sophisma illud quo Stoici probabant mundum animal esse ratione præditum.

Quia quod est ratione præditum præstantius

tius est eo, quod ratione destituitur: sed nihil, aiebant est mundo præstantius, ergo mundus ratione præditus est. Hujus syllogismi minor falsa est, quia mundo illud tribuunt, quod Deo soli convenit, nimirum talem esse, quo nihil perfectius meliusve potest cogitari. Sed si de Creaturis sermo tantum sit, nihil dici quit mundo perfectius, si collective sumatur pro universalitate rerum à Deo creatarum; sed hinc inferri tantum potest, mundum ratione præditum esse, secundum sui partes, Angelos nimirum & homines, non vero mundum conjunctim animal esse rationis usu donatum. Perperam enim discurreret, qui in hunc modum argumentaretur. *Homo constat mente & corpore, ergo mens & corpus cogitant.* Nam homo cogitans dici poterit, ex eo quod altera ejus pars cogitet; ex quo nullatenus sequitur alteram cogitare.

Sophisma Nomum.

Ex inductione vitiosa conclusionem universalem inferre.

Inductio fit, cum ex rerum particularium notitia deducimur in cogitationem veritatis genericæ: sic experti plura maria salia esse, plura flumina dulcia; inferimus generaliter aquas marinas salias esse, fluviales, dulces. Cum variis experimentis constat, aurum in igne non consumi, concludimus tantumdem de omni auro verum esse. Et cum nusquam gens aliqua compareat, quæ muta sit, concludimus omnes homines loqui, id est, uti certis sonis ad animi sensum aptanda.

Imo ab inductione ortum habent notitiæ nostræ: quia particularia prius nobis sese offerunt; quam universalialia, quamvis postea universalibus utamur, ad singularia cognoscenda.

Verum nihilominus est, nunquam per inductionem comparari scientiam perfectam, uti alias commentabitur; quandoquidem singularia occasionem

solum menti præbent, majori attentione, insitas à natura Ideas considerandi, ex quarum deinceps præscripto de universalibus pronunciamus. Ex. ca. nunquam fortasse animum applicuisssem, ad trianguli naturam inveniendam, si visum alicubi triangulum, de triangulo cogitandi ansam non obtulisset. Non tamen ex particulari omnium triangulorum examine, generaliter & demonstrative infero de omnibus triangulis, spacium ab illis comprehensum æquale esse rectangulo ex integra basi & media altitudine, (hoc enim examen impossibile foret) sed ex sola consideratione ejus, quod ad ideam trianguli, quam menti à natura insitam comperio, novi pertinere.

Quicquid demum sit, cum hanc materiam alias resumendam seponam, hic sufficiat dixisse, inductiones vitiosas, id est, mutilas, non integras sæpe errorum causas esse; unicum protulisse memorabile exemplum sat erit.

Philosophi quotquot fuere, hucusque prore certissima & indubie arbitrari sunt, embolum è Diabete, seu syphone probe obturata, nulla vi extrahi posse, syphone incolumi & integra; aquamque in Machinis Cresibianis, (quas *Pompas adspirantes* vocant) ad quamvis altitudinem ascensuram. Hujus autem opinionis firmitas derivabatur ex inductione, qua, factis innumeris experimentis, rem ita se habere certissime sibi videbantur comperisse. Cum tamen utrumque falsum sit: nuperiq; enim experimentis compertum est embolum è syphone optime obturata, extrahi posse, si vis adhibeatur æqualis gravitate cylindri aquæi, alti triginta & tres pedes, ejusdemq; cum syphone crassitie, aquamque non ascendere in *pompis adspirantibus* altius, quam triginta duos aut triginta tres pedes.

CAP.

CAP. XX.

De

VITIOSIS RATIOCINIIS IN
VITA CIVILI, SERMONEQUE
COMMUNI

EN exempla quædam vitiosarum argumentationum, in addiscendis scientiis, ut plurimum, contingentium. Attamen cum primarius rationis usus in scientiis conquirendis, (quæ ad vitam bene instituendam parum conducunt, & in quibus tanti non est errare aut decipi) situs non sit, longe utilius erit, ea generatim omnia pernoscere, quæ homines præjudiciis occæcant in rebus cæteris, iisque præcipue, quæ ad mores spectant, quæ ad civilem societatem faciunt, & quæ præterea communi sermoni colloquiisque materiam subministrant. Sed cum huic ad amussim perficiendo seorsim instituenda esset tractio, integram Ethicam complectens, hic sufficere ea generatim attingere, quæ homines præjudiciis maxime obviis involvunt.

Hic autem non immorabimur falsis judiciis à malis ratiocinationibus segregandis, junctimque inquisitionum ibimus in utrorumque causas, tum quia præjudicia malas ratiocinationes progignunt, quarum post se necesse est, ut longam catenam trahant, tum quia revera semper implicita & latens ratiocinatio apprehenditur in eo quod nobis simplex judicium videtur, cum semper aliquid sit, cui tanquam principio hoc judicium innititur. Exemplo sit: Baculum in aqua curvum, quia talis nobis apparet, dicimus: hoc judicium innititur generali huic, sed falsæ Propositioni, illud scil. quod sensibus nostris curvum videtur, revera curvum esse; atque adeo ratiocinationem includit, sed involutam & latentem. Generales itaque errorum causæ, facto examine, videtur posse ad duas principales

principales revocari; alteram, internam, quæ est voluntatis inordinatio, ipsa judicia pervertens & distortuens, externam alteram, ipsis in rebus sitam de quibus judicamus, ut quæ nobis falsis sui imaginibus imponunt atque illudunt. Quamvis autem hæc causæ simul fere semper inveniantur, sunt tamen quidam errores, in quibus altera est manifestior alter altera, ac proinde illas seorsim discutiemus,

De Sophismatis Philantia, utilitatis, & affectus.

SECT. I.

Si accuratius dispiciamus quidnam in causa sit, cur homines huic opinioni potius quam alteri fidem & assensum oppignorent, reperies eos non à rationum momentis, penitiorique veritatis inspectione, sed à *Philantia, utilitate & affectibus* inclinari atque seduci. Hæc illa sunt, quæ stateræ, vel, si mavultis, judicii æquilibrium dolose immutant, & ex quorum præscripto de plerisque judicamus: Hæc illa sunt, quæ in sententia ferenda primo consulimus, & quæ latam jubent esse quam ratisimam: de rebus, ipsis ex rebus neutiquam judicamus, sed ex eo quod respectu nostri sunt: nobis namque unum idemque sunt verum & utile.

Nec alia quærenda ad dictis fidem faciendam, quam quæ quotidiana sunt; quippe quæ alicubi dubia vel etiam falsa creduntur, alibi pro certissimis habentur ab integra natione, ab omnibus hujus professionis vel instituti. Cum enim fieri nequeat, ut quod in Hispania verum est, sit falsum in Galliis, omniumque Hispanorum ingenia adeo sint ab omnium Gallorum ingeniis diversa, ut quod his omnibus, ex solius rationis præscripto judicantibus, videtur verum; illis exadverso omnibus, eadem regula utentibus, falsum appareat, certo certius est, hanc judiciorum varietatem non aliunde proficisci, quam ex eo, quod hi verum pronunciant quod ipsis commo-

commodum est & utile, illi ob eandem rationem idem proclament erroneum & falsum.

Quid tamen abs ratione alienius, quam ex utilitatis amussi de veritate judicare? nec sane illa, vel cum maxime utilis est, aliud potest, quam nos commonefacere, ut curatori studio eas rationes pensitemus, quæ possunt ejus rei, quam veram optamus, veritatem nobis deregere unica namque est veritas in ipsiis rebus, à nostris cupiditatibus independens, quæ nostrum debet assensum exigere. Hujus sum, ergo mihi firmiter credendum hunc Apostolum hinc Evangelium prædicasse; Huic ordini nomen dedi, ergo pro legitimo habendum hoc privilegium: Nihil hic ponderis, nihil hic rationis apparet, cujuscunque regionis es, cujuscunque ordinis, ea tantum tibi credenda sunt quæ vera, & quæ crederes, etiamsi esses alterius nationis, ordinis, vel instituti.

Sect. II.

Sed hæc fallacia magis elucescit cum ipsi tantum animi affectus variantur: nam quamvis cætera omnia in eodem statu maneant, ii tamen, qui novis irritantur affectibus, autumant mutationem, quæ in solis cupiditatibus accidit, omnia ad illas spectantia immutasse. Quod enim videmus qui nullas dotes naturales acquisitasse agnoscunt in iis quos oderint, quosve diversa à se sentientes, suisque cupiditatibus aut commodis repererint contrarios. Hoc satis est ut illico pro temerariis, superbis, perfidis sine honore & sine religione traducantur. Nec sanè amores cupiditatesque odio & malevolentia æquiores sunt aut moderatiores: si quem amaverint, is vitæ integer erit, & sceleris purus. Quicquid desiderant, id æquum est, & factu facile: quicquid averlantur, id iniquum & impossibile. Quamvis aliam horum judiciorum rationem reddere non valeant, quem ipsas cupiditates, quibus abripiuntur. Adeo

Adeo ut, quamvis hæc formalis ratiocinatio in intellectu non fiat. *Amo bunc, ergo est hominum optimus, illum odi, ergo est pessimus,* fit tamen clam aliquantulum interius in ipsa mente, adeo ut hæc aberrationes poterunt dici sophismata & deceptiones *Cordis*. Horum hæc est indoles, ut affectus nostros in ipsa affectuum objecta transferant, quæ idcirco talia iudicamus, qualia illa esse aut volumus aut desideramus. Quod ratione quam alienissimum; cum desideria & cupiditates nostræ nihil eorum, quæ extra nos sunt, possint immutare, solusque Deus opt. max. fit cuius voluntas ita efficax est ut res ipsæ id sint, quod eas esse voluerit.

Sect. III.

Ad hanc Philautiæ captionem revocari poterit illorum Error, qui de omnibus decernunt ex hoc generalissimo & maxime commodo principio, *rationem scil. à se stare, sibi ipsam veritatem perspectam esse.* Hinc arduum non est concludere contraria sentientes decipi; nec immerito, ipsa etenim illatio necessario sequitur.

Horum error non aliunde proficiscitur, quam ex nimis honorifica de se & ingeniis suis præconcepta opinione, quæ suadet omnes ipsorum cogitationes, omnes sententias esse tam claras, tamque evidentes, ut illas proposuisse, ad assensum & fidem à quovis extorquendam sufficiat. Hinc parùm solliciti sunt de sententia propriis rationibus probanda: hinc aliorum in oppositum rationes negligunt: Omnia cupiunt autoritate stabilire, quia nunquam in se autoritatem à ratione distinxerunt: qui aliter sentiunt pro temerariis habent, nequaquam considerantes, si alii aliter sentiant, se etiam ab aliis dissentire, immeritoque supponi rationem à nobis esse, cum de iis convincen-

dis

dis agitur, qui nobiscum ideò non sentiunt, quod persuasum habeant, nos rationem non esse assequutos.

Seçt. IV.

Alii sunt qui non alia, ad quasdam opiniones everendas, ratione utuntur, quam hac, quæ plane lepida est. *Si id esset verum, ego non essem vir doctus, ergo id non est verum.* Ob hanc præcipuè rationem tamdiu neglectæ sunt tot utilissimæ in medicina curationes, tot certissima experimenta rejecta, quia scil. qui illa nescivere, tamdiu fuissent in erroribus versati. Quid? si sanguis inquit, perenni circuitu corpus circumeat; si alimentum feratur ad jecur per venas Mesaraiacas; si arteria venosa sanguinem convehat ad cor; si natura vacuum non horreat; si aer graviter, deorsumque feratur; pulcherrimarum in Anatomia & Physiçâ veritatum hucusque ignarus ego fuerim; potius hæc omnia falsa sunto. Ad hanc vero animi ægritudinem curandam docendi solummodo sunt, rem tanti non esse errare & decipi, posseque homines aliarum rerum scientia eminere, licet illas ignorent, quæ nuper fuerunt adinventæ & detectæ.

Seçt. V.

Familiarius nihil est quam audire homines, eadem sibi mutuo opprobantes, se mutuo, ubi opinionum dissensio est, Opinatores, cavillatores, cupiditatum mancipia vocantes. Vix binos repereris causidicos, qui sibimet ipsis procrastinatas lites veritatemque subdole occultatam non objiciant; aded ut & qui recte & qui perperam sentiunt, eadem loquantur, de iisdem querantur, arque eosdem sibi mutuo errores & vitia affingant. Quo tamen vix est majus inter homines malum; hinc veritas & error, justitia & injustitia tantis involvuntur tenebris, ut vulgus iis dispellendis impar sit, hinc alii sortito, sine ullo examine,

ne, disidentium partium alteri se addicunt: hinc utrasque alii condemnant, tanquam ex æquo reas.

Omnis hæc opinionum vesana dissensio ex eadem animi ægritudine nascitur, quâ unusquisque sibi persuadet se cum ratione sentire. Ex hoc namque principio, facili negotio, deducitur cæteros mortales nobis contrarios, inconsultos Opinatores esse. Opinator etenim est qui veritati non cedit.

Quamvis autem verum sit, odium, oscitantiam, cavillandi libidinem inique objici, ab iis, qui in errore sunt; jure tamen merito ab aliis objici possunt, quibus veritas sui copiam fecit. Quia tamen veritas præsumitur apud eos non diversari, qui talia exprobrant; viri prudentes ac moderati, materiam dubiam controversamque tractantes, omnino ab illorum usu abstinebunt, quamdiu veritas æquitasque causæ, quam defendunt, abunde non fuerint assertæ. Nunquam igitur adversarios pro opinatoribus temerariis, sensusque communis expertibus traducent, priusquam hoc optimè fuerit comprobatum. Nunquam dicent, nisi hoc prius ostenderint, eos absurdas intolerabilesque ineptias effutire: cum tantundem dici ex altera parte possit sine ullo utrinque fructu. Sed potius hanc equissimam D. Augustini regulam amplectentur. *Omittamus ista communia, quæ dici ex utraque parte non possint.* Illis itaque sufficiet veritatem iis armis propugnare, quæ veritatis propria sunt, & quæ à mendacio tractari non possunt, id est, claras solidasque tantum rationes in medium producent.

SECT. VI.

Hominibus à naturâ comparatum est, non tantum ut seipos ament, sed sint etiam erga cæteros suspicaces, invidi, maligni; ut non nisi gravatè ferant alios sibi præponi, quia omnibus cupiunt præesse, & cum veritatem invenisse, & novam aliquam lucem mundo ostend-

ostendisse, honori detur, hinc occulte cupiunt surripere: atque hinc aliorum dogmata sine ulla rationis umbra impugnant, inventaque extenuant.

Itaque quemadmodum, amore proprio distante, hanc deridiculam ratiocinationem facimus; Hæc sententia à me fuit excogitata, est propria mei ordinis, estque utilis rebus meis, ergo est vera; ita, malignitate naturali suggerente, hanc aliam non minus absurdam instruimus; hoc ego non dixi! exgo est falsum; hunc ego librum non scripsi, ergo malus est & ineptus.

Hinc ortum ducit ille: *contradictionis spiritus* inter homines adeò familiares: hoc suadente, dum aliena aut leguntur aut audiuntur, iis leviter & perfunctorie, quæ ad illa stabilienda adducuntur, prælibatis, toti se conferunt ad ea rimanda, quæ in oppositum dici possunt. Semper in procinctu adversus veritatem stant, de qua propulsanda atque obscuranda solum cogitant; quod ipsis ferme semper succedit ex voto, cum humana mens inexhausta abyssus sit falsarum rationum.

Cum dominatur hoc vitium, præcipuum Sciorum; (quos Galli *Pedants* vocant) indicium est. Hi gloriæ ducunt de rebus minimis altercari, omnibusque sordide & malignè contradicere. Sed sæpè occultius est hoc vitium, quam ut percipiatur, affirmarique potest, quod nemo prorsus illo careat, cum ab amore proprio enascatur, qui nunquam in homine intermoritur.

Invidæ hujus & malignantis affectionis, ipsa cordis humani penetralia obsidentis, cognitio gravissimam hanc, (quam servare oportet, ne eos, quibuscum loquimur, præcipites agamus in errores, aut à veritate, quam inculcamus, abalienemus) regulam nos decet, nimirum, quam fieri potest minimè, eorum esse irritandam invidiam, exacerbandas suspicio-

S nes,

nes, injectis sermonibus aut de se, aut de rebus aliis, quæ hos possunt affectus expergefacerere.

Cum enim homines seipfos ferme solos ament, ægerrimè ferunt alios sibi præponi aut honore affici. Odiosum enim & ingratum est quicquid sibi non vendicant, atque frequenter ab odio virorum ad opinionum rationumque odium transvolant: quapropter prudentes quantum possunt, quibus cæteros antecellunt, dotes occultant, è conspectu se surripiunt plausumque fugiunt: malunt latere inter turbas, quo solam nudamque veritatem in scriptis propinent.

Fælicis memoriæ Cl. Paschalius, quo non alius unquam fuit veræ solidæque Rhetorices scientior, eò usque hanc regulam extendebat, ut affirmaret, sapientem debere etiam à se nominando abstinere, nec uti illo pronomine, *Ego*. Hac enim in parte solitus erat dicere: Pietatem Christianam illud humanum, *Ego*, annihilasse, quod prius hominum urbanitas tantum occulerat. Non tamen strictim ad litteram intelligenda est hæc regula. Aliquando enim non sine inutili cruciatu vitari potest sui ipsius mentio; ipsam tamen regulam ante oculos positam semper habere non abs re erit quo pessimam quorundam consuetudinem facilius devitemus, qui de ipsis tantum loquuntur, seipfos tantum laudant, ac citant, cum tamen de illorum sensu & opinione quæstio non sit. Hinc suspicantur auditores tam crebram sui ipsorum mentionem, à secreta delectatione proficisci, qua erga hoc amoris sui objectum tam sæpe feruntur. Ac proinde naturali quadam necessitate impulsæ, tum viros ipsos tum quicquid dicunt, clam habent exosos. Ex his præcipue coloribus videre est hominis efformatam imaginem, qua turpius nihil est, aut viri, pectoris bene præparati dissimilius, cujus tamen, non sine affectatione, se suis in scriptis similem exhibet *Montanus*,

tanus, dum Lectoris suo genio recognoscendo, suis propensionibus, imaginationibus, opinionibus, moribus, virtutibus, vitiis legendis distinet; quod palam est à iudicii defectu, non minus quam à vehementi sui ipsius amore oriri. Verum quidem est conari eum sordidæ plebeïæque vanitatis suspicionem à se amoliri, dum libere non minus de vitiis suis quam de virtutibus loquitur, quod ipsa candoris simulatione inamabile non est. Sed tamen liquido constat hoc totum quicquid est, ludificationem esse, callidamque vafritiem, qua se etiam reddit odiosorem. De vitiis loquitur ut ea cognoscamus, non ut execremur; nullam ex illis æstimationis imminutionem veretur; quinimo illa propemodum pro rebus adiaphoris habet, vel etiam pro honorificis & honestis potius, quam pro turpibus. Nam illa reteggit, quia ad eum de illis non pertinet, creditque se illorum ergo neutiquam vel viliores futurum, vel despiciatorem. Si vero aliquid subverëatur, à quo nominis æstimatio possit labefactari, nemo *Montano* occultationis solertior artifex. Hanc ob causam celebris hujus sæculi scriptor per jucunde observavit, cum ille, prorsus extra rem bis uno in libro, non sine aliqua sedulitate admonisset se pedisse quum honorarium aluisse, (cujus tamen famulitium non admodum utile est in ædibus viri, generosi licet, sexies tantum millenas libras Turonicas annuatim recipientis) non tamen eadem usum sedulitate, cum Lectori significaret se etiam scribam habuisse, cum in Senatu Burdigalensi consiliarius fuërit: hoc etenim munus quamvis in se perhonorificum, neutiquam faciebat satis vanissimo homini, qui ubi vis videri vult animos gerere viri nobilis & ad armati, à causis vero dicendis, & foro abhorrere.

Credibile tamen est illum hanc etiam vitæ suæ partem non fuisse occultaturum, si quem Franciæ Mare-

schallum invenire potuisset, qui itidem Burdigalæ Confiliarius fuisset: si quidem se urbis hujus Prætorum fuisse ebuccinat; sed postquam indicaverat se Byronio accepisse illudque Mareschallo Matignio consignavisse.

Sed vanitatem præcipuè non criminor: tot enim pudendis præterea famosus flagitiis est, tot scætet impiis & Epicureis placitis, ut mirum sit, illi tandiu per leges licuisse orbem obambulare, omniumque passim manibus teri, multosque viros cæteroquin perspicaces latentis veneni malignitatem non deprehendisse.

Nec sane alia conquirenda impietatis indicia, quam modus, quo suis de vitiis ipse loquitur. Cum enim multis in locis multa se crimina fateatur perpetrasse, in aliis tamen indicat se illorum non pœnitere, seque eodem, quo vixit modo, victurum, si anteactæ vitæ spacium iterum esset decurrendum. *At me vero quod spectat, inquit, si optio daretur, non alius essem, quam qui sum. Quæ mihi cum cæteris mortalibus communis forma est, à me improbari potest, mihi que displicere; poterò Deum precibus sollicitare ut me totum instauret, ut ego habeam, quo nativam imbecillitatem excusem, sed hujus non magis dicendus sum pœnitere, quam quod Angelus non sum aut Cato. Actiones meæ ordinatæ sunt, & conformes mihi, meoque statui; Melius me gerere non possum: Pœnitudo vero proprie ad ea non pertinet, quæ in nostra potestate non sunt. Nec mihi sane capiti corporique hominis prosligati visum est Philosophicam monstroso caudam adungere, efficereve, ut tantula & tam misera vitæ quæ restat pars, partem quæ effluxit integram, annosam, pulcherrimam coarguat atque improbet. Si denuo vivendum esset, eodem quo vixeram modo viverem; de præteritis non queror, futura non eximesco. O voces horrendas, omnisque profum religionis extinctæ indices, sed illo dignas, qui alibi has habeat*

beat ! Ego caput obnubo demittoque, & in mortem; quam nec reputo nec recognosco, stupide me mitto precipitem, tanquam in silentem tenebrosamque abyssum, unico me istu.ocali absorbentem, unico me temporis momento suffocantem; me, inquam, altissimo somno corripiendum; futurum cum somno sensuum stupore, sine omni prorsus dolore; & alibi. Non est cur de more specialia præcepta tradam, quæ semiborariu doloris perpessione absolvitur, quam nihil excipit, quod vel timori sit, vel nocumento.

Quamvis à re propositâ videamur divertisse, dici tamen possumus in viam rediisse, ubi admonuerimus nullum librum magis inducere atque stabilire pessimam illam consuetudinem de se semper loquendi, se suaque pro sermonis materia ubique usurpandi, exigendique ut alii tantundem faciant: Quod mire iudicium depravat, tum in nobis ipsâ vanitate, quæ tales sermones nunquam non comitatur; tum in aliis, malevolentia odioque quæ adversum nos concipiunt foventque. His tantum de seipsis loqui fas est, qui eximia sanctitate conspicui, ipso orationis tenore testantur; si virtutes evulgent, se eas evulgare ad aliorum ædificationem, & ad Dei Opt. Max, laudem: si peccata retegant, ut seipsos coram hominibus humiliant, aliosque ab iisdem flagitiis avertant. In mediastinis vero minutulas virtutes propalare, deridenda vanitas est; scelera verò & flagitia denudare, sine ullo conscientie morsu, sine ullo pœnitentie indicio, effrons est atque coercenda impudentia: Cum ultimum hominis profligatissimi vitium sit, de peccatis non erubescere, non confundi, non dolere; sed de iisdem indiscriminatim, ut de re quavis alia, sermones miscere, in quo ipsissima Montani insoles sita est.

Sect. VII.

Ab hac maligna atque invida contradicendi libidine aliquo modo distingui poterit alia animi dispositio minus equidem mala, sed iisdem nos inter discurrendum erroribus irretiens. Hæc est illud disputandi cacœthes rationem etiam tantopere depravans,

Non quod generatim disputationes improbari debeant; è contradici poterit, modò debite usurpentur, nihil illis esse ad ingenia acuenda, ad argumenta excogitanda utilius, sive invenienda veritas sit, sive aliis demonstranda. Animi motus in rei cuiuspiam nudo examine solitariè versantis, ut plurimum torpet languetque, adeo ut opus aliquo calore sit, quo excitetur; quo latentes Ideæ expergescant, atque evocentur. Ex multiplici namque oppositione passim in earum rerum notitiam pervenitur, quæ thesauri faciebant & obscuram & persuasum difficilem, ad quos proinde obices superandos ingenii vires intendimus.

Sed itidem verum est, quo hæc exercitatio censetur utilior, quando rite & sine omni animi perturbatione aut aversione adhibetur, eo esse ejusdem abusus perniciosiorem, cum scilicet gloriæ ducimus, quocunque pretio, quocunque periculo & propria defendere, & aliena impugnare. Nihil potest nos magis à veritate abalienare, quam hæc disputandi prurigo. Hinc sensim assuescimus ubique rationes invenire, vel potius ubique rationibus nos metipios præferre, illis enim nunquam cedimus, nunquam manus damus. Hinc gradatim eo deducimur, ut nihil certi habeamus, ut una veritatem & errorem confundamus, utrumque in eodem probabilitatis gradu collocantes. Hinc tam rarum est, ut disputando lites dirimantur; hinc nunquam ferme alterantes Philosophi in eandem conspirant sententiam, semper aliquid superest quod regerant, quod in sui defensionem pro-

proferant: Non enim animus est errorem, sed silentium devitare, quia minorem ducunt ignominiam semper decipi, quam fateri se aliquando deceptos.

Itaque nisi diuturna exercitatione assueverimus nobismet ipsis penitus regendis, inhibendisque animi motibus, perarduum sane erit, inter disputationum ardores, aufugientem ex oculis veritatem non perdere, cum nihil apud nos fiat, quod ad concitandos animi inordinatos motus faciat magis. "Quodnam illud vitium est, inquit scriptor celebris, ad quod disputationum aestu non abripimur? cum illarum ferrie semper directrix sedeat iracundia. Primo bellum rationibus inditamus, deinde viris ipsis. Disputare incipimus, ut possimus contradicere & dum contradictiones recipiuntur, fit, ut disputationis fructus sit veritatis amisso! Hic in ortum fertur, ille in occasum; quod primarium erat & rei caput perditur, dum inter rerum secundariarum & incidensum turbas erratur; & tandem post exactam rixam & clamoribus horam, quid quærebatur, nescitur. Hic apud inferos est, ille apud superos, hic dextrorsum, ille sinistrorsum abit. Hic verbum captat, aut similitudinem: ille nec audit nec intelligit amplius quod opponitur, sed totus suo cursui prosequendo ita intentus est, ut te neglecto, se solum & videat & audiat. Sunt qui, cum se adversariis impares norunt, omnia formidant, omnia rejiciunt, ipsam in limine disputationem inturbant, vel in media lite obfirmate obmutescunt, superciliosum contemptum affectantes, aut rixarum scilicet fulgur insulse modestam. Hic modo hostem feriat, insuper habet, si totus illius ictibus pateat: ille singula verba digitis dinumerat, singulis pondus dinumerando addit. Alius strepitu & laterum firmitate tantum valet: sunt qui contra se-

"metipfos digladiantur, auditoresque proloquiis, inus-
 "tilibusque digressionibus defatigant & obrundunt;
 "Denique alii sunt, qui contumeliis armati pugnant;
 "& ut possint à prementium rationibus evadere de
 "nihilo rixas excitant & turbant. En ordinaria di-
 "sputationum mala satis ingeniose ab Hoc Scriptore
 "suis adumbrata coloribus, qui cum veræ dignitatis hu-
 "manæ naturæ ignarus esset, vitia tamen & cor-
 "ruptelas optime pervidit. Ex his liquet, quantum
 "hoc genus disputationum Eristicarum valeat: ut men-
 "tem perturbandam, modo summa cura non adhibe-
 "mus, primum ne ipsi in hos errores labemur, deinde
 "ne alios lapsantes sequamur; modo, inquam, ita non
 "metipfos non instituamus ut alios possimus errantes
 "videre, nec tamen ipsi errare, istumve unguem disce-
 "dere à fine, quem nobis debemus proponere, ipsa scilicet
 "veritatis discutiendæ elucidatione.

Sect. VIII.

Inveniuntur nonnulli, præcipuè in Aulis Princi-
 "pum, qui cum probe norint, quam molesta, quam
 "ingrata sit hæc contradicentium temperies, viam in-
 "sistunt prorsus oppositam. Hi nemini contradicunt,
 "omnia laudant, omnia approbant; & hoc illud est,
 "quod *Obsequiositas* sive *Complacencia* dici potest, quæ
 "sane fortunis amplificandis accommo datior est, sed
 "eadem rationi vitandæ non minus exitialis. Nam si-
 "cut *contradicentes* verum pronunciant quod aliorum
 "effatis contrarium est; ita *complacentes* & *obsequiosi*
 "omnia habent pro veris: atq; hæc consuetudo primò
 "judicium corrumpit vitiatq;, ac deinde mentem ipsam.

Hinc Laudationes evasere adeò communes, & tam
 "promiscuè congeruntur in omnes ut jam dici neque-
 "at quid sit de Laudatis sentiendum. Ubinam ille
 "Concionator, qui hominum non audiat in *Gazetta*
 "Eloquentissimus? qui auditores ipsa doctrinæ subli-
 "mitate

mitate non rapiat in admirationem sui? Cuicumque parentatur, is pietate insignis moritur. Triobularii Scriptores vel volumina conflare possunt, si in unum compingant Amicorum Elogia. Adeo ut in hac profundissima laudum sine delectu distributione mirum sit, aliquos inveniri qui tam cupide illas appetant, collatasque tanto studio colligant atque conferrent.

Impossibile est, ut hæc tanta in sermone confusio similem in mente confusionem non pariat, & qui assuevero omnibus laudandis, omnibus etiam approbandis non assuescant. Jam vero, si falsitas verbi tantum inesset non menti, sufficeret tamen ad eos ab hac consuetudine abalienandos, qui sincerè & cordatè veritatem colunt. Necessè equidem non est, ut id omne vituperemus, quod cernimus vituperio dignum necessè tamen omnino est, ut id solum laudemus, quod est vera laudabile. Aliter namque iis illudimus, quos immerentes hisce ornamus ludibus; ad alios decipiendos concurrimus; qui ex harum laudum amussi judicant. Præterea injurii sumus veras laudes promerentibus, dum illas immerentibus prodigimus; Denique omnem verbi fidem detrahimus, omnes nominum ideas confundimus, postquam sic nostrâ culpa deserint esse judiciorum cogitationumque nostrarum signa, incæperintque quandam tantum externam urbanitatem denotare, qua, eos quos laudamus, tanquam quadam officiosa salutatione cohonestamus; nam hoc totum illud est quod ex hisce laudationibus ordinariisque urbanitatis officis poterit inferri.

Seçt. IX.

Cum Philautia variis non modis in errores conficiat, vel nos potius iisdem adglutinet impediaturque quominus possimus nosmetipsos inde extricare, ille silen-

cio non est prætermittendus, qui & præcudubio præcipuus est, & communissimus? Cum scilicet hic nostri amor nos ad opinionem defendendam compellit & obligat, ob alias causas rationesque, quam quæ ab ipsa opinionis veritate petuntur. Quando semel sententiam hac conditione propugnandam suscepimus, non amplius curamus verene an falsæ rationes proferantur, quibus illam suffulciamus, sufficit si tales sint, quæ possint utcumque persuadere, in auxilium evocamus argumentorum omne genus, sive legitima illa sint, sive spuria, ut aliquid saltem dicatur, quod cuivis possit imponere: immo aliquando eoque progredimur, ut illa proferamus, modo possint prodesse, quæ à nobis aperte falsa noscuntur. En quædam exempla.

Nemo emunctæ naris unquam suspicabitur *Montanum* Astrologiæ judicariæ nugis & fœmniis fidem adstrinxisse: Nihilominus quando his opus habet ad naturam humanam, stolidè vilipendendam, ab illo producuntur tanquam rationes solidæ & bonæ. Quis inquit, *hec corpora*, (cœlestia scilicet) *animâ, vitâ, discursu* sive *privabit?* *qui illorum consideraverit imperium, potestatemque, non tantum in vitas fortunasque nostras, sed etiam in ipsas animorum propensiones, quas, pro suo libitu, suis influentiis regunt, impellunt, agitant.*

Illinc animus est homini, sermonis privilegium, quo Brutis antecellit, eripere? ut nobis ridiculas narrat fabulas, quarum insulsam falsitatem nemo illo melius cognovit ex quibus deinde magis ridiculas deducit conclusiones. *Quidam se Brutorum loquelas intelligere jactitarunt, ut Appollonius Thyaneus, Melampus, Tiresias, Thales & alii: quod cum ita sit, si præterea, ut Cosmographi testantur, quædam gentes Canes eligant in Reges, omnino oportet eas & illorum latratus intelligere, & gesticulationes interpretari posse.*

Pari

Pari ratione quis inferret equum à Caligula confulari dignitate ornatum, cum pro muneris scil. ratione mandata dispergeret, intellectum fuisse. Sed injurii Montano sumus si malas has illi deductiones adscribamus. Illi enim propositum non erat rem rationum vi conficere, sed in indigestum acervum congerere quicquid poterat adversus humanam naturam effutire quod tamen vitium est, cum rationis æquabilitati, tum cordati hominis candori quam maxime contrarium.

Quis demum ferre poterit hunc alium ejusdem Authoris discursum de Ethnicorum ex avium volatu divinationibus, quas inter Ethnicos sapientissimi deridebant? *Omnium apud veteres divinationum antiquissima pariter & certissima erant, quæ ex avium volatu petebantur. Nunc dierum nihil simile, nihil tam admirabile: omnino autem necesse est, ut adeo regularis, adeo ordinatus alarum motus, ex quo futura prædicimus, ad tam nobilem operationem à causa excellenti dirigatur. Hunc autem mirificum effectum secluso intellectu, consensu, discursuque ejus à quo producitur, adscribere nature legibus, desipere est, atque adeo sententia evidentiissime falsa.*

Nunquid lepidum affatim est, hominem videre, apud quem nihil evidenter verum est, vel evidenter falsum in tractatu nominatim scripto ad Pyrrhonismum postliminio reducendum, ad omnem evidentiam & certitudinem eliminandam, has nugas vendentem, oppositamque sententiam evidenter falsitatis condemnantem? Sed nos ludos facit, dum sic garrit, estque inexculpabilis quod Lectoribus imponit, ea obtrudendo, quæ nec credidit ipse, nec à quovis credi citra dementiam possunt.

Procul dubio rerum naturalium cognitione Virgillum æquabat, is tamen nequidem avium intellectu regul-

regulares illas mutationes, quas in illatum volatu varias pro aeris varietate cernimus, & ex quibus de futura Cæli temperie conjicimus, attribuebat, ut videre est in egregiis illis Georgicorum versibus.

*Non equidem credo quod sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major;
Verum ubi tempestas & cæli mobilis humor.
Mutavere vias, & Jupiter humidus austris
Densat, erat quæ rara modo, & quæ densa relaxat;
Vertuntur species animorum, ut corpora motus,
Nunc hos nunc alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiant: hinc ille avium concentu in agris,
Et lætæ pecudes, & ozantes gutture Corvi.*

Ad has aberrationes declinandas, cum spontaneæ sint, candoris tantillum sufficit. Communiores & periculosiores illæ, quas ipsi non animadvertimus, quia sententiæ defendendæ præoccupata obligatio, mentis oculos præstringit, illudq; nobis obtrudit pro vero, quod est utile. Huic malo unice medebimur si, tam accurata diligentia, rationes omnes perpendamus, ut etiam illa ipsa nobis non possit obligatio imponere.

De falsis ratiocinationibus ipsis ex rebus nascentibus.

Prius observatum est internas errorum causas, ab iis, quæ ab objectis derivantur, & quæ idcirco externæ dici possunt, sejungendas non esse, quia ementita rerum exteriorum facies nequaquam nos poterit in errorem seducere, nisi voluntas intellectum præcipientem agat ad judicandum, prius quam bene de rei veritate constiterit.

Cum tamen penes voluntatem tantum in intellectu imperium non sit, ubi res omnino evidentes sunt, patet ad mentem præoccupandam rerum obscuritatem multum conferre; imo sæpe evenire, ut quæ nos ad male ratiocinandum impellit animi perturbatio

tiō, non facile percipi possit, ac proinde utile erit considerare fallacias, quæ ipsis præsertim ex rebus enascuntur.

Sect. I.

Erronea est atque impia sententia, quæ mendacio veritatem, vitio virtutem statuit adeo similes, ut impossibile sit illas dignoscere. Verum tamen est in plerisque rebus errorem & veritatem, vitium & virtutem, malitiam & bonitatem varie permisceri, quæ mixtio admodum communis errorum scaturigo est.

Efficat namque fallax hæc mixtio, ut vitia & nævos in iis approbemus, quos ob alias virtutes suspicimus; & ut quod laudabile est, vituperemus in aliis, quos ob defectus oderimus, quia neutiquam animadvertimus, pessimos non esse sine aliqua boni mixtura, Deumque etiam optimis suas maculas reliquisse, quæ cum sint humanæ imbecillitatis reliquiæ, nec imitationem nostram nec cultum demerentur.

Homines namque raro res minutim dissecant atque examinant: Impressio illa quæ est maxime vivida, iudicio leges sancit, nec alia sentimus, quam quæ acriter sciunt. Sic cum multas veritates inscriptione deprehendimus, eidem interspersos errores non observamus, è contra si quæ veritates multis erroribus immisceantur, illas negligimus, ad errores unice attendentes. Quod fortius est debiliora post se rapit, & quæ acrius oculos irritant, non sinunt ut ad subtilia & obscura attendamus.

Cum tamen manifeste iniquum sit hoc modo iudicare, rationis rejiciendæ nullâ ratio potest assignari; veritasque non minus veritas est, quia nonnunquam falsitati & mendacio componitur. Ad homines illa non pertinet, quamvis hominum si illam evulgare; atque adeo quamvis qui mendaciorum rei sunt
con-

condemnari debeant, non tamen veritates ab illis sparsim propositæ erunt una condemnandæ.

Quapropter ratio justitiæque exigunt ut in omnibus, in quibus bonum malo permixtum est, secretionem instituamus, in qua facienda specialiter sita est iudicii accuratio, qua SS. PP. olim usi sunt, dum ex Ethnicorum libris optima extraxere ad mores formandos: quâ usus est D. Augustinus, dum non dubitavit ab Hæretico Donatista septem regulas ad sacras Scripturas interpretandas accipere.

Ad hanc itaque secretionem faciendam ubi fieri potest, nos ratio obligat, sed quia non semper satis otii habemus ad minuatim discutiendum quid boni mali ve insit unicuique rei, tunc illam rebus denominationem dabimus, quæ iis ex majori meliorique parte competit. Sic illum dicemus bonum Philosophum, qui ut plurimum bene ratiocinatur; sic librum bonum, in quo erit multo plus boni, quam mali.

Et en aliud in quo homines magnoperè falluntur dum generalia de rebus iudicia formant. Nam sæpe id in illis tantum aut laudant, aut vituperant; quod extimum est, & accessorium, quandoquidem luminis illis non affulgeat satis, ad ea quæ in unaquaque re intima sunt & præcipua, (si tamen illa minus obvia sunt & sensibilia) discernenda.

Sic qui sunt artis Pictoriæ gnari, infinitis gradibus linearum tabellæ designationem figuramque proportionem præferunt colorum adumbrationi, subtilibusque & mollibuspenicilli ductibus: cum tamen rudes multo magis capiantur picturâ, quæ coloribus vividis & rutilantibus fulget, quam alia subobscura, licet propter ipsam operis delineationem admiranda.

Fatendum tamen est falsâ hæc iudicia non adeò frequenter cudi de artis operibus, quia rudes & ignari plerumque proni abeunt in artificum sententias; cuden-

auduntur tamen frequentissimè iis de rebus, quarum dijudicandarum jus penes vulgus est, & de quibus unusquisque sibi ferendæ sententiæ licentiam arrogat, ut de Eloquentia.

Exempli causâ facundum Concionatorem dicimus, cujus numerosæ periodivolvuntur sine vocum peregrinarum luto. Hinc D. de Vaugelas alicubi ait Concionatoris aut Causidici famæ & æstimationi magis officere vocum barbariam quam rationum incohærentiam: Et credendum est illum rem facti narrare, non suam solum sententiam dicere. Nam certum est reperiri, qui in hunc modum judicant; certum tamen vicissim est, nihil esse hujusmodi judiciis à ratione alienius. Nam sermonis puritas, figurarum numerus in Oratore aliud non sunt quam in Pictore colorum adumbratio, id est, artis Oratoriæ pars infima & maxime illiberalis: cum ejus munus præcipuum sit dicenda fortiter luculente, vehementer animo concipere, concepta ita enarrare, ut vivida splendensque illorum imago ipsis auditorum animis ingeratur, sistaturque, non tantum res nudas exhibens, sed una omnes motus, affectusque quibuscum percipiuntur. Quod inveniri etiam poterit in iis, qui sunt in vocibus eligendis, figurisque concinnandis negligentiores; quinimo rarò in illos cadit, qui vocibus seligendis ornamentisque conquirendis nimium student, quia hæc ipsa attentio animum avocât à rerum consideratione, cogitationumque imminuit vehementiam. Sic Pictores observant eos, qui sunt in imaginibus adumbrandis eximii, in delineandis non itidem ordinariò excellere, quandoquidem pluribus mens ipsa vocare non possit, sunt enim altera alteris impedimento.

Generaliter tamen dici potest, quod de rebus ex rerum cortice judicetur ut plurimum; quia vix ullus est qui ad interiora penetrat; Omnis judicii norma est

est ille, qui foris prostat, titulus, & væ quibus hic non favet: sis doctus, prudens, perspicax quantum lubuerit, si inter loquendum lingua titubes, si officiosæ salutationis verbis appositè non respondeas, actum est, tibi quod restat vitæ spacium in gloriè agendum inter despectos plebis, conspiciendaque sciorum, qui tibi præferentur, turba ingens. Magnum non est debitis carere laudibus; maximum tamen est hisce inhærere præjudiciis, nec ultra rerum corticem cernere: & hoc illud est quod apprimè debemus evitare.

Sect. II.

Inter causas, quæ nos à veritate ad errores suo splendore abducunt, merito censenda est eloquentia quædam fastuosa & magnifica, quam Cicero dicit *abundare sonantibus verbis uberibusque sententiis*. Mirum sane est quantum se insinuet error, quam placide assensum suffuretur, dum nos adoritur è periodo aures suaviter demulcente, aut è figura novâ & insolenti, quæ auditores ad sui contemplationem totos convertit.

Non tantum hi ornatus ex oculis furripiunt errores, qui sermonibus casu immiscentur, sed sensim ad alios nos pelliciunt, cum sunt ad figuram aut periodum rite concinnandam necessarij. Sed quando audimus Oratorem à longa gradatione aut antithesi multiplici exordientem, in procinctu standum est, quia raro accidit ut sese expediat, quin veritatem, (quo illa figuræ quadret melius) aut lædat aut distorqueat: eodem veritatem modo tractat versatque, quo cæmentarius lapidem muro immittendum, aut statuarius æs, ex quo statua exculpenda est: Nempe dissecat, extendit, mutilat, refingit prout necesse habet ut locum occupet in vano illo verborum, quod molitur, opere.

Quot falsas tulit sententias argutandi studium?

Quæ

Quæ mendacia non effudit Rythmi lex? Ad qua ineptias quosdam Italos scriptores non adegit, verborum, quod ajunt, Ciceronianorum, & puræ Latinitatis affectatio? Quis non rideret Bembum dicentem Papam creatum *Deorum immortalium beneficiis*? Sunt quidam Poetæ, qui ad ipsius Poeseos animam autumant pertinere Deorum Ethnicorum conciliabula & cœtus: quinimo cum nescio quis Poëta Germanus, (qui quo erat versificator peritior, eò erat Scriptor imprudentior) cum à Francisco Pico de Mirandula meritò argueretur, quod Ethnica numina intrusisset, immiscuissetque Papis, Electoribus, Imperatoribus, Apollinem, Dianam, Mercurium, idque in Poemate quo Christianorum adversus Christianos bella canebantur, apertè asserit se aliter non potuisse vatis nomen demereri, idque ob hanc mirabilem rationem, quod carmina Hesiodi, Homeri, Virgillii istorum Deorum nominibus & fabulis plena sint; ex quo infert sibi tantundem licuisse.

Male istæ ratiocinationes ipsos sapissimè authores latent, ipsis omnium primis imponunt: ipsi namque sonantium verborum tinnitu obtunduntur, ad nimium figurarum splendorem cœcutiunt, atque vocum quarundam magnificentia eos nec cogitantes deducit ad argumenta futilia & inania quæ procul dubio rejicerent, si vel tantisper attenderent.

Credibile est v. g. *Vestales*, nomen cuidam hujus ætatis Scriptori ad delicias usque placuisse, atque fugasse hoc argumentum; quo puellæ nobili, quam suppedebat latinas litteras noscere, suadebat non esse virgini erubescendum, quod ea lingua uteretur, quæ Romæ olim locutæ sunt Virgines Vestales: si enim argumentum expendisset; non potuit non deprehendisse eodem jure pudendum esse ea lingua uti, quæ olim usæ fuerunt Meretrices Romanæ, Vestalibus

T

multo

multo numerosiores; vel pudendum esse, non uti lingua gentis suæ vernaculâ, cum Vestales illam tantum antiquitus usurparint. Omnes hæc ratiocinationes, ut malæ, hujusce tamen authoris argumento æquivalent. Imo certum est Vestales nihil facere vel ad excusandas vel condemnandas puellas, quæ Latinè discunt.

Ex malis hoc genus ratiocinii tam frequenter obviis eorum in scriptis, qui Eloquentium nomen & famam ambiunt, liquet quam sit scitu necessaria tum scribentibus, tum fermocinantibus, præclara hæc atque gravissima regula. *Nihil pulchrum, quod non verum*; quæ sane vim maximam futilium ornamentorum argumentorumque fallacium præcideret: verum quidem est accuratam hujus regulæ observacionem stylum reddere & aridum magis&minus splendidum, sed eundem efficit vehementiorem, sinceriorem, clariorem, & viro cordato digniorem: ac proinde, quam vim animis infert, & fortior est & diuturnior; cum quod nude imprimitur à periodorum concinna formatione, adeo leviter inhæreat, ut non citius audiatur, quam evanescat.

SECT. III.

Temere de aliorum actionibus, consiliisque judicare, inter homines vitium frequentissimum est, in quod tamen raro incidunt, nisi male ratiocinentur. Cum enim distinctè perspectas non habeant omnes causas à quibus effectus aliquis potest produci, illum uni alicui causæ assignant, cum à multis queat produci; vel supponunt causam quæ per accidens talem effectum aliquando produxit, (cum scil. alias haberet adjunctas circumstantias) eundem semper & ubique producere.

Vir doctus eadem cum Hæretico sentit in materia à rebus in religione controversis prorsum aliena, inferet malevolus eum ad Hæreticos propendere; sed

sed temere, & malitiosè, cum illi ratio veritasque forsan eam sententiam commendarint.

Qui acriter invehitur in opinionem quam perniciosam credit, hinc forsan odii offensionisque accusabitur adversum eos quorum hæc opinio est: sed ini- que & temere; cum hæc acrimonia nasci poterit non minus ex veritatis zelo, quam ex personarum odio.

Est quis hominis flagitiosi amicus? ergo inferunt, communes cum illo utilitates habet, estque flagitiorum particeps: quod tamen non sequitur, poterat enim vel illa ignorasse vel non consensisse.

Alter humanitatis officia iis non exhibet quibus debentur, ergo ajunt superciliosus & arrogans est; cum tamen hoc quicquid est criminis forsan ab oblivione ptrâ vel incuria proficiscatur.

Quicquid hic signorum exteriorum æquivocum, id est, ad diversa significanda aptum est, & temeritatis reus erit, qui illa, sine particulari causa ad quædam particularia significanda determinabit. Silentium aliquando modestiæ & prudentiæ signum est, aliàs mentis emotæ: Cunctatio nonnunquam prudentiam denotat, nonnunquam animi heberudinem: Mutatio alias inconstantiæ; alias candoris & sinceritatis indicium est: ac proinde male ratiocinabitur, qui aliquem inconstantem & varium pronunciet, ex hoc solo quod sententiam mutaverit; poterit namque sufficiens mutationis causa intercessisse.

Sect. IV.

Malæ inductiones, cum scil. effata generalia ex particularibus quibusdam experimentis deducimus, malarum ratiocinationum communissimæ causæ sunt. Exemplorum ternio quaterniovè ad condendum axioma sufficit locumve communem fabricandum, quo deinceps utamur ad quidvis dijudicandum.

T 2

Plu-

Plurimæ corporis ægritudines etiam expertissimos medicos latent, curationesque sæpe non succedunt ex voto: hoc quibusdam præcocibus sufficit ad integram medicinam proscribendam, omnesque medicos pro meris Agyrtis habendos.

Nonnullæ mulieres leves sunt & propudiosæ; ad male etiam de castissimis sentiendum hoc fati Zelotypis est; ut & quibusdam scriptoribus litigiosis ad omnes omnino condemnandas.

Sæpe accidit, ut quidam pietatis velo etiam maxima flagitia obcultent: Hinc impii omnem religionem pro Hypocrisi traducunt.

Quædam nos latent suntque obscura; nonnunquam etiam crasse fallimur; omnia itaque omnino obscura sunt & incerta inquirunt veteres ac recentes Pyrrhonicis, nullaque est veritatis certa Scientia.

Inter hominum actiones inæquabilitas visitur: hoc sufficit ad locum communem stabiliendum, è quo nemo erit excipiendus. *Tam monca tam ceca, inquirunt, est ratio, ut ipsi obscura sint, quæ habentur pro clarissimis: difficilia facilia illi perinde sint: omnia ex aquo subdantur, naturaque generatim illius detrectant imperium. Cogitamus quæ volumus, eo tantum instanti quo volumus; nihil autem liberè, nihil absolutè, ni constanter volumus.*

Maxima pars hominum aliorum vitia atque virtutes non nisi generalibus hyperbolicisque verbis effertur: ex quibusdam actibus particularibus habitum externis quaternisve delictis consuetudinem inferunt: quod semel in mense aut anno accidit, id singulis diebus, horis, mom entis dicitur accidere. Usque adeo oscitabunde negligentes sumus ad sermones intra veritatis & justitiæ limites coercendos.

SECT. V.

Imbecillitas atque injustitia est, quam sæpe damna-

namus; rarò devitamus, ex successu de consiliis judicare eosque qui prudenter pro circumstantiis quas poterant pervidere, constituere, omnium infortuniorum reos condemnare, quæ vel casu, vel inimicorum iniquitate, vel aliarum rerum, quæ perspici nequibant, interventu insequuta sunt. Non tantum hominibus insitus est Beatitudinis, sed etiam Sapientiae amor; sed tamen Sapientes à Beatis, miseros à sceleratis non bene distinguimus. Hæc namque distinctio subtilior tenuiorque est, quam quæ statim appareat. Ingeniosi sumus ad errores inveniendos protrahendosque, quos arbitramur infortuniorum causas fuisse, & quemadmodum Astrologi, ubi quid accidisse norunt, nunquam non eum Astrorum aspectum inveniunt, qui id produxerit: sic, ubi quis in miseriis ærumnaque prolapsus est, nunquam non errores & imprudentiam animadvertimus, quibus illas adscribamus. Illi res suæ male successere; ergo rationes male subduxit: sic, passim discurretur, imo semper discursum fuit, quia semper homines in judicando iniqui fuere; cum enim genuinas causas ignorent, falsas pro successu ratione substituunt, dum fortunatos laudant, miseros & infelices condemnant.

Sect. VI.

Nunquam crebrius fallimur, quam cum temere de veritate judicamus ex eâ authoritate, quæ fidei faciendæ impar est, vel cum de rebus ipsis, ex modo quo proponuntur, pronunciamus. Alterum Sophisma *authoritaris*, alterum *modi* dicemus.

Ut scire possimus quam crebro in hæc Sophismata incurramus, considerandum est hominum partem maximam in hanc vel illam sententiam non ire, ob rationes solidas atque essentielles, quæ veritatem poterunt manifestare, sed ob quædam cri-

teria externa & peregrina, quæ vel conveniunt magis, vel convenire putantur, veritati quam falsitati.

Hujus ratio est, quia interna veritas sæpe satis inconspicua manet, humanusque intellectus ut plurimum debilis est, cæcutiens, tenebrisque oblitus, vel saltem utens infidâ luce; cum tamen hæc signa & clara sint, & sensibus obvia: ac proinde homines, quemadmodum proclives sunt ad ea amplectenda quæ facilia, ita fermè illuc abeunt, ubi exteriora hæc & conspicua signa vident.

Poterunt autem hæc signa ad duo præcipua revocari, *authoritatem* scil. *proponentis* & *modum proponendi*. Hæc autem duo tantum valent ad persuadendum, ut omnes omnium assensus post se trahant.

Ac proinde Deus, qui voluit certam mysteriorum fidei cognitionem esse à maximè rudibus simplicibusque parabilem, dignatus est ad hanc humanæ mentis imbecillitatem sese accommodare, cum illam noluit à peculiari credendorum examine dependere; sed certam constituit veritatis regulam, Eccles. scil. universalis proponentis authoritatem, quæ cum clara sit & evidens, omnium animos extrahere potest è tenebris, in quas particularis mysteriorum discussio eodem præcipitaret.

Est itaque de rebus Fidei Ecclesiæ universalis authoritas profus decisiva, tantumque abest ut nos possit in errores inducere, ut in eisdem solum labamur, cum ab ejus authoritate devii erramus, ipsiusque imperium detrectamus.

Ex modo item proponendi, de rebus ad religionem pertinentibus, efficaces petuntur probationes. Cum nempe retroactis Ex. ca. Ecclesiæ sæculis, & præsertim hoc ultimo, vidimus homines ferro & sanguine sua dogmata stabilire, eosdem adversus Ecclesiam schismate, adversus seculares Dominos seditione armari,

mari, idque sine ordinaria missione, sine miraculis, sine ullis exterioribus pietatis indiciis, imo cum visibilibus signis vitæ turpiter actæ, in fide & disciplinâ Ecclesiastica mutationes moliri: tam noxius, tam fonticus proponendi modus & sufficiens est, quo res propositæ à perspicacioribus rejiciantur, & à rudioribus ne audiantur quidem.

Sed in rebus quarum cognitio absolute necessaria non est, & quas Deus cuius in particulari dijudicandas discutiendasque reliquit, tanti non est vel proponentis autoritas, vel proponendi modus: imo hæc sæpe erroris causa fuerit, veritati que fucum fecere.

Hic autem animus non est, docere quibus regulis limitibusve circumscribenda autoritas sit in rebus humanis, sed tantum crassos aliquos errores observare qui hæc in parte committuntur.

Sæpe ex testium approbantiumque numero sententias æstimamus, cum nondum perpensum sit, quid ex hoc numero probabilitatis accedat sententiis: Quod rationi consentaneum non est. Nam ut quidam hujus ætatis scriptor sagaciter observavit, in rebus difficilibus, & quas unusquisque propria minerva invenit, verisimilius est veritatem uni sui ipsius copiam facere, quam pluribus; ac proinde non valet, hoc dogma multorum Philosophorum est, ergo & verum.

Sæpe nobis quædam in hominibus dotes imponunt, & fidem surripiunt nostram, quæ nullum cum rerum, de quibus agitur veritate commercium habent. Sic innumeri, nullo præmisso examine, viris provectioris ætatis assentiuntur, quorum tamen peritia, iis forte in rebus versatur, quæ nec ab annis, nec experientia, sed ab intellectus perspicacia addiscuntur.

Pietas, Sapientia, moderatio omnium procul dubio virtutum præstantissimæ sunt, multumque possessoribus autoritatis debent conciliare iis in rebus, quæ à pietate dependent, aut à sinceritate, Vel etiam

ab illa, quæ cœlitus datur, mentis illuminatione, quam credibile est Deum cumulatus in eos conferre, à quibus religiosius puriusque colitur. Sed infinita sunt, quæ non nisi ab humano lumine, ab humana experientia, ab humana inspectione habentur, de quibus ii nostram potissimum fidem merentur, quibus vel contingit ingenium perspicacius, vel qui in illis investigandis studium diligentius possuere: Cum tamen passim contrarium obveniat, multiq; fatius ducant etiam in talibus rebus proborum religiosorumque hominum opinionationibus adhærescere.

Hoc autem partim ex eo contingit, quod istæ animi dotes non tam conspicuæ sint, quam hæc morum externa in viris religiosis compositio: partim, quod homines distinctionibus faciendis nolint immorari. Hæc quippe dorum secretiones illis oneri & tædio sunt, apud eos namque nihil mediocre est. Si aliquid verum ob hujus auctoritatem arbitrantur, ob eandem cætera omnia vera erunt. Si è contra in quopiam ab aliquo dissentiant, in reliquis omnibus cum eodem erit dissidium. Amant homines vias insistere compendiaras, breves; decisivas. Sed hæc animi dispositio, communis licet sit, non tamen à ratione abhorret minus; cum ratio nos doceat, non omnes in omnibus fidem mereri, quandoquidem in omnium scientia non emineant; maleque discursurum, qui diceret, hic vir gravis est, ergo omnia intelligit; omnia novit.

SECT. VII.

Verum quidem est errores, si qui venia digni sunt, illos esse, in quos labimur plus æquo aliorum judiciis deferentes, qui à nobis viri boni & Sapientes habentur. Sed est alius error multo in se absurdior, sed idem usitatissimus, cum scil. ideo alicui fidem habemus, quia vir nobilis est, divitiis aut dignitate conspicuus.

Non

Non tamen quisquam expressim in hunc modum discurrit: hic centies millenas libras annuatim numerat; ergo Sapiens est. Ille ex illustri ortus familia est; ergo pro veris habenda quæ profert: is alter plebeius & egenus, ergo fallitur. Aliquid tamen simile apud hominum partem maximam clam transigitur, quod eorum nec opinantium judicia transversa agit.

Unum idemque a viro nobili & plebeio proponatur: hoc unum idemque ex nobilis, ore profectum approbatores inveniet: cum ne quidem auditores habiturum sit in plebeio. Sactæ litteræ hanc malam humanæ mentis dispositionem nobis manifestare voluerunt, cum eam tam accurate in Ecclesiastico depingant. *Dives locutus est & omnes tacuerunt, & verbum ejus ad nubes usque deducunt; Pauper locutus est & dicant quis est hic?*

Certum quidem est blandam & obsequiosam adulationem, ut nobilium facta dictaque approbamus, multum conferre. Certum est nobiles hanc approbationem quodammodo extorquere quadam externa venustate, & agendi modo generoso, libero, naturali; qui usque adeo illis peculiaris est, ut vix unquam inter plebeios imitatores inveniat. Certum tamen vicissim est, plurimos ad potentium dicta factaque approbanda ferri quâdam interna mentis abjectione, magnatum gloriæ & granditate succumbente, cujus etiam nec ferre splendorem possunt: quin etiam certum est externam hanc magnificentiam ipsis Sagacioribus non nihil illudere; atque aliquod in eos imperium exercere.

Hujus erroris causa ab ea, quæ hominum corda infecit corruptione, petenda est. Hi quippe cum notis ardentissimis honores voluptatesque appetant, ipsas etiam divitias facultatesque necessario amant, quarum adminiculo honores & voluptates comparantur. Amor vero ille, quo res, quæ passim veneratio-

ni sunt; prosequuntur, facit, ut earundem Dominos beatos pronuncient, sublimes supra se collocent, colantque tanquam viros excellentes & humanam sortem prætergressos. Cum tandem inoleverit hæc erga potentes veneratio, sensim eos à fortunarum consideratione traducit ad animorum contemplationem, quos, (cum nihil dimidiare facere anant) alterius ordinis constituunt, ipsisque pares divitiis infundunt, seque demum eorum opinionibus submittunt, atque hinc potentibus tanta in rebus, quas agant, fides atque autoritas adjudicatur.

Sed hoc crimen, multo quam in plebe, conspectius cernitur in ipsis Magnatibus, quibus curæ non est, animis impressas à divitiis lautiorique conditione Ideas corrigere. Eorum quippe pauci sunt, apud quos ipsæ divitiæ dignitasque rationum pondus non habent, quique sibi non vindicent, ut ipsis potius credatur quam aliis fortunæ abjectioris. Ferre non possunt, ut quos subter se positos contemnunt, tantum scil. sibi arrogent in iudicando; atque hinc ad omnem contradictionis obicem ferociunt.

Quicquid hic culpæ est, ab radice pullulat, falsis scil. ideis, quas de potentia nobilitate, divitiis concipere. Cum enim eos considerare hæc oporteret instar rerum peregrinarum ad naturam non pertinentium, & quæ neutiquam impediunt, quominus cæteris mortalibus & corpore pares ad amussim & anima sint; quo minus ingenia habeant; non minus quam cæteri homines, infirma & erroribus obnoxia. Has tamen potentiam, nobilitatis, Divitiarum, Dominatus notiones ipsis essentiis immiscent incorporantque, quo augustior grandiorque sui ipsorum Idea appareat. Nunquam enim sibimetipsis se representant, sine honorariis titulis totoque famulantium satellitio.

Assuevere ab ipsis incunabulis sese inveniunt tanquam speciem ab aliis hominibus distinctam: nunquam par-

partem se massæ humani generis arbitrantur : semper sibi Comites aut Duces, nunquam homines meri videntur : ac deinde animas sibi rationemque procudunt divitiis & fortunæ pares, neque minus se putant cæteris ingenio quam dignitate præstare.

Ea est humanæ mentis dementia, ut nihil sit quo non utatur ad sui ideam magnificandam.

Ædes splendida, vestis purpurea, promissa barba satis sunt, ut quis se sapientem putet : & si propius attendamus, erunt qui se pluris in rheda vel equo faciunt, quam cum pedites gradiuntur. Arduum profecto non erit cuivis persuadere, hisce judiciis nihil esse absurdus, cum tamen difficilimum sit immunem se præstare ab omni ictu, quem hæc exteriora occulte intentant. Præstabim9 autem, quod unice hac in parte fieri potest, si quantopere nos affuefaciam9 ad omnem iis reb9 autoritatem detrahendam, quæ veritati inveniendæ inutiles sunt, & si id solum utilibus concedamus quod revera ad illos pertinet. Provectior ætas scientia studium, experientia, ingenium, perspicuitas, moderatio, accuratio, labor profunt ad rerum abditarum veritatem eruendam, ac proinde digna sunt quorum rationem habeamus : sed tamen eadem sunt summa diligentia pensanda, ac deinde cum contrariis dotibus conferenda. Nam ex horum quolibet nihil certum in particulari potest inferri, cum dogmata falsissima ab iis asserta fuerint & approbata, qui & ingenio valebant & erant his & dotibus ut plurimum instructi.

Sect. VIII.

Est aliquid fallax magis & dolosum in insidiis, quæ nobis struuntur à modo proponendis. Naturaliter enim propellimur ad fidem iis prostituendam, qui venuste, prompte, graviter, æquanimiter, comiter perorant, quam tamen denegamus illis, qui sunt in dicendo tetrici, qui factis dictisque iracundiam, acrimoniam, fastumque immiscent. Si

Si tamen de rerum interiori natura, ex his exterioribus sensibilibusque signis pronunciamus, impossibile est, ut sæpe non fallamur. Aliqui namque sunt qui nugacissimas nugas graviter & modeste divendunt; alii è contra ipsissimam veritatem docent, licet, cum sunt ingenii vivacibus præditi, atque aliqua animi perturbatione permoti, inordinatos affectus & vultu prodant & verbis. Quædam ingenia mediocria & vadosissima sunt, quæ cum in Aulis Principum enutrita fuerint, ubi multo melius, quam alibi obsequiosæ placendi artes discuntur habitus consuetudinesque contraxere admodum gratiosos, quorum fascinatione aliis sæpissime illudunt: è contra alia sunt nullis extrinsecus ornamentis commendata, quæ tamen intrinsecus & solida sunt & capæissima. Aliqui melius loquuntur quam cogitant; alii cogitant melius, quam loquuntur. Ac proinde exigit ratio, ut qui judicando sunt, non judicent ex rerum externarum cortice, ut veritati se dedant, non tantum cum illa modis exacerbantibus proponitur; sed etiam cum innumeras habet admixtas falsitates. Nam unus idemque potest hic verum dicere, illic falsum, hic rem acu tangere, illic toto cælo aberrare.

Unaquæque itaque res separatim consideranda est; id est, *de modo*, judicandum est, *ex modo*: *de re*, *ex re*: non vero *de re*, *ex modo* nec *de modo*, *ex re*. Quod quis inter dicendum irascatur, culpandus est; laudandus tamen quia verum dicit: alii vero quod comiter loquatur, laudi dandum, vituperio autem quod falsa effutiat.

Sed omnino advigilandum est, ne quicquam verum concludatur aut falsum, quia hoc vel illo modo proponitur: æquum etiam est ut qui repertas à se veritates aliis cupiunt persuadere, illos modos omnes studiose adhibeant, qui assensui conciliando maxime accommodi sunt, qui vero homines poterunt abalienare, hos omnes ut odiosos rejiciant. Me-

Memoria recolendum est, cum de hominibus persuadendis agitur, tanti non esse vera dicere, sed esse quam maximi, cum vera dicimus, ea tamen non adhibere, quæ sunt ad veri gustum faciendum, necessaria.

Si quis serio veritatem colit, illam falsitatis & mendacii dehonestamentis non cooperiet; si siincere diligit ab iis in proponendo modis ingratis & irritantibus abstinebit, qui illis odium malevolentiamque possunt conciliare. Hoc gravissimum Rhetorices præceptum esse utilius est, quo rationi, non minus quam sermoni dirigendo censetur accommodatius. Quamvis enim idem non sit, & modo errare & sunt tamen plerumque vitia modi ipsis rei vitiis multo perniciosiora.

Revera omnes isti modi feroculi, insolentes, acres, opinativi ab aliqua mentis perturbatione oriuntur, quæ ipso, quem in aliis redarguimus, scientiæ & lucis defectu, plerumque peior est. Et præterea semper iniquum est his modis uti ad persuadendum: æquum enim est, ut quis se cognitæ veritati dedat; iniquum vero ut ab illo exigamus eorum fidem, quæ nos credimus, idque ob nostrum scilicet eorum auctoritatem: hoc tamen ipsissimum est, quod exigimus, dum veritatem aliquam proponimus hisce irritantibus modis. Nam orationis modus & tenor citius ad mentem penetrant, quam argumentorum vis, cum ad eos cernendos perspicacior mens sit, quam ad argumentorum vim capiendam quam fortasse nunquam intelliget. Orationis autem modus ab argumentis secretus, ipsam solum denotat auctoritatem, quam sibi quisque arrogat: adeo ut si is acerbus sit & imperiosus, necessario auditorum animos abalienet, cum auctoritate & quadam tyrannide id videatur velle extorquere, quod oportet argumentis tantum & persuasionibus elicere.

Si tamen ad receptas communes opiniones oppugnandas his acerbis utamur modis, multo iniquius est.

est. Potest solitaria unius ratio, ubi sanior validiorque est, multorum rationibus præponi; non tamen quisquam plus ponderis debet adicere suæ unius, quam cæterorum omnium authoritati.

Ac proinde non tantum prudentia modestiaque sed etiam justitia obligant ad orationis tenorem humilem & submissum, cum opiniones communes, authoritasve obfirmata concutiendæ sunt: quandoquidem alias vitare nequimus, quin solitariam unius authoritatem, authoritati vel publicæ, vel potiori, vel magis confirmatæ opponamus; quod iniquum est. Cum itaque de opinione recepta è possessione deturbanda de multorum annorum fide convellenda agitur, nimium cauti moderatique esse non possumus. Quod adeo verum est, ut D. Augustinus ad Religionis veritates illud extenderit, egregiam hanc regulam omnibus quibus docendi munus incumbit præscribens.

Hunc etiam Di- *En quo prudentes piique Catholici*
vi Aug. locum *docent modo, quæ cæteros tenentur*
mea latinitate da- *docere. Sires communes sint & au-*
re coactæ fui ob *thoritate firmatæ, has illi proponunt*
rationem superi- *modo pleno fiducia, & qui nihil dubi-*
us datam. *tationis testatur, adhibita etiam co-*
mitate quæ potest, maxima. Si autem res extraordinariæ
sint, quamvis earum clarissime veritatem cognoscant, il-
las ut dubias & tanquam quæstiones examinandas potius
proponunt, quam ut dogmata & decreta, ut in hoc audi-
torum imbecillitati se accommodent. Quod si quæ veri-
tas adeo sublimis sit, ut eorum quibuscum res agitur ca-
ptum superet, malunt hanc aliquandiu suppressere, ut
crescant illi evadant quæ ei capiendæ paræ, quam
eam in hoc imbecillitatis statu pro palare, ubi
illos est oppressura.

Finis partis Tertiæ.

LOGI.

LOGICÆ

PARS QUARTA

De

METHODO.

NOBIS explicanda superest Logicæ pars ultima de Methodo, quæ proculdubio utilisissima est. Visum hic est etiam illa adjicere quæ Apodixim spectant; quia ut plurimum hæc sita non est in unico aliquo syllogismo, sed in multorum serie, quibus invicte veritatem aliquam demonstramus. Quinimo ad bene demonstrandum parum est syllogismorum regulas novisse, quandoquidem rarissime adversus illas peccetur, cum tamen palmarium sit cogitationes rite disponere, clarisque & evidentibus uti ad occulta & abditata investiganda.

Et cum demonstrationis finis sit scientia, de hac necesse erit aliquid præmittere.

CAPUT I.

De

**SCIENTIA; ILLAM DARI;
QUÆ MENTE COGNOSCUNTUR,
CERTIORA ESSE QUAM QUÆ SENSU;
QUÆDAM ESSE QUÆ MENS HUMANA
CAPERE NON POTEST; DE
UTILITATE EX HAC NECESSARIA
IGNORANTIA ENASCENTE.**

CUm aliquod effatum contemplantibus, ejus veritas vel per seipsam, vel per evidentiam quam sine ullo discursu percipimus, nobis inno-

innotescit, illud cognitionis genus habemus, quæ *Intelligentia* dicitur, & qua prima principia cognoscuntur.

Si vero veritas per seipsam sui fidem non faciat, alia argumenta adhibentur quæ illam suadeant; hæcque sunt vel *authoritas* vel *oratio*. Cum propter auctoritatem mens rei propositæ assentitur, *fides* dicitur: si vero propter rationem; hæc ratio vel omnino non satisfacit, sed aliquid post se dubitationis relinquit, & tunc hic assensus cum hac dubitatione *opinio* dicitur.

Vel omnino satisfacit, estque vel clara tantum apparenter, & ob attentionis defectum; & tunc talis assensus, si revera falsus sit, *error* dicitur; vel si verus *Judicium temerarium*, cum ea rationis vis non appareat, quæ veritati stabilis sufficiat.

Si tamen hæc ratio non tantum apparet, sed solida & vera sit; quod noscitur ex diuturna & accurata attentione, ex firmo assensu, ipsaque claritatis indole, quæ vivida esse debet & penetrans: tunc genita à tali ratione evictio, *scientia* dicitur, de qua multiplices institui quæstiones possunt.

Et primo quæritur an talis scientia detur, id est, an nos habeamus aliquas cognitiones à claris certisque rationibus genitas; vel generaliter, an ullas claras certasque cognitiones habeamus. Nam hic quæritur non minus de intelligentia, quam de scientia.

Inter Philosophos extiterunt, qui ex professo omnem scientiam sustulerunt, huicque fundamento integram Philosophiam super extruxerunt. Horum aliqui, novi nimirum Academici, certitudinem solam proscriptentes verisimilitudinem admittebant: alii Pyrrhonicus scilicet etiam hanc verisimilitudinem negarunt, omnia ex æquo incerta atque obscura statuentes.

Hoc tamen non obstante, verum est omnes hæc opinioniones, quæ tandiu literatorum orbem exercuerunt,

runt, nullibi unquam fuisse nisi in sermonibus, disputationibus & scriptis, neminemque unquam sermo illis fidem obstrinxisse. Ludi erant, otiosorumque & ingeniosorum hominum oblectamenta, nedum perspecta & penitus asserta dogmata, quorum ex præscripto vitam regerent: ac proinde conducentissima methodus erat, si quis os vellet his philosophis occludere, eosdem ad conscientiæ & bonæ fidei tribunal citare, ac petere, num post tot discursus, quibus conati sunt ostendere se munitum à vigilia, sanam mentem à dementia non posse discerni, sibi in solidum non persuaserint se vigilare, esseque sui compotes. Si illis tantillum candoris residuum est etiam occlamantibus in oppositum his argutationibus, omnes hæc inanes subtilitates pro falsis habebunt, fatebunturque libere se neutiquam illis fidem habere potuisse, etiam si ex animo adlaborassent.

Siquis autem eo usque unquam processerit; ut dubitarit, an vigilaret, an sui compos esset, an hæc omnia externa existerent, an esset sol, luna aliqua materia; nemo saltem unquam dubitare potuit, ut D. Augustinus asserit, quin ipse existeret, cogitaret, viveret. Nam sive dormiat, sive vigilet, sive mens illi sana sive ægra sit, sive fallatur, sive non; certissimum ad minimum est, eum cogitare, esse, vivere; cum impossibile sit existentiam vitamque à cogitatione separare, atque affirmare eum, qui cogitet, necesse vivere. Atque ex hac cognitione clara, certa, indubitata regula condi potest ad eas omnes cogitationes pro veris & certis habendas, quæ, hujus instar, claræ & distinctæ deprehendentur.

Defensuum item perceptionibus impossibile est dubitare, dum eæ à sensuum objectis separatim considerantur. Sive enim sol vel terra existat, sive non; certus numen sum quod imaginor me solem videre &

U

terram;

terram; certus sum me dubitare dum dubito; dum credo me videre, audire; certus sum me credere quod videam & audiam; & sic de aliis: ac proinde cogitationem non ultra ea, quæ in ipsa mente fiunt, extendentes, illaque sola, quæ illic aguntur considerantes, innumeras cognitiones inveniēmus claras, & de quibus impossibile erit dubitare.

Hac consideratione uti possumus ad alterius, quæ hic proponi solet, quæstionis solutionem; an scilicet quæ mente percipiuntur, certiora vel minus certa sint iis, quæ sensibus cognoscuntur. Evidens namque ex dictis est perceptionum atque idearum, quas sola mentis reflexione cognoscimus, certiores nos esse, quam quorumvis, quæ à sensibus haurimus. Dicitur etiam potest, licet sensus nunquam suo nos internuntio fallant, ipsam tamen certitudinem, qua scimus illos nos non fallere, ab ipsis sensibus non esse, sed à reflexa mentis cogitatione, à qua discimus, quando illis vel habenda vel neganda fides sit.

Ac proinde fatendum est D. Augustinum recte post Platonem sensisse, veritatis iudicium ejusque discernendæ regulam ad sensus non pertinere. *Non est, inquit, iudicium veritatis in sensibus.* Imo hæc, quæ à sensibus hauritur, certitudo, non admodum late patet, multa sunt quorum à sensibus notitiā credimus habere; quæ dici tamen non possumus plene & perfecte cognoscere.

Exempli causa: scire possumus per sensus hoc corpus alio majus esse; certo tamen non possumus scire, quænam illius vera & naturalis magnitudo sit: & ut hoc palam fiat, considerandum est, si omnes hucusque homines perspicillis pulicariis sive ampliantibus usi semper fuissent, tanta illis omnia corpore taliaque debuisse videri, quanta & qualia ea hæc perspicilla exhibuissent. Jam vero oculi nostri lentes Opticæ sunt

sunt, ignoraturque præcise, tum an illis res visas minuendi, augendive vis data sit, tum an perspicilla arte facta quæ arbitramur objecta nobis vel minora vel majora exhibere, eadem è contrà veræ & naturali magnitudini non restituant: ac proinde absolutam rerum magnitudinem perspectam non habemus.

Ignoratur etiam in rebus an eandem omnes magnitudinem cernamus. Nam licet duo idem corpus dimetientes consentiant illud quinquepedale esse, illis tamen fortasse non convenit pes quantus sit; cum uterque tantæ magnitudinis illum concipiat, quantæ ab oculis exhibetur. Poterunt autem hujus oculi pedem repræsentare diversum ab eo, qui ab alterius oculis repræsentatur, quia utrorumque oculi lentes fortasse sunt diversimodè formatæ.

Admodum tamen verisimilè est exiguam esse hanc varietatem, quia in oculorum fabrica exigua varietas conspicitur, & quæ proinde non poterit notabilem diversitatem inducere. Quamvis enim oculi nostri lentes Opticæ sint, sunt tamen Dei omnipotentis manu formatæ, ac proinde est cur credamus illos veras præter propter rerum magnitudines exhibere, nisi quid vitii eos casu corruperit figuramque immutaverit.

Quicquid demum sit quemadmodum sensus de rerum magnitudinibus ea nunciant quæ aliquo modo incerta sunt, ita neque necesse est, ut referant certiora; neque concludendum ideo erit sensuum testimonia in aliis eodem incertitudinis vitio laborare; licet enim ipsissimam, ut dixi, Elephantis magnitudinem ignoremus, illum tamen novimus equo majorem esse, balæna minorem, quod abunde est ad usum vitæ.

Est itaque certitudo atque incertitudo tum in mente tum in sensibus, & ex æquo peccabitur, si omnia certa statuuntur, vel omnia incerta.

Econtra vero tria nobis hic ratio animadvertenda proponit.

Quædam namque sunt quæ clarè & certò cognosci possunt: alio quorum veritatem nondum sumus assequuti, sed quam speramus nos olim assequuturos. Tertia denique sunt, de quibus, ut quid certi sciamus, impossibile est, sive quia nobis principia defunt quæ ad illorum certitudinem & veritatem ducant, sive quia mentis nostræ captum superant.

Primum genus omnia complectitur, quæ demonstratione sive intelligentia cognoscimus.

Secundum genus eorum est, quæ Philosophos quotidie exercent: Sed fieri facile potest, ut illi admodum inutiliter operam perdant, si hoc genus à Tertio nequeant distinguere, id est, si quæ mens humana potest comprehendere, ab iis non decernant, quorum capiendorum illa capax non est.

Compendiosissimam ad scientias, quam latè illas pateant, viam ingreditur. qui ab iis investigandis abstinet, quæ supra nos sunt, & quorum comprehendendorum spes nulla rationabilis subest. Horum ex numero sunt, omnes illæ quæstiones de Dei Opt. Max. potentia, quam ridiculum est brevibus humanæ mentis carceribus velle concludere; ut & generaliter illa omnia quæ de infinito participant. Nam mens nostra finita cum sit, ad infinitatem cæcutit, pugnantiumque inter se rerum multiplici varietate oppressa fatiscit.

Hinc commodissima & brevissima solutio petri potest multarum quæstionum, de quibus nunquam non disputabitur, quandiu disputandi prurigine inficiemur, quippe de quibus nunquam cognitionem adeo claram certamque adipiscemur quæ potis sit ad mentes nostras figendas sistendasque. Possibilisne ab æterno creatura? Deusne corpus magnitudine, motum

ve-

frumenti granum tot in se partes, proportionaliter se velocitate, numerum multitudine infinita efficere potest: an numerus infinitus par erit aut impar, an infinitum infinito majus? Qui illi eo responderit se nescire, se hæc non capere unico tantum promoverit instanti, quantum qui aliquot annorum lustra nectendis de talibus consequentiis intriverit; unicumque discrimen est, quod simplici ignorantia multo pejor sit scientiam de his exambientium conditio, cum periculum sit ne hi illud arbitrentur se scire, quod nesciunt.

Innumetæ pariter in Metaphysicis quæstiones sunt, quæ nimis vagæ, nimis abstractæ, atque a principiis claris & notis nimis remotæ cum sint, solutiones nunquam inveniet. Ac proinde tutissimum erit, cum perfunctoriè didicerim tales institui, illas protinus jubere fatescere, arque ex animo conari easdem dediscere.

Nescire quædam magna pars sapientiæ.

Hoc pacto postquam desiderimus ea investigare, quæ sunt inventu impossibilia, majores in aliis quæ ad caput nostrum sunt progressus faciemus.

Sed observandum est quædam esse, quorum modus essendi incomprehensibilis est, cum tamen existentia sit certissima. Quomodo illa esse possint, nequimus concipere, cum tamen quod sint, clarissimè cognoscamus.

Quid Æternitate incomprehensibilis? quid tamen certius? adeo ut qui horrenda cæcitate ipsam Dei cognitionem è mentibus delevere, coacti fuerint Materiæ, entium omnium vilissimo & despiciatissimo illam attribuerent.

Quomodo quibimus concipere minutissimam materiæ atomum esse in infinitum divisibilem, nunquamque ad partem adeo parvam perveniri posse, quin hæc in se habeat, non tantum plures, sed etiam infinitas partes alias. Quomodo comprehendemus exiguum

minores, continere, quot sint in reliqua creatæ materiæ massa, omnesque illic figuras imaginabiles actu esse, Microcosmum scilicet esse, cum omnibus suis partibus, Sole, Cælo, stellis, Planetis, Terra, idque proportionem mirabili & exactissimam. Præterea nullam hujus grani particulam esse, quæ non alium proportionalem mundum habeat. Quænam potest esse hujus mundi pars tantula; quæ grani illius magnitudini respondeat? & quam stupenda exiguitas illa debeat esse, de qua revera possumus dicere, quod talis sit respectu hujus grani, quale ipsum granum est respectu universi? Nihilominus hæc ipsa pars nobis incomprehensibilis, alium mundum proportionalem continet & sic in infinitum: cum nunquam ad eam partem perveniri possit, quæ non tot partes proportionales complectatur, quot mundus ipse, quamcumque demum extensionem illi tribueris.

Hæc omnia incomprehensibilia sunt, & vicissim necessario vera: cum corporis in infinitum divisibilitas demonstrata sit, idque rationibus à Geometria petitis, quibus certiores nullas habet, clarioresve, ad alias certissimas veritates demonstrandas:

Quippe docet Geometria esse aliquas lineas, quarum nulla communis mensura dari potest, & quas idcirco incommensurabiles appellat: quales sunt quadrati linea diagonalis & latera. Jam vero si hæc diagonalis & latera componerentur ex quolibet numero partium indivisibilium, aliqua harum partium esset communis mensura linearum; est itaque impossibile illas lineas componi ex certo numero partium indivisibilium.

Secundo, eadem scientia docet, impossibile esse numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati: cum tamen omnino possibile sit, quadratum extensum duplum esse alterius quadrati extensi, Jam
vero

vero, si hæc duo quadrata extensæ ex certo numero partium finitarum constarent, majus quadratum haberet duplo plures partes, quam minus, & cum utrumque extensum quadratum sit, haberemus numerum quadratum duplum alterius numeri quadrati: quod tamen est impossibile.

Denique nihil evidentius, quam extensum seu quantum fieri non posse ex non quantis omneque quantum partes habere. Jam vero desigmo hæc partium duas quas indivisibiles suppono, quæroque extensæne sint hæc partes nec ne; si extensæ sunt etiam divisibiles, pluresque partes continebunt: si vero inextensæ, sive nihil extensionis; ex illis extensum fieri non potest.

Omnis humana certitudo tollenda erit, si de harum demonstrationum evidentia dubitetur: sed quo melius concipiatur hæc corporis in infinitum divisibilitas, lubet subjungere aliud argumentum eadem opera probans & infinitam divisionem & motum in infinitum tardescentem, absque eo quoad quietem unquam perveniat.

Etiam si de extensæ infinita divisibilitate possit dubitari, extra tamen omne dubium est, illud posse in infinitum augeri: nimirum certum est planities mille stadia longæ, aliam totidem stadiorum adjici posse, & sic in infinitum. Jam vero ex hoc extensæ infinito augmine, probatur ejusdem infinita divisibilitas. Quod ut possit melius comprehendi, concipienda tantum erit æquoris planities, (cujus in infinitum longitudo producatur) una cum navi ab hujus æquoris littore continuo in linea rectâ, digredienti. Certum est radium qui ab hujus navis parte infima ad ejus oculum, qui è portu speculatur, trans vitrum aut aliud corpus pellucidum perveniet, per aliquod hujus vitri punctum transiturum, ut & radium horizon-

talem per aliud punctum, primo illo puncto nonnihil altius. Jam vero quo longius navis digredietur, eo altius futurum est illud punctum, per quod radius à navis parte infima emissus transibit, spatiumque inter duo prima puncta interceptum in infinitum dividet; & quo longius aberit navis, eo tardius punctum illud ascendet, absque eo quod unquam vel moveri desinat, vel ad punctum radii horizontalis perveniat: quia cum hi radii, sive lineæ sese in oculo interfecerint, nunquam vel parallelæ erunt, vel coibunt in unam lineam. Ac proinde hinc habemus divisionem in infinitum tardescentem, nec unquam quieturum.

Ex hac corporis infinita diminutione, nata ex ejusdem divisibilitate, demonstrari possunt hæc problemata, quæ si terminos spectes contradictoria videntur. *Spacium infinitum invenire, quod sit æquale spacio finito, vel quod sit media, tertia &c. pars spacia finiti.* E multis quibus hæc solvi poterunt modis, en unum, ut rudem & crassum, ita etiam admodum facilem! si quadrati medietas, & hujus medietatis medietas, & sic in infinitum sumantur, ac secundum longitudinem conjungantur, fiet superficies figuræ irregularis, quæ in infinitum, versus extremorum alterum minuetur sed tamen quæ æqualis erit toti quadrato. Nam medietas & medietatis medietas, ac demum hujus secundæ medietatis medietas, & sic in infinitum, ipsum totum efficiunt. Ità tertia pars, & partis tertiæ pars tertia & sic in infinitum, ipsam medietatem efficiunt. Item quartæ partes sic sumptæ efficiunt partem tertiam, & partes quintæ quartam; quas demum conjungentes, figuram habebimus vel mediatam vel tertiam partem areæ totalis continentem, quæ ex altera parte longitudinis infinitæ erit, latitudinis vero proportionaliter imminutæ.

Harum

Harum speculationum utilitas metienda non est, ex veritatibus demonstratarum, sed potius ex nostri mentisque humanæ cognitione. Hinc enim palam fit quam arctis illa limitibus conclusa sit: Hinc vel invitè cogimur fateri, res plures existere, ad quas illa nequaquam potest intelligentia pertingere. Quam ob rem utile erit hisce ingenia subtilitatibus exercere, ad mentis vanitatem depellendam, ad audaciam deprimentam, qua audet lucem suam cœcam & sublustrem propositis ab Ecclesia veritatibus opponere, qui scilicet has nequit comprehendere. Cum enim mentis humanæ perspicacia, quanta est, ad eâ comprehendenda cæcutiat, quæ in atomo minutissima concluduntur, cum illam certissime cognoscat in infinitum divisibilem, ignoret autem quomodo id fiet, nunquid apertissimum rationi bellum indicitur; si mirabilibus Omnipotentiae divinæ, quæ essentialiter incomprehensibilis est, effectibus fides denegetur, quia, si superis placeat, mentis nostræ captum illi excedunt.

Sed tamen quemadmodum utile non nunquam est, suæ se tenuitatis & inscitiae commonefacere, ea contemplando, quæ caprum supergressa mentem dejiciunt & humiliant: ita, feligenda, ut plurimum, sunt ad studiorum quotidiana exercitia, illa alia, quorum veritatem possumus invenire, inventaque comprehendere, siue disquisitio nostra causis procedat ad affectus, siue disquisitio nostra ad causas regrediatur, quorum alterum à *priori*, alterum à *posteriori* demonstratio dicitur. Amplianda tamen non nihil est horum terminorum significatio, ut ad illos omne genus demonstrationum possit revocari. Illos autem hic sufficiat indicasse, quo possint utcumque intelligi, neque nobis, si in Philosophorum occurrerint vel scriptis, vel sermonibus, insolentes videantur. Sed cum hoc genus argumentorum pluribus communiter partibus

constet, necesse est ut possint rem propositam clare evincere, illa quodam ordine & methodo disponere : & hæc illa methodus est, de qua hujus libri pars maxima aget.

CAP. II.

De

DUABUS METHODIS ANALY-
LYSI ET SYNTHESI. EXEM-
PLUM ANALYSE OS.

Generaliter appellari Methodus potest. *Ars bene disponendi seriem plurimarum cogitationum, sive id fiat ad ignoratam veritatem investigandam, sive ad cognitam aliis demonstrandam.*

Methodus itaque duplex est; vel enim veritatem invenit, estque *Analysis*; sive *methodus resolutionis*, quæ dici poterit *Methodus inventionis* vel inventam docet, & est *synthesis*, sive *methodus compositionis*, quæ & appellari potest *methodus doctrine tradenda*.

Integrum alicujus scientiæ corpus raro analytice traditur cum analysis in usu tantum sit ad quæstiones solvendas.

Maxima pars eorum que hic de Quæstionibus dicuntur excepta sunt ex schedis M. S. Cartesii, quorum me pro sua humanitate participem voluit Dominus Clericulus.

Omnis autem quæstio instituitur vel de nomine, vel de re. Quæstio nominis hic à me dicitur, non illa, quæ nomina, quibus res possunt significari, venantur; sed quæ ipsis ex nominibus res significatas, expiscatur: tales de ænigmatis solvendis agunt; tales dilucide explicant, extrahuntque è tenebris sensum, quem scriptor aliquis obscuris verborum involucris ambagiose occultavit.

Quæstio rei quadruplex est.

Primum

Primum genus: Cum ex effectibus causas investigemus. Magnetis, exempli gratia, varios effectus novimus; causas, illorum ope inquirimus, Diversa, quæ passim vacuitatis horroři adscribuntur. Phænomena nota sunt: investigatum est, an is horror metusve eorum causa esset, detectumque illa aliunde produci. Notæ sunt maris fluentis refluentsque periodi: quæritur quænam esse possit causa motus tanti tamque regularis.

Secundum genus; Cum ex causis effectus investigamus. Ex. gr. nunquam non notum fuit, magnam vim ventorum tum fluminum vim esse ad motum aliis corporibus imprimendum. Veteres autem cum satis, facto examine, non animadvertissent, quos potuerint hæ causæ effectus habere, illis nunquam usi sunt, (quod postmodum in Molindinis factitatum est) ad varia opera perficienda quæ & humanæ societati perutilia sunt, & hominum labores maximopere imminuunt, qui tamen veræ Physicæ fructus præcipuus est. Adeo ut dici possit, primum harum quæstionum genus, in quo causæ per effectus investigantur, totam Physicæ Theoricen exhaustire; cum alterum, in quo effectus per causas inquirimus, praxin & Mechaniceni constituat.

Tertium genus cum ex partibus ducimur in notitiam totius. Sic datis pluribus numeris, quæritur quænam sit omnium summa, facta additione; vel datis duobus numeris quæritur quisnam futurus sit numerus si alter per alterum multiplicetur.

Quartum genus: cum dato toto, & parte aliqua, quæritur quænam sit pars reliqua. Sic cum numerus datur, & pars ejus ablata, inquirimus quænam sit pars reliqua; vel cum quærimus dati numeri quænam futura sit pars tanta.

Sed notandum est, duo hæc ultima quæstionum genera

nera amplianda esse quo complecti possint, quæ ad duo priora propriè referri nequeunt. Vox itaque, *pars*, generaliter sumi debet pro eo omni, quod in re quolibet est: significabit itaque rei *modos, extremitates, accidentia, proprietates, & generatim omnia attributa*. Adeo ut is dicendus sit ex partibus totum investigare, qui ex altitudine & basi aream trianguli investigat: qui e contra rectanguli latus quærit, ex cognitis area & latere aliquo, dicendus erit partem quærere ex toto & aliqua parte.

Quæcunque demum sit quæstionis solvendæ indoles, omnium primo dilucide & distincte animo tenendum est id, quod *precise petitur*, id est, ipse quæstionis apex habendus est præ oculis.

Nam evitanda est nonnullorum vitium, qui præcipiti & inconsulto animi impetu responsa & solutiones obtrudunt, priusquam bene ex circumstantiis aliisque indiciis constiterit, quid quærat: Non aliter quam si servus, jubente heros, amicum accersiri, protinus se in pedes conjiceret, nondum audito ejus nomine, quem ex amicis heros conventum cupit.

Quamvis autem in omni quæstione aliquid ignoti sit, aliter enim nihil esset quod quæreretur; oportet tamen illud ipsum, quod ignoratur, quibusdam notis & indiciis designari, tum ut ad hoc potius, quam aliud quidvis iustigandum ducamur; tum ut possimus scire, postquam aliquid invenimus, hoc illud esse quod quærebatur.

Hæ sunt illæ rei inveniendæ notæ quas illico considerare oportet, ita ut nec illis alias quæ in quæstione non sunt admisceamus: nec earum quæ jam sunt ulla omittamus: nam peccari utroque modo potest.

Peccabimus primo, si ex. ca. dum quæritur, quodnam sit illud animal, quod mane quadrupes, meridie bipes, vespere tripes est; arbitremur harum vocum

pedis.

pedis, mane, meridiæ, vespere, obvias familiaresque significaciones esse intelligendas; qui enim ænigma proposuit hanc conditionem non adjecit, quod hæ voces illo deberent modo intelligi: satis itaque erit si, per metaphoram, ad aliud possint referri: ac proinde optime quæstioni responderit, qui illud animal hominem esse dixerit.

Insuper, si quærat quoniam artificio statua Tantalii fieri possit extanti in medio vase columnæ innitentis, similisque homini procumbenti ad bibendum, ira tamen, ut nunquam possit bibere, quia aqua procumbentis labra quam primo attigerit, protinus subsideret aufugeretque. Peccabimus si conditiones ad quæstionis solutionem inutiles adjiciamus; ut si immoremur nescio cui virtuti mirificæ in ipsa Tantalii statua investigandæ, quæ aquam, quam primo ad statuæ labia perveniat, abigat. Hoc enim ad quæstionem non attinebat, cui factum erit satis, si vas efformemus aquæ continendæ aptum, modo infra certam altitudinem impleatur, è quo tamen aqua effluet, si ultra illam altitudinem assurgat: hoc autem factu difficile non est, si sypho intra columnam abdatur, cujus crus alterum, ita pervium sit ut infusam in vas aquam admittat, alterum quod, quidem pervium esse debet & longius, infra vasis fundum propendeat: hic etenim infusa aqua quousque ad syphonis inflexæ altitudinem pervenerit, stagnabit, cum tamen illam attigerit, continuo per crus longius infra vasis fundum apertum ac propendens effluet.

Eodem modo quæri potest, quodnam fuerit arcantum famosi illius Hydropotæ, qui viginti ob hinc annis Parisiis visebatur: quæri inquam, potest, quinam ille unô eodemque tempore aquam in quina senave ex vitro pellucida evomens, potuerit hæc aquis variorum colorum implere. Si quis crediderit has omnes
versi-

versicolores aquas commixtas in ventriculo fuisse, secretasque cum evomerentur, arcanum venabitur, quod nunquam emicabit, putabitque id factum, quod fieri omnino non potest. Si tamen inquirat quomodo aqua eodem tempore ex eodem ore projecta, diversos in diversis poculis colores induat, veri quam simillimum est, illud ex quodam liquido pigmento (quam Chymici *tingturam* vocant) in imis cyathis delitescente provenire

Quinimo fraus illa, qua Ænigmatistæ utuntur, cum quas proponunt quæstiones cupiunt facere solutu difficile, versatur in iis multarum futilium circumstantiarum, & ad solutionem nihil facientium nube & caligine obvolvendis, quo ipsius quæstionis apex non nisi operose cerni possit, quo tempus perdatur, animusque defatigetur in illis rimandis, quæ ad quæstionis solutionem nihil omnino conferunt.

Peccabimus secundo modo, in quæstione ex indiciis aliisque circumstantiis cognoscenda, cum id omittemus quod in illa est præcipuum. Ex. ca. invenendus est motus artificialis perpetuus. Notum est dari in rerum natura motus perpetuos: tales quippe sunt motus fontium, fluminum, syderum. Sunt qui credunt terram circa axem converti, illamque grandem magnetem esse, hujusque in omni proprietatum genere similes exiguos, quos tractamus, magnetes, *Terrellas*, dictos; ac proinde, illos ita collocari posse, ut perenni motu circumvolvantur. Quod si effectum derint, non tamen problemati fecerint satis, quo quaeritur motus artificialis perpetuus, cum ille magnetum motus non minus naturalis futurus sit, quam motus rotæ fluminis continuo allapsu circumactæ.

Cum itaque sedulo perspeximus ex indiciis notisque, quid illud sit, quod est in quæstione ignotum; tum demum pervidendum, quid etiam in illa cognoscamus,

camus, cum ex hoc in alterius notitiam deducamur. Non enim putandum est, debere nos nova rerum genera excogitare, cum mens nostra ignotis in tantum capiendis par sit, in quantum diversimode illa participant de eorum natura quæ nobis prius nota erant. Frustra enim, ex. ca. quis defudaret in argumentis excogitandis ad novas in Cæco nato colorum Ideas excitandas iis similes, quas nos oculorum beneficio habemus. Eodem modo, si magnes aliave, quorum naturas investigamus, nova, entium species essent, & quorum nihil unquam simile mente comprehendissemus, desperandum nobis æternum esset, eorum non posse cognitionem ullis argumentis aut ratiociniis consequi, ad hoc enim nobis opus esset, alia mente aliisque Ideis. Ac proinde cogitandum erit, nos quicquid in his ab humana mente cognosci potest, esse assequutos cum eam corporum motuumque miscelam clare distincteque perceperimus, quæ nobis omnia, quæ in Magnete miramur Phænomena, possit exhibere.

Jam vero in ejus contemplatione, quod est in quæstione solvenda præcognitum, præcipue versatur Analysis; artisque opus primum est, ex hac præcogniti contemplatione alias veritates eruere, quæ nos possint ad cognitionem ejus, quod ignotum erat, & quærebatur, deducere.

Sic, si quærat an *Anima humana immortalis sit?* in quæstione analytice solvenda ita versabimur. Animæ humanæ naturam considerabimus, omniumque primo observabimus illius proprium esse, *cogitare*, posseque illam cæteris de rebus omnibus dubitare, cum tamen dubitare nequeat, quin ipsa cogitet: hæc enim dubitatio sine cogitatione non esse potest. Deinde examinabimus quidnam sit illud, *cogitare*, deprehendemusque nihil in cogitationis Idea inclusum, quod habetur

betur in Ideæ substantiæ extensæ, quæ corpus dicitur. De *cogitatione* etenim illud omne negari potest, quod de *corpore* affirmatur: Dicitur namque cogitatio nequit, vel longa, vel lata, vel profunda: Cogitatio nulla partium varietate constat, nullam habet figuram, nullam recipit divisibilitatem. Hæc enim omnia negari possunt & tolli, ipsa cogitationis Idea incolumi & integra remanente. Hinc gradum ulterius facimus, probamusque cogitationem substantiæ extensæ *modum* non esse; quia est de essentia modi quod concipi nequeat, si de illo id negetur, cuius modus est. Non est itaque Cogitatio modus substantiæ extensæ: Est itaque attributum alterius substantiæ: ac proinde substantia cogitans & substantia extensa erunt duæ substantiæ realiter distinctæ. Hinc ulterius progrediendo, observamus, si una substantia destruat, aliam non destrui: Quod destructionis nomine in corporibus venit, aliud non est, quam mutatio & dissolutio partium materiæ, quæ idcirco in rerum natura non desinunt esse: sic bene dicimus, contractis confusisque Horologii rotulis, nihil substantiæ perire, licet ipsum Horologium destruat. Hinc itaque demonstratur animam, ut quæ indivisibilis sit, nec ex ullis partibus composita, perire non posse; ac proinde esse immortalem.

En tandem *Analysin* sive *resolutionem*! in qua notandum primo non minus in hac, quam in illa *Compositionis* methodo, progrediendum esse à notioribus ad ea, quæ minus nota sunt. Neque ulla methodus est, quæ hac regula carere potest.

Secundo hanc à *Synthesi* in hoc differre, quod veritates præcognitas, in ipso peculiari examine rei investigandæ, consideret, non prout illæ generaliores sunt, pluribusque conveniunt, quod in methodo doctrinæ fit. Sic, in allato exemplo, non ordimur à generalibus huiusce axiomatis. *Nulla substantia proprie loquendo*

loquendo perit. Quod destructionis nomine audit, aliud non est, quam partium dissolutio: ac proinde quod partibus caret, destrui non potest, &c. Sed gradatim ad has generales notiones ascendimus.

Tertio, Axiomata clara & evidentia tunc tantum proponimus, cum illis opus habemus: cum in synthesi illa omnium primo collocentur, ut inferius dicitur.

Quarto, Hæ duæ Methodi non aliter differunt, quam via, quæ nos è valle in montem conscendentes ducit, differt ab eadem via deducente nos ex monte descendentes in vallem: vel, quam differunt duo modi, quibus probare quis posset aliquem esse à Divo Ludovico progenitum. Vel enim probat hunc talem patrem habuisse, qui item alium habuerit, donec tandem ad Divum Ludovicum perveniatur. Vel à Divo Ludovico exorsus offendit illum hos liberos suscepisse, qui item illos alios susceperint, facto tandem descensu ad eum de quo quærebatur. Estque hoc exemplum rei propositæ eò magis accommodatum, quo certius est ad genealogiam ignotam investigandam à gnatis ad majores esse ascendendum. Cum tamen, ut illam jam inventam alios doceamus, ab ipso communiter ordiamur stemmate, quo facilius possimus illos commonstrare, qui ab illo processerunt. Quod etiam in scientiis usitatum est, cum analytice veritatem adinvenimus, synthesi utimur ad eam, quæ est inventa, explicandam,

Ex dictis colligi potest quænam sit Geometrarum Analysis. En in quo illa sita est! in quæstione v. g. cujus veritas aut falsitas, si Theorema, si vero Problema, possibilitas aut impossibilitas ignoratur: id factum supponunt, quod faciendum proponitur: & tunc inquirunt, quid inde sequatur, si in hoc examine, ad veritatem aliquam claram & evidentem necessario cum re proposita connexam perveniant, illud

X

verum

verum concludunt quod erat propositum; ac denuo orsi ubi finierant, illud demonstrant methodo, uti vocant, compositionis. Sed si necessariis illationibus trahentibus deducantur ad absurdum & impossibile, rem propositam pronunciant & impossibilem & falsam.

Hæc sunt, quæ generaliter tradi possunt de Analyfi. Illa tamen magis in mentis perspicacia & ingenii visita est, quam in specialibus regulis. Hæ tamen quatuor quas Cl. Cartesius habet in *dissertatione de methodo* utiles esse poterunt ad errores evitandos in humanarum scientiarum acquisitione, quamvis revera Analytices peculiare non sint, sed ad omnem omnino Methodum pertineant.

Prima. *Nihil unquam veluti certè verum esse admittendum, nisi quod certo & evidenter esse verum cognoscitur; hoc est, omnem præcipitantiæ & anticipationem in judicando diligentissime esse vitandam; nihilq; esse amplius conclusionem complectendum, quam quod tam clare & distinctè rationi pateat, ut nullo modo in dubium vocari possit.*

Secunda. *Omnes difficultates quæ erunt examinandæ in tot partes esse dividendas, quot expediet ad illas commodius resolvendas.*

Tertia, *Cogitationes omnes quæ veritati querendo impendendæ erunt, certo semper ordine esse promovendas, incipiendo scil. à rebus simplicibus & cogintu facilimis, ut paulatim & quasi per gradus ad difficiliorum & magis compositarum cognitionem ascendatur: in aliquem etiam ordinem eas mente disponendo, quæ se mutuo ex naturâ sua præcedunt.*

Quarta & ultima. *Tum in querendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis, tam perspectè singula esse enumeranda, ut ad omnia circumspiciatur, ita ut nihil ommitti certum sit.*

Verum quidem est has regulas esse observatu difficiles,

difficiles, utile tamen erit illas semper habere præ oculis, easque quantum fieri potest, observare, cum nobis, rationis ope, aliqua veritas erit investiganda.

CAPUT III.

De

METHODO COMPOSITIONIS ET SPECIALITER DE ILLA QUÆ GEOMETRIS IN USU EST.

Quæ capite superiori deduximus in antecessum nos docuere, quæ sit *Methodus Compositionis*, quæ *Analysi* ideo præferenda est quod hac utamur ad scientias tradendas atque explicandas.

Ut à generalioribus & simplicioribus orsi ad minus generalia & magis composita descendamus, ipsum est quod præcipue docet *Compositionis* Methodus: Hoc pacto ingratas earundum rerum repetitiones succidimus, quandoquidem, ante Genus, Species essent explanandæ, (neque enim ignorato genere cognosci Species potest) iteratoque & sæpius in cujusque speciei explicatione ipsum genus esset explicandum.

Ut autem hæc methodus evadat omnibus numeris perfecta, & ad finem propositum obtinendum, claram scil. distinctamque veritatis cognitionem, accommodata, bene multa sunt observanda. Sed cum præcepta generalia ab omni materia secreta, intellectu sint admodum difficilia, lubet Geometrarum Synthesin considerare, quæ semper credita est cum ad veritatem demonstrandam, tum ad persuadendum efficacissima. Primo itaque ostendemus quid in illa laudabile sit, ac demum in quo peccet.

Cum itaque Geometris propositum sit nihil prorsus

X 2.

asse-

asserere quod evidentissimum non sit, atque certissimum, hoc se consequi posse arbitrantur, modo hæc tria observent.

1. *Si nihil in terminis ambiguum relinquunt*: estque huic ab illis cautum definitionibus nominum; de quibus parte prima.

2. *Si ratiocinationes deducant non nisi à certis principiis, & evidentibus, & quæ à nemine, qui sui compos sit, possint in controversiam vocari*. Hinc omnium primo ipso in limine axiomata collocant, quæ ut concedantur, petunt, cum usque adeo clara sint, ut ulteriori probatione obscurarentur.

3. *Si omnem conclusionem demonstrativè probent, ope scil. definitionum præmissarum axiomatum evidentium & concessorum vel propositionum, quæ cum prius fuerint rite demonstratæ tot principiorum postea dignitatem consequuntur*.

Ad hæc tria capita quicquid à Geometris observatur inter demonstrandum revocari potest, atque his quinque regulis utilissimis concludi.

Regulæ necessariæ definitionum.

Prima. *Nihil in terminis obscurum & æquivocum relinquere, quod non definiatur.*

Secunda. *In definitionibus terminos usurpare vel perfectè notos, vel prius explicatos.*

Axiomatum.

Tertia. *Nullum axioma ponere, quod non sit evidentissimum.*

Demonstrationum.

Quarta. *Omnes propositiones subobscuras probare, ope definitionum demonstratarum, vel denique ipsa rei, de qua agitur, constructione, ubi quid faciendum proponitur.*

Quinta. *Nunquam abuti terminorum ambiguitate,*
non

non suffectis saltem mentaliter definitionibus, quæ illas restringunt & explicant.

En quæ Geometræ necessaria duxere; ad argumentis vim Apodicticam conciliandam. Imo fatendum est harum accuratam regularum observationem sufficere ad vitandum vitiosas in scientiis tractandis ratioinationes, quod proculdubio primarium est, cum cetera omnia potius utilia dicenda sint, quam necessaria.

CAP. IV.

SPECIALIOR HARUM REGU-
HARUM REGULARUM EXPLICATIO:
ET PRIMO ILLARUM QUÆ DE-
FINITIONES SPECTANT.

Quanta in nominibus definiendis utilitas sit prima parte declaravimus. Illa autem tanta est, ut in ea contemplanda nimis assidui esse nequeamus, quum innumeris quæstionibus elucidandis inserviat, quæ non nisi, ob terminorum variæ à variis intellectorum ambiguitatem, negotium fatescunt: adeo ut disputatissimæ controversiæ illico evanescerent, si contententium alteruter clare & paucis designaret verborum quæ quæstionem constituunt, sensum.

Observatum à Cicerone est maximam controversiarum partem, quæ veteres Philosophos exercuere & quæ præcipue Stoicos Academicosque inter se commiseri, ab ambigiosis hoc genus vocabulis ortas fuisse. Stoici etenim amarunt, quò pluris haberentur, usurpatas in Ethica voces aliter quam cæteri homines, intelligere. Hinc illorum, vivendi ratio & austerior habita est, & sanctior; quamvis hæc fucata sanctitas in verbis esset, non rebus: Neque enim ipse è

Stoa sapiens magis sibi à vitæ voluptatibus temperabat quam cæterarum Sectarum Philosophi qui remissiones videbantur; neque mala ac incommoda minus fugiebat. Hoc illos inter & reliquos Philosophos discrimen erat, quod hi usitata boni & mali vocabula usurpabant, illi voluptates, quibus perfruebantur, bonas non dicerent, sed res præferendas *προηγμένα* quæ vero fugiebant mala, eo nomine non indigerent, sed illa vocarent res rejiciendas sive *ἀπὸ προηγμένα*.

Utilissimum itaque erit, id in omni quæstione recidere, quod ex verborum æquivocatione oritur; hæc ita definiendo per alia nomina clare intellecta, ut nullus deinceps error possit subesse.

Huic inservit regularum, quas posuimus prima, quâ jubemur, *nihil in terminis relinquere obscurum aut æquivocum quod non definiatur.*

Sed ut definitiones hæc evadant quam possunt maximè utiles, secunda regula adjicienda est, qua docemur nullos in definitionibus terminos adhibere, qui non sint perfectè noti, vel prius explicati.

Cum satis clare distincteque notio alicui addicta nomini descripta non sit, vix fieri potest, quin sensim in aliam notionem labamur, ab illa primum designata diversam: id est, nomine aliquo utentes debemus mente designatam à nobis Ideam semper substituere, cum è contra nos aliam ab ea, quam natura obtrudit, supponamus. Id autem facile sciri potest, si in locum Definiti ipsam sufficiamus definitionem; hoc enim in propositione nihil debet immutare, si in eadem Idea permansum fuerit, quæ tamen omnino mutata videbitur si ex hac in aliam Ideam desultoriè transilierimus.

Ab exemplis hæc omnia fient clariora. Euclidi angulus plenus rectilineus definitur, *Occursus duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum.* Si hic nihil

nihil obtrudat præter simplicem nominis definitionem, adeo ut nomen *Anguli*, nobis in posterum exhibiturum sit, omni alia significatione seposita, duarum linearum occursum, non est cur Euclidem criminemur. Nam illi licitum fuit hunc linearum occursum hoc *anguli* nomine appellare. Sed debuit meminisse aliam huic nomini Ideam non esse in posterum subtrudendam: An vero in hoc ille peccaverit sciri potest, si datam *Anguli* definitionem toties substituamus, quoties *Anguli* nomine utimur. Quo facto, si aliquid absurdi sequatur in eo, quod de Angulo tradit, evidens sit eum ab illa, quam primum designaverat, Idea ad aliam, quam à natura hausit inconsulto devolasse. Docet ex. ca. quomodo bipartendus angulus sit; Definitionem substitue, & unicuique protinus innotescet, non esse hunc angulorum occursum, qui in duas partes dividitur, qui duo latera habet & basin, sed hæc omnia comprehenso inter duas lineas spacio convenire, non ipsi linearum occursum.

Evidens itaque est Euclidem hallucinatum fuisse eique quo minus Angulum definiret spacium inter duas lineas comprehensum, illud obstitisse; quod cerne- ret hoc spacium vel magis esse posse, vel minus, pro laterum longitudine aut brevitate, cum tamen ipse angulus nec major evaderet, nec minor. Non tamen hinc concludere debuit Angulum non esse spacium, sed tantum quod spacium comprehensum inter duas lineas rectas concurrentes, esset indefinitum quidem secundum dimensionum alteram, respondentem scilicet linearum longitudini, determinatam vero, secundum alteram proportionali parte circumferentiæ, cujus centrum est punctum illud in quod sibi hæc lineæ occurrunt.

Hæc definitio adeo clare, adeo nitide describit anguli Ideam omnibus hominibus innatam ut simul, no-

minis definitio censenda sit, & *rei*, nisi quod anguli nomen vulgo etiam angulum solidum significet, cum ad angulum planum rectilineum hac definitione determinetur. Definito itaque in hunc modum angulo, manifestissimum est, quicquid dici potest de angulo plano rectilineo, (qualis in omnibus figuris rectilineis reperitur) de hoc angulo sic definito verificari, neque opus esse unquam semel præfixam ideam mutare, neque absurdi quicquam sequi, si in definiti locum definitio surrogetur. Nam spacium illud, ut superius definitur, est quod bipartiri, tripartiri, quadripartiri, &c. potest: quod bina latera, quibus clauditur, habet; quod ex illa parte, quæ est ex se indefinita determinari potest linea, quam basin, aut subtensam vocant: quod nec majus nec minus censetur, qui brevioribus aut longioribus lineis comprehenditur; ex illa enim parte, qua, indefinita est, magnitudinis parvitasve petenda mensura non est. Ex hac definitione cognosci potest an Angulus angulo æqualis, major, minorve sit. Cum enim hujus magnitudo spacii determinata sit proportionali parte circuli, cujus centrum punctum illud est ubi lineæ angulum constituentes occurrunt; quando duo anguli partibus circulorum similibus aliquoties mensurantur, æquales sunt: si vero alter decima parte, alter duodecima mensuretur, cujus mensura pars decima est, major erit illo, quem duodecima dimetitur. Cum ex definitione Euclideæ sciri non possit, in quo Angulorum æqualitas sita sit; quod Elementis Euclideis confusionem invenit quam maximam, ut à Ramo observatur, licet ille felicior in hac tollenda non fuerit.

En alias Euclidis definitiones iisdem cum anguli definitione vitii laborantes! *Ratio est habitudo duarum magnitudinum ejusdem generis comparatarum inter se secundum quantitatem, Proportio est similitudo rationum.*

Se-

Secundum has definitiones, *rationis* vocabulum complecti debet habitudinem quæ est inter duas magnitudines, cum, quantum altera alteram superat, consideratur. Negari enim potest, quin hæc habitudo sit duarum magnitudinum comparatarum secundum quantitatem: ac proinde quatuor magnitudines inter se proportionem habebunt, cum differentia primæ ad secundam, æqualis sit differentiæ tertiæ ad quartam. Nec est quod Euclidem de his definitionibus vocemus in jus, modo in iisdem permaneat Ideis, quas his verbis designavit, insignavitque *rationis* & *proportionis* nominibus. Sed permansum ab illo non est, cum ex libri totius serie quatuor hi numeri 3. 5. 8. 10. proportionales non sunt, licet illis definitio, quæ proportionis nomen definivit, quadret, cum inter numerum primum & secundum, comparatos secundum quantitatem, habitudo sit similis illi, quæ est inter tertium & quartum.

Quo itaque se ab hoc lapsu tutum præstaret, observandum illi fuisset, posse magnitudines dupliciter inter se comparari. Primo enim considerare possumus quantum magnitudo magnitudinem superet. Secundo quomodo magnitudo in magnitudine contineatur: & quemadmodum hæc habitudines diverse sunt, ita diversis nominibus appellari debuerunt. Primam itaque habitudinem *Differentiam* dixissem, alteri servato *rationis* nomine. Denique definirem *proportionem* ambarum harum habitudinum, id est, *Rationis* & *Differentiæ*, æqualitatem. Et cum hinc duæ species resultent, duobus etiam nominibus erunt designandæ, appellandaque æqualitas differentiarum *proportio Arithmetica*; rationum vero, *proportio Geometrica*. Et quia hæc ultima species crebrius occurrit quam prima, commonendi Lectores sunt Geometricam semper esse intelligendam; cum proportionis

aut magnitudinum proportionalium nomen solitarie ponitur: Arithmetica vero, non nisi cum exprimitur. Quod si effectum fuisset & omnem obscuritatem & omnem æquivocationem sustulisset.

Ex his omnibus palam est temere non esse usurpandum axioma illud, quo asseritur nominum Definitiones esse arbitrarias. Sed fatendum est summam diligentiam debere adhiberi ad Ideam nominis, quod definimus, tam clare, tam distincte designandam, ut in orationis progressu nullus error possit subreperere, Idea nominis mutata, i. e. nomine alio sensu intellecto, quam quo intelligi ex definitione debet, adeo ut semper definitio possit definito substitui, sine ullo subsequuturi absurdi metu.

CAP. V.

GEOMETRAS NON SEMPER BENE INTELLEXISSE DISCRIMEN QUOD EST INTER DEFINITIONES NOMINUM ET RERUM.

Quamvis, præ scriptoribus cæteris omnibus Geometræ maximo cum emolumento nominum definitiones usurparint: Mihi tamen hic arbitror incumbere, ut ostendam illos non semper bene perspexisse discrimen illud, quod inter definitiones rerum, & definitiones nominum ponendum est; nimirum, quod de primis lites moveri possint, non item de alteris. Nam video ex illis aliquos non minori vehementia ac incitatione de hisce nominum definitionibus pugnare: quam si de ipsis rebus ageretur.

In commentariis etenim quos in Euclidem Clavius edidit longa & pugnacissima inter illum & Peletarium disputatio exstat, de Spacio quod est inter tangentem & cir-

& circulum. Hoc Peletarius angulum non esse contendebat, cum Clavius angulum esse toto nisu contenderet. Sed quis tam parum oculatus qui non videat, hos animorum motus verbulo potuisse comprimi, si alter ab altero amice petiisset, quid Anguli nomine esset intelligendum.

Præterea novimus Simonem Stevinum celeberrimi Principis Auriaci Mathematicum, cum numerum definivisset id, *per quod explicatur quantitas cujusque rei*, adversus eos qui negabant unitatem esse numerum excanduisse, atque oratoria declamatione esse inventum, quasi de re gravi & seria ageretur. Verum quidem est illum huic quæstioni immiscuisse aliam alicujus momenti, an scilicet unitas in numero sit, quod punctum est in linea: sed erat hic secretio facienda, ne res disparatissimæ confunderentur; duæque separatim quæstiones instituendæ, altera, an unitas sit numerus? altera, an unitas in numero quod punctum est in linea? Et de prima dicendum illam esse disputationem de nomine, unitatemque vel numerum fore, vel non; pro varia numeri definitione: si enim cum Euclide definiamus, *numerum multitudinem unitatum conjunctarum*, luce clarius erit unitatem numerum non esse; sed cum Euclidis definitio arbitraria sit, licebit aliam definitionem huic nomini dare, nempe eam, quam unitas numerus erit. Ex dictis habemus solutionem primæ quæstionis, nihilque urgeri potest adversus eos quibus non placet unitatem numerum esse, sine manifesta principii petitione, uti videre est in examinatione prætensarum Stevini demonstrationum, quarum prima talis est.

Pars ejusdem naturæ est cum toto;

Unitas est pars multitudinis unitatum: Ergo

Unitas est ejusdem naturæ cum multitudine unitatum; ergo & numerus.

Hoc

Hoc argumentum futile prorsus est, nam licet pars ejusdem naturæ sit cum toto, non est tamen eodem nomine appellanda: imo sæpissime accidit e contra ut alio debeat nomine appellari. Miles exercitus pars est, non tamen exercitus, triclinium pars ædium non tamen ædes ipsæ: semicirculus circulus dicendus, non est, ne quadrati pars quadratum. Probat itaque ut plurimum hoc argumentum, unitatem, cum sit pars multitudinis unitatum, aliquid habere commune cum omni multitudine unitatum, secundum quod dici possit, ejusdem cum illa naturæ; sed non probat deberi idem numeri nomen unitati & multitudini unitatum, quandoquidem, si ita libitum sit, nomen numeri reservare possumus soli unitatum multitudini, unitatemque, vel nude dicere unitatem vel partem numeri.

Neque in secundo argumento felicior Stevinus, quod tale est.

Si ex dato numero nullus numerus tollatur, datus numerus manebit:

Ergo, si unitus numerus non est, sublato è tribus, uno, numerus datus manebit: quod est absurdum.

Sed hic major Propositio est absurda, supponitque quod est in quæstione Euclides etenim negabit numerum datum manere, si nullus numerus auferatur. Nam ut alius evadat, quam qui datus erat, sufficit vel numerum auferri; vel numeri partem, qualis est unitas. Præterea, si hoc argumentum valeret, utique probaret, sublato è circulo dato semicirculo, circulum datum manere, quia nullus circulus ablatum est.

Ac proinde omnia Stevini argumenta tantum probant numerum ita definiri posse, ut hæc vox, *numerus*, unitati possit convenire, quia unitas & unitatum multitudo non tam disparatæ sunt, quin queant uno eodemque nomine significari: Nullatenus tamen probant,

bant, numerum non posse definiri definitione solam unitatum multitudinem complectente, ne scil. unitatem toties cogamur excipere quoties illæ proprietates sunt explicandæ, quæ omni numero, excepta unitate, conveniunt.

Secunda vero quæstio an unitas in numeris sit idem, quod punctum in lineis, alterius naturæ est, nec de nomine, sed de re instituitur. Nam absolute falsum est unitatem in numero esse, instar puncti in linea, quia unitas addita numero, numerum auget, cum à puncto addito linea non augeatur. Unitas est pars numeri, cum punctum non sit pars lineæ; sublata è numero unitate, datus numerus tollitur, cum maneat linea sublato puncto.

Creberrime hunc in modum rixatur Stevinus de nominum definitionibus, uti quando non sine excaudescencia probare nititur, numerum non esse quantitatem; numerorum proportionem semper esse Arithmeticam, Geometricam nunquam; omnem radicem cujuscunque numeri esse numerum. Ex quibus palam est illum penitus non perspexisse, quid esset nominis definitio: illamque pro rei definitione accepisse, cum de hac quæri possit, de illa nefas sit litem moveri.

CAP. VI.

De

REGULIS AXIOMATA SPE-
CTANTIBUS: ID EST, DE PROPO-
SITIONIBUS CLARIS ET
EVIDENTIBUS.

Summa omnium consensus est, esse quasdam propositiones adeo claras & evidentes per se, ut ulteriori demonstratione non indigeant, illasque
omnes

omnes quæ non demonstrantur tales esse debere, ut veræ demonstrationis principia evadant: Nam si vel tantillum incertæ sint & dubiæ, evidens est illis tanquam fundamentis non posse conclusionem profus certam & dubiam super - extrui.

Sed bene multi non capiunt penitus, in quo hæc propositionis claritas & evidentia sita sit. Nam primo credendum non est, propositionem sua exui certitudine, quia à quibusdam negatur, aut pro dubia esse habendam, vel saltem argumentis esse stabiliendam, cum quispiam inventus sit, qui illam in dubium vocarit: si enim ita esset, nihil profus certi & evidentijs posset proferri; cum Philosophi aliqui ex professo de omnibus generatim dubitarint, cum alii asseruerint nullam propositionem opposita esse verisimiliorem. De certitudine itaque ac claritate statuendum non est ex hominum disputationibus & rixis; quippe de re omni lites, præsertim verbales moveri possunt: sed id demum clarum & evidens habendum est, quod iis clarum & evidens apparet, qui in rerum investigatione cum summo studio & diligentia versati sunt, quique bona fide & cordate dicturi erunt verbis, quod clam mente cogitarunt. Quapropter gravissima & verissima Aristotelis sententia est demonstrationes quidem valere ad internam animorum evictionem, non ad externam hominum expugnationem; quia nihil tam firmis demonstrari rationibus potest, quod negari itidem non possit à vehementi & obstinato oppugnatore, qui etiam ea sibi verbo tenus ducet oppugnanda, quæ interius habet perspectissima. Hæc tamen animi indoles pessima, & viro pectoris bene præparati indignissima est. Qualis qualis tamen est è modernis Philosophorum scholis prodiit, in quibus mos viget de re omni contentiose altercandi, gloriaque ducitur nunquam cedere, nunquam manus dare: cum

cum illic cæteris ingenio is præstare credatur, qui est ad subterfugia detegenda, per quæ pressus evadat, oculatissimus. Cum tamen candidi cordatique hominis indicium sit vel eminens inspecta veritate, quam etiam in hoste venerabitur, arma deponere.

Secundo, omnes illi Philosophi, qui asseruere omnem nostram cogitationem à sensibus oriri, omnem etiam propositionum evidentiam & certitudinem ab iisdem esse hauriendam sensibus dixerunt. *Nam axioma hoc*, inquit, *quo non aliud clarius evidentiusve optari solet, totum est majus sua parte, ideo tantum assensum nostrum meretur, quia à prima infantia particulatim observavimus, omnem hominem suo capite, domum triclinio, sylvam arbore, cælum sydere esse majora.*

Est hæc opinio non minus falsa est, quam illa alia, quam parte prima refutavimus, *omnem scilicet cogitationem esse à sensibus.* Nam si veritas hujus axiomatis, *totum est majus sua parte*, nobis constaret tantum à variis observationibus, quas nos à pueris fecerimus, illa foret solum probabilis; cum inductio tunc tantum veritatis cognoscendæ medium certum sit, quando certum est, illam esse perfectam & integram. Cum tamen nihil usitatius sit, quam ejus falsitatem detegere, quod nobis prius verum videbatur ob inductionem adeo generalem, ut nullam dari exceptionem posse arbitrati fuerimus.

Ante duos tresve tantum annos pro re prorsus indubia habebatur, aquam contentam in vase recurvo, (cujus pars altera, multo est altera capacior) ad libellam constituram, non altius in parte exili, quam in repanda ascensuram. Hoc enim videbatur, factis innumeris experimentis, esse compertissimum, quod tamen nuper falsum esse deprehensum est, modo vasis recurvi pars altera admodum exilis sit: in illam enim altius aqua ascendet quam in majori. Ex quibus omnibus

mnibus confectum manet, nullius nos posse veritatis certos fieri solis inductionibus, nisi certi itidem simus illas esse generales & integras, quod est impossibile: Ac proinde nobis probabilis foret tantum hujus axiomatis veritas, *totum est majus sua parte*; si illa nobis tantum innotuisset ex eo, quod hominem capite, sylvam arbore, domum triclinio, cælum sydere majora conspexerimus. Nam semper erit cur subdubitemus aliquid esse posse parte sua minus, quod oculos observationemque nostram effugisset.

Non itaque hujus axiomatis veritatem acceptam referre debemus observationibus factis olim à nobis pueris: imo è contra, nihil potest nos in plures errores præcipitare, quam nimia illa, quam infantia præjudiciis habemus, fides. Sed illius veritas unice dependet ab eo, quod in claris distinctisque *totius & partis* Ideis, clare distincteque continetur; nimirum quod totum est majus parte, & pars minor toto. Quod autem sæpius olim observavimus hominem capite, domum triclinio majores esse, nobis solum occasionem porrigere potuit attentius considerandi Ideas *totius & partis*. Nam omnino falsum est illas observationes absolutam illam inconcussamque certitudinem, quam de illius axiomatis veritate habemus, generare, uti est à me, ni fallor, demonstratum.

Quæ de hoc axioma diximus, cæteris omnibus accommodanda erunt, atque ita arbitror omnem cognitionis humanæ in rebus naturalibus certitudinem atque evidentiam ab hoc principio dependere.

Quicquid continetur in alicujus Idea clara & distincta potest vere de illo affirmari.

Sic quia in Idea *hominis, animal* continetur, de homine affirmari potest quod sit animal, quia in Idea *circuli diametrorum æqualitas* concluditur; de omni circulo affirmari potest, quod habeat æquales diame-

tros :

tros : quia habere omnes angulos æquales duobus re-
ctis, habetur in Idea trianguli, id etiam potest de om-
ni triangulo affirmari.

Neque sane in dubium vocari potest hoc princi-
pium, nisi simul omnis evidentia cognitionis huma-
næ tollatur, inducaturque Sceptis deridicula. A-
lius namque de rebus judicandi modus non est, ni-
si per rerum, quas habemus, Ideas, quia illas perci-
pere nequimus, nisi in quantum sunt in mente no-
stra, illic autem tantum sunt per sui ipsarum Ideas.
Si autem judicia, quæ formamus, dum has ideas
contemplamur cogitationes tantum nostras, non
autem res ipsas representarent, id est, si ex eo,
quod nos clare percipiamus trium angulorum æqua-
litate cum duobus rektis contineri in Idea trian-
guli, nobis jus non competeret concludendi omne
triangulum revera habere tres angulos æquales duo-
bus rektis, sed tantum affirmandi nos ita cogitare, e-
videns est nos nullam de rebus habere posse scienti-
am, sed tantum de cogitationibus nostris: ac proinde
rerum illarum omnium ignari essemus, quarum nos
credidimus esse certissimos. Dicere namque possu-
mus nos tantum ita cogitare, quod manifestissime o-
mnes omnino scientias destrueret.

Sed periculum non est : ne quis serio arbitretur
nos nullius rei, prout in se est, aut veritatem cogno-
scere, aut falsitatem. Nam aliqua sunt adeo simpli-
cia, adeo evidentia, uti, *cogito ergo sum; totum est
majus sua parte*, ut impossibile sit serio & bona fide
dubitare an in seipsis talia sint, qualia illa concipimus :
De illis etenim dubitare non possumus, nisi cogite-
mus, cogitare non possumus nisi vera affirmemus; ac
proinde dubitare nequimus.

Nihilominus ex hoc uno principio statuere non
possumus, quidnam sit pro axioma habendum.

Y

Nam

Nam quædam in Ideis attributa continentur, quæ & possunt & debent demonstrari, uti in triangulo æqualitas trium angulorum cum duobus rectis: vel in Hexagono æqualitas omnium cum octonis rectis. Sed videndum est, an mediocri tantum attentione opus sit; ut sciamus attributum in Idea contineri; an vero alia adsciscenda sit Idea, cujus ope hanc connexionem detegamus. Nam si ascititia Idea non sit, ad hanc detegendam, Propositio axiomatis dignitatem habebit, præsertim si ad hanc connexionem cernendam, mediocri attentio, quam vel mediocria ingenia possunt adhibere, tantum requiratur. Ast si alia Idea, præter rei ipsius Ideam, sit in auxilium advocanda, Propositio illa debet demonstrari. Poterunt itaque de Axiomatis hæc duæ Regulæ sanciri.

Regula prima.

Quando, ut sciamus attributum aliquod subjecto convenire, v. g. toto convenire, quod sit majus sua parte, consideranda est mediocri tantum attentione utraque Idea subjecti & attributi; ita ut hæc mediocri consideratio institui non possit, quin clare innotescat Ideam attributi revera contineri in Idea subjecti: tunc talis Propositio axioma erit, nec demonstratione indigebit; quia ex se habebit omnem illam evidentiam, quam habere poterit à demonstratione; quæ aliud præstare non poterit, quam ostendere attributum illud subjecto convenire, ope scilicet tertiæ Ideæ illam connexionem declarantis, quod sine hujus tertiæ Ideæ opera jam factum est.

Sed hic confundenda non est simplex explicatio, (licet speciem præ se ferat ratiocinationis) cum vera demonstratione. Nam quædam axiomata sunt quæ explicari debeant, ut melius cognoscantur & intelligantur; cum tamen demonstranda non sint. Explicatio etenim est aliis uberioribusque verbis clarior expositio ejus, quod in axioma

conti-

continetur, cum demonstratio exigat novum aliquod medium, quod clare in axioma non habebatur.

Regula secunda.

Quando sola consideratio utriusque Idea subiecti & attributi non sufficit ad clare ostendendum attributum subiecto convenire, Propositio id affirmans axiomatis loco haberi non debet, sed erit ulterius demonstranda, aliis Ideis adhibitis ad hanc connexionem declarandam: sic adhibemus Ideam linearum parallelarum ad ostendendum tres angulos trianguli esse aequales duobus rectis.

Majoris momenti sunt hæ duæ regulæ, quam quis primo intuitu crederet. Nam hominum culpa communissima est, quod seipfos de rebus, quas vel affirmant vel negant, non satis serio consulant, sed iis fidem habeant, quæ vel fando audivere, vel ipsi olim cogitavere, insuper habentes ea iudicia, quæ jam formarent, si eadem denuo attente considerarent; quod verborum sonitum potius attendant quam veras rerum Ideas; quod pro clavis & evidentibus ea vendant, quæ omnino concipi non possunt, eaque pro falsis rejiciant, quorum veritatem impossibile esset non agnoscere, si vel tantisper serio de iis cogitarent.

Exempli causa: qui asserunt præter partes, partium situm, figuram, motum vel quietem meatusque partibus interspersos, esse etiam in ligno formam substantialem ab his omnibus distinctam, nihil se credunt pronuntiare quod non sit certum; cum tamen id dicant, quod nec ipsi intelligunt vel ullus alius unquam intellexit, vel est unquam intellecturus.

Si vero quis conetur illis naturæ Phænomena explicare per partes insensibiles, ex quibus corpora componuntur, per partium varios situs, magnitudines, figuras, motus, quietem, & per meatus interspersos, qui alia corpora vel arcent vel admittunt,

tunt, continuo arbitrabuntur se somnia & nugas audire, cum tamen nihil dicatur, quod non facillime possint concipere. Imo, mirabili mentis occæcatione, ob ipsam facilitatem, quam in ipsis percipiendis experiuntur, proclives sunt ut credant ea non esse veras Phænomenon causas, quas rentur magis abditas & mysteriorum scil. pleniores: adeo ut citius audiri sint eos, qui naturam explicant per principia cæca & non intellecta, quam illos, qui principia adhibent probe illis nota.

Insuper affatim lepidum est quod, cum de partibus insensibilibus sermo instituitur, has summo jure credunt se posse rejicere, qui oculis manibusque subjici non possunt, cum tamen illis formæ substantiales, gravitas, attractio & reliqua qualitatuum turba impendio satisfaciant, quæ tamen tantum abest, ut cerni queant aut tangi, ut ne quidem possint ullo modo mente comprehendere.

CAPUT VII.

QVÆDAM AXIOMATA VALDE UTILIA, ET QVÆ PRINCIPIORUM LOCO ESSE POSSUNT; AD GRAVISSIMAS VERITATES DEMONSTRANDAS.

IN confesso apud omnes est admodum utile esse, quædam axiomata & principia mente memoratque tenere, quæ, cum clara sint & indubia, usui esse possint ad rerum abditissimarum cognitionem comparandam. Sed illa, quæ nobis passim obtruduntur, tam inania & futilia sunt, ut possint sine ullo incommodo negligi. Nam hoc, quod omnis cognitionis principium dicitur, *Impossibile est idem simul esse*

esse & non esse, clarissimum quidem est & certissimum, sed nullus video ubinam prodesse possit ad scientiam generandam. Quæ verò hic subjungo illis aliis, ni fallor, utilitate præstant. Sit itaque primum illud quod modo explicuimus.

Axioma 1.

Quicquid in alicujus clara & distincta Idea continetur potest de illo vere affirmari.

Axioma 2.

Existencia, saltem possibilis, continetur in Idea ejus, quod clare & distincte concipitur.

Nam postquam aliquid clare concepimus, non possumus illi non concedere existentiam possibilem: cum ob solam contradictionem, quæ inter Ideas nostras reperitur, negamus quidpiam posse existere. Jam vero in Ideis nulla est contradictio, cum illæ clare sint & distinctæ.

Axioma 3.

Nihil non potest esse alicujus causâ. Ex hoc alia deducuntur axiomata, quæ illius dici Corollaria possunt, uti hæc quæ sequuntur.

Axioma 4. sive 3. Corollarium 1.

Nulla res, nec perfectio rei existentis potest habere pro causa sua existentia nihil, sive rem non existentem.

Axioma 5. sive 3. Corollarium 2.

Omnis realitas sive perfectio rei invenitur formaliter vel eminenter in causa primâ & adæquata.

Axioma 6, sive 3. Corollarium 3.

Nullum corpus potest seipsum movere: id est, sibi ipsi motum imprimere si prius quiescat.

Hoc principium usque adeo ex se evidens est, ut formarum substantialium & qualitatum gravitatis & levitatis introducendarum causa fuerit: Cum

enim Philosophi hinc viderent impossibile esse, ut corpus immotum seipsum moveret, illinc falso sibi persuaderent nihil extra lapidem esse, quo deorsum propelleretur, necessario in lapide duo distinguenda duxerunt, materiam scil. motum impressum recipientem, & formam substantialem gravitate adjutam, modum illum imprimentem. Cum tamen non animadverterent se neutiquam eo laqueos effugere quos cupiebant evitare, si hæc forma materialis sit, id est, vere materia. Si autem vere materia non sit, omnino necesse est, ut si substantia à materia realiter distincta; talem autem clare concipi prorsum impossibile est, nisi ad instar mentis concipiatur, id est, substantiæ cogitantis qualis est forma hominis, non item formæ cæterorum corporum.

Axioma 7. sive 3. Corollarium 4.

Nullum corpus potest aliud movere, si sit immotum.
Nam si corpus immotum semetipsum movere non potest, multo minus poterit aliud movere.

Axioma 8.

Id quod est clarum & evidens negari non debet, quia quod est obscurum non potest comprehendi.

Axioma 9.

Est de natura mentis finita, quod non possit comprehendere infinitum.

Axioma 10.

Testimonium ejus, qui est infinite potens, infinite sapiens, infinite bonus, & infinite verax, efficacius esse debet ad persuadendum, quam argumenta quam maxime demonstrativa.

Nam certius est, quod qui est infinite sapiens non fallatur, & qui est infinite bonus non nos fallat; quam quod non fallamur à nobismetipsis, etiam in rebus evidentissimis.

His

Histribus ultimis axiomatis innititur fides nostra de qua plura inferius.

Axioma II.

Res gesta de quibus sensus facile possunt judicare, si confirmentur testimoniis multorum hominum, diversarum aetatum, diversarum nationum, diversa consilia prosequentium, si de illis loquantur tanquam à se visis, neque suspicio sit eos conspiravisse ad mendacium stabiendum, non minus constanter credi debet, quam si visæ fuissent à nobis propriis oculis.

In hoc axiome fundatur pars maxima nostrarum notitiarum, cum longe plura sint, quæ hoc modo cognoscimus, quam quæ a nobismetipsis habemus.

CAP. IIX.

De

REGULIS PERTINENTIBUS
AD DEMONSTRATIONEM.

Legitima demonstratio duo exigit; alterum quod in materia nihil incerti & dubii sit; alterum quod in forma nullum sit vitium, utrumque autem consequemur, si illæ duæ regulæ, quas præmifimus observentur.

Nam nihil incerti dubiive erit in materia, si omnes propositiones quæ ad alia probanda adhibebuntur, sint.

Vel definitiones nominum jam expositorum, quæ, cum ad libitum sint, sub disputationem non cadunt:

Vel axiomata jam concessa, & quæ neutiquam admitti debere, nisi ex se clara & evidentiæ sint, per regulam tertiam.

Vel propositiones prius demonstratæ, quæ proinde ipsa sui demonstratione evaserunt claræ & evidentes.

Y 4

Vel

Vel rei ipsius constructio, (si quid faciendum proponitur) inquam dubitatio non magis cadit quam in reliqua, cum illius possibilitas prius demonstrari debeat, si de illa aliquod dubium subsit.

Clarum itaque est ex primæ regulæ observatione nihil unquam ad propositionem probandam allatum iri quod non sit clarum & evidens.

Difficile item non est ostendere nullum adversus formam demonstrationis vitium admissum iri, si secunda regula observetur, quæ omnem è terminis æquivocationem tollit, definitionesque, illos restringentes & explicantes semper mente substituit.

Nam si unquam adversus syllogismorum regulas peccamus, id tunc accidit, cum nobis termini alicujus æquivocatio imponit, quam varie in diversis propositionibus intelligimus. Hoc autem præcipue contingit in medio termino, qui, in præmissis duplicem sensum habens, communissimum syllogismorum vitium est: palam autem est non posse hunc errorem illis obrepere qui secundam regulam observant.

Non quod sola syllogismorum vitia ea sint, quæ à terminorum æquivocatione oriuntur: sed illa alia ejusmodi sunt, ut impossibile sit, hominem vel mediocris ingenii, & mente utrumque non destitutum in ea labi, præsertim in rebus speculativis: ac proinde inutile erit, aut regulas præscribere, aut monere ab illis esse cavendum: Imo hoc obesset potius, quia animi ad has regulas supervacaneas applicatio, cum à necessariis distraheret. Paucos Geometras videmus, quos argumentorum formæ sollicitos habent, aut de iis ad Logicales regulas refinendis somniant, cum tamen hac parte nunquam hallucinentur. Hic enim tuti, natura duce sine ulla sollicitudine gradiuntur.

De Propositionibus, quæ demonstrari debent,
hæc

hæc etiam notatio, adjicienda est: Illis scilicet non esse accensendas, quæ demonstrari possunt sola applicatione *regulæ evidentiae ad propositionem evidentem*. Aliter nullum daretur Axioma, quod non esset demonstrandum, cum fere omnia demonstrari possint illo axiomate, quod omnis evidentiae basin statuimus, nimirum, *Quicquid clare cognoscimus in alicujus Idea clara & distincta, id potest vere de illo affirmari*. Exempli gratia.

Quicquid clare continetur in alicujus Idea clara & distincta, id potest vere de eo affirmari.

Sed in Idea clara & distincta totius, continetur, quod sit majus sua parte.

Ergo, vere affirmari potest totum esse majus sua parte.

Quamvis autem hæc demonstratio validissima sit, necessaria tamen non est, quia major Propositio sine ulla speciali attentione ab intellectu suppletur, cui clare & evidenter apparet totum esse majus sua parte; quamvis non attendamus, unde nobis hæc evidentia oriatur. Nam unum idemque non est, scire, quidpiam evidenter, & scire unde si hæc evidentia.

CAP. IX.

De

QUIBUSDAM DEFECTIBUS IN GEOMETRARUM METHODO PASSIM OBVIIS.

Quod in Geometrarum methodo obvium est, jam vidimus ad quinque regulas à nobis reductum, in quibus observandis nimii esse non possumus: & fatendum quidem est, rem esse prorsus admirabilem, tot occulta & eruta esse, & firmissimis rationibus demonstrata ope regularum adeo paucarum:

carum & ita ut inter omnes Philosophos soli Geometræ sint, qui suis è scholis & libris disputationes litesque exterminarunt.

Nihilominus, si sepositis præjudiciis, dicenda sententia sit, ea laude spoliari non debent, quod viam præ cæteris omnibus maxime certam insititerunt ad veritatem assequendam, ita negari non potest, quin in aliquos defectus lapsi sunt, qui à fine quidem proposito eos non averterunt, sed tamen per devia & incommodas viarum asperitates circumduxerunt. Et hoc illud est quod tractis ab ipso Euclide exemplis conabor ostendere.

Defectus Primus.

De certitudine, quam de Evidentia: de intellectu convincendo, quam illuminando magis laborare.

Laudi Geometris dandum, quod nihil proferant nisi certum & demonstratum. Sed videntur non satis animadvertisse ad perfectam alicujus veritatis scientiam, non sufficere illam habere pro vera & demonstrata, si insuper rationibus petitis ab ipsis rei cognitæ visceribus penitissime non pervideamus, cur illa vera sit. Nam quamdiu citra hoc genus certitudinis consistimus, animis nostris plene factum non erit satis, altiorrem quippe penitiorremque rerum cognitionem concupiscimus, quod indicio est, nos veram perfectamque cognitionem nobis nondum comparavisse. Dici potest quod hic Defectus cæterorum, quos infra perstringemus, causa sit & origo; ac proinde non est cur illi denudando diutius hoc loco immoremur, cum id in sequentibus fiet.

Defectus Secundus.

Ea probare, quæ probatione non egent.

Fatentur Geometræ non esse probanda, quæ ex se clara sunt: Ea tamen sæpissime probant. Quia cum ad assensum extorquendum magis, quam ad intellectum

strum illuminandum sese, uti diximus, applicuerint, hoc abundantius crediderunt se fuisse præstituros, si res etiam evidentes probatiunculis stabilirent, quam si easdem simpliciter proponerent, agnoscendamque menti evidentiam committerent.

Hoc illud est, quod Euclidem impulit ad probandum duo trianguli latera simul sumpta esse tertio majora. Quamvis hoc ex ipsa lineæ rectæ notione evidens sit, quæ est earum brevissima quæ inter duo puncta duci possunt; & quæ est naturalis mensura intervalli, quo punctum à puncto distat: quod tamen non foret, si omnium linearum brevissima non esset, quæ à puncto ad punctum ducuntur.

Hoc etiam illum compulit, ut problema demonstrandum faceret, quod poterat inter postulata reposuisse, scil. *ducere lineam æqualem lineæ datæ*. Quamvis hoc facillimum sit, imo facilius quam circulum dato radio describere.

Proculdubio hic defectus ex eo ortum duxit, quod Euclides non considerarit omnem certitudinem omnemque evidentiam cognitionum nostrarum in scientiis naturalibus huic principio inniti: *Quicquid in clara & distincta Idea alicujus continetur, potest de illo vere affirmari*. Ex quo sequitur, si per simplicem tantum Ideæ considerationem, nullis aliis Ideis ascitis, cognosci potest attributum in illa Idea contineri, propositionem debere pro evidenti, & clara haberi, quemadmodum superius dictum est.

Novi equidem esse quædam prædicata, quæ minori negotio cognoscuntur Ideis inesse; quam alia; sed si inesse cognosci possunt mediocri attentione, ita ut nullus cui sana mens, de eorum connexionē possit serio dubitare, sufficere arbitror, ut Propositiones ejusmodi, ex Idearum simplici consideratione enatæ, principiorum loco sint, quæ demonstrationē non indigeant:

geant: Sed ut plurimum brevi aliqua explicatione. Ac proinde contendo neminem, qui vel tantillum ad ideam lineæ rectæ attenderit, non esse perspecturum, non tantum quod à duobus punctis ejus notio dependeat, (quod Euclidis postulatum est) sed etiam idque facile & clarissime, quod, (si linea recta rectam fecer, sintque in secante duo puncta, quorum utrumlibet æqualiter distat à duobus punctis in linea secata) quod, inquam, aliud in secante dari punctum non possit, quod non æqualiter distet à duobus punctis in linea secata assignatis. Ex his facile cognosci poterit quando linea ad lineam erit perpendicularis, sine angulorum triangulorumque auxilio, quæ tum demum tractari debent, cum multa fuerint demonstrata, quæ non nisi ope linearum perpendicularium demonstrari possunt.

Observatione etiam dignum est, maximos Geometras pro principiis ponere Propositiones hac nostra multo obscuriores. Archimedes etenim pulcherrimas suas demonstrationes huic axiomati inædificavit. *Si duæ lineæ in eodem plano easdem extremitates habent; & si curva vel cava sint versus eandem partem, contenta minor erit continente.*

Fateor equidem, probare id, quod probatione non indiget, vitium videri quam minimum, imo in se nullum esse: Est tamen si ea consideremus, quæ inde sequuntur. Hinc enim illa naturalis ordinis inversio oritur, de quo infra agemus, cum hæc prurigo ea probandi, quæ pro claris ex se & evidentibus supponi debent, ipsos Geometras adegerit, ad illa tractanda, (ut scil. iis probandis inservire possent, quæ probari non debebant) quæ postea tantum secundum naturalem rerum ordinem essent resumenda.

Defectus Tertius.

Demonstrare per impossibile.

Hoc genus demonstrationum, quo quid demonstratur, non per propria rei principia, sed per aliquod
(si

(si res aliter sese haberet,) inde subsequutum absurdum, apud Euclidem frequentissimum est. Cum tamen manifestum sit, tales demonstrationes assensum, quidem nostrum extorquere, non autem intellectum clarigare: qui tamen scientiarum finis præcipuus esse debet. Animus enim noster tranquillus quietusque non fit, nisi sciat & rem esse, & rationem cur ita sit, quod non habetur à Demonstratione deducente ad impossibile.

Non tamen omnino rejiciendæ sunt tales demonstrationes: nam adhiberi possunt ad probandas conclusiones negativas, quæ proprie corollaria tantum sunt aliarum propositionum, vel ex se evidentium, vel alias demonstratarum. Et tunc etiam hoc genus demonstrationis ad impossibile adigens, explicationis, potius loco habendum est, quam novæ demonstrationis.

Tandem dici potest hæc demonstrationes tunc tantum admittendas, cum aliæ excogitari non possunt. Culpa tamen non caret, qui illis utitur ad conclusiones positivas probandas. Jam vero multa sunt in Euclide hoc modo demonstrata, quæ tamen facili negotio aliter possent demonstrari.

Defectus Quartus.

Demonstrare per aliena & remota.

Hoc vitium apud Geometras communissimum est: parum illi solliciti sunt, unde probationes accersant, modo demonstrativas nanciscantur; cum tamen demonstratio imperfectissima sit; quæ instituitur per aliena & remota, à quibus res demonstratæ secundum naturæ ordinem non dependent.

Dictis lucem ab exemplis fænerabitur. Euclides l. 1. pro. 5. probat triangulum Isosceles habere duos angulos ad basin æquales, ad hoc, latera æqualiter producit, nova hinc triangula fabricatur, quæ demum cum aliis jam factis comparat.

Num.

Nunquid autem incredibile non est, rem adeo facilem, ac est hæc angulorum æqualitas, tantis ambagibus indigere ad sui probationem. Nunquid quidpiam magis ridiculum, quam hanc angulorum æqualitatem à peregrinis illis angulis deducere; cum naturalem ordinem servanti, & facillimi & maxime naturales modi quam plurimi se offerant illam æqualitatem probantes.

Propositio 47. l. i. quæ probat quadratum basis angulo recto subtensæ, æquale esse quadratis reliquorum laterum, inter Euclideanas propositiones decantatissimæ est. Evidens tamen est adductam demonstrationem naturalem non esse, cum æqualitas quadratorum, à triangulorum æqualitate non dependeat, quod tamen est hujus demonstrationis medium; sed à linearum propositione, quæ facile potest demonstrari ope solius perpendiculi, ab angulo recto ad basin demissi.

Euclides totus scætet hujusmodi demonstrationibus à remotis & alienis.

Defectus Quintus.

Non observare naturalem veram ordinem.

Turpissimum Geometrarum vitium hæc est; nulum enim illi ordinem sibi observandum rati sunt, modo priores propositiones ita disponant, quæ posterioribus possint demonstrandis inservire; ac proinde veræ methodi regulas negligentes, (qua docemur à simplicibus, & maxime generalibus semper ordiri, ut demum ad composita & particularia descendamus,) omnia confundunt; una lineas & superficies, triangula & quadrata commiscunt; figurarum ope linearum proprietates demonstrant, aliaque multa invertunt, unde scientiæ pulcherrimæ labes fædisima aspergitur.

In Euclidis Elementis creberrimum est hoc vitium. Cum quatuor prioribus libris de extenso actum fuerit, quinto agitur de proportione omnimodarum generarum.

neraliter magnitudinum, sexto extensum resumitur septimo, octavo, & nono de numeris differitur: ut de extenso demum agatur in decimo. En præposterum omnium ordinem! sed etiam in particularibus infinites peccat, primum librum orditur à constructione trianguli æquilateris, & demum, post duas supra viginti propositiones, generalem methodum præscribit trianguli conficiendi ex datis tribus lineis rectis, modo duæ sint tertia majores, quod ex constructione trianguli æquilateris super linea data notum erat.

Nihil de lineis perpendicularibus demonstrat, vel de parallelis, nisi per triangula. Superficierum dimensiones cum dimensionibus linearum confundit.

Libro primo pro. 16. demonstrat, producto latere trianguli, angulum exteriorem majorem altero interiorum oppositorum, & inferius post 16. propositiones, probat hunc angulum esse æqualem duobus rectis. Exscribendus nobis esset Euclides si omnia hujus vitii exempla vellemus adducere.

Defectus Sextus.

Non adhibere divisiones & partitiones.

Et hujus vitii accusanda Geometrarum methodus; Non quod generum de quibus agunt omnes species non notent, sed quia id faciunt terminos simpliciter definiendo, definitiones tum subjiciendo, cum tamen declarare deberent & genus tot species habere, & plures non posse habere; quia Generalis Idea Generis plures recipere differentias non potest; quod multum lucis afferret ad generis specieique naturas penitus cognoscendas.

Exempli gratia libro primo Euclidis habentur definitiones omnium specierum trianguli, sed quis non videt multum claritatis affulsurum, si ita illæ proponerentur.

Triangulum dividi potest, vel secundum latera, vel secundum angulos.

Latera

Latera sunt

vel $\left\{ \begin{array}{l} \text{Omnia æqualia \&} \\ \text{Duo tantum æqualia \&} \\ \text{Omnia inæqualia \&} \end{array} \right\}$ vocat. $\left\{ \begin{array}{l} \text{Æquilaterum} \\ \text{Isofceles} \\ \text{Scalenum} \end{array} \right\}$

Anguli sunt

vel $\left\{ \begin{array}{l} \text{Omnes acuti \& vocatur Oxigonum.} \\ \text{Duo tantum acuti \& tunc tertius est.} \end{array} \right\}$

vel $\left\{ \begin{array}{l} \text{Rectus,} \\ \text{Obtusus.} \end{array} \right\}$ Et dicitur $\left\{ \begin{array}{l} \text{Rectangulus.} \\ \text{Ambigonium} \end{array} \right\}$

Præstat autem, tum demum hanc trianguli divisionem tradere, cum prius explicatæ & demonstratæ fuerint generales trianguli proprietates, unde poterit cognosci duos saltem angulos in triangulo debere esse acutos, quia tres junctim duobus rectis æquivalent.

Hoc vitium coincidit cum illo inversi ordinis: non enim debemus de speciebus agere, vel eas etiam definire, nisi postquam probe ipsum genus cognovimus, præsertim si multa de genere dici possunt & explicari, sine specierum mentione.

CAP. X.

RESPONSIO AD EA QUÆ HAC DE RE GEOMETRÆ REPONUNT.

Quidam Geometræ credunt has se triminationes eluisse, cum dixerint, cætera insuper habenda, sibi sufficere, si nihil proferant, quod non firmissimis argumentis evincant, cum hoc pacto, certissime cognoscant veritatem se esse assequutos, quod illis unice propositum erat.

Faten-

Fatendum quidem est tam graves non esse hos lapsus, quin adhuc meritissimo jure laus ea debeatur illis scientiis, quæ generali Mathematicarum nomine censentur, quod præ humanis cæteris omnibus optime & accuratissime traditæ fuerint: solum contendimus etiam aliquid adjici posse quo evadant perfectiores: & quamvis nihil proferre, quod non sit certum, illis præcipue propositum sit, quidni tamen possint insuper ad modum tradendi maxime naturalem diligentius attendere, quo quæ tradunt altius discentium animis infideant.

Dicant, si lubet, se genuinum ordinem non curare, sibi perinde esse, modo persuadeant, (ad quod unice collimant) idque argumentis intrinsicis, an peregrinis & ascitiis præstent; non tamen hæc dicendo naturam mentis nostræ immutabunt, nec efficiunt, ut cognitio a rerum veris causis, veris principiis generata non sit clarior, plenior, perfectior illa, quam ab alienis inventitiisque probationibus emendicamus.

Præterea, extra omnem controversiam est, & addisci multo facilius, & memoria feliciter teneri ea, quæ legitimo ordine docentur, cum ideæ, quæ naturaliter sibi quasi catenatim connectuntur, & memoriæ minori cum confusione committantur, & e promptis, ubi opus est, seipsas quasi excitent atque evocent.

Quinimo possumus dicere ea, quorum notitiam per veras causas comparavimus, judicandi potius quam reminiscendi facultate conservari, atque in tantum fieri nostra, ut in posterum illorum non possimus oblivisci. Cum è contra, quæ per demonstrationes extraneas cognovimus, & facile excidunt & difficulter, cum exciderint in memoriam reducantur, quandoquidem, nobis illarum denuo reperiendarum viam mens nostra non possit monstrare.

Fatendum itaque est, omnino præstabilius esse

Z

hunc

hunc ordinem servare, quam negligere. Æquita-
men iudices hac in parte solum possunt dicere, fe-
rendum quidem exiguum incommodum, cum illud
evitari non possit, nisi in majus incurramus : atque
adeo incommodum quidem esse verum ordinem non
observare, melius tamen esse ab illo desciscere,
quam ea, quæ proponimus, invictis firmisque ra-
tionibus non stabilire ; quam in errores & paralo-
gismos incurrere, dum probationes & argumenta ge-
nuina quidem venamur, sed quæ nec demonstrati-
va sint, nec ab erroris suspitione libera.

Hæc responsio est rationi quam maxime confen-
tanea : Imò fateor cæteris omnibus præferendam esse
ipsam non errandi securitatem, verumque ordinem
negligendum, si ille servari non possit, quin demon-
strationum vires imminuantur, periculumque sit ne
fallamur. Sed illico non dederò, impossibile esse u-
trumque simul posse haberi ; atque adeo in ea sen-
tentia sum, quod possint elementa Geometriæ ita
conscribi, ut in illis omnia ordine naturali tradantur,
omnes propositiones modis simplicissimis, & maxime
naturalibus probentur, cum tamen nihil non demon-
stretur, quam clarissime & invictissime.

CAP. XI.

METHODUS SCIENTIARUM AD OCTO PRINCIPALES REGU- LAS REDUCTA.

EX his omnibus quæ modo deduximus, con-
cludi potest, ut methodum habere possimus
absolutiorem illa, quæ Geometris in usu est,
duas tresve regulas quinque illis, quæ capite
secundo habentur, esse superaddendas ; adeo ut o-
mnes regule ad octo possint reduci.

Harum

Harum duæ primæ ad Ideas pertinent, primamque hujus Logicæ partem respiciunt.

Tertia & quarta ad axiomata, & secundam partem spectant.

Quinta & sexta de ratiocinatione sunt, & ad tertiam partem referuntur.

Duæ vero ultimæ de ordine ad quartam.

Duæ regulæ definitionum.

Prima, *Nihil in terminis obscurum vel æquivocum relinquare, quod non definiatur.*

Secunda, *In definitionibus terminos usurpare vel perfecte notos, vel prius explicatos.*

Regulæ Axiomatum.

Tertia, *Nullum axioma ponere, quod non sit evidentissimum.*

Quarta, *Id pro evidenti acceptare quod mediocri attentione cognoscitur esse verum.*

Regulæ Demonstrationum.

Quinta, *Omnes Propositiones subobscuras probare, ope definitionum præmissarum, axiomatum concessorum vel propositionum demonstratarum.*

Sexta, *Nunquam abuti terminorum ambiguitate, non suspectis, saltem mentaliter, definitionibus illos restringentibus & explicantibus.*

Regulæ Methodi.

Septima, *Res tractare quantum fieri potest secundum ordinem naturalem, a generalioribus & simplicioribus incipiendo, atque explicando quicquid pertinet ad naturam generis priusquam ad particulares species descendamus.*

Octava, *Dividere quantum fieri potest unum quodque genus in omnes species, unum quodque totum in omnes partes, unam quamvis difficultatem in omnes casus.*

Hiscæ ultimis duabus regulis inferui hæc verba, *quantum fieri potest*, quia sæpissime accidit illas non posse rigorosè observari, sive ob humanæ mentis limites, sive ob illos, quos cogimur unicuique scientiæ assignare.

Ex quo fit, quod explicanda sæpe species sit, non explicato eo omni quod ad genus spectat. Sic in Geometria communi, de Circulo agitur, cum nihil in particulari de linea curva, quæ circuli genus est, traditum fuerit præter solam definitionem.

Aliquando illud omne quod de genere dici potest, explicari nequit, quia hoc tempus consumeret; & tum sufficere quæ libuerit pauca dicere priusquam ad species descendamus.

Arbitror tamen nos scientiam perfectissime tradere non posse, nisi has regulas non minus quam alias strictè observemus, statuamusque ab illis non discedere, nisi grandi necessitate, nec minori emolumento abducamur.

CAP. XII.

De

IIS QUÆ PER FIDEM COGNOSCIMUS, SIVE ILLA DIVINA SINT, SIVE HUMANA.

QUæ huc usque exposuimus, scientias pure humanas spectant, easque cognitiones quæ rationis evidentiam innituntur. Sed priusquam ultimam operi manum imponamus, non abs re erit aliquid de alio cognitionis genere superaddere, quæ nec certitudine nec suo evidentiam modulo aliis scientiis cedit, estque illa cognitio, quam ab autoritate derivamus.

Duobus modis generaliter quidpiam verum esse cognoscimus, altero, per eam quæ ex nobis ipsis est

est, cognitionem, sive illam sentiendo, sive ratio-
cinando nacti fuerimus; quæ cognitio generali no-
mine *Ratio* vocitari potest, quia ipsorum sensuum per-
ceptiones à rationis etiã judicio dependent, vel *sci-
entia*, latius sumpto vocabulo, quam in Scholis solet,
pro omni cognitione rei à re ipsa derivata.

Alter modus est ab authoritate hominum fide di-
gnorum, ita rem esse testificantium, cum ejus nullam
nos à nobis cognitionem habeamus, Hæc *fides* dicitur
secundum hanc D. Augustini sententiam, *Quod
scimus debemus rationi, quod credimus authoritati.*

Sed quemadmodum hæc authoritas duplex est vel
Dei vel hominum, ita fidei duas species habemus, *Di-
vinam & humanam.*

In fidem Divinam error cadere non potest, quia
Deus nec falli potest, nec fallere.

Fides humana ex se errori obnoxia est, quia ex sa-
cris litteris, *Omnis homo mendax*, fierique potest,
quod ille ipse, qui nobis aliquid pro vero affirmat, de-
cipiatur. Nihilominus, prout supra annotatum à
nobis est, aliqua, quorum notitiam per fidem huma-
nam habemus, non minus certa & indubia à nobis cre-
denda sunt, quam si Geometricis demonstrationibus
essent stabilita. Horum ex numero ea sunt, quæ co-
gnoscimus ex testimoniis continuis obfirmatisque
multorum hominum, quos moraliter impossibile est
conspiravisse ad aliquid pro vero testificandum, quod
verum non sit. Ex. gr. Homines naturaliter adver-
satisfimi sunt ab Antipodibus vel concipiendis vel
credendis; attamen quamvis nunquam fuerimus, ubi
adversa nobis vestigia moventur, nihilque cognove-
rimus nisi per fidem humanam, emotis mentibus ut
simus oportet, si credamus Antipodas non esse. Ci-
tra etiã dementiam affirmari non potest Cæsarem,
Pompejum, Ciceronem, Virgilium olim nullos fu-
isse

isſe præter inania in fictis ad voluptatem fabulis nomina.

In confefſo quidem eſt arduum ſæpe eſſe, præciſe dicere, quando fides humana eſt hanc certitudinem adepta: Et hoc ipſum eſt, quod homines in duas oppoſitas aberrationes devios abducit, dum hi omni levi rumuſculo fidem proſtituunt; illi infulſe omnem ingenii vim intendunt ad fidem rebus confirmatiſſimis, modo præjudiciis præconceptis adverſentur, abrogandam. Aliqui tamen limites aſſignari poſſunt, quos prætergreſſa, fides hanc humanam certitudinem nanciſcetur; aliique, citra quos, adhuc in incerto vacillabit; ſpacio intermedio hos inter limites relicto, quod ad certitudinem incertitudinemve eo proprius accedet, quo alterutris hiſce limitibus proximius erit.

Si inter duos generales cognofcendi modos, *rationem & fidem*, comparationem inſtituamus, certum erit fidem rationem præſupponere. Nam ſicut aſſerit D. Auguſtinus Epitola 122. & alibi ſæpe, nunquam induci poſſemus ad ea quæ ſunt ſupra rationem credenda, niſi ipſa ratio nobis perſuaderet, quædam eſſe quæ rationabiliter credimus, licet illis comprehendendis pares non ſimus. Quod præcipue de fide divina verum eſt, cum vera ratio doceat, Deum qui eſt ipſa veritas, non poſſe nos fallere in iis quæ de ſe diviniſque myſteriis revelat. Ex quo ſequitur quamvis debeamus *captivare intellectum in obſequium fidei* ut loquitur Apoſtolus Paulus, nos tamen id non facere cæce & ſine rationis adſtipulatione (ex quo defectu omnes fallæ religiones originem habuere) ſed per cognitionem cauſæ, & quia rationi quam maxime conſentaneum eſt, hoc modo Divinæ nos authoritati captivos ſubdere; cum illa Ptopoſitis
fidem

fidem faciat sufficientibus argumentis, qualia sunt miracula, aliaque prodigia, quibus fateri cogimur DEUM, quæ credenda proponuntur, hominibus revelasse.

Secundo loco certum est, fidem divinam majorem apud nos auctoritatem habere debere, quam ratio, idque ob ipsam rationem, quæ dicitur magis certum præferri debere minus, certo: magis vero certum est id, quod Deus dicit, verum esse, quam id, quod nobis ratio persuadet, cum magis à Dei natura abhorreat, quod fallat, quam à nostra, quod fallamur.

Si tamen velimus res accurate trutinare, quod evidenter per rationem aut sensuum fidem internuncium cognovimus, iis nullatenus opponitur, quæ divina fides docet. Sed in hoc hallucinamur quia nobis perspectum non est ubinam terminanda sit hæc rationis & sensuum evidentia. Ex. ca. Clare in Eucharistia sensus commonstant, albedinem & orbicularem hostiæ formam, sed an substantia panis aliudve in causa sit, cur albedinem illamve formam cernamus, sensus non docent. Ac proinde fides sensuum evidentia contraria non est, cum docet quæ oculis subjiciuntur à pane non esse, qui Sacramento Transubstantiationis in *Corpus Domini nostri Jesu Christi* mutatus est, & cum docet panis species tantum, ablata ipsa substantia, remanere.

Pariter ratio dicitur unum corpus simul in duobus locis esse non posse, nec duo corpora in eodem loco. Sed hoc intelligendum est de naturali corporum statu; nam adversus ipsam rationem peccaret, qui vane sibi fingeret posse mentem nostram, quæ finita, limites omnipotentia divina, quæ infinita est, vel ponere, vel comprehendere, scireve quousque illa possit contingere. Sic cum Hæretici ad convellenda fidei mysteria, Trinitatem scil. Incarnationem, Eu-

charistiam &c. impossibilitates à ratione petitas obtendunt, evidentissimè à ratione deviant, cum arctis mentis suæ cancellis insulse nituntur capere Divinæ Omnipotentia immensitatem. Ac proinde omnibus hujus farinae objectionibus sufficiet respondere, quod Augustinus de hac corporum penetratione habet, *Sed nova sunt, sed insolita sunt, sed contra naturæ cōsuetudinem notissimum sunt: quia magna, quia mira, qui divina, & eo magis vera, certa, firma.*

CAP. XIII.

QUÆDAM REGULÆ AD RATIONEM BENE DIRIGENDAM, IN CREDENDIS EVENTIBUS QUIA FIDE HUMANA DEPENDENT.

Rarus bonæ mentis ejusque facultatis, qua verum à falso dijudicamus, in scientiis speculativis usus est, quibus pauci tenentur pro vitæ instituto studium operamque impendere; cum tamen frequentissimus sit & maxime necessarius ad ea discernenda, quæ passim apud homines fiunt.

Non mihi sermo est de illo judicio quo cognoscimus, sit ne actio bona aut mala, laude aut vituperio digna; hoc enim ad ethicam spectat; sed tantum de eo, quo de veritate aut falsitate humanorum Eventuum statuimus, hoc namque ad Logicam solum potest pertinere) sive illos ut præteritos, cum agitur de fide quam illis habere debemus, sive ut venturos consideremus, cum scil. timemus speramusve ne accidant, ea quæ spes in nobis metusque enutriunt.

Certum quidem est hac de re tradi præcepta posse, quæ forsitan inutilia non erunt, & quæ prodesse possunt ad quosdam errores fugiendos, in quos plurimi cadunt, quia satis ad rationis regulas non attendunt.

Primo

Primo itaque latissimum discrimen ponendum est, inter duo veritatum genera, quorum alterum ipsas tantum rerum naturas, incommutabilesque essentias, ab existentia abstractas contemplatur; alterum res existentes & præcipue eventus humanos & contingentes, qui, quando de futuro agitur, possunt vel accidere vel non accidere: quando de præterito, possunt non fuisse. Hoc autem dictum esto cum relatione ad causas proximas, abstrahendo ab immutabili illo ordine; quo in Divina providentia inveniuntur, quia hinc ille ordo contingentiam non tollit; illinc, quum nobis ignotus sit, nihil potest in nostris judiciis immutare.

Quemadmodum in veritatibus primi generis omnia necessaria sunt, ita nihil verum, quod verum universaliter non fit: ac proinde concludere debemus id esse falsum, quod falsum est in aliquo casu.

Sed si ad eandem amussim fidem nostram de eventibus humanis formemus, nunquam non erronee, nisi fortuito judicabimus; & in millenos paralogismos evagabimur.

Nam cum hi eventus aut accidentia ex natura sua contingentia sint, ridiculum foret necessariam in iis veritatem quærere. Ac proinde iis rationis expertis foret, qui nihil vellet de talibus credere, nisi quod ostensum fuerit summa necessitate ita se habere debere.

Neque minus à ratione aberrabit, qui fidem exigeret nostram de particulari aliquo eventu conversione v. g. Regis Sinensis ad Religionem Christianam, ob hanc unicam rationem, quod illa impossibilis non sit: nam alius ob eandem rationem contrarium posset affirmare: clarum itaque est nos adhuc non posse ad alterutrum credendum determinari.

Debet itaque hic loco axiomatis certi & indubii esse, quod sola rei possibilitas ratio sufficiens non est ad

fidem generandam; & quod potest quid rationabiliter credi, quamvis credatur impossibile non esse contrarium accidisse. Adeo ut è duobus eventibus alter tantum credi possit contigisse, licet uterque possibilis censeatur.

Quomodo itaque assensum ad hoc potius quam ad illud credendum determinabimus? En regulam!

Ut de rei gestæ veritate statuamus, feramurque ad hoc potius quam illud credendum, nude illa, ac in se pensitanda non est, quemadmodum Geometricam Propositionem tractamus, sed attendendum erit, ad omnes circumstantias quæ rem factam comitantur, tam externas, quam internas. Internas voco eas, quæ ad ipsam rem pertinent: externas, quæ ad eos, quorum testimoniis ad credendum ducimur. Hoc posito, si omnes circumstantiæ tales sint, quales rarissime inveniuntur cum falsitate conjunctæ, mens nostra sponte fertur ad credendum; neque immerito, præsertim in vitæ actionibus dirigendis: hic enim certitudo morali major non exigitur, sæpissime contenti esse debemus ea probabilitate, quæ haberi potest maxima.

Quod si è contra hæ circumstantiæ tales sint, quæ sæpissime adjunctam falsitatem habent, ratio exigit vel ut assensum nostrum inhibeamus, vel ut falsum judicemus, quod narratur, cum nullatenus appareat illud verum esse, licet aliunde de illius impossibilitate omnimoda non constet.

Quæritur Ex. ca. an Historia Imperatoris Constantini per Sanctum Sylvestrum Papam baptizati sit vera? Veram affirmat Illustrissimus Baronius: falsam Cardinalis Peronius, Spondanus, Petavius, Morinus, cæterique inter Scriptores Ecclesiasticos doctissimi. Si rei factæ possibilitati solum immoremur, non video, cur debeat, rejici: nihil enim habet quod absolute impos-

impossibile sit, imo absolute loquendo possibile omnino est, Eusebium qui contrarium asserit, in gratiam Arrianorum mentitum esse, Patresque illum sequutos, illius fuisse testimonio deceptos. Si tamen regulam modo præscriptam adhibeamus, omnesque discutiamus Baptismi utriusque circumstantias, videbimus illas, quæ secundum Baptismum comitantur; notas habere veritatis indices, non vero illas, quæ primum. Nam hinc non est cur multum fidamus Scriptori tantillæ fidei, quantillæ censetur Author Actuum Sancti Sylvestri, qui tamen unicus inter veteres est, qui Constantini Romæ baptizati mentionem facit: illinc omnino verisimile non est virum gravem & doctum, qualis Eusebius fuit, vel ausum fuisse mentiri in rei celeberrimæ narratione, qualis est Baptismus primi Imperatoris, qui Ecclesiam in libertatem asseruit. Notus enim ille Baptismus esse debuit universo terrarum orbi, etiam tunc; cum scriberet, quarto nimirum quintove post Imperatoris mortem anno.

Exceptionem tamen patitur hæc regula de possibilitatis verisimilitudinisque ad assensum sufficientia. Patitur autem, cum res sufficientibus testimoniis confirmata, aliunde tamen difficultates recipit, viderique potest iis contraria, quæ ab aliis Historicis narrantur. Nam in hoc casu sufficit, si solutiones ad has repugnantias tollendas allatæ possibiles sint & verisimiles: & esset à ratione alienum probationes positivas postulare; cum enim res ipsa abunde probata fuerit, iniquum erit tantundem de Cæteris circumstantiis expectare. Aliter dubitari possit de millenis narrationibus, iisque certissimis, quarum tamen cum aliis non minus certis, consensionem invenire non possumus, nisi per conjecturas, quas impossibile erit positivis probationibus confirmare.

Exempli causâ in libris Regum & Paralipomenon
quæ

quæ narrantur de annis, quos varii Reges Judæ & Israelis regnarunt ad consensum trahi non possunt, nisi Regum aliquibus duo regnandi initia assignemus, alterum, vivis, alterum, mortuis parentibus. Si vero quis exigat, ut probemus hunc Regem cum Patre regni societatem habuisse, fatendum quidem est id nos non posse positive probare, dicendumque sufficere, quod id possibile sit, aliasque sæpius accidisse, ut possit hoc jure supponi tanquam necessaria circumstantia ad historias alioquin certas conciliandas.

Quapropter nihil insulsius quorundam hujus seculi Hereticorum conatibus ad probandum Divum Petrum Romæ nunquam fuisse. Negare, quippe non possunt hanc veritatem Scriptorum Ecclesiasticorum omnium, etiam antiquissimorum ut *Papiae Sancti Dionysii Corinthii, Caii, Sancti Irenæi, Tertulliani* testimoniis firmatam; Cum tamen nec unus possit produci qui id negaverit. Attamen rentur posse se hanc veritatem solis conjecturis labefactare, cum dixerint D. Paulum non meminisse Sancti Petri in Epistolis Roma scriptis, & quando audiunt illum tunc temporis potuisse Roma abfuisse, (neque enim ita sedem illic fixisse dicitur, quin sæpissime digressus aliis in locis Evangelium disseminaverit) oggerunt hoc sine probatione dici, quod affatim ridiculum est, quia, cum res gesta, quam nituntur convellere, certissimis confirmatisque accenseatur, quæ in Historiis Ecclesiasticis narrantur, illorum erat ostendere, ejus cum sacris litteris contrarietatem, Cum Catholicis sufficiat umbratiles illas contrarietates eluere: Quemadmodum eluuntur illæ quæ in sacris litteris reperiuntur, & ad quas tollendas ostensum est sufficere solam possibilitatem.

CAPUT XIV.

HUJUS REGULÆ USUS IN MIRACULIS CREDENDIS.

Regula modo explicata proculdubio utilissima est ad dirigendam rationem, fidemque in rebus particularibus credendis suos intra limites circumscribendam; cum periculum sit, si ab ea tantisper aberremus, ne in perniciofa nimia vel credulitatis vel incredulitatis extrema præcipites ruamus.

Sunt, ex. ca. aliqui, quibus religio est de quovis miraculo subdubitare, quia sibi persuasere de omnibus esse dubitandum, si de uno aliquo dubitaverint. Et cum norint omnia Deo possibilia esse, nihil audiunt quod non jure merito sibi videntur credere, si ab ejus omnipotentia dicatur esse profectum.

Alii absurde rentur se ingenii vim ostendere, cum omnia omnino miracula in dubium vocarint non alia impulsu ratione, quam quod aliqua facta inaudiverint, quæ falsa postea comperta sunt, neque videntur cur hæc potius, quam illa credant.

Fatendum quidem est hisce illos alios minus malos esse, sed verum itidem est utrosque ex æquo male ratiocinari.

Utrique namque hinc & illinc ad locos communes diffugiunt, sed oppositos: Hi ad potentiam bonitatemque Divinam, ad miracula certa & indubia, quibus autumant dubiis & incertis fidem posse astrui; Illi ad impiorum cæcitatem, apud quos nihil fidem invenit, quod ad ipsorum captum non est. Nihil sane hic habemus, quod in se sincerum non sit, sed tamen id totum maximopere invalidum est, ad fidem alicui particulari miraculo faciendam. Neque enim Deus illa omnia facit, quæ potest facere, neque credendum

dendum est hoc miraculum contigisse, quia alias contigerit. Præterea possumus equidem jure ad aliqua supra captum nostrum credendum propendere, non tamen ideo tenemur credere, quicquid hujusmodi male feriat homines pro libitu finxerint effutiverintque.

Illi ad locos communes alterius generis divagantur *Veritatis* inquit eorum nonnullos, & *mendacii* idem vultus, idem incessus, eadem gradationes. Nos utrumque eodem intuemur oculo. Ego ipse, hac, qua viuo tempestate, miracula facta audivi, & quamvis illa inter nascendum evanuerint, non tamen latere nos potest, quam sibi fidem fuissent factura, si suam vixissent ætatem. Sume in manus *stamæis* extremitatem, glomumque quantum lubet, evolve; magis à re minima nihilum distare comperies, quam ab hac minima distat res maxima. Jam vero qui cupide insolentis miraculi informem narrationem hausere, illius postea historiam narrando retexentes, ex factis ab incredulis objectionibus discunt ubinam loci sita sit fidei faciunda difficultas: quem demum locum obducto fucatae cujusdam probabilitatis gypso consolidant atque complanant. Singularis cujuspiam error, primo fit error publicus: ac tum demum, inversa vice, error publicus evadit error singulorum. Hunc itaque in modum hæc miraculi substructio, ab his labefactata, ab illis suffulta & per manus aucta, tandem confurgit: adeo ut testis à re gesta omnium remotissimus, viciniore instructior evadat; & is qui ultimo rem factam audivit, primo narratore fiat in credendo confirmator.

En sane orationem ingeniosam, nec forte inutilem ad nos sistendos, ne omni famæ rumusculo circumducamur! Sed insolentis dementiæ esset hinc concludere suspectæ fidei illa omnia esse, quæ de miraculis narrantur. Nam palam est, quæ hic dicuntur,

ca

ea tantum spectare, quæ, à communi fama hauriuntur, nulla in ipsam famæ originem & causam facta inquisitione, & fatendum quidem est, quæ hoc modo noscuntur, stabilem certamque fidem non mereri.

Sed quis non videt posse confici locum communem, huic contrarium, & qui ad minimum ei probabilitate non cedat. Nam sicut quædam miracula, explorata famæ origine, malæ fidei comperiuntur, ita alia ex hominum memoriis, evanescent, vel nullam fidem inveniunt; quia homines illorum certius cognoscendorum curam laboremque detrectant. Non uni morborum generi mens nostra obnoxia est, pluribus, imo prorsus oppositis distrahitur. Est quædam Stolidâ simplicitas ea credens, quæ sunt maxime incredibilia; est superbia non minus fatua, quæ pro falsis illa proscribit omnia, quæ artis intellectus sui cancellis nequit concludere. Sæpe nugacissimas rugas curiose venamur, cum res graves & momentosas negligimus: falsæ narratiunculæ passim circumferuntur, & fidem inveniunt; cum verissimæ vix foras egrediantur.

Paucissimis notum est ad *Sanctæ Færæ* monasterium factum hac nostra tempestate miraculum, cum Sanctimonialis, quæ ita cæca fuerat, ut vix illi oculorum orbés superessent, momento tactis *Sanctæ Færæ* reliquiis visum recepit; ut mihi constat ex viri testimonio, cui utraque cæcæ videntisque conditio nota erat.

Narrat Divus Augustinus suo seculo plurima contigisse miracula certa & indubia, quæ tamen ad paucorum notitiam perveniebant, quorumque fama, licet stupenda essent, & observatu dignissima, vix ex una in aliam urbis regionem spargebatur. Hinc ansam arripuit scriptis mandandi, ac pro concione populo

pulo narrandi, ea quæ extra omnem suspensionem certa erant & indubia. Quinimo L. 22. de Civitate Dei observat intra biennium, ex quo in honorem Sancti Stephani constructum *Hipponi* facellum erat, decem supra Sexagena contigisse miracula, præter alia plura quorum mentio in scripta relata non erat, cum tamen & illa se certo scivisse testetur.

Satis itaque evidens est, nihil esse à ratione alienius, quam ex horum communium locorum dictamine sententiam ferre, cum de omnibus universim miraculis vel acceptandis vel rejiciendis agitur sed ad examen vocandæ sunt omnes illorum particulares circumstantiæ, atque ex illis testiumque fide & scientia pronuntiandum.

Pietas Religioque non exigunt ut quis sanæ mentis omnia miracula credat quæ in *Legenda aurea* vel *Metaphrasto* narrantur. Tot enim fabulis hi scriptores referti sunt, ut nihil sit ob solam ipsorum auctoritatem credendum, quod de horum ultimo libere fassus est Eminentissimus Cardinalis Bellarminus.

Contendo tamen omnem hominem cui mens sana, religionis licet expers, sit, teneri ad ea credenda & pro veris miraculis agnoscenda, quæ Divus Augustinus vel in Confessionum libris, vel in illis aliis de Civitate Dei, narrat suis se oculis vidisse, vel quorum notitiam ait se habuisse ab illis ipsis, quibus ea contigere. Tale illud est Cæci illuminati tactu reliquiarum SS. Gervasii & Protasii, inspectante omni Populo Mediolanensi. Hujus mentionem facit in Confessionibus, & de eo l. 22. cap. 8. hæc verba habet. *Miraculum quod Mediolani factum est, cum illic essemus, quando illuminatus est Cæcus, ad multorum potuit notitiam pervenire, quia & grandis Civitas est, & ibi erat tunc Imperator, & immenso populo teste*

res

res gesta est concurrente ad corpora Martyrum Gervasii & Protasii.

Tale illud mulieris in Africa sanatæ floribus, qui Reliquias Sancti Stephani tetigerat, ut eodem loco narrat.

Tale miraculum nobilis Fæminæ à Cancro, ut putabatur, incurabili, sanatæ per signum Crucis, quod sibi à recens Baptizato imprimi curavit, secundum revelationem hac de re habitam.

Tale miraculum erat Pueri sine Baptismatis Sacramento mortui, cujus vitam Mater suis à Divo Stephano precibus quodammodo extorsit, eundem vehementi fide abrepta compellans his verbis : *Sancte Martyr, redde mihi filium; tute nosti me eius vitam non aliam ob causam petere, quam ne æternum DEO careat.*

Si supponantur hæc omnia eo, quo referuntur, modo contigisse, nemo sui rationisque compos poterit in iis digitorum Dei non agnoscere. Ac proinde ad illorum fidem labefactandam quæstio tantum excitari potest de ipso Divi Augustini testimonio, affirmarique illum veritatem corrupisse ad auctoritatem venerationemque Christianæ Religionis apud Ethnicos conciliandam. Sed nec hujus verique ulla similitudo est.

Primo quia verisimile non est virum gravem & prudentem voluisse mentiri de rebus adeo notoriis & populo manifestis. Poterat enim illico mendacii infinito testium numero coargui, quod ad Christianæ religionis dedecus & ignominiam non potuit non cedere. Secundo, quia nemo unquam Augustino juratior mendacii hostis extitit, cum integris libris constanter doceat non tantum non licere unquam mentiri, sed etiam horrendo crimine non carere eos, qui etiam ut homines ad fidem facilius alliciant, mentiuntur.

Aa

Et

Et hoc illud est, quod nos in ultimam admirationem rapere debet, cum videmus hujus seculi Hæreticos, (apud quos Divus Augustinus vir est illuminatissimus & veracissimus) non percepisse, quando Sanctorum Cultum, Reliquiarumque venerationem pro rebus superstitiosis & Idololatriæ proximis traducunt, se machinamenta erigere ad omnem Religionem funditus evertendam. Nam Meridiano sole clarius est Religionem carituram fulcimento Solidissimo, si miracula ea, qua ad veritatem confirmandam pollent, autoritate exuantur. Nec minus clarum est miracula hac autoritate exutum iri, si dicantur à Deo cudi in gratiam cultus superstitiosi & idololatriæ. Cum tamen hoc ipsum est quod Hæretici moliuntur, dum hinc cultum venerationemque Sanctis Sanctorumque reliquiis exhiberi à Catholicis solitum; superstitionis infimulant: illinc nequeunt non agnoscere Dei amicos quam maxime intimos, qualis ipsis confitentibus fuit Augustinus, nobis fidem dedisse, DEUM morbos insanabiles curavisse, cæcos illuminasse, mortuos resuscitasse ad eorum remunerandam pietatem, qui sanctos invocabant, eorumque venerabantur Reliquias.

Profecto vel hæc unica consideratio omni homini sano Religionis præsentis reformatæ falsitatem poterit manifestare.

In celebri hoc exemplo deducendo, quo decernitur quomodo de rerum gestarum veritate judicandum sit, uberior fui, ut illud regulæ loco esset in similibus casibus, quia in talibus sæpissime erramus: Unusquisque enim credit, ut de illis recte statuatur, sufficere si locum aliquem communem condatur, qui sæpe effatis constat non tantum non veris universaliter, sed ne quidem probabilibus, si ad particulares rerum, quæ sub judicium cadunt, circumstantias applicentur.

tur. Conjungendæ itaque, & una comparandæ rerum circumstantiæ, non seorsim considerandæ sunt, cum frequenter accidat, ut quod secundum hanc circumstantiam, falsitatis plerumque indicem, minus probabile apparet, secundum alias omnino verum haberi debeat. Et è contra ut quod verum videtur secundum circumstantiam aliquam veritatem ut plurimum denotantem, secundum alias hanc enervantes falsum debeat pronunciari, uti capite sequenti explicabitur.

CAP. XV.

ALIÆ OBSERVATIONES DE
EODEM, FIDE SCIL. EVENTIBUS
PRÆSTANDA.

DE ea, quæ haberi debet eventibus fide, observatio utilissima restat, atque Eccam! inter circumstantias, quæ ad examen vocandæ sunt, ut sciamus fidesne rei gestæ danda negandave sit, quædam sunt, quas *circumstantias communes* licebit appellare, quia sæpissime occurrunt, & veritatem ferme semper, falsitatem raro comitem habent. Si his aliæ circumstantiæ particulares non opponantur, quæ debilitant vel tollunt credibilitatis motiva, à circumstantiis hisce communibus oblata, debemus, si non certissime, saltem probabilissime judicare rem factam esse. Sufficit autem hæc probabilitas, quando scil. de talibus tenemur sententiam dicere. Nam sicut nobis satisfacere certitudo moralis debet ubi Metaphysica haberi non potest, ita quando certitudinem moralem plenam assequi non possumus, si sententia dicenda sit, quam optime fecerimus, si probabilissimam amplexemur, minus etenim probabilem

bilem sine rationis judiciiue everfione fequi non poffumus.

Si vero hæ circumftantiæ communes, quæ alias fidem facere potuiffent, aliis particularibus junctæ fint, quæ, ut nuper diximus, debilitant motiva credibilitatis nobis à circumftantiis communibus oblata, vel faltem tales funt, quales raro fine falfitate inveniuntur, hoc cafu ad quid credendum pari ratione non feremur; fed mens noftra vel affenfum inhibebit, fi circumftantiæ communes tantum debilitentur à particularibus; vel judicabimus rem factam non effe, fi tales funt, quales ordinario falfitatis indicia funt. Exemplum habe ad hujus obfervationis clarigationem.

Plerisque ftipulationum contractuumque instrumentis communis additur circumftantia, *duorum notariorum fignatura*. Hi publice ad hoc muneris deputantur, horum quam maxime intereft falarios non effe, agitur enim non tantum de probitate & fama, fed etiam de fortunis & vita: Hæc unica confideratio, fi alias contractus circumftantias perfpexitas non habeamus, fufficit, ut judicemus, poft defignatum in instrumento tempus, illud confectum non effe: Non quod hac in parte fraus fubeffe nequeat, fed quia è millenis contractibus certum eff; nongentos, nonaginta novem finceros effe; adeo ut longe probabilius fit hunc, quam præ manibus habeo contractum, è nongentis nonaginta novem effe, quam è millenis illum unicum qui dolo malo, tempore quam debuit alio confectus eff. Quod fi præterea mihi cognita eff notariorum integritas, tum certo certius nihil fraudis arbitror intercefiffe.

Si vero huic communi circumftantiæ, (notariorum fcil. fignaturis) quæ fufficiens erit (modo nullis

lis contrariis circumstantiis labefactetur) ut credamus contractum sincerum esse & bonæ fidei, alias adjungamus, ut Notarios in munere turpiter sine ulla conscientiæ aut famæ cura versari, illòs ex tali fraude insignem quæstum facere potuisse, minuetur sane pondus illud, quod ad animum meum inclinandum habet duorum notariorum signatura, non tamen prorsus concludam contractum illum falsum esse; si vero fraudulentæ hujus anticipationis probationes positivæ insuper accedant, uti sunt testes aliaque argumenta, quale foret, si mihi notum sit virum illum, illo quo dicitur tempore mille aureos mutuo dedisse, centenos non habuisse, judicabo talem contractum mala fide confectum, atque extrationis oleas evagaretur, qui à me exigeret, ut aliter crederem, fatererque me injuria supponere alios contractus, in quibus eadem falsitatis argumenta non cernebam, sinceros habendos, quia poterunt, non minus quam ille alius, falsi esse & supposititii.

Quod hic dictum est quibusdam controversiis, quæ Doctos sæpe exercuere, accommodari potest. Quæritur an is operis alicujus author habendus, cujus nomem hucusque gessit? an hujus Concilii acta legitima sint, an supposititia?

Verum quidem est inclinari nos debere ad sententiam dicendam pro Authore, ad quem diutina operis possessio pertinuit, & pro Actorum, quæ quotidie legimus, veritate, nec contrarium nisi ob rationes validissimas esse decernendum.

Quapropter cum vir hoc sæculo doctissimus demonstrare conatus fuerit Epistolam ad Stephanum Papam de Martiano Episcopo Arelatensi quæ divo Cypriano adscribitur, illius Patris non esse, nihil potuit apud Eruditos proficere; Conjecturæ etenim

quibus utebatur imbecilliores visæ, quam quæ possent Divo Cypriano illud opus eripere quod hucusque ejus nomen præ se tulit, & quod cum cæteris ejusdem operibus stylo seripcionisque modo accuratissime quadrat.

Frustra etiam *Blondellus* & *Salmasius* cum argumento ex Sancti Ignatii Epistolis petito, quo Episcoporum supra Præsbyteros ab ipsis Ecclesiæ nascentis incunabulis superioritas probatur respondere non possent, frustra, inquam, has Epistolas, etiam prout impressæ extant ab *Isaaco Vossio*, & *Vjberio* ex M. S. codice Bibliothecæ Florentinæ, pro supposititiis & spuriiis haberi voluere. Quin à suæ etiam factionis hominibus refutati sunt, nec immerito: cum enim nos easdem Epistolas habeamus, etiam ipsis fatentibus, quæ ab Eusebio, D. Hieronimo, & ipso etiam Origene citantur, omnino verisimile non est, veras & genuinas Ignatii Epistolas in unum à D. Polycarpo collectas evanuisse, aliasque subdititias intra illud temporis spacium, quod Divum Polycarpum inter & Origenem vel Eusebium intercescit, comparuisse. Præterea hæ Ignatianæ Epistolæ ita illam sanctitatem, simplicitatemque referunt, quæ Apostolicorum temporum propria est, ut solæ & inermes ab omni falsitatis & suppositiõnis criminatione se facile tueantur.

Denique omnes illæ difficultates, quas Eminentissimus Cardinalis Peronius adversus Epistolam Concilii Africani ad sanctum Cœlestinum Papam de Appellationibus ad sanctam sedem faciendis proposuit, perficere non potuere, quin etiam nunc, ut antea, illa Epistola credatur ab hoc Concilio scripta.

Accidit tamen aliquando ut particulares circumstantiæ

stantiæ plus ponderis habeant ad persuadendum, quam hæc diutina possessio.

Sic licet D. Clementis ad Sanctum Jacobum Episcopum Hierosolymitanum Epistola à Rufino ante annos mille & trecentos versa fuerit, citeturque à quodam Concilio Gallicano sub Clementis nomine, tamen vix possumus illam subdititiam non fateri. Cum enim ante divum Petrum Jacobus Hierosolymitanus martyrium passus fuerit, fieri non potest ut Sanctus Clemens post mortem D. Petri, uti in illa supponitur, hanc ad eum Epistolam scripserit.

Eodem modo, quamvis commentaria in D. Paulum Sancto Ambrosio adscribantur & citentur à quibus plurimis scriptoribus sub ejus nomine uti & opus imperfectum sub nomine Sancti Chrysostomi. Jam tamen in confessio est apud omnes, hæc horum Patrum non esse, sed aliorum ex antiquis in multos passim errores lapsantium.

Tandem acta Conciliorum Sinuessani sub Marcelino, duorum triumve Romanorum sub Sylvestro, ac alterius Romani sub Sixto tertio quæ in manibus sunt, possent nobis horum conciliorum veritatem persuadere, si nihil incongrui continerent, quod in illa non possent tempora cadere quibus celebrata perhibentur: ast tot habent absona, & ab illis temporibus aliena, ut verisimillimum sit, illa falsa esse & supposititia.

Habemus hic quædam observanda, quæ prodesse poterunt in hoc genere judiciorum. Sed credendum non est illa eousque utilia esse ut omne ubique errandi periculum tollant: solum enim utilia sunt ad crassos errores præcavendos, mentemque ita componendam, sistendamque ne communium locorum fallaciis ad judicandum abripiatur, qui cum vagam & genericam veritatem contineant, à scopo in

particularibus sæpissime aberrant, unde fertilissima errorum seges luxuriat.

CAP. XVI.

QUOMODO DE FUTURIS CONTINGENTIBUS JUDICANDUM EST.

QUas de præteritis fiximus regulas, ad formanda de futuris judicia facili negotio possumus accommodare. Quemadmodum enim rem probabiliter factam judicamus, cum tales circumstantias cernimus quales ut plurimum rem talem factam comitantur, ita nonminus probabiliter pronunciamus, quidpiam eventurum, cum eas circumstantias coram videmus, quas ut plurimum tale quid consequitur. In hunc modum fausta infaustaque medici ominantur; de futura Belli alea Imperatores judicant, cæterique mortales cæteris de rebus contingenter futuris pronunciant.

Si vero agatur de iis eventibus, quorum pars aliqua ipsi futuri sumus, quos impedire aut promovere nostro studio curare possumus? nostrum plerisque accidit, ut in errores ruamus eo dolosiores, quo magis videntur rationem altipulatricem habere. Quippe vel lucri quod cupimus, vel jacturæ quam timeamus magnitudinem tantum habemus præ oculis, non considerantes quam probabiliter aut verisimiliter ea nobis obventura sunt, quæ timeamus aut speramus.

Sic cum aliquod grande malum extimescimus, quale est vitæ fortunarumque jactura, prudentiæ partes arbitramur, nullam non adhibere cautiunculam ad illam averruncandam. Sic, si bonum ejusmodi sit, puta lucrum centies millenorum aureorum, credimus

mus viri sapientis esse, omnem fortunæ aleam, modo id parvo constet, experiri, licet spes quam minima, verisimilitudo pene nulla sit nos secunda fortuna usuros.

Non absimili ratiocinatione delusa è primariis mulier nobilis, cum audivisset quosdam laquearis casu obrutos misere interiisse, nullas in posterum ædes ingredi voluit, quas prius per famulos, non exploraverat. Quinimo ita sibi persuaserat, se hac in parte ex ipsissimæ rationis præscripto agere, ut cæteros omnes, qui idem non desipiebant, imprudentiæ coarqueret.

Hujusmodi etiam argumenti fallacia decepti, quo valetudinem impensius tueantur, ad immodicas intempestivasque cautiones & mollitias plures se condemnant: alii eandem ob rationem evadunt misere increduli. Cum enim aliquando ludificati fuerint, credunt in posterum nunquam non aliis in rebus se ludificatum iri. Hinc etiam tot eas ad sortes (quæ *Lotteries* gallice dicuntur) gregatim convolant. Quid? aiunt, unius periculo aurei millenos lucrari, nunquid res quæstuosissima est? Unusquisque credit se fortunatum illum fore, cui fors secunda obveniet, qui futurus erit *dives amico Hercule*. Nemo considerat si pro uno, v. g. aureos sortes, aureos vigesies millies promittant, trigesies millies probabilius esse, quod unusquisque in particulari nihil omnino auferet, quam quod proposito pignore potietur.

Atque ecce hujus ratiocinationis vitium! Ut decernamus quid faciendum sit, ut bonum assequamur, malum evitemus, non tantum bonum malumque in se debemus considerare, sed, qua votorum spe illud sequimur, hoc fugimus; horumque omnium ad invicem proportionem Geometrica accurratione oportet

tet penſitare atque comparare. Ab exemplo hæc fiet clariora.

In ludo decem viri denos deponunt aures, ſinguli ſingulos; quos omnes unus poſtea lucratur cæteris ſpe frustratis. Hic, uti videtur, unusquiſque unius aurei periculo ludit, cum poterit denos acquirere. Si lucrum & jacturam in ſe ſolum conſideremus, videri poſſunt omnes non ſine fœnoris ſpe ludere. Conſiderandum tamen eſt, quemadmodum unusquiſque novem aureos lucrifacere poteſt, atque unicum tantum perdere, ita novies probabilius eſſe, unumquemque ſui aurei jacturam facturum, quam quod novenos lucrabitur: atque ita quemadmodum unusquiſque ſperat ſe novem poſſe acquirere, cum tantum unicum poſſit perdere, ita probabilitas perdendi decem gradus habet, & illa acquirendi, unicum, quod hinc inde lucri & jacturæ ſpes metusque prorfus æquat.

Omnès ludi, in quibus ſortes hoc pacto æquiparantur, quantum communis ludorum natura patitur, æqui ſunt & juſti, qui hanc ſortium æqualitatem non habent, manifeſte iniqui. Atque hinc palam fit, illa ludorum genera, quæ *Loteries* dicuntur, omnino illicita eſſe. Cum enim ſortium quæſtuarius arbiter & Cuſtos, ex omni deposito partem, ut plurimum, decimam ſibi pro ſuo jure ſeponat, fit ut cætera ſortientium turba non aliter pecuniis emungatur, quam ſi quis in ludo, ubi æqualis utrinque, id eſt, eadem lucrandi atque perdendi ſpes eſt, novis nummis denos opponeret. Jam vero, cum hoc in damnum omnibus luſoribus cedit, cedit & ſingulis, cum hinc eveniat, ut perdendi probabilitas ipſam acquirendi ſpem plus ſuperat, quam ſperatum lucrum excedat illud detrimentum, (jacturam puta depositi) cujus periculo ludens exponitur.

Ali-

Aliquando tantula spes apparet lucrandi, ut omnino præstet fortunam non experiri, licet montes aurei possint, vel assis unius periculo comparari. Dementis enim esset vel viginti denarios deponere spe acquirendi decies centena librarum millia, aut regni cuiuspiam comparandi, eo casu, quo puerulus formas litterarum typographicas tali protinus ordine sortuito disponderet, qualis nobis viginti priores Virgilianæ Æneidos versus describeret. Quinimo paucissima effluunt momenta, quibus non pluris perdendi periculum subimus, quam Rex hac, quam dixi, conditione Regnum in ludo oppignerans.

Poterunt quidem hæ considerationes minutulæ atque inutiles videri; quinimo tales revera sunt, si hic gradum figamus: ast si ulterius progrediamur, possunt illæ in rebus maximis usui esse quam maximo; idque præcipue ad spes metusque nostros intra rectæ rationis limites coercendos atque moderandos. Sunt ex. gr. plurimi, qui audito tonitru misere pallent trepidantque. Quod si hic Cæli fragor Dei mortisque meditationem inducit, eia! bene est; neque sane in his meditandis nimii esse possunt. Si vero solius Mortis à fulmine periculum illud sit, quod eos tanta formidine exanimat, difficile non erit ostendere, quantum illi desipiant. Nam è vigesies centenis hominum millibus, insolens est ut vel unus de cælo tactus intereat, imo affirmare possumus inter neces violentas, vix ullem fulminatione infrequentiore. Cum itaque timor mali crescere minuique debeat, secundum tum magnitudinem mali, tum etiam probabilitatem ut ita dicam, *futuritionis*, quemadmodum fulmen inter causas mortis rarissimum, ita ex omnibus quam minime timendum, cum insuper ille timor nihil conferat ad vitam in illo articulo sospitandam.

Hinc

Hinc non tantum rationes peti possunt ad illorum errores corrigendos qui in valetudine curanda 'morose & intempestive cauti sunt', (docendi quippe erunt hanc cautionem farraginem majus malum esse, quam mali ipsius tanto distantis intervallo periculum) sed etiam ad tot alios in rationis orbitas reducendos, qui non aliter cæteris in rebus discurrunt. Periculi hoc, ajunt, plenum est, ergo & malum; illud quæstuosum, ergo & bonum. Non enim ex periculo & spe quæstus, sed ex horum ad invicem comparatione pronunciandum est.

Ea est finitorum natura, ut possint quantumvis magna superari à minimis si hæc, quantum sufficit, multiplicentur, vel si hæc parva, eventus verisimilitudine plus magna superent, quam ab illis magnitudine plus magna superent, quam ab illis magnitudine superantur. Atomus quippe minima rem maximam superare potest, si multiplicetur, & bonum, quod persequimur, si ita sit obtentu difficile, ut parvum minus superet magnitudine, quam à parvo superatur facilitate. Idem dicendum de malis, quæ timeamus, id est, malum minimum etiam maximo malo (si infinitum illud non sit) gravius esse potest, si parilis inter illa proportio sit.

Solis infinitis, qualia *æternitas æternaque salus*, nulla temporalia possunt æquiparari, & quæ proinde in eadem bilance pensitari non debent. Quapropter minimus facilitatis gradus ad æternam salutem consequendam omnibus bonis temporalibus certissime præferendus est; minimumque damnationis periculum, præ omnibus hujus vitæ infortuniis, si solum ut mala considerentur, studiose cauteque declinandum.

Atque hoc quosque prudentes sapientesque ad hanc, qua Logicam nostram finiemus, conclusionem
pote-

poterit deducere, *Nihil scil. stultius, nihil insensatius esse, quam vitam, vitæque data spacia aliis rebus conquirendis prodigere, quam quæ prodesse possunt, ad aliam vitam interminabilem assequendam.* Quandoquidem bona malaque hujus vitæ nihil sint ad bona & mala alterius, cum insuper & periculum, ne in mala ruamus, maximum sit, nec minor bonorum acquirendorum difficultas.

Qui hanc ex his conclusionem eliciunt, illamque in vita regenda sequuntur, prudentes sunt, sapientes sunt, licet in rebus ad scientias indocte ratiocinentur: qui vero hanc non eliciunt, quamvis cæteris in omnibus oculatissimi sint & sapientissimi, tamen à sacris litteris pro stultis & insensatis habentur, atque in malos usu Logicam, rationem, & vitam pervertunt.

FINIS LOGICÆ.

INDEX

INDEX

DISSERTATIONUM

ET

CAPITULI

IO. Fr. Buddei Prefatio nova.
Interpres Lectori Latinus Latino.
Authoris Monitum.

Dissertatio prima Prooemialis.
In qua nova hujus logica conscribenda consilium explicatur.

Dissertatio secunda Prooemialis.
In qua iis objectionibus occurratur, quae contra hanc Logicam factae sunt.

Logica sive Ars Cogitandi.

pag. 1.

Pars Prima.

IN qua habentur considerationes, circa Ideas sive circa primam mentis Operationem, quae Apprehensio dicitur.

<i>Caput Primum.</i>	3
<i>De Idearum Natura & Origine.</i>	4
<i>Caput Secundum.</i>	
<i>De Idearum Objectis.</i>	13
<i>Caput Tertium.</i>	
<i>De decem Categoriis Aristotelis.</i>	17
<i>Caput Quartum.</i>	
<i>De ideis rerum, & de ideis signorum.</i>	20
<i>Caput Quintum.</i>	
<i>De Idearum Compositione seu simplicitate: in quo de modo cognoscendi per Abstractionem sive Precisionem.</i>	Cap.

I N D E X.

Caput Sextum.

De Idearum Universalitate, Particularitate, & Singularitate. 26

Caput Septimum.

De quinque Universalibus, Genere, Specie, Differentia, Proprio, & Accidente. 29

Caput Octavum.

De terminis complexis, eorumque Universalitate & particularitate. 35

Caput Nonum.

De Idearum Claritate & Distinctione, earundemque Obscuritate & confusione. 42

Caput Decimum.

Idearum Confusarum & Obscurarum quaedam Exempla ex Ethica desumpta. 49

Caput Undecimum.

De alia Confusionis in Cogitationibus & Ratiociniis causa, quod sc. Idea verbis sint alligatae. 58

Caput Duodecimum.

De remedio Confusionis in Cogitationibus & Ratiociniis Nostris ex nominum confusione anescentis : De nominum Desiniendorum utilitate : deque differentia inter Definitionem rei, & Definitionem nominis. 68

Caput Decimum Tertium.

Quaedam magnopere observanda circa Definitiones nominum. 67

Caput Decimum Quartum.

De Definitionibus Nominum alterius generis, per quas significationes notantur secundum usum communem. 71

Caput Decimum Quintum.

De Ideis quas mens adjungit illis quae voces precise sunt significatae. 78

Pars Se-

Pars Secunda.

C ontinens Considerationes ab hominibus factas circa propria Judicia.	83
Caput Primum.	
De vocibus per relationem ad propositiones.	83
Caput Secundum.	
De verbo.	90
Caput Tertium.	
Quid sit propositio: de quatuor generibus Propositionum.	96
Caput Quartum.	
De Propositionum idem Subjectum, idemque Prædicatum habentium Oppositione.	100
Caput Quintum.	
De propositionibus simplicibus & compositis: Esse Propositionis quæ Compositæ videntur cum non sint, quas complexas licet appellare; De complexis tum subjecto tum prædicato.	103
Caput Sextum.	
De Natura Propositionum incidentium, quæ partem Propositionum complexarum constituunt.	106
Caput Septimum.	
De falsitate quæ tum in terminis complexis, tum in Propositionis incidentibus invenitur	110
Caput Octavum.	
De Propositionibus complexis secundum Affirmationem & Negationem; de quæ harum Propositionum specie, quas Philosophi Modales vocant.	115
Caput Nonum.	
De diversis propositionum Compositarum generibus.	118
Caput Decimum.	
De Propositionibus sensu compositis.	124
Caput Un-	

I N D E X.

Caput Undecimum.	
<i>Observationes quaedam ad Prædicata & subjecta investiganda in quibusdam Propositionibus, quæ modis minus usitatis efferuntur.</i>	132
Caput Duodecimum.	
<i>Aliæ observationes ad investigandum an Propositio sit universalis aut particularis.</i>	134
Caput Decimum Tertium.	
<i>De binis Propositionum generibus ad scientias comparandas maxime necessariis; Divisione sc. & Definitione: & primum de Divisione.</i>	142
Caput Decimum Quartum.	
<i>De subjectis confusis, quæ tantum valent, quantum duo subjecta.</i>	146
Caput Decimum Quintum.	
<i>De ea Propositione quæ Definitio rei dicitur.</i>	150
Caput Decimum Sextum.	
<i>De Propositionibus in quibus nomina rerum signis tribuuntur.</i>	155
Caput Decimum Septimum.	
<i>De Conversione Propositionum: ubi penitus inquiritur in Naturam Negationis & affirmationis, à qua hæc conversio dependet & primo de Natura Affirmationis.</i>	161
Caput Decimum Octavum.	
<i>De Conversione Propositionum Affirmativarum.</i>	165
Caput Decimum Nonum.	
<i>De Natura Propositionum Negativarum.</i>	167
Caput Vigessimum.	
<i>De conversione Propositionum Negativarum.</i>	169

Pars Tertia.

DE Discursu sive de Ratiocinatione.	171
B b	Cap. Pri.

I N D E X.

Caput Primum.	
<i>De Natura Ratiocinationis, deque diversis ejusdem generibus.</i>	172
Caput Secundum.	
<i>Divisio Syllogismorum in simplices & compositos, & simplicium in incomplexos & complexos.</i>	175
Caput Tertium.	
<i>Regulae generales Syllogismorum simplicium incomplexorum.</i>	177
Caput Quartum.	
<i>De Syllogismorum modis & figuris generatim: non posse esse plures figuras quam quatuor.</i>	183
Caput Quintum.	
<i>Regulae, Modi & Fundamenta Figurae primae.</i>	187
Caput Sextum.	
<i>Regulae, Modi & Fundamenta Figurae secundae.</i>	190
Caput Septimum.	
<i>Regulae, Modi & Fundamenta Figurae tertiae.</i>	194
Caput Octavum.	
<i>De modis quartae Figurae.</i>	196
Caput Nonum.	
<i>De Syllogismis complexis quomodo possunt ad Syllogismos communes reduci examinarique per easdem regulas.</i>	200
Caput Decimum.	
<i>Principium generale, cujus ope sine ulla ad figuras aut modos reductione statui potest de omni Syllogismo legitimusne an vitiosus sit.</i>	207
Caput Undecimum.	
<i> Applicatio hujus generalis Principii ad quosdam Syllogismos qui videntur intricatiores.</i>	211
Caput Duodecimum.	
<i>De Syllogismis Conjunctivis.</i>	115
Caput Decimum Tertium.	
<i>De Syllogismis quorum conclusiones sunt Hypotheticae.</i>	221
Cap. De.	

I N D E X.

Caput Decimum Quartum.

De Enthymemate & Propositionibus Enthymematicis. 21

Caput Decimum Quintum.

De Syllogismis Compositis ex pluribus quam tribus Propositionibus. 228

Caput Decimum Sextum.

De Dilemmate. 237

Caput Decimum Septimum.

De Locis, sive de Methodo inveniendi argumenta: & quam inutilis sit hæc Methodus. 238

Caput Decimum Octavum.

Divisio Locorum in Grammaticos, Logicos, & Metaphysicos. 239

Caput Decimum Nonum.

De diversis vitiosarum ratiocinationum generibus quæ Sophismata nuncupantur. 245

Caput Vigésimum.

De vitiosis ratiocinationibus in vita civili, sermoneque communi. 267

Pars Quarta.

DE Methodo. 303

Caput Primum.

De Scientia: illam dari: quæ mente cognoscuntur certiora esse, quam quæ sensu, quædam esse quæ mens humana capere non potest: de utilitate ex hac necessaria ignorantia enascente. ibid.

Caput Secundum.

De duabus Methodis Analyti & Syntheti. Exemplum Analyseos. 314

Caput Tertium.

De Methodo Compositionis: & specialiter de ea quæ Geometris in usu est. 323

B b a

Cap.

I N D E X.

- Caput Quartum.**
- Specialior barum regularum explicatio: & primo illarum quæ definitiones spectant.* 325
- Caput Quintum.**
- Geometras non semper bene intellexisse discrimen quod est inter definitiones rerum & nominum.* 330
- Caput Sextum.**
- De Regulis Axiomata spectantibus, id est, de Propositionibus claris & evidentibus.* 333
- Caput Septimum.**
- Quædam Axiomata valde utilia & quæ principiorum loco esse possunt ad gravissimas veritates demonstrandas.* 340
- Caput Octavum.**
- De Regulis pertinentibus ad demonstrationem.* 343
- Caput Nonum.**
- De quibusdam defectibus in Geometrarum Methodo passim obviis.* 345
- Caput Decimum.**
- Responsio ad ea quæ hac de re Geometræ reponunt.* 352
- Caput Undecimum.**
- Methodus Scientiarum ad octo principales regulas reducta.* 354
- Caput Duodecimum.**
- De iis quæ per fidem cognoscimus sive illa Divina sit, sive humana.* 356
- Caput Decimum Tertium.**
- Quædam Regula ad rationem bene dirigendam in credendis eventibus qui à fide humana dependent.* 360
- Caput Decimum Quartum.**
- Hujus Regulae usus in miraculis credendis.* 365
- Caput Decimum Quintum.**
- Aliæ Observationes de eodem: fide sc. eventibus præstanda.* 371
- Caput Decimum Sextum.**
- Quomodo de futuris contingentibus judicandum est.* 376

ANNO-

ANNOTANDA.

Lineæ 26. Paginæ 222. sequentem Notam affige.

Post fallaciarum insimulatum Aristotelem, eorum alioquin detectorem insignem, non tibi mirum videbitur, Lector. Attente, vel hunc ipsum Logica Autorem, si non fallere voluerit, ac falli potuisse. ἔστι δὲ (ut cum Aristotele loquar) ἔργον πρὸς ἑκάστων τῶν εἰδῶν ὁ ἀψευδέειν μὲν αὐτὸν πρὸς ὧν οἱ δὲ, τὸν δὲ ψευδόμενον ἐμφανίζεν. δύνασθαι. Monendus certe es, tum maxime latenter imponere solere Sophistas, cum ab aliis jubent cavere, suisque fraudibus fidem faciunt, aliena revincendo. Tibi autem fallaciarum Elenchos legenti in commodum aque cedit, sive Autor Sophismatum Exempla ex aliis proponat, sive ipse in Exemplum statuatur, prout inferius constabit.

Lin. 4. pag. 236.

Dum Autor noster, Reformatis, quos falso hereticos vocat, hoc imputat Sophisma, ipse interim alterum struit, novissime ostensum, Imperfecta Enumerationis, & quidem Gassando quem redarguit, manifestius. Ecclesia enim Reformata, præsertim Anglicana, Sanctorum Invocationem, Reliquiarum Venerationem, precesque pro defunctis, non ideo solum rejecere, quod superstitioni sint obnoxia, (licet & hoc in rebus non necessariis magni sit momenti) sed quoniam nullum habent in sacris Scripturis fundamentum, quinimo iis contraria, nec ab Ecclesie primitivæ praxi satis sint approbata.
Artic. Eccl. Ang. 22.

Lin. 21. pag. 264.

Amor sui dogmatumque suorum, ab Autore me-

A N N O T A N D A .

moratus pag. 226. & frequentur imponere dicitur ipsum simul dedit in errorem, efficitque ut vel tum cum moneret de fallaciis ab Autoritate & a Modo, iis tamen in Reformatos uteretur. Aggreditur nos primo Sophismate Autoritatis sue, tanquam in ipsius arbitrio foret argumenta hæc quando Apodictica sint, quando Sophistica constituerent; us, modo ita Logice scriptor velit, in hac materia ut plurimum fallant, in ista semper obtineant.

Hoc utique sibi vult. Ego in hoc libro multa te docui præclara & utilia, hoc unum da mihi, ut iste Sophismatum Elenchus Romana Ecclesia ne noceat: In rebus leviculis & minoris momenti cave ne te decipiant proponendi modus aut proponentis Autoritas. In negotio Religionis ubi salus æterna vertitur, omnisque error periculatissimus, cuiuslibet argumento, (ab iis qui Ecclesiam universalem crepant,) crede, hic te nec ipsæ fallent fallaciæ; quid enim bone Lector, annon hoc ipsum affirmatum habes? αὐτὸς ἔφη.

Sic ubi unquam discrete edixisset Deus, ut in rebus salutem æternam spectantibus, Pluribus Potentioribusque fidem statim haberem, In aliis pro libitu dubitaturus essem; dicto audiens, & è qua parte plures essent & potentiores circumspectarem. At si quis me alius ad istos Autores advocat, duplici me tentat Autoritatis Sophismate, cum Autoritate sua me tradendum curet Autoritati aliorum,

Ecclesiam vero universalem auctoritatem habere in controversiis fidei, asserunt etiam Reformati, & modo intra S. Scripturæ limites, quæ integra sunt & firma Veritatis Regula sese contineat; nec ipsa nec proinde illius sequaces errare possunt. Sini quid extra integram hanc vel contra firmam Veritatis Regulam decernat, aut errare aut quod superfluum est agere, censori debet.

Hæc

ANNOTANDA.

Lin. 31. pag. 264.

Hoc est, Ego è Loco hoc Sophistico argumentum duco, quod opto ut pro demonstratione & efficaci probatione credulus accipias, illud vero est, Lector purum patum Sophisma, habeasque si placet in exemplum eorum quæ à Modo petuntur, aut si mavis pro ea quæ dicta est superius fallacia Accidentis. Quæ enim calamitosa post restauratum Evangelium in Gallia sub prætextu Religionis aliunde acciderant, iis reformatam onerant Religionem. At ista Protestantium fidei ne imputes, Guisus imputa & Borbonis.

Quid si dicant pariter Reformati, Ecclesiam Romanam opiniones suas ferro & sanguine sanxisse, Ecclesiam Catholicam dilacerasse, seditionibus, Regumq; cade orbem turbasse, & illius ministros præsertim Monachos missimone sua abusos miraculorum prætextu, & affectata pietatis specie; adulteratam fidem, corruptamq; disciplinam aliis obtrudere conatos fuisse? Dujus accusationis fides sit penes Annalium iudicium & Historia peritos. Et quid ni etiam hinc duci possit Argumentum demonstrativum & probatio efficax?

Præterquam quod hæreses aliquod sine vi & armis, Autorum suorum severis probatisque moribus commendatæ, miraculorum ostentatione confirmatæ, & speciosa pietatis larva obductæ, blandiuscule sese hominum mentibus inseruere. Unde videtur ex propagandi Methodo & ratione, veritatis aut falsitatis alicujus doctrina, argumentum satis cogens non posse afferrî.

Nimirum secundum Autorem §. 8. c. 20. p. 257. Unaquæque res separatim consideranda est; id est, de modo judicandum est ex modo, de Re ex Re: non vero de Re ex modo, nec de Modo ex Re; Ac proinde, idem pronunties de Autore, quod ille de Aristotele, p. 205. Utinam qui sollicitè hujus non Vitii commonefecit, in eodem fugiendo fuisset non minus sollicitus.

Lin. 26. pag. 319.

At Discipulus Christi Thomas de Vero Christi corpore,
(& de

ANNOTANDA.

(*Et de illo nunc agitur*) *judicio à sensibus petito credendum censuit post immissam manum in latus Et tractata vulnera, agnovit Dominum Et adoravit.*

Ibid. lin. 28.

Hoc vulgo notum, sensus nostros non decipi, sed judicium à sensibus petatum; neque ideo illi cum panem sentiunt aliud quippiam præter panis speciem Animæ representant, illa autem cum ex eorum collectis testimoniis omnia Eucharistiæ accidentia inesse audit quæ soli pani inesse solent, Eucharistiam panem esse indubie pronunciat: Et Quidni?

Fides enim nulla contrarium suadebit, nisi quæ majorem habet evidentiam, quam erat sensuum evidentia. At hic Rhodus, hic saltus. Transubstantiationem de fide Christiana esse probes ta mihi argumento ullo ultra sensuum testimonium Evidenti, secundum Te pronuntiabimus. Interim autem videtur verosimilibus (nec mirere) verba ista, (hoc est Corpus meum) à Christo figurate intellecta fuisse, quam id per omnia exinde secula panem non esse, quod panis videtur.

Lin. 1. pag. 320.

Dogma de Eucharistia cum Incarnationis Et Trinitatis mysteriis inique conjungitur, Et nexu impari: præterquam enim quod hæc è S. Scriptura abunde constat, illud nequaquam; Corpora suspensum cadunt Et cognitioni nostræ subjacent: At non mirum si modi per quos subsistit res incorporea Et incomprehensibilis à nobis comprehendere nequeant, fugiatque mens nostra de iis cognoscere, quæ comperta habet, non rationis suæ vi, solo Revelationis beneficio.

Lin. 24. pag. 328.

Istiusmodi fundamentis, nempe miraculis non satis probatis, inniti Pontificiæ Religionis dogmata quamplurima non nescimus; Quicquid vero necessarium est Et de Fide credendum, abunde probatum erat ante S. Augustini tempora. Legatur autem Dalleus de Religiosi cultus objecto. l. 5. Et Cl. Stillingfleet sec.

disc. c. 3. p. 567.

